

L'adquisició de les propietats
morfosintàctiques i discursives dels
pronoms clítics en català L2: un estudi en
infants lusòfons i francòfons

Mònica Tarrés Larrègola

TESI DOCTORAL UPF / 2020

DIRECTORA DE LA TESI

Dra. Aurora Bel Gaya

DEPARTAMENT DE TRADUCCIÓ I CIÈNCIES DEL
LLENGUATGE

Als meus pares,
Pilar i Mateu,
per ser un exemple d'esforç,
constància i tenacitat.

A l'Àxel,
perquè hereti aquests valors.

Agraïments

Escriure una tesi doctoral no és un camí senzill. Però no es fa en solitari. Al llarg del trajecte m'hi han acompanyat una petita multitud de persones que han fet possible que es fes menys costerut. Penso, sobretot, en la meva directora de tesi. Moltes gràcies, Aurora, per permetre'm format part dels projectes *Variad* i *Perifèries* i del grup de recerca ALLENCAM, per poder donar classes a la universitat, per facilitar-me l'estada de doctorat a Ottawa, per oferir-me la possibilitat de publicar articles i de participar en congressos i, òbviament, per la dedicació, les aportacions i la correcció minuciosa fins a l'últim moment. Sens dubte, no hauria arribat fins aquí sense la teva ajuda i perseverança.

Fins aquí també hi he arribat gràcies a les aportacions que vaig rebre durant la defensa del treball de màster i del projecte de tesi per part d'Elisa Rosado, Carmen Pérez-Vidal i Joan Perera i que m'han servit per tirar endavant aquesta tesi.

També agraeixo la formació acadèmica que he rebut a la Universitat de Barcelona, cursant el grau de Filologia Catalana, i a la Universitat Pompeu Fabra, cursant el màster d'Estudis de Traducció: estratègies i procediments. He tingut la sort de rebre classes de docents que han estat inspiradors i que m'han fet tenir ganes de seguir aprenent.

En paral·lel, he comptat amb una família i unes amigues increïbles. Dídac, potser encara no et creus que he acabat, però sí! Gràcies per la paciència i la comprensió. És una sort tenir algú al costat tan positiu. Durant aquests anys, tristament, he hagut de dir adeu a familiars. Però també he vist com la meva petita família anava creixent: ara tenim l'Àxel i el Lluç. Gràcies pel suport, papa, mama i Sandra. Gràcies a la Pilar Duocastella per creure en mi i cuidar *el nino* perquè pogués acabar a temps. Gràcies a les meves amigues filòlogues, Anna, Laia, Ester, Anna C. i Anna S. pel suport i l'ajuda constant. També pels moments compartits al llarg d'aquests anys, gràcies, Katia, Marta, Imma i Montse. M'heu ajudat molt.

I, com es diu en anglès, *last but not least*, gràcies als petits participants d'aquest estudi i, en especial, a l'Escola Andorrana per deixar-me entrar a l'aula i posar en pràctica l'estudi que es desplega en aquesta tesi. Sense ells tampoc no hauria estat possible.

Resum

Aquesta tesi estudia el coneixement i l'ús de les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i dels clítics *en* argumental, *en* partitiu, *hi* argumental i *hi* locatiu, en bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català de 9 a 12 anys escolaritzats a Andorra. El portuguès i el francès tenen pronoms clítics com el català però, a diferència del català i del francès, el portuguès no disposa dels clítics *en* i *hi*. A més, en les construccions dislocades a l'esquerra, només en català i en francès és obligatori reprendre l'argument amb el clític. A partir de tres experiments de producció (un d'obert i dos de tancats) i una prova de judicis de gramaticalitat, es constata una gradació de dificultat entre els clítics i una omisió d'algunes de les funcions estudiades, en particular, dels clítics *hi* locatiu i dels oblics *en* i *hi* per part dels L2 i també per part dels nadius.

Abstract

This dissertation investigates the acquisition of Catalan morphosyntax and discourse properties of 3rd person accusative (*el, la, els, les*) and dative (*li, els*) clitics and oblique *en*, partitive *en*, oblique *hi* and locative *hi* by 9-to-12 year-old sequential bilinguals whose L1 is French or Portuguese. They are all schooled in Andorra.

Portuguese and French have clitic pronouns like Catalan but, unlike Catalan and French, Portuguese does not have the clitics *en* and *hi*. Moreover, CLLD is only possible in French and Catalan. The results of three production tasks (two guided and a non-guided one) and a grammaticality judgement task indicate difficulties in clitic acquisition and omission of clitic forms such as locative *hi*, oblique *en* and oblique *hi* in L2 Catalan and in native children.

Índex

	Pàg.
Resum.....	vii
Llista de figures.....	xiv
Llista de taules.....	xvi
1. INTRODUCCIÓ.....	1
1.1 Objectius de la tesi.....	1
1.2 Rerefons teòric.....	5
1.3 Organització de la tesi.....	7
2. ADQUISICIÓ DE SEGONES LENGÜES I BILINGÜISME INFANTIL.....	9
2.1 Aproximacions teòriques sobre l'adquisició de segones llengües.....	9
2.1.1 Gramàtica universal i fixació de paràmetres.....	9
2.2 Adquisició infantil bilingüe.....	12
2.2.1 Períodes sensibles.....	12
2.2.2 Tipus de bilingüisme infantil.....	16
2.2.3 Factors interns.....	17
2.2.3.1 Edat de primera exposició.....	17
2.2.3.2 Transferència lingüística.....	19
2.2.4 Alguns factors externs.....	21
2.2.4.1 Quantitat d'input.....	21
2.2.4.2 Qualitat de l'input.....	23
2.3 Síntesi.....	24
3. ELS SISTEMES PRONOMINALS CLÍTICS DEL CATALÀ, DEL PORTUGUÈS I DEL FRANCÈS: TRETS MORFOSINTÀCTICS I DISCURSIUS.....	29
3.1 Definició de 'pronom clíctic'.....	29
3.2 Fonaments teòrics sobre els pronoms clítics.....	30
3.3 El sistema pronominal clíctic del català.....	32
3.3.1 Propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en català.....	32
3.3.2 Propietats discursives dels pronoms clítics en català.....	38
3.4 El sistema pronominal clíctic del portuguès.....	44

3.4.1 Propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en portuguès.....	44
3.4.2 Propietats discursives dels pronoms clítics en portuguès.....	48
3.5 El sistema pronominal clíctic del francès.....	49
3.5.1 Propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en francès.....	49
3.5.2 Propietats discursives dels pronoms clítics en francès.....	51
3.6 Síntesi.....	52
4. L'ADQUISICIÓ DELS PRONOMS CLÍTICS EN PRIMERES I SEGONES LLENGÜES.....	55
4.1 L'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en primeres i segones llengües.	56
4.1.1 L'adquisició dels pronoms clítics en primeres llengües.....	56
4.1.1.1 L'adquisició dels pronoms clítics en català L1.....	57
4.1.1.2 L'adquisició dels pronoms clítics en portuguès L1.....	62
4.1.1.3 L'adquisició dels pronoms clítics en francès L1.....	66
4.1.2 L'adquisició dels pronoms clítics en segones llengües i en bilingües.....	71
4.1.2.1 Etapa infantil.....	71
4.1.2.2 Etapa adulta.....	78
4.2 L'adquisició de les propietats discursives dels pronoms clítics en segones llengües.....	83
4.2.1 L'opcionalitat en segones llengües.....	83
4.2.2 Interfícies internes i externes.....	84
4.2.3 La hipòtesi de la interfície i els últims estadis d'adquisició.....	87
4.3 Síntesi.....	89
5. PREGUNTES DE RECERCA I HIPÒTESIS.....	91
5.1 Recapitulació.....	91
5.2 Preguntes de recerca i hipòtesis.....	96
5.3 Procediment.....	100

6. L'ADQUISICIÓ DE LES PROPIETATS MORFOSINTÀCTIQUES DELS PRONOMS CLÍTICS DEL CATALÀ COM A SEGONA LLENGUA.....	103
6.1 Introducció.....	103
6.2 Característiques del perfil dels participants.....	104
6.2.1 Marc sociolingüístic.....	105
6.2.2 Marc educatiu.....	110
6.2.3 Qüestionari d'usos lingüístics.....	111
6.2.3.1 Procediment.....	112
6.2.3.2 Codificació.....	112
6.2.3.3 Dades descriptives i perfil dels participants.....	113
6.3 Mesura del grau de competència lingüística en català dels participants.....	120
6.3.1 Materials.....	121
6.3.2 Procediment.....	122
6.3.3 Transcripció.....	122
6.3.4 Codificació.....	123
6.3.5 Resultats.....	126
6.3.5.1 Resultats de les mesures analítiques.....	126
6.3.5.2 Resultats de la mesura holística.....	131
6.4 Experiment 1: prova de producció oral semiespontània.....	132
6.4.1 Participants.....	132
6.4.2 Materials i procediment.....	133
6.4.3 Transcripció.....	133
6.4.4 Codificació.....	133
6.4.5 Resultats.....	137
6.5 Experiment 2: prova de producció oral guiada a partir d'imatges.....	142
6.5.1 Preguntes de recerca i hipòtesis.....	142
6.5.2 Participants.....	152
6.5.3 Disseny experimental.....	153
6.5.3.1 Materials.....	153
6.5.3.2 Procediment.....	158
6.5.4 Codificació.....	159
6.5.5 Resultats.....	160
6.5.6 Discussió.....	182
6.6 Síntesi.....	195

7. L'ADQUISICIÓ DE LES PROPIETATS DISCURSIVES DELS PRONOMS CLÍTICS DEL CATALÀ COM A SEGONA LLENGUA.....	199
7.1 Introducció.....	199
7.2 Experiment 3: prova de judicis de gramaticalitat.....	203
7.2.1 Preguntes de recerca i hipòtesis.....	204
7.2.2 Participants.....	207
7.2.3 Disseny experimental.....	208
7.2.3.1 Materials.....	208
7.2.3.2 Procediment.....	212
7.2.3.3 Codificació.....	212
7.2.4 Resultats.....	213
7.2.5 Discussió.....	228
7.3 Experiment 4: prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra.....	240
7.3.1 Preguntes de recerca i hipòtesis.....	241
7.3.2 Participants.....	243
7.3.3 Disseny experimental.....	244
7.3.3.1 Materials.....	244
7.3.3.2 Procediment.....	246
7.3.3.3 Codificació.....	247
7.3.4 Resultats.....	248
7.3.5 Discussió.....	264
7.4 Síntesi.....	275
8. DISCUSSIÓ.....	277
9. CONCLUSIONS.....	299
Bibliografia.....	303
Annex 1. Qüestionari sociolingüístic per als grups infantils.....	330
Annex 2. Qüestionari sociolingüístic per al grup catalanoparlant adult.....	332
Annex 3. Narració en vinyetes <i>Frog, where are you?</i> (experiment 1)	335
Annex 4. Estímuls de la prova de producció oral guiada a partir d'imatges (experiment 2).....	339
Annex 5. Estímuls de la prova de judicis de gramaticalitat (experiment 3).....	357

Annex 6. Estímuls de la prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra (experiment 4).....	377
--	-----

Llista de figures

	Pàg.
Figura 6.1. Població a Andorra per nacionalitats (2016).....	107
Figura 6.2. Ús del català per part dels participants en el context familiar.....	114
Figura 6.3. Ús del català per part dels participants en el context educatiu.....	116
Figura 6.4. Ús del català per part dels participants en el context ambiental.....	117
Figura 6.5. Ús del català per part dels participants en el context socioeducatiu.....	119
Figura 6.6. Exemples d'estímuls de l'experiment 2.....	155
Figura 6.7. Mitjanes de respostes del pronom clíctic d'acusatiu.....	162
Figura 6.8. Mitjanes de respostes del pronom clíctic de datiu.....	163
Figura 6.9. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>en</i> argumental.....	165
Figura 6.10. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>en</i> partitiu.....	167
Figura 6.11. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>hi</i> argumental.....	168
Figura 6.12. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu.....	170
Figura 6.13. Mitjanes de producció correcta per pronom clíctic de tots els participants.....	171
Figura 6.14. Mitjanes d'omissió per pronom clíctic i per grup.....	173
Figura 7.1. Mitjanes de respostes del pronom clíctic d'acusatiu.....	215
Figura 7.2. Mitjanes de respostes del pronom clíctic de datiu.....	216
Figura 7.3. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>en</i> argumental.....	218
Figura 7.4. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>en</i> partitiu.....	219

Figura 7.5. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>hi</i> argumental.....	221
Figura 7.6. Mitjanes de respostes del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu.....	223
Figura 7.7. Mitjanes de represa per pronom clíctic (grups infantils).....	224
Figura 7.8. Mitjanes d'omissió per pronom clíctic (grups infantils).....	226
Figura 7.9. Mitjanes de represa per pronom clíctic (grups control adult i infantil)	227
Figura 7.10. Mitjanes d'omissió per pronom clíctic (grups control adult i infantil)	228
Figura 7.11. Mitjanes del pronom clíctic d'acusatiu.....	250
Figura 7.12. Mitjanes del pronom clíctic de datiu.....	251
Figura 7.13. Mitjanes del pronom clíctic <i>en</i> partitiu.....	253
Figura 7.14. Mitjanes del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu.....	255
Figura 7.15. Mitjanes de producció correcta per pronom clíctic per grup (en %)......	256
Figura 7.16. Mitjanes d'omissió per pronom clíctic i per grup (en %)......	258

Lista de taules

	Pàg.
Taula 3.1. Formes pronominals clíiques del català estudiades.....	33
Taula 3.2. Pronoms clíics d'acusatiu i de datiu de tercera persona en català.....	35
Taula 3.3. Pronoms d'acusatiu i de datiu de tercera persona en portuguès.....	44
Taula 3.4. Pronoms clíics d'acusatiu i de datiu de tercera persona en francès.....	49
Taula 6.1. Població a Andorra per nacionalitats (2016).....	107
Taula 6.2. Ús del català per part dels participants en el context familiar.....	114
Taula 6.3. Ús del català per part dels participants en el context educatiu.....	115
Taula 6.4. Ús del català per part dels participants en el context ambiental.....	117
Taula 6.5. Ús del català per part dels participants en el context socioeducatiu.....	118
Taula 6.6. Dades descriptives (mitjana, desviació) de riquesa lèxica (nombre de paraules i type/token ratio, TTR) dels tres grups participants.....	128
Taula 6.7. Dades descriptives (mitjana, desviació) de correcció gramatical (nombre de total de clàusules i nombre de clàusules sense error) dels tres grups participants.....	130
Taula 6.8. Dades descriptives dels pronoms clíics d'acusatiu i datiu de tercera persona dels tres grups participants.....	138
Taula 6.9. Dades descriptives dels pronoms clíics <i>en</i> i <i>hi</i> dels tres grups de participants.....	140
Taula 6.10. Característiques dels participants en l'estudi.....	153
Taula 6.11. Nombre d'ítems per pronom clíic (experiment 2)	154
Taula 6.12. Exemples d'estímuls i respostes esperades per pronom clíic (experiment 2).....	157

Taula 6.13. Relació de verbs usats segons el pronom clíctic (experiment 2).....	158
Taula 6.14. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic d'acusatiu.....	161
Taula 6.15. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic de datiu.....	163
Taula 6.16. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>en</i> argumental.....	165
Taula 6.17. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>en</i> partitiu.....	166
Taula 6.18. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>hi</i> argumental.....	168
Taula 6.19. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu.....	169
Taula 6.20. Errors morfosintàctics del pronom clíctic acusatiu.....	176
Taula 6.21. Errors morfosintàctics del pronom clíctic datiu..	177
Taula 6.22. Errors de funció del pronom clíctic <i>en</i> argumental.....	179
Taula 6.23. Errors de funció del pronom clíctic <i>en</i> partitiu	180
Taula 6.24. Errors de funció del pronom clíctic <i>hi</i> argumental.....	181
Taula 6.25. Errors de funció del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu....	182
Taula 7.1. Característiques dels participants en l'estudi (experiment 3)	208
Taula 7.2. Exemples d'ítems experimentals per pronom clíctic (experiment 3)	210
Taula 7.3. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic d'acusatiu.....	214
Taula 7.4. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic de datiu.....	216
Taula 7.5. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>en</i> argumental.....	217
Taula 7.6. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>en</i> partitiu.....	219
Taula 7.7. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>hi</i> argumental.....	221
Taula 7.8. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu.....	222

Taula 7.9. Característiques dels participants en l'estudi (experiment 4).....	243
Taula 7.10. Exemples d'estímuls per pronom clíctic (experiment 4).....	246
Taula 7.11. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic d'acusatiu (sobre 6).....	249
Taula 7.12. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic de datiu (sobre 6).....	251
Taula 7.13. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>en</i> partitiu (sobre 6).....	252
Taula 7.14. Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu (sobre 6).....	254
Taula 7.15. Errors morfosintàctics del pronom clíctic acusatiu.....	260
Taula 7.16. Errors morfosintàctics del pronom clíctic datiu..	262
Taula 7.17. Errors de funció del pronom clíctic <i>en</i> partitiu...	263
Taula 7.18. Errors de funció del pronom clíctic <i>hi</i> locatiu.....	264

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Objectius de la tesi

L'adquisició del llenguatge ha estat un tema d'estudi des de l'Antiguitat fins a èpoques més recents en què han proliferat estudis i teories per descriure la capacitat de comunicació pròpia dels éssers humans. Des d'aleshores, les múltiples aportacions a l'estudi de l'adquisició del llenguatge s'han distingit, com a mínim, entre dues branques relativament modernes: l'adquisició de primeres llengües i l'adquisició de segones llengües. Aquesta tesi és un treball sobre l'adquisició de segones llengües i, més concretament, sobre l'adquisició del català com a segona llengua en edat infantil.

Com a disciplina, l'adquisició de segones llengües (o ASL) es dedica a l'estudi científic del procés sociocognitiu que té lloc quan s'adquireix una segona llengua. La recerca en aquest àmbit és fonamental avui dia en què el multilingüisme és present en la vida quotidiana de moltes famílies, sobretot arran del fenomen globalitzador que hem viscut al llarg de les darreres dècades. Si bé la recerca en adquisició de segones llengües ha anat lligada històricament de manera gairebé exclusiva als adults, recentment una sèrie d'estudis han tingut com a punt de mira l'adquisició de segones llengües en infants.

En un sentit ampli, l'ASL constitueix un camp d'estudi que pretén descriure i explicar de quina manera s'adquireix, es processa i s'usa una segona llengua. La capacitat de dominar una llengua implica el maneig de diversos nivells de coneixement. L'infant no només ha de reconèixer els sons i identificar les paraules en una combinació d'oracions sinó que ha de desenvolupar la capacitat d'analitzar pragmàticament els enunciats. Entendre com els infants adquireixen i usen aquest nivell de coneixement profund és una part crucial per indagar en el coneixement de l'adquisició de la segona llengua i el seu desenvolupament.

En aquesta tesi posem el focus d'atenció en l'adquisició tant de les propietats morfosintàctiques com de les propietats pragmàtiques dels pronoms clítics, uns elements lingüístics definitoris del català, per part d'infants lusòfons i francòfons de 9 a 12 anys, immersos en el context educatiu d'Andorra, en què la llengua catalana és llengua oficial i, en determinats contextos, llengua ambiental.

Hi ha recerca prèvia que demostra que els pronoms, i encara més, els clítics pronominals, són una àrea de difícil adquisició especialment en segones llengües (Liceras, 1985; Bruhn-Garavito i Montrul, 1996; Duffield i White, 1999; Rosado, 2007; Tsedryk, 2014 i Herschensohn i Gess, 2018) ja que es tracta de formes opaques tant des del punt de vista material –es realitzen en contextos àtons que en dificulten la percepció– com del significat –la seva aportació a la semàntica de l’oració és funcional o gramatical.

Per al català L2, hi ha pocs estudis sobre l’adquisició dels clítics pronominals. Els pocs treballs que s’hi han dedicat estudien l’adquisició dels pronoms clítics en adults de L2 català de diferents llengües primeres –romanès i tagal– (Maré, 2011) i en adults bilingües català-castellà (Perpiñán, 2017, 2018 i Gavarró, 2018) i només un es basa en infants bilingües català-castellà (Soto-Corominas, 2018).

L’interès del nostre estudi és, d’una banda, teòric, ateses les propietats idiosincràtiques d’aquests elements, però també aplicat, ja que es tracta d’un bon predictor de la qualitat de coneixement i ús del català. D’una altra banda, conèixer les àrees de dificultat de la llengua esdevé molt important per intentar, de primer, descobrir els dominis lingüístics inestables en el sistema lingüístic dels aprenents i, segon, per poder bastir coneixement perquè es puguin referir propostes didàctiques a aquestes àrees de dificultat potencial.

Aquest treball es planteja a partir de l’adquisició dels clítics del català per part de dos grups d’infants de L1 portuguès i de L1 francès, llengües amb les quals el català comparteix alguns trets però amb les quals difereix en aspectes essencials; per exemple, el francès, però no el portuguès, té uns equivalents als clítics adverbials del català (*en* i *hi*). L’estudi, en els seus objectius, va més enllà de l’estricta domini gramatical dels clítics pronominals i explora una parcel·la fins ara poc explorada: la contribució dels pronoms clítics en l’establiment de l’estructura informativa, també diferent –tot i que comparteix alguna similitud– entre les tres llengües d’aquesta tesi. En concret, s’estudia la realització d’un fenomen lingüístic que se situa entre la sintaxi i el discurs: la dislocació a l’esquerra amb represa pronominal de complements topicalitzats. Aquesta construcció és més pròpia dels usos informals de la llengua que dels usos formals, sobretot perquè proveeix contextos variables en què la disposició de la informació coneguda i

nova canvia a mesura que avança el discurs. És interessant avançar en aquesta línia de recerca ja que s'ha proposat que la resolució de fenòmens que se situen en la interfície sintaxi-discurs són complexos perquè impliquen una càrrega de processament suplementària i, com a conseqüència, poden generar més dificultat als aprenents de segones llengües.

En les darreres dècades, la interfície sintaxi-discurs ha rebut molta atenció en els estudis d'adquisició de L2, principalment en adults L2. Per explicar el comportament no nadiu dels aprenents adults, Sorace i Filiaci (2006) proposen la hipòtesi de la interfície, segons la qual els aprenents adults de nivell avançat adquireixen les propietats de la L2 que són estrictament sintàctiques; en aquest nivell hi intervenen, en la teoria que assumim en aquesta tesi, els trets no interpretables, és a dir, els que no tenen contingut pròpiament semàntic sinó que es justifiquen per raons estrictament computacionals del sistema lingüístic. Per contra, els trets interpretables, amb contingut semàntic o pragmàtic, propis de la interfície entre la sintaxi i d'altres dominis, com el discurs, poden generar inestabilitat i, segons aquesta hipòtesi, opcionalitat residual i, en definitiva, impossibilitat d'assolir una completa adquisició, o estadi final. Alguns treballs apunten cap a una variabilitat de les produccions dels no nadius, que és susceptible de fossilització (Sorace, 2000; Sorace i Filiaci, 2006; Belletti, Bennati i Sorace, 2007; Rothman, 2007 i Iverson, Kempchinsky i Rothman, 2008). Segons altres estudis, en canvi, els aprenents L2, especialment en nivells avançats, són capaços d'adquirir les propietats lligades a la interfície sintaxi-discurs (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova i Ivanov, 2011; Donaldson, 2011a, 2011b i Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012). Partint d'aquests estudis previs, un dels objectius d'aquesta tesi és posar a prova la hipòtesi de la interfície i contribuir al debat sobre el domini dels trets pragmaticodiscursius en aprenents L2.

Atès que el sistema pronominal clíctic del català es caracteritza per una gran varietat de formes pronominals, en aquest treball ens hem centrat en l'estudi de les formes dels pronoms clíctics de la tercera persona d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*), ja que aquestes formes morfològiques han estat considerades més sensibles a la variabilitat i a la transferència en l'adquisició de segones llengües. També s'examinen les propietats morfosintàctiques i discursives dels clíctics *en* partitiu, *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals, clíctics que

representen encara més una novetat en l'estudi de la seva adquisició.

Les combinatòries lingüístiques objecte d'estudi són rellevants ja que el portuguès i el francès tenen pronoms clítics com el català però, a diferència del català i del francès, el portuguès no disposa dels clítics *en* i *hi*. Els aprenents lusòfons, per tant, s'enfronten a l'adquisició de noves categories funcionals en la seva L2. Aquesta no és l'única diferència del portuguès respecte del català: el portuguès és una llengua d'objecte nul i, a més, tot i que les construccions de tòpic són possibles, el clíctic de represa no hi és obligatori.

Pel que fa al francès, és una llengua més pròxima al català si tenim en compte que totes dues disposen dels clítics *en* i *hi*. Una altra semblança del francès i del català és l'obligatorietat de la presència del pronom de represa en les construccions de tòpic que s'examinen en aquesta tesi. Per tots aquests motius, la comparació entre les tres llengües tipològicament pròximes pot ser un camp de proves privilegiat per investigar si els infants de L1 portuguès i de L1 francès són capaços d'adquirir les propietats morfosintàctiques i discursives dels clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona i de les funcions estudiades aquí dels clítics *en* (partitiu i oblic) i *hi* (locatiu i oblic) en català L2.

La pregunta central que ens fem en aquest estudi és si la gramàtica dels clítics dels infants bilingües portuguès-català i francès-català és semblant a la gramàtica dels infants catalanoparlants o bé, per contra, fan prova d'una gramàtica incompleta, o diferent, en català L2. Tal com hem apuntat anteriorment, en aquesta tesi s'analitzen, d'una part, les propietats morfosintàctiques dels clítics esmentats com a pas previ necessari per a l'ús d'aquests clítics en contextos discursius específics, i de l'altra, les propietats discursives d'aquests clítics quan apareixen com a pronom de represa en construccions de dislocació a l'esquerra.

El primer objectiu, doncs, és examinar si els bilingües portuguès-català i francès-català han adquirit els trets morfosintàctics dels clítics, és a dir, d'una banda, els trets de funció dels clítics d'acusatiu i de datiu i dels adverbials i, d'una altra, els trets de concordança de l'acusatiu i del datiu de tercera persona. Sobre aquesta base empírica, el segon objectiu és determinar si els aprenents de L2 català demostren que coneixen les propietats configuracionals discursives associades als trets discursius que de

vegades realitzen aquests clítics. Pel fet que les dues llengües són diferents, podria passar que una influís en l'altra. Per testar, doncs, si hi ha influència de la L1 portuguès i de la L1 francès en el coneixement i l'ús de les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics del català com a L2 o, al contrari, no hi ha influència i tots dos grups lingüístics mostren resultats paral·lels, si bé deficitaris per causa de la complexitat lligada intrínsecament a les estructures d'interfícies, s'han dut a terme diversos experiments de producció oral i de comprensió.

En darrer terme, la finalitat és indagar en els processos de desenvolupament de les gramàtiques no natives del català, una àrea molt poc explorada fins ara, a partir de l'estudi de dos nivells: l'estudi de la gramàtica dels clítics i l'estudi de la pragmàtica-discurs, aquest darrer gens explorat anteriorment i que pot aportar observacions sobre l'adquisició de la gramàtica i la integració de la informació externa.

1.2 Rerefons teòric

A diferència del procés d'adquisició de la L1, l'èxit en l'adquisició d'una L2 no està assegurat i hi pot haver variabilitat o opcionalitat en els darrers estadis de l'adquisició d'una L2. Des del marc generativista, en els enfocaments més clàssics, hi ha hagut dos debats fonamentals entorn d'aquesta variabilitat: l'accés a la gramàtica universal per part dels aprenents L2 i la possibilitat que aquests aprenents siguin capaços d'assolir un nivell nadiu.

D'una part, hi ha una línia de recerca que sosté que l'accés a la GU només és possible a través de la L1. Les teories sobre el dèficit representacional (Hawkins i Hattori, 2006 i Tsimpli i Dimitrakopoulou, 2007) s'emmarquen en aquesta línia. D'acord amb la posició més extrema, els parlants L2 no són capaços d'adquirir els trets i els elements funcionals inexistents en la seva L1. A partir de la divisió entre trets lingüístics interpretables –propis de la interfície entre la sintaxi i d'altres dominis, com ara el discurs– i trets no interpretables –els estrictament sintàctics–, s'ha considerat que els trets interpretables són els que poden comportar més dificultat en el procés d'adquisició d'una L2. D'una altra part, la teoria de l'accés complet a la GU (Schwartz i Sprouse, 1994 i 1996) defensa que, si bé inicialment els trets de la L1 són transferits

a la L2, els aprenents L2 són capaços de reestructurar aquests trets en la gramàtica de la L2.

Al llarg de les darreres dècades, una bona part de la recerca en ASL s'ha focalitzat en els fenòmens lingüístics que integren més d'un domini, la sintaxi i d'altres components com és el cas del discurs. White (2008) diferencia entre interfícies internes, que s'adquiririen sense dificultats per part dels L2, i interfícies externes, que presentarien més problemes d'adquisició, també en els últims estadis. La interfície que ha rebut més atenció en la recerca en ASL és la que és objecte d'estudi aquí, la interfície sintaxi-discurs. El fet que els parlants hagin de combinar informació de naturalesa diversa –sintàctica i pragmaticodiscursiva– origina problemes d'adquisició també en els últims estadis d'adquisició de la L2. Sorace i Filiaci (2006), entre d'altres, formulen la hipòtesi de la interfície (HI) per explicar el comportament no nadiu en estadis avançats de la L2. Segons la HI, els aprenents adults de nivell avançat adquireixen les propietats de la L2 estrictament sintàctiques i els corresponents trets no interpretables. Per contra, els trets interpretables, pertanyents a la interfície de la sintaxi i d'altres dominis, poden generar inestabilitat i opcionalitat residual. Sorace (2011, 2016) apunta que l'efecte pot ser pel fet mateix del bilingüisme: per gestionar construccions topicalitzades, com és el cas que ens ocupa en aquesta tesi, el parlant de L2, que té activats en major o menor mesura dos sistemes lingüístics, ha d'administrar simultàniament material sintàctic i discursiu en la L2, en una tasca de processament que esdevé feixuga i que pot provocar, com a resultat, el recurs a opcions cognitives menys carregoses per als sistemes de processament, tot generant variabilitat en les seves realitzacions lingüístiques de producció o comprensió. Tot i els nombrosos adeptes a la HI, alguns treballs han posat en dubte la fiabilitat d'aquesta hipòtesi (Lardiere, 2011; Montrul, 2011; Rothman i Slabakova, 2011 i White, 2011). Si bé la HI ha estat proposada per a aprenents adults, res no impedeix que no es pugui comprovar en poblacions més joves i en aquesta tesi aportarem dades d'aprenents infants L2 per corroborar-ne o contradir-ne els postulats.

1.3 Organització de la tesi

Aquesta tesi s'organitza al voltant de dos objectius principals. Com dèiem més amunt, el primer és observar l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels clítics *en* i *hi* argumentals per part d'infants lusòfons i francòfons que aprenen el català com a L2. Sobre aquesta base empírica, el segon objectiu que ens plantejem és determinar si els aprenents lusòfons i francòfons de L2 català, havent demostrat que coneixen més o menys la morfosintaxi d'aquests clítics del català, evidencien coneixement dels trets discursius associats a aquests clítics.

Per respondre a aquests dos objectius principals, aquest treball s'estructura de la manera que detallem a continuació: el capítol 2 dedica bona part del contingut a presentar perspectives rellevants sobre l'adquisició de segones llengües i el bilingüisme infantil. El capítol recull les principals aproximacions teòriques de totes dues disciplines des del marc de què es nodreix, principalment, aquesta tesi, el generativisme. Es destaca la teoria de la gramàtica universal (GU) i el debat sobre l'eventual accés a la GU per part dels aprenents L2. Dedicuem una part del capítol a la importància de l'edat en el procés d'adquisició d'una L2 i veurem que hi ha períodes sensibles per a l'adquisició dels diferents dominis lingüístics. En efecte, l'edat de primer contacte amb la L2 és crucial i ha fet que s'hagi de diferenciar diferents tipus de bilingüisme. Hi ha altres factors que condicionen potencialment l'adquisició infantil bilingüe i que descriurem breument en aquest capítol. Els factors interns inclouen la transferència de trets o construccions morfosintàctics de la L1 a la L2 i l'edat de primera exposició. Els factors externs són els que afecten principalment la quantitat i la qualitat de l'input.

Els dos capítols següents aborden dos àmbits d'estudi essencials per a aquesta tesi. En el capítol 3 es descriuen els sistemes pronominals clítics del català, del portuguès i del francès, tot posant el focus d'atenció en les propietats que són objecte d'estudi aquí, els trets morfosintàctics i discursius. Les semblances i les diferències de totes tres llengües observades en aquest capítol, juntament amb els

estudis previs en la matèria, ens serveixen per plantejar, en el capítol 4, els reptes d'adquisició del sistema de clítics del català als quals s'enfronten els aprenents L2 lusòfons i francòfons.

En els capítols 6 i 7 es respon a les preguntes de recerca i es comprova les hipòtesis de treball plantejades en el capítol 5. Com avançàvem més amunt, el primer objectiu principal és observar i examinar el coneixement i l'ús de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona, dels clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions esmentades. Hi respondrem en el capítol 6 a partir de dos experiments orals de producció semiespontània i guiada. Pel que fa al segon gran objectiu, examinar l'adquisició de les propietats discursives dels mateixos clítics en aprenents lusòfons i francòfons de L2 català, l'assolirem en el capítol 7 mitjançant una prova de judicis de gramaticalitat i una prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra.

Per acabar, en el capítol 8, es presenta una discussió final que compara les troballes i reprèn les discussions parcials dels capítols 6 i 7 i, en el capítol 9, s'exposen les conclusions generals i les línies de recerca futures.

2. ADQUISICIÓ DE SEGONES LLENGÜES I BILINGÜISME INFANTIL

En aquest capítol es repassa les aportacions més rellevants dels estudis sobre l'adquisició de segones llengües i el bilingüisme infantil atès que en aquesta tesi ens plantegem l'estudi del sistema de clítics en l'adquisició primerenca del català per part d'infants lusòfons i francòfons.

El capítol es divideix en tres apartats. En el primer (2.1), es fa una breu introducció a l'àmbit general de l'adquisició de segones llengües tot descrivint les principals aproximacions teòriques que han predominat des del naixement de la disciplina. A continuació, en el segon apartat (2.2), ens centrem en el bilingüisme infantil on es distingeix entre bilingüisme simultani i bilingüisme successiu o seqüencial. Aquesta distinció és clau ja que considerem que els participants d'aquest estudi són bilingües successius o seqüencials. En aquesta secció també hi desenvolupem els factors interns i externs que poden jugar un paper fonamental en l'adquisició infantil bilingüe. L'últim apartat (2.3) clou aquest capítol amb una síntesi.

2.1 Aproximacions teòriques sobre l'adquisició de segones llengües

2.1.1 Gramàtica universal i fixació de paràmetres

En aquesta tesi partim de l'assumpció de l'existència d'una gramàtica universal (Chomsky, 1965, 1986) i del model de principis i paràmetres (Chomsky, 1981, 1986) i la seva concreció en el programa minimalista (Chomsky, 1995). D'entre les principals aportacions de les gramàtiques generatives que s'inicien amb Chomsky i entre les quals es poden citar la recursivitat de la llengua, la creativitat verbal dels parlants i les regles gramaticals universals per a totes les llengües, cal destacar l'anomenat LAD (de l'anglès, *Language Acquisition Device*) o 'mecanisme per a l'adquisició del llenguatge'. Segons la perspectiva chomskyana, l'adquisició lingüística no és el resultat de la formació d'hàbits sinó de la formació de regles i del descobriment de principis. Chomsky va postular la teoria que els éssers humans tenen una certa predisposició innata, la gramàtica universal (GU), per deduir regles

de la llengua meta a partir de l'*input* a què estan exposats. Així, la GU es concep com un conjunt de coneixements innats que permeten arribar a la gramàtica mitjançant el mecanisme anomenat LAD. Un cop adquirides, aquestes regles permetrien als aprenents crear i comprendre expressions noves, expressions que no haurien pogut entendre ni produir si només s'haguessin limitat a l'*input* rebut. Segons Chomsky, l'infant no pot construir la gramàtica només a partir de l'*input* ja que el que rep és pobre, mínim i incomplet. És el que s'ha conegut com a *pobresa de l'estímul*.

La gran aportació de la teoria generativista de Chomsky és postular que els infants tenen la capacitat innata d'adquirir el llenguatge i que, mitjançant l'*input* rebut, es fixen uns paràmetres lingüístics regits per una sèrie de principis universals innats. Es considera que la GU està formada per dos tipus d'objectes abstractes: els principis i els paràmetres. Els principis representen les propietats lingüístiques que defineixen el conjunt de llengües possibles mentre que els paràmetres representen un conjunt de valors que determinen el ventall de possibilitats dins del qual les llengües poden presentar variació.

Fins aquí hem repassat molt breument les aportacions més bàsiques de la lingüística teòrica per trobar respostes a la capacitat del llenguatge. En el camp de l'adquisició del llenguatge, el generativisme explica la competència lingüística com un sistema gramatical abstracte i inconscient que permet al parlant de produir i entendre el llenguatge. L'estructura de les oracions (sintaxi), el so de les oracions (fonètica i fonologia) i el significat de les oracions (semàntica) són components d'aquest sistema abstracte o GU. El que és interessant als efectes d'aquesta tesi, un treball sobre adquisició de segones llengües, és que algunes de les propietats que pertanyen a la sintaxi, la semàntica i la pragmàtica són universals per a totes les llengües i, en canvi, d'altres, sovint lligades a la morfologia, són específiques d'una llengua i poden presentar variabilitat en l'adquisició de segones llengües. La GU també ha tingut un pes important en els estudis sobre adquisició de segones llengües. En efecte, des dels anys 80 del segle passat, hi ha hagut un debat sobre dues qüestions fonamentals: saber si l'accés a la GU és possible per als aprenents d'una L2 i saber si aquests aprenents poden adquirir elements gramaticals –com és el cas dels pronoms clítics– sense equivalència en la L1.

El debat sobre l'accés a la GU en el procés d'adquisició d'una L2 s'ha dividit principalment en dues postures clàssiques que marquen el debat dels anys 90. D'una banda, la teoria de l'accés complet (Schwartz i Sprouse, 1994 i 1996) aposta per un accés complet a la GU per part dels aprenents L2. Segons aquesta teoria, si bé l'inventari de trets és transferit en els primers estadis d'adquisició, posteriorment és reestructurat en la gramàtica de la L2 via l'accés a la GU.

D'altra banda, hi ha una altra línia de recerca que sosté que l'accés a la GU només és possible a través de la L1 i que, per tant, alguns trets inexistent en la L1 no són accessibles per als aprenents L2. Són pròpies d'aquesta línia les teories sobre el dèficit representacional (Hawkins i Hattori, 2006 i Tsimpli i Dimitrakopoulou, 2007). Aquesta teoria està lligada als trets, que desenvolupem a continuació.

Les teories lingüístiques més recents divideixen els trets lingüístics en dos tipus: els interpretables (propis de la interfície entre la sintaxi i d'altres dominis, com és el cas del discurs) i els no interpretables (estrictament sintàctics). La hipòtesi de la interpretabilitat (Hawkins i Hattori, 2006; Tsimpli i Dimitrakopoulou, 2007 i Tsimpli i Mastropavlou, 2008) distingeix entre trets interpretables i trets no interpretables, i estableix que els trets no interpretables inexistent en la L1 no són accessibles per als aprenents L2. Alguns dels estudis que formen part d'aquesta línia de debat han posat el focus d'atenció en l'adquisició dels clítics en L2 ja que són elements amb trets no interpretables –com ara el cas o la funció–. Treballs com el de Tsimpli (2003) han examinat si la gramàtica dels clítics s'arriba a adquirir per part d'aprenents amb llengües que no comparteixen trets no interpretables. Segons els treballs que acabem d'esmentar, es poden manifestar errors de producció i fins i tot retard en l'adquisició dels clítics quan el parell de llengües no comparteixen els mateixos trets.

Una manera d'entendre el paper que juguen els trets morfosintàctics en l'adquisició de segones llengües queda recollida en la proposta, més recent, de la hipòtesi del reassemblatge de trets de Lardiere (2008, 2009). Aquesta hipòtesi parteix de l'assumpció que els trets morfosintàctics es realitzen (o no) en elements gramaticals, o funcionals, que poden ser diferents en la L1 i en la L2. El fet que aquests trets siguin o no compartits per les llengües implicades pot originar dificultats en el reacoblament quan hi ha diferències entre llengües. Segons Lardiere, el fet que un tret sintàctic estigui present

tant en la L1 com en la L2 no en garanteix l'adquisició ja que aquest tret pot tenir restriccions i condicions d'ús diferents en les dues llengües. L'adquisició d'un tret sintàctic requereix, doncs, l'adquisició de les restriccions i les condicions operatives en la L2.

Tant les hipòtesis que defensen un possible accés a la GU com les que hi són contràries se centren en l'adquisició de la sintaxi i no tenen en compte elements lingüístics que integren més d'un domini gramatical, com és el cas de les interfícies. El terme *interfície* ha estat present en molts dels enfocaments recents en el camp de l'adquisició de segones llengües des de la perspectiva generativista i fins i tot ha donat nom a una hipòtesi: la hipòtesi de la interfície sintaxi-discurs de Sorace (2006). Els seguidors d'aquesta hipòtesi afirmen que el que pot comportar més dificultats per als aprenents d'una L2 no són les categories funcionals en si sinó els elements que exigeixen un coneixement morfosintàctic i un coneixement pragmàtic. Aquesta hipòtesi és fonamental en el nostre estudi ja que els aprenents del nostre estudi, bilingües català-portuguès i català-francès, han d'afrontar el repte d'adquirir propietats condicionades per la interfície sintaxi-discurs. Ens estendrem sobre aquesta qüestió en el capítol 4 d'aquesta tesi.

Bona part de la recerca en L2, que ha ocupat de manera breu aquesta secció, s'ha centrat en la L2 adulta; tanmateix, s'ha proposat que la L2 infantil té idiosincràsies pròpies (Meisel, 2011) i que té concomitàncies i solapaments amb el bilingüisme infantil. És per això que en la secció següent s'abordaran qüestions relacionades amb el que s'ha anomenat *adquisició infantil bilingüe*.

2.2 Adquisició infantil bilingüe

2.2.1 Períodes sensibles

Les aproximacions formals a l'adquisició de segones llengües, especialment dins del marc generativista, han girat entorn del debat de fins a quin punt els processos implicats en la L2 s'assemblen als processos d'adquisició de la L1. Una de les propostes és la de la hipòtesi de la diferència fonamental de Bley-Vroman (1990) segons la qual els infants i els adults no aprenen una llengua de la mateixa

manera ja que, principalment, els infants, a diferència dels adults, adquireixen la llengua al mateix temps que es van desenvolupant les seves facultats cognitives.

Els estudis empírics en el camp de l'ASL defensen el que s'ha anomenat *restriccions maduratives* per a l'adquisició del llenguatge, una noció que deriva de la hipòtesi del període crític de Lenneberg (1967), i que té com a antecedents els treballs de Penfield i Roberts (1959). Segons aquesta hipòtesi, hi ha un període avantatjós per aprendre una llengua –ja sigui la primera llengua o una segona–, que, segons Lenneberg, està comprès entre els dos anys i la pubertat. D'altres autors han defensat que el període crític se situa en una altra franja d'edat: Krashen (1982) proposa els cinc anys; Bialystok i Miller (1999), l'edat de vuit; Penfield i Roberts (1959), els nou, i Long (1990), els 15 anys. Més endavant, Schwartz (2004) i Abrahamsson i Hyltenstam (2009) situen el període crític als set anys, tot i que hi pot haver una variació segons el domini lingüístic que s'està adquirint (Muñoz i Singleton, 2010).

En l'actualitat, es continua assumint l'existència d'un període crític per explicar les diferències entre l'adquisició de la L1 i de la L2, i els motius del dèficit d'adquisició en la L2. Des de la posició generativista, els treballs de Bley-Vroman (1989), Schachter (1990), Meisel (1997, 2001), Hawkins i Chan (1997), Hawkins i Hattori (2006) i Tsimpli i Dimitrakopoulou (2007) estableixen un lligam entre la variabilitat i la manca d'èxit entre els aprenents d'una L2 i el factor edat. Per a Bley-Vroman (1990), la rapidesa i l'eficiència de l'adquisició de la L1 per part d'un infant es deuen al fet que el procés es desenvolupa mitjançant uns procediments lingüístics innats, deductius, implícits i específics que formen part de la GU. Segons la hipòtesi de les diferències fonamentals de l'autor, l'accés a la GU està subjecte a un període crític que fa que els aprenents d'una L2, després de la pubertat, només disposin del coneixement i dels principis i paràmetres de la L1. En aquesta línia, Schachter (1990) argumenta que les diferències d'èxit entre la L1 i la L2, les transferències i la fossilització indiquen que, després de la pubertat, els aprenents d'una L2 no tenen accés al que entenem sota la denominació de GU: si hi tinguessin accés del tot, els adults que aprenen una L2 tindrien un nivell lingüístic més uniforme i, en general, més alt.

Aquesta posició també s'ha assumit des d'altres perspectives, com la cognitivista i la neurolingüística, en l'estudi de l'adquisició de

segones llengües, entre les quals cal situar les obres d'Ullman (2001), DeKeyser (2003), Ellis (2005) i Paradis (2004 i 2007). Els cognitivistes i els neurolingüistes distingeixen entre el coneixement procedimental i declaratiu, i l'aprenentatge implícit i explícit d'una llengua. Segons Paradis (2004), els infants parlen o entenen una llengua perquè en tenen un coneixement implícit, mentre que els aprenents d'una L2 han de recórrer a un coneixement explícit. S'ha debatut si el coneixement explícit pot esdevenir implícit després d'un cert temps d'exposició, de pràctica o a través de l'automatització, i també com poden interactuar tots dos tipus de coneixement. Dekeyser (2000 i 2003) manté que els adults que aprenen una L2 presenten unes diferències cognitives per a l'adquisició de la L2 que mencionàvem més amunt: les restriccions maduratives que tenen per l'edat fan que hagin de recórrer al coneixement explícit en detriment de l'implícit, des d'on per a molts hi ha l'accés a la GU i als mecanismes lingüístics específics.

Més recentment, Meisel (2008) ha reconegut l'existència de 'períodes sensibles' que poden comportar dificultats en el procés d'adquisició d'una L2 i, en concret, en l'adquisició dels diferents dominis lingüístics. Segons Meisel, l'interval òptim per a l'inici de l'adquisició de la sintaxi i de la morfosintaxi se situaria entre els 4 i els 6 anys. L'adquisició d'una segona llengua entre els 4 i els 7 anys s'ha conegut en la bibliografia com a *adquisició infantil L2* i comparteix característiques amb l'adquisició de la L1 i amb l'adquisició dels adults L2.

Els darrers estudis distingeixen l'adquisició bilingüe simultània (dues llengües des del naixement) de l'adquisició infantil seqüencial (infants L2 o adquisició primerenca d'una L2) (Montrul, 2008 i Meisel, 2011). Hi ha evidència que l'edat de primera exposició a totes dues llengües és decisiva i que, abans dels 4 anys, el desenvolupament de la morfologia flexiva i de la sintaxi és semblant entre bilingües simultanis i bilingües seqüencials. En canvi, en el cas dels bilingües seqüencials que han estat exposats a la L2 després dels 6 anys, s'ha observat que el desenvolupament d'alguns aspectes gramaticals és semblant al dels adults L2 i, que per tant, pels volts dels 6 i 7 anys tenen lloc canvis importants en el procés d'adquisició de la L2 (Meisel, 2011).

No hi ha un consens, però, quan l'edat d'exposició se situa entre els 5 i 6 anys: mentre que Meisel considera que el desenvolupament de la L2 en aquest cas s'assembla al dels adults L2, d'altres autors,

com Schwartz (2004), troben més semblances amb el desenvolupament dels bilingües simultanis. Per a d'altres estudiosos, l'edat de 4 anys no és decisiva per a l'adquisició d'alguns aspectes de la L2 que s'adquireixen posteriorment a aquesta edat o per explicar errors causats per la influència de la L1 (Unsworth, 2013) o per una quantitat d'input reduït (Unsworth, 2016). En el nostre estudi, tots els aprenents L2 han estat exposats abans dels 3-4 anys i, per tant, són bilingües seqüencials o successius.

La qüestió dels períodes sensibles, i la seva relació amb l'edat de la primera exposició a la segona llengua, ha continuat despertant molt d'interès en el camp. Recenentment la revista *Bilingualism: Language and Cognition* ha dedicat un número monogràfic al tema (núm. 21:5 del 2018). En l'article central, Mayberry i Kluender (2018) repassen un conjunt d'estudis lingüístics i psicolingüístics i mostren fins a quin punt els efectes de l'edat d'inici són importants, i molt diferents, en relació amb la L1 i la L2; en concret, argumenten que l'adquisició d'una L2 després de la primera infància és modulada per la L1 i menys per l'experiència lingüística de l'entorn, com és el cas en la L1. En altres paraules, l'existència d'un període crític afectaria només la L1 mentre que el desenvolupament de la L2 seria molt més sensible a altres factors, i resultaria afectat essencialment per la primera llengua.

Resumint, hem vist que la recerca en adquisició de segones llengües ha posat de relleu que l'edat pot condicionar el procés d'adquisició d'una L2, i més concretament, que hi ha períodes sensibles per a l'adquisició dels diferents dominis lingüístics. En efecte, l'edat de primer contacte amb la L2 és crucial i ha fet diferenciar diferents tipus de bilingüisme. És important remarcar aquestes propostes terminològiques perquè, com hem precisat més amunt, els participants d'aquests tesi es poden titllar com a aprenents primerencs d'una L2 o bilingües seqüencials en funció del seu inici de contacte amb l'altra llengua (o L2) objecte d'estudi. En el cas que ens ocupa, en l'apartat següent, ens centrarem en l'adquisició infantil bilingüe i descriurem els debats més recents al voltant de la qüestió sobre l'inici de l'adquisició de la segona llengua, debats que ens ajudaran a contextualitzar la nostra recerca.

2.2.2 Tipus de bilingüisme infantil

En un context cada cop més globalitzat, el nombre d'infants exposats a dues llengües des de ben petits no ha parat de créixer (Grosjean, 2010), d'aquí que resulti interessant l'estudi de l'adquisició infantil bilingüe. Abans d'entrar en matèria, cal definir el concepte de bilingüisme infantil i delimitar-ne els diferents tipus d'adquisició. En general, com s'ha observat, s'ha fet una distinció entre l'adquisició infantil bilingüe simultània (2 L1) i l'adquisició infantil bilingüe successiva. La simultània fa referència a l'exposició a dues llengües abans dels 3 o 4 primers anys de l'infant mentre que en el cas de l'adquisició successiva la L2 s'adquireix un cop que la L1 ha estat fixada (Meisel, 2008). Tal com acabem de descriure en l'apartat anterior, els estudis no han determinat a quina edat la L2 queda fixada en l'adquisició bilingüe successiva.

Montrul (2008) diferencia el bilingüisme simultani del bilingüisme seqüencial basant-se en el moment i la durada del procés d'adquisició de la L2. Segons l'autora, els bilingües simultanis han començat el contacte amb la L2 abans dels 3 anys. En canvi, en els bilingües seqüencials, la L2 és introduïda a partir dels 4 o 5 anys. Com avançàvem en l'apartat anterior, hi ha un període crític o 'períodes sensibles' que dificultarien l'accés a una adquisició nadiua de la segona llengua. Alguns autors han convingut que un infant té un coneixement no nadiu de la L2 quan l'edat d'exposició se situa al voltant dels 3 o 4 anys i abans dels 7 anys (Schwartz, 2004; Unsworth, 2005; Meisel, 2008 i Chondrogianni, 2008).

Meisel (2009) examina l'adquisició del gènere gramatical en francès per part d'infants bilingües simultanis i bilingües successius d'entre 2 i 4 anys. L'autor constata que els infants que han rebut una exposició a la L2 més tardana (a partir dels 3;7) fan més errors de gènere que els infants que han estat exposats a la L2 abans d'aquest període. Aquestes observacions fan que Meisel situï els 4 anys l'edat a partir de la qual l'adquisició bilingüe és successiva.

D'altres estudis (Paradis, Genesee i Crago, 2011) defineixen el bilingüisme simultani com el resultat de l'exposició a dues llengües durant el primer any de l'infant i situen als 3 anys o més tard l'edat d'exposició a la segona llengua en el cas de l'adquisició successiva, o L2, segons aquests autors.

Fins aquí, hem vist que no hi ha un consens en la caracterització del bilingüisme simultani, ni encara menys en la del bilingüisme seqüencial, i que les edats que es consideren d'inici per diversos motius i factors que s'exposaran en les seccions següents són diferents segons les propostes i els autors. En aquesta tesi adoptem la postura més general i considerem que són bilingües seqüencials a partir dels 3-4 anys.

En la secció següent, descriurem factors que condicionen potencialment l'adquisició infantil bilingüe. Segons Paradis *et al.* (2011), els factors interns inclouen la transferència de trets o construccions morfosintàctics de la L1 a la L2, l'edat de primera exposició i l'aptitud lingüística. Els factors externs són els que afecten principalment la quantitat i la qualitat de l'input. En els apartats següents descriurem tots aquests factors tret de l'aptitud lingüística ja que no és rellevant en aquest estudi.

2.2.3 Factors interns

2.2.3.1 Edat de primera exposició

En els apartats anteriors ja hem anat destacant la importància del factor edat en el procés d'adquisició de la L2. Al llarg de la darrera dècada, s'ha proposat que l'edat de primera exposició a la L2 és un factor clau a l'hora de contrastar els diferents tipus d'adquisició. Al contrari del que s'havia cregut anteriorment, els efectes de l'edat de primera exposició en l'adquisició infantil bilingüe són més complexos (Meisel, 2008, 2010 i 2011; Montrul, 2008 i Abrahamsson i Hyltenstam, 2009). Un bon grapat d'estudis han suggerit que la primera exposició a la L2 després dels 4 anys desencadena diferències respecte de l'adquisició monolingüe i que, a partir d'aquesta edat, la competència nadiua 'completa' ja no és possible (Herschensohn, 2000 i Schwartz, 2004).

Una de les preguntes més rellevants i que afecten els interessos d'aquesta tesi és si l'edat de la primera exposició a la L2 afecta tots els aspectes gramaticals de la mateixa manera. En alguns estudis s'ha suggerit que el procés d'adquisició dels infants exposats a la L2 a partir dels 4 anys, o en altres paraules, el que també s'ha anomenat *bilingües seqüencials*, és semblant al procés d'adquisició dels adults, és a dir, és més una adquisició típicament L2, i que difereix del procés d'adquisició dels *bilingües simultanis*, que

comencen el contacte abans dels 3 anys (Kroffke i Rothweiler, 2006; Rothweiler, 2006; Meisel, 2008 i 2009 i Sopata, 2010). Tot i el que s'acaba de dir, hi ha un debat obert. Hi ha una línia de recerca, iniciada per Schwartz (2004), que proposa que l'adquisició seqüencial és semblant a l'adquisició monolingüe en el domini de la morfologia i semblant a l'adquisició de la L2 adulta en el domini de la sintaxi. Segons d'altres estudis (Blom, 2008), a l'inrevés, els infants L2, o seqüencials, tenen comportaments semblants als monolingües pel que fa a fenòmens sintàctics i, en canvi, presenten diferències en l'adquisició del sistema morfològic, tal com s'ha constatat també en el cas dels adults L2 (Meisel, 2011). Segons Meisel, tot i que no hi ha prou evidència per concloure quins fenòmens gramaticals serien semblants a l'adquisició de la L1, sembla clar que els infants L2 adquireixen uns coneixements gramaticals més tard que els infants monolingües i que, en aquest procés d'adquisició L2, hi ha una gran variabilitat (Meisel, 2008, 2010 i 2011).

Per posar-ne un exemple, en el seu estudi sobre l'adquisició de la concordança subjecte-verb i posició del clític per part d'infants de L1 alemany i de L2 francès, Meisel (2008) conclou que els infants exposats a la L2 entre els 3 i els 4 anys fan errors típics d'adults L2. Segons l'autor, hi hauria un període sensible que acabaria als volts dels 4 anys en què l'adquisició a nivell nadiu de certs aspectes morfosintàctics minvaria (Meisel, 2009). Més recentment, Meisel (2018) ha trobat efectes de l'edat d'inici en el gènere en francès bilingüe.

D'altres estudis (Kroffke i Rothweiler, 2006 i Rothweiler, 2006) també suggereixen que hi ha un efecte de l'edat de primera exposició en l'adquisició d'alguns aspectes morfosintàctics. Aquests autors examinen l'ordre de paraules, la concordança subjecte-verb i les clàusules subordinades en infants de L1 turc i de L2 alemany i conclouen que els infants d'entre 3 i 4 anys cometten errors de desenvolupament similars als monolingües i, per contra, els infants exposats posteriorment a aquestes edats fan errors semblants als adults L2.

Finalment, una proposta relativament recent que vincula el desenvolupament més o menys tardà de determinats fenòmens lingüístics en nens bilingües, simultanis o successius, a la cronologia que mostren aquests mateixos fenòmens en l'adquisició d'una L1 en infants és la de Tsimpli (2014). Segons aquesta autora, els aspectes lingüístics que s'adquireixen aviat en una L1 (com

l'ordre de paraules o la concordança) també s'adquireixen de manera ràpida en una L2 en bilingües i, a l'inrevés, aquells fenòmens que tenen un retard en la L1, també el tenen en els bilingües; en la seva proposta, aquests darrers són els que pertanyen a components externs a la sintaxi, o fenòmens d'interfície.

En resum, els estudis dedicats als infants bilingües seqüencials en diferents combinatòries lingüístiques ens indiquen que l'edat és un factor cabdal per a l'adquisició d'alguns aspectes de la morfosintaxi. Cal apuntar que en aquesta tesi es prenen com a sinònims el bilingüisme seqüencial i l'adquisició infantil en la L2 en el cas que el contacte hagi començat abans dels 3 anys. Segons Flege (2009), l'edat de primera exposició és una macrovariable lligada a altres factors com la competència lingüística en la L2, la quantitat d'input en L1 i en L2 i el tipus d'input (nadiu i no nadiu). L'edat no és l'únic factor individual que afecta el desenvolupament del bilingüisme; d'altres com ara les habilitats cognitives o el nivell socioeconòmic dels pares també hi juguen un paper clau; per a una revisió de tots aquests factors es pot veure el repàs recent de Chondrogianni (2018).

En el cas dels infants bilingües simultanis, els estudis han posat de relleu que tenen un desenvolupament similar al dels infants monolingües que adquireixen les mateixes llengües, i que són capaços d'adquirir un nivell nadiu de totes dues llengües. La interferència entre totes dues llengües és possible però en casos excepcionals (De Houwer 1990; Paradis i Genesee, 1996 i Meisel 1989 i 2011). Un dels fenòmens més estudiats d'interferència en la recerca més recent és la influència interlingüística en l'adquisició de fenòmens propis de la interfície sintaxi-discurs (Müller i Hulk, 2001; Paradis i Navarro, 2003; Serratrice i Sorace, 2003), qüestió coincident amb la predicció derivada de Tsimpli (2014), esmentada més amunt.

2.2.3.2 Transferència lingüística

La recerca en ASL ha estudiat la influència entre la L1 i la L2 i, en concret, la transferència de propietats o categories de la L1 a la L2 (Schwartz i Sprouse, 1996). En un inici, la interferència lingüística es va estudiar en àrees com la sintaxi i la morfologia en infants L2 i adults L2 (per a una revisió, es pot consultar Foley i Flynn, 2013) i,

més endavant, en àrees en què conflueixen més d'un domini gramatical.

Fins ara, la majoria d'estudis coincideixen que els infants bilingües són capaços de distingir tots dos sistemes lingüístics des de les etapes inicials (Meisel 1989; Paradis i Genesee, 1996; Müller, 1998 i Döpke, 2000). És el que s'ha conegut com la hipòtesi dels sistemes separats. Ara bé, el fet que els bilingües puguin diferenciar entre un sistema lingüístic i l'altre no exclou que hi pugui haver una influència entre llengües. La recerca més recent s'ha dedicat precisament a estudiar els factors interns que podrien comportar una influència translingüística.

A banda dels molts estudis que han abordat i la varietat de termes que s'ha emprat per referir-s'hi (un treball clàssic és el d'Odlin 2003), Hulk i Müller (2000) van ser dels primers autors a examinar la influència interlingüística al nivell de les interfícies, especialment aplicat al bilingüisme. Segons les autores, hi pot haver interferència entre tots dos sistemes quan es donen dues condicions. La primera condició és que el fenomen lingüístic ha de ser propi de la interfície entre dos mòduls de la gramàtica, i més concretament, entre la pragmàtica i la sintaxi. La segona, que la llengua A ha de disposar d'una construcció sintàctica que permeti més d'una anàlisi sintàctica i que la llengua B només permeti una anàlisi sintàctica d'aquest fenomen. Amb aquestes dues condicions, es pot preveure que hi haurà interferència de la llengua B a la llengua A i un retard en l'adquisició del fenomen en la llengua A (Müller i Hulk, 2001).

D'altres estudis en infants bilingües simultanis (Serratrice, Sorace i Paoli, 2004; Sorace, Serratrice, Filiaci i Baldo, 2009) i adults L2 gairebé nadius (Sorace, 2011) també han corroborat l'existència de vulnerabilitat en els fenòmens propis de la interfície sintaxi-discurs. Sorace i Filiaci (2006) i Sorace (2011) formulen la hipòtesi de la interfície sintaxi-discurs i suggereixen que la combinació d'informació provinent de diferents dominis gramaticals pot causar dificultats en el processament en temps real i una inestabilitat en la comprensió i la producció de fenòmens propis de la interfície. En aquesta línia, Sorace (2011, 2016) argumenta que els bilingües són menys eficaços que els monolingües a l'hora de combinar informació pròpia de diferents mòduls i, per tant, que és el bilingüisme en si i no (només) la combinatòria lingüística del bilingüe la causa principal de les diferències detectades entre bilingües i monolingües. Reprendrem aquestes qüestions en

l'apartat sobre l'adquisició de les propietats discursives dels pronom clítics en segones llengües, en el capítol 4.

Segons els estudis citats més amunt, els treballs de Müller i Hulk (2001) i Hulk i Müller (2000), la influència translingüística té lloc quan l'infant bilingüe, davant d'un fenomen de naturalesa complexa en una de les llengües, tria l'opció menys complexa en una de les dues llengües i la utilitza en totes dues llengües de manera temporal. D'acord amb això, el rol de l'input seria marginal i poc influent. Tanmateix, una altra línia de recerca iniciada per estudis com el de Silva-Corvalán (1996) argumenta que la influència translingüística pot ser el resultat d'una exposició a un input modificat, o variable, en la L2 i que aquest seria el cas típic de l'input a què estan exposats els infants (Paradis i Navarro, 2003). Per tant, la transferència no només seria el resultat de factors lingüístics interns sinó també de factors externs, qüestió que abordem en la secció següent.

2.2.4 Alguns factors externs

2.2.4.1 Quantitat d'input

Per definició, els infants bilingües estan exposats a menys input que els infants monolingües (Paradis i Genesee, 1996). Un nombre gens menyspreable d'estudis han demostrat que la quantitat d'input juga un paper clau en el procés d'adquisició infantil bilingüe, però no hi ha un consens sobre l'efecte de l'input en els diferents dominis lingüístics (Sorace, 2011).

Alguns treballs han constatat que la quantitat d'input a què estan exposats els infants bilingües genera variabilitat en diferents dominis lingüístics: en l'adquisició del vocabulari (Gathercole i Thomas, 2009 i Thordardottir, 2011); en aspectes morfosintàctics com la longitud mitjana de l'enunciat (Place i Hoff, 2011 i Hoff *et al.*, 2012); en la morfologia verbal (Nicoladis *et al.*, 2007 i Blom, 2010 i Paradis *et al.*, 2011) i nominal (Thomas *et al.*, 2014) i en i en l'adquisició del gènere gramatical (Gathercole i Thomas, 2009 i Unsworth, 2013).

Mentre que per al vocabulari s'ha consensuat que l'input és un factor clau (Hoff i Naigles, 2002) en l'adquisició infantil bilingüe, els estudis aporten conclusions oposades per al desenvolupament de la morfosintaxi. D'una banda, alguns estudis observen que no hi ha

diferències en l'adquisició de la morfosintaxi entre infants bilingües i monolingües i que, per tant, la quantitat d'input no sembla jugar-hi un paper fonamental. És el cas dels estudis de Bedore *et al.* (2012) en infants bilingües espanyol-anglès i d'Unsworth (2015) en infants bilingües neerlandès-anglès. Hoff *et al.* (2012) observen l'efecte de l'input en l'adquisició del vocabulari i de la gramàtica en infants bilingües espanyol-anglès. En comparació amb infants monolingües de la mateixa edat, constaten que tots dos grups dominen el vocabulari i la gramàtica a un nivell semblant. Paradis (2011) observa el mateix desenvolupament en el vocabulari i la morfologia verbal en infants de L2 anglès.

D'altra banda, s'han documentat diferències entre infants bilingües i infants monolingües en l'adquisició d'algunes propietats morfosintàctiques i s'han lligat a l'exposició a la llengua. Thomas *et al.* (2014) detecten errors en la formació del plural en infants anglòfons de L2 gal·lès en comparació amb els monolingües de L1 gal·lès. Els autors argumenten que per a alguns fenòmens complexos, com la morfologia del plural en gal·lès, l'exposició a la L2 des de les etapes inicials no és suficient per a una adquisició completa i que l'efecte d'un input reduït té un fort impacte en l'adquisició L2 (Gathercole i Thomas, 2009).

Un dels treballs més amplis sobre l'efecte de l'input en infants bilingües és l'estudi de l'adquisició de vocabulari i d'estructures morfosintàctiques en espanyol i anglès per part d'infants bilingües simultanis de 5, 7 i 10 anys residents a Miami. En aquest estudi, es constata que si bé en els primers anys del bilingüe la quantitat d'input rebut marca una diferència entre bilingües i monolingües, l'efecte de l'input minva quan els bilingües tenen uns 10 anys (Gathercole, 2007).

Encara en relació amb el valor explicatiu de la quantitat d'input rebut, Paradis (2010) i Blom *et al.* (2012) han suggerit que l'adquisició de certes estructures lingüístiques opaques o complexes hi estarien lligades.

En resum, actualment són més els treballs que posen l'accent en el valor que té l'experiència lingüística, entesa com a freqüència de contacte amb la llengua en qüestió, per al desenvolupament lingüístic en context bilingüe que no pas els que s'hi mostren neutres. Tant és així que, recentment, s'ha proposat que la competència lingüística relativa en les dues llengües pot ser, en part, un reflex de la quantitat de contacte i exposició a les llengües i que,

en conseqüència, la dominància lingüística es podria determinar a partir del càlcul de l'experiència lingüística (Unsworth, 2016).

2.2.4.2 Qualitat de l'input

Un altre factor extern lligat a la quantitat d'input és la qualitat de l'input. No ha estat fins fa poc que alguns estudis s'han interessat a incloure aquest factor com una variable fonamental en el procés d'adquisició bilingüe. Els bilingües no només reben menys input en totes dues llengües sinó que l'input pot ser diferent en termes de qualitat en comparació amb l'input rebut pels monolingües.

Estudis recents han examinat la qualitat de l'input tenint en compte les activitats lligades a l'oci (Jia i Fuse, 2007) i l'exposició per part d'infants bilingües a un input nadiu i no nadiu (Fernald i Marchman, 2006).

Alguns treballs han proposat que l'exposició a un input no nadiu en bilingües pot influenciar la formació d'estructures morfosintàctiques en la L2. Cornips i Hulk (2006) examinen infants de L1 turc i de L2 neerlandès i constaten errors en el desenvolupament del gènere en neerlandès. Els infants opten per la marca de gènere per defecte en neerlandès. Segons els autors, els infants estan exposats a una variant no nadiua del gènere en neerlandès i reproduïen una opció no normativa.

Una de les observacions més rellevants és que l'input que reben els bilingües pot contenir errors de diferent naturalesa i, per tant, ser poc consistent. Acostuma a ser el cas característic dels parlants d'herència ja que, segons quina sigui la generació immigrada a la qual pertanyen o depenent dels usos i tries lingüístiques a la llar les característiques de la parla dels familiars pot diferir de la típicament nativa (Montrul, 2016).

En efecte, l'input a què estan exposats els infants bilingües pot provenir de monolingües o de bilingües amb un nivell de proficiència variat (Byers-Heinlein i Fennell, 2014). Aquesta variabilitat comporta que els infants bilingües, que ja de per si estan exposats a menys input que els monolingües, rebin un input que conté errors i que hagin de reaccionar davant la regularització o no d'aquests errors en totes dues llengües.

En el cas dels bilingües seqüencials en què la llengua de casa no coincideix amb la llengua de l'entorn o de l'escolaritat, aspectes com l'exposició sumativa al llarg del temps en diferents

circumstàncies, com ara l'experiència variada i rica amb diferents registres i àmbits d'ús lingüístic (televisió, lectura, amics, etc.), la varietat de parlants amb què interactuen en la vida quotidiana en les diferents llengües, el caràcter nadiu o no nadiu d'aquests interlocutors o, molt important, la quantitat, diversitat i riquesa de pràctiques lletrades, de lectura i escriptura, esdevenen cabdals per a un bon control i coneixement de les llengües (Unsworth, 2016).

2.3 Síntesi

En aquest capítol hem fet un breu repàs d'algunes de les teories d'adquisició de segones llengües. Seguint el camí de l'adquisició de primeres llengües, al llarg de les darreres dècades s'han perfilat diferents teories sobre l'adquisició de segones llengües. Hem volgut destacar la teoria de la gramàtica universal i el debat sobre el possible accés a la GU per part dels aprenents L2. Hem vist que s'han formulat teories a favor (teoria de l'accés complet de Schwartz i Sprouse, 1994/96) i en contra d'un eventual accés a la GU (teories sobre el dèficit representacional de Hawkins i Hattori, 2006 i de Tsimpli i Dimitrakopoulou, 2007).

Algunes hipòtesis van més enllà i, adoptant la diferenciació entre trets interpretables i no interpretables, proposen que els trets inexistents en la L1, especialment els no interpretables, generarien dificultats en el procés d'adquisició de la L2. Basant-se també en la diferenciació de trets, Lardiere proposa la hipòtesi del reassemblatge (2008, 2009), segons la qual els aprenents d'una L2 sí que serien capaços, primer, de projectar categories funcionals que contenen trets que no existeixen en la seva L1 i, segon, que la tasca de l'aprenent seria la de reorganitzar els trets específics de la L2.

En el nivell de la interfície sintaxi-discurs, i els trets que s'hi realitzen, la teoria de l'adquisició més influent és la hipòtesi de la interfície de Sorace (2006), la qual postula que el que pot representar més dificultat per als aprenents d'una L2 no són les categories funcionals en si sinó els elements que exigeixen un coneixement morfosintàctic i un coneixement pragmàtic pel fet d'haver-los de posar en funcionament alhora i d'una manera adequada.

També hem dedicat un apartat a la subdisciplina en la qual s'emmarca aquesta tesi, l'adquisició infantil bilingüe. Tot partint dels temes recurrents en la recerca en adquisició de segones llengües, hem fet referència a una de les qüestions més debatudes en la disciplina: l'existència d'un període crític per a l'adquisició d'una L2. La hipòtesi original del període crític (Lenneberg, 1967) afirma que existeix un període avantatjós per a l'adquisició de la L1 i, per extensió, potser també per a la L2. S'han dut a terme molts treballs per delimitar aquest període avantatjós situat pels estudis més recents en la franja dels 2 als 7 anys (Schwartz, 2004 i Abrahamsson i Hyltenstam, 2009), amb diferències i debats entre autors. Meisel (2008) reconeix l'existència de 'períodes sensibles' per a l'adquisició de certs dominis lingüístics, com la morfologia i la sintaxi, però no per a d'altres.

Dins del bilingüisme infantil, hem abordat els diferents tipus: el bilingüisme simultani (el bilingüe està exposat a dues llengües des del primer mes) i el bilingüisme seqüencial (el bilingüe està exposat a la L2 quan la L1 ja està fixada). Alguns experts proposen els 3 anys (Montrul, 2008 i Paradis, Genesee i Crago, 2011) i els 4 anys (Meisel, 2009 i 2011) com a edat a partir de la qual el coneixement de la L2 ja no seria exactament com el nadiu.

Finalment, hem tractat els factors interns i externs a què és sensible el desenvolupament lingüístic, i que són d'interès en aquest estudi. Pel que fa als factors interns, hem observat que s'han dut a terme molts treballs sobre els efectes de l'edat de la primera exposició en l'adquisició d'una L2. El que és més interessant és saber quins dominis lingüístics estarien més afectats per l'edat de primera exposició. D'entre els estudis de la darrera dècada, destaca la línia de recerca iniciada per Schwartz (2004), segons la qual l'adquisició successiva és semblant a l'adquisició monolingüe en el domini de la morfologia i semblant a l'adquisició de la L2 en adults en el domini de la sintaxi. Blom (2008) proposa que els infants L2 tenen comportaments semblants als monolingües pel que fa a fenòmens sintàctics i, per contra, presenten diferències en l'adquisició del sistema morfològic com en el cas dels adults L2 (Meisel, 2011). Noves investigacions han evidenciat que els infants L2 adquireixen uns coneixements gramaticals més tard que els infants monolingües i que, en el procés d'adquisició L2, hi ha una gran variabilitat (Meisel, 2008, 2010, 2011 i 2016).

El segon factor intern que hem abordat és la qüestió de la transferència de propietats o categories de la L1 a la L2. La influència translingüística, segons Schwartz i Sprouse (1996), se centra inicialment en els dominis de la sintaxi i la morfologia i, més endavant, s'estén a àrees d'interfície. En infants bilingües simultanis (Serratrice, Sorace i Paoli, 2004; Sorace, Serratrice, Filiaci i Baldo, 2009) i adults L2 gairebé nadius (Sorace, 2011) es constata una vulnerabilitat en els fenòmens propis de la interfície sintaxi-discurs. Sorace (2011, 2016) argumenta que és el propi bilingüisme la causa principal de les diferències detectades entre bilingües i monolingües i no pas –o no exclusivament– les combinatòries lingüístiques dels bilingües ja que s'observen patrons de comportament lingüístic semblant, o pròxim, independentment del fet que les dues llengües implicades comparteixin trets sintacticopragmàtics o no. Això és important per a les combinatòries desenvolupades en aquesta tesi.

D'altres autors han relacionat la major o menor transferència lingüística a factors externs, com les característiques de l'input a què estan exposats els bilingües. En la darrera secció hem fet un breu apunt sobre dos dels factors externs que són rellevants en aquest treball, la quantitat i la qualitat de l'input. És evident que els infants bilingües estan exposats a menys input que els infants monolingües i, per això, alguns estudis han recalcat que la quantitat d'input pot generar variabilitat en diferents dominis lingüístics, especialment la morfosintaxi. Si bé no hi ha consens sobre quins aspectes morfosintàctics estarien més afectats per la quantitat d'input rebut, hi ha treballs que documenten que l'efecte d'un input reduït té un fort impacte en l'adquisició infantil d'una L2 (Gathercole i Thomas, 2009), particularment en el cas de construccions opaques i complexes (Paradis, 2010 i Blom *et al.*, 2012).

Treballs com el recent d'Unsworth (2016) posen l'accent en la importància de les característiques de l'input, tant a nivell quantitatiu com qualitatiu, per al coneixement i domini de les llengües implicades en les situacions bilingües. En efecte, hem vist que una altra variable cabdal en l'adquisició de segones llengües, sobretot en edats infantils, és la qualitat de l'input. És clar que l'exposició a un input no nadiu, o modificat, en bilingües pot influenciar la formació d'estructures morfosintàctiques en la L2

(Cornips i Hulk, 2006). De vegades, els infants bilingües estan exposats a input de no nadius, fet que implica l'exposició a un input variable (Byers-Heinlein i Fennell, 2014), o fins i tot a un input inconsistent, que pot contenir formes lingüístiques nadiues i no nadiues. Això, sens dubte, ha de tenir alguna conseqüència en el sistema lingüístic en construcció de l'infant bilingüe.

3. ELS SISTEMES PRONOMINALS CLÍTICS DEL CATALÀ, DEL PORTUGUÈS I DEL FRANCÈS: TRETS MORFOSINTÀCTICS I DISCURSIUS

En aquest capítol ens plantegem de descriure el sistema pronominal clíctic del català, i en particular, les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics catalans. El capítol s'estructura com es detalla a continuació: en l'apartat 3.1, delimitarem breument el concepte de *pronom clíctic*. En l'apartat 3.2, repassarem els treballs previs que han estudiat a bastament els pronoms clítics del català i d'altres llengües romàniques, sobretot des del marc generativista. En l'apartat següent, l'apartat 3.3, caracteritzarem el sistema pronominal clíctic del català i el compararem amb el del portuguès i el del francès en els apartats finals (3.4 i 3.5), tot fent èmfasi en les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics en les tres llengües que formen part d'aquest estudi. Ens estendrem més en la descripció del sistema pronominal clíctic del català ja que és la llengua objecte d'estudi en aquesta tesi.

3.1 Definició de 'pronom clíctic'

Els pronoms clítics han estat sovint mal anomenats *pronoms febles* en les gramàtiques descriptives, en contraposició als pronoms personals forts. En aquest treball, usarem sempre el terme *pronom clíctic* o *clíctic* per referir-nos-hi. El terme *pronom* deriva del llatí *pronomèn* i significa "en substitució del nom". Ara bé, els pronoms són categories lèxiques que no només poden substituir noms sinó que també poden reemplaçar sintagmes sencers. D'aquí que la denominació de *pronom* hagi estat qüestionada per lingüistes i gramàtics, i que fins i tot hagi portat alguns autors a proposar de substituir aquest terme per *proforma* (Cuenca 1996 i Todolí 1998a). En efecte, els pronoms constitueixen una classe de mots tancada que inclou diversos subtipus de pronoms, com els pronoms personals forts, els pronoms neutres *això* i *allò*, els pronoms relatius i interrogatius i les formes díctiques. Aquests subtipus han quedat fora de l'abast d'aquest treball i ens hem centrat exclusivament en certs pronoms clítics i en unes funcions concretes, com detallarem més endavant.

Pel que fa al terme *clític*, l'origen etimològic és *klitikós*, terme que, en grec, significa *inclinació*. Aquest origen es pot explicar pel fet que el pronom clític és una unitat inaccentuada que depèn sempre d'un verb, és a dir que, encara que tingui una funció sintàctica associada, no pot aparèixer mai sol en una oració (1) ja que necessita una categoria que l'hostatgi (2). En català, els clítics sempre s'adjunten al verb.

(1) ***EI**

(2) **EI** llegeix.

3.2 Fonaments teòrics sobre els pronoms clítics

Els pronoms clítics han estat un focus d'atenció en la lingüística teòrica, sobretot des de la perspectiva de la gramàtica generativa. Això s'explica sobretot perquè es poden estudiar des de diferents branques de la lingüística, com ara la morfologia, la sintaxi i la prosòdia, i també en les seves interfícies (Anderson, 2005), com és el cas de la interfície sintaxi-discurs. Les obres de Perlmutter (1970) i de Kayne (1975) van ser uns dels primers treballs exhaustius per a l'espanyol i el francès, respectivament. Van anar seguits d'una extensa bibliografia motivada per un interès considerable per l'estudi d'una classe de mots particular i alhora complexa. Juntament amb l'obra de Kayne (1975), centrada en l'anàlisi dels pronoms clítics en francès, Zwicky (1977) va ser dels primers a encetar un interès creixent sobre la tipologia dels pronoms clítics. En les altres llengües d'aquest estudi i en d'altres llengües romàniques, destaca l'estudi de Bonet (1991), per al català; el de Luís (2004), per al portuguès peninsular i les obres de Monachesi (1999 i 2005), per a l'italià i el romanès.

D'entre els estudis que acabem de citar, Kayne (1975) i Zwicky (1977) proposen una anàlisi dels pronoms clítics des del generativisme. Basant-se en el francès, Kayne enumera les propietats sintàctiques dels pronoms clítics comunes a totes les llengües romàniques, tot i que destaca que existeixen trets distintius entre unes i altres. Segons l'autor, els pronoms clítics es caracteritzarien per les restriccions següents:

- Han d'aparèixer necessàriament adjacents al verb i no poden aparèixer en la posició argumental del sintagma determinant (SD) a què es refereixen.
- (3) Ha explicat tota la veritat *al Joan*.
- a. **Li** ha explicat tota la veritat.
 - b. *Ha explicat tota la veritat **li**
- En les combinacions de clítics, l'ordre entre els pronoms és fix.
- (4) **Te la** regalaré per Nadal / ***La te** regalaré per Nadal
- No poden rebre un accent contrastiu o emfàtic.
- (5) ***EL** va tornar
- No es poden modificar.
- (6) Vendré l'entrada del partit / ***La** del partit vendré
- No es poden coordinar.
- (7) ***EI** i **la** vam veure

Paral·lelament a l'obra de Kayne (1975), Zwicky (1977) estudia la interacció entre la sintaxi, la morfologia i la fonologia dels pronoms clítics. L'autor va fer un treball extens sobre les característiques tipològiques dels clítics i va proposar una distinció entre *clítics simples*, sense accent, i *clítics especials*, els pronoms clítics. Segons Zwicky, des del punt de vista de la fonologia, els clítics tenen un comportament semblant al dels afixos i, en canvi, morfosintàcticament, actuen com a mots independents ja que poden exercir una funció sintàctica dins de l'oració. No és clar, doncs, si s'han de classificar en el nivell de la morfologia o bé de la sintaxi. A partir d'aquesta línia d'estudi sobre els pronoms clítics, hi va haver principalment dues propostes teòriques per a l'anàlisi sintàctica dels clítics en el marc de la teoria generativa: una basada en el moviment del clític des de la seva posició canònica, i una altra basada en la generació del clític in situ. La primera proposta

correspon a la hipòtesi del moviment de Kayne (1975 i 1991) segons la qual els clítics s'originen en la posició canònica o bàsica de l'argument intern o de l'adjunt que representen i després s'adjunten al verb per moviment. La segona proposta analitza els clítics mitjançant la hipòtesi de la generació del clíctic in situ (Strozer, 1976 i Sportiche, 1996): els clítics són afixos que es generarien en la posició en què apareixen o es realitzen 'superficialment' i la posició argumental seria ocupada per una categoria buida *pro* amb la qual es coindexen.

Per la seva banda, Uriagereka (1995) argumenta que els clítics es mouen a la posició de complementitzador (Comp). Rouveret (1999) i Benincà (2006) també són del parer que la posició del clíctic es troba en el domini de Comp en algunes llengües romàniques. Convé assenyalar, però, que no ens estendrem més en la descripció d'aquestes propostes teòriques ja que aniria més enllà dels objectius d'aquesta tesi, en la qual, a més, abordem una gran varietat de clítics.

Fins ara ens hem ocupat de caracteritzar els pronoms clítics en general i d'emmarcar-los dins de les aproximacions formals de la gramàtica generativa. Ara, en els apartats següents, descriurem les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics del català, del portuguès i del francès.

3.3 El sistema pronominal clíctic del català

3.3.1 Propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en català

Com en la resta de llengües romàniques, el sistema pronominal clíctic del català es caracteritza per una gran varietat de formes pronominals. En efecte, el català disposa de 14 formes clíctiques. Atesa la gran diversitat de clítics, en aquesta tesi ens hem centrat únicament en l'estudi dels pronoms clítics de tercera persona d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) i dels clítics adverbials, *en* i *hi*.

Taula 3.1
Formes pronominals clíiques del català estudiades

funció	prononm clíic
acusatiu	el, la, els, les
datiu	li, els
adverbial	en, hi

A banda de les formes que s'examinen aquí, el català disposa del clíic acusatiu neutre *ho*; del clíic reflexiu *se* i d'altres clíics reflexius que coincideixen en forma amb els clíics d'acusatiu i de datiu de primera persona de singular i plural (*em* i *ens*) i de segona persona de singular i plural (*et* i *us*).

Cal tenir present que els pronoms no són unitats fixes sinó que, segons el segment fonològic del verb que acompanyen, poden prendre fins a quatre formes distintes. Quan el prononm va davant del verb, es parla de formes reforçades si el verb comença en consonant (8) i de formes elidides si el verb comença en vocal (9). En canvi, quan el prononm es col·loca darrere del verb, les formes dels pronoms són plenes si el verb acaba en consonant o semivocal (10) i de formes reduïdes si el verb acaba en vocal (11). Com detallarem més avall, en català, la posició del clíic depèn de la finitud del verb: es col·loca davant quan acompanya formes finites i, darrere, quan les formes verbals són no personals o no finites. D'entre els clíics estudiats, les úniques formes invariables són *li*, *les* i *hi*.

- (8) **el** truca, **els** saluda
- (9) **l'**escriu, **l'**espera
- (10) guardar-**ne**, espereu-**los**
- (11) amaga'**l**, envia'**l**

Les funcions sintàctiques associades als pronoms clíics són molt variades i es poden agrupar bàsicament en quatre grans categories: clíics argumentals, clíics adjunts, clíics predicatius i clíics inherents o lèxics (Todolí, 2002: 1371). En aquesta tesi, s'estudien els usos argumentals dels clíics de tercera persona d'acusatiu (12)¹

¹ Es destaca en cursiva l'element dislocat i, en negreta, el prononm clíic que el reprèn.

i de datiu (13), que fan funció de CD i de CI respectivament, i els clítics *en* i *hi* argumentals (14 i 15). Els clítics argumentals són obligatoris perquè són exigits pel verb. També s'estudien els clítics no argumentals, anomenats adverbials, *en* i *hi*, que representen adjunts (16 i 17).

- (12) He buscat *el llibre* que em vas recomanar però no *(**el**) trobo.
- (13) Ahir va ser l'aniversari de *la Marta* i *(**li**) volem fer una sorpresa.
- (14) L'avi recorda molt bé la guerra i *(**en**) parla sovint.
- (15) El Pere no s'entén *amb el seu germà*. S'*(**hi**) baralla contínuament.
- (16) *De la seva novel·la*, només *(**n'**)he llegit les primeres pàgines.
- (17) L'any passat vaig anar a París i aquest any *(**hi**) tornaré.

Quan el sintagma queda dislocat a la perifèria dreta o esquerra de l'oració, apareix un pronom de represa obligatori al si de l'oració que representa el constituent dislocat a una posició perifèrica, com en l'exemple (16). Aquest pronom de represa afecta tant els argumentals com els no argumentals o adjunts.

Les formes clíiques de tercera persona d'acusatiu i de datiu en català

Pel que fa pròpiament als clítics d'acusatiu i de datiu, Roca (1992) recorda que la forma morfofonològica dels clítics d'acusatiu coincideix amb la dels articles definits *el*, *la*, *els* i *les*. Segons l'autor es tractaria dels mateixos elements: determinants que encapçalen un SD. L'autor analitza els clítics d'objecte directe i indirecte i proposa que, malgrat que totes dues categories funcionals són similars, tenen trets particulars i per tant no es poden analitzar de la mateixa manera: el pronom d'acusatiu és un SD que es genera en una posició argumental (A) i el datiu, en canvi, és una categoria funcional amb trets de persona que fa de marcador de datiu i no pas d'element en una posició A. Deixant de banda aquestes qüestions, la diferència fonamental entre els pronoms clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, que són els que s'estudien aquí (taula 3.2), és

que el datiu només varia en nombre mentre que l'acusatiu varia en gènere i en nombre.

Taula 3.2

Pronoms clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona en català

clíctic	3a sg. masc.	3a sg. fem.	3a pl. masc.	3a pl. fem.
acusatiu	el	la	els	les
datiu	li		els	

En català col·loquial, tot i que la forma normativa de datiu plural és *els*², com en l'exemple (18b), en la majoria dels parlars, la forma de datiu plural s'acompanya de la forma /i/ (*hi*), que dóna [ə'lzi] (18c). Segons Bonet (1993), en aquesta seqüència, /i/ correspondria a una marca de datiu.

- (18) a. Demà felicitaré **els pares** perquè és el seu aniversari de casament.
 b. Demà **els** felicitaré.
 c. Demà ?**els hi** felicitaré.

Bonet (1991) suggereix que els clítics tenen una matriu de trets que marquen diferents nivells, com ara la funció, el gènere i el nombre. Tots els clítics que s'estudien en aquesta tesi comparteixen el tret de persona ja que són de tercera i el tret argumental –a excepció dels no argumentals o adverbials *en* i *hi*–. Els clítics d'acusatiu i de datiu tenen el tret de nombre i el datiu difereix de l'acusatiu en què el primer té un tret d'oblic.

² Diacrònicament, els pronoms clítics han sofert canvis i evolucions: en català medieval, es recullen les formes *lis*, *los*, *lor*, *lur*, *lurs*, *los hi* per expressar el datiu plural *els* (Batllori *et al.*, 2004), forma que es va triar finalment en el moment de l'estandardització del català. Segons la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana II* (1999), l'ús de *lis* per *els/los/'ls* com a plural del datiu *li* no és recomanable ja que obeeix a la força de la transferència del castellà (Ex. Demà *lis* felicitaré).

Les formes clíiques en i hi en català

Segons l'anàlisi morfosintàctica de Bonet (1991, 1995), els clíics adverbials *en* i *hi* (del llatí *inde* i *ibi*, respectivament) tindrien associades dues funcions: *en* pot ser un pronom oblic i substituir arguments que estan regits per un verb preposicional introduït per *de* o bé pot tenir una funció de partitiu. Pel que fa al pronom *hi*, també pot ser oblic i substituir arguments regits per un verb introduït per una preposició que no sigui *de* i pot tenir una funció locativa.

Si partim de la classificació de Todolí (2002: 1375), pròpiament en aquesta tesi s'estudia l'ús del clíic inherent *en* amb funció sintàctica de complement de règim en substitució d'un sintagma preposicional (SP) introduït per *de* (19) i l'ús del clíic inherent *en* amb funció sintàctica de complement directe (CD) partitiu en substitució d'un SD indefinit (20). Quant als usos del pronom *hi*, s'estudia l'ús del clíic inherent *hi* amb funció sintàctica de complement de règim en substitució d'un SP introduït per *a*, *en* i *per* (21), i amb funció sintàctica de locatiu estàtic, direccional o de trajectòria en substitució d'un SP introduït per *a*, *en* i *per*, o per locucions preposicionals que indiquen lloc (*a sota de*, *al costat de*, *al darrere de*, *al davant de*, *a sobre de*, etc.), com en l'exemple (22). En els exemples (19) i (21), els clíics *en* i *hi* són argumentals.

- (19) Era *el seu aniversari* i ningú no se'n va oblidar.
- (20) Coneixia gairebé *tots els seus amics*. **En** coneixia una bona part.
- (21) *A aquesta ciutat*, no m'**hi** puc acostumar.
- (22) *En aquesta ciutat*, sempre **hi** fa sol.

La posició dels clíics en català

En català la posició del clíic depèn de la finitud del verb o flexió verbal, és a dir que els pronoms es col·loquen davant o darrere del verb segons si el temps verbal és finit o no finit: els clíics ocupen la posició preverbal en els temps finits (23, 24 i 25) i en els imperatius amb sentit negatiu –forma prestada del present de subjuntiu– (26). Vegem-ne alguns exemples:

- (23) Si em mires als ulls, **t'ho** diré.
- (24) **Li** regalava tot el que li demanava.
- (25) **Hi** has anat massa tard.
- (26) No **hi** vagis.

En canvi, en les formes no personals dels verbs com són les d'infinitiu (27), gerundi (28) i imperatiu amb sentit positiu (29), els pronoms són sempre postverbals³. Pel que fa al participi, no permet ni la proclisi ni l'enclisi.

- (27) Anar-**hi**
- (28) Anant-**hi**
- (29) Vés-**hi**

En els temps compostos i en les perífrasis modals i aspectuals –seqüències que contenen una forma no finita–, el pronom clíctic pot anar davant de la forma finita (30a, 31a i 32a) o bé darrere de la forma no finita (30b, 31b i 32b). Aquestes seqüències verbals desencadenen l'elevació o pujada de clíctic (en la terminologia anglesa, *clitic climbing*).

- (30)
 - a. **El** volia comprar.
 - b. Volia comprar-**lo**.
- (31)
 - a. **L'**havia de visitar.
 - b. Havia de visitar-**lo**.
- (32)
 - a. **El** va acostumar a fer els deures diàriament.
 - b. Va acostumar-**lo** a fer els deures diàriament.

³ En rossellonès, com en occità i en francès, els pronoms són preverbals quan el verb és un infinitiu o un gerundi. El català balear, en varietats del valencià i en alguerès, també hi ha diferències respecte de la norma general però no ens estendrem més sobre aquesta qüestió ja que no afecta la varietat estudiada, el català nord-occidental.

Recapitulant, en aquest apartat es presenta una visió general de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona i dels clítics anomenats adverbials *en* i *hi* del català. Dediquem la secció següent a descriure les propietats discursives d'aquests mateixos clítics atès que, en aquesta tesi, s'estudia, a més a més, la sensibilitat dels aprenents de català com a segona llengua quan s'enfronten a les estructures de dislocació a l'esquerra amb represa pronominal.

3.3.2 Propietats discursives dels pronoms clítics en català

Tal com hem esmentat anteriorment, en aquesta tesi s'analitzen, d'una banda, les propietats morfosintàctiques dels clítics de tercera persona i dels clítics anomenats adverbials com a pas previ necessari per al seu ús en contextos discursius, i de l'altra, algunes de les propietats discursives d'aquests clítics quan apareixen com a pronom de represa en construccions de dislocació a l'esquerra. La dislocació a l'esquerra, que descriurem més avall amb deteniment, no és l'únic recurs amb finalitats pragmàtiques de què disposa el català per tematitzar un argument de l'oració. En efecte, existeixen diversos recursos per focalitzar un element en l'oració i que trenquen amb l'ordre canònic subjecte-objecte-verb (SVO) propi de les llengües romàniques (Hulk i Pollock, 2001: 3). Ara bé, encara que el català s'hagi classificat com a llengua SVO (subjecte, verb i objecte), aquest ordre lineal bàsic no és un ordre rígid: els complements argumentals i els adjunts es poden desplaçar segons l'èmfasi que el parlant vulgui atorgar als elements que componen l'oració o segons el flux d'informació dels discursos.

Mitjançant la sintaxi, doncs, quan parlem organitzem els elements dins l'oració segons el que volem expressar, i l'ordre del discurs es veu condicionat per, seguint la terminologia de Vallduví (1993), l'embalatge informatiu (del terme anglès *information packaging*, proposat per Chafe el 1976). El component informatiu, encara que lligat a l'estructura sintàctica, conté informació de caire pragmàtic. De fet, el canvi d'ordre està condicionat per aquest embalatge informatiu que fa que el contingut descriptiu de l'oració –la unitat màxima de la sintaxi– es presenti en unitats bàsiques de significat diferenciades per la funció i la rellevància informativa que tenen. Per ser més concrets, en les oracions, l'ordre pot ser canònic o no

marcat (SVO) (33) o bé no canònic o marcat (34, 35 i 36), on els constituents de l'oració es desplacen en funció de l'organització informativa del discurs, és a dir que el contingut pragmàtic de cadascuna és diferent. Comparem els exemples següents:

- (33) Els nens llegeixen molts contes.
- (34) *De contes*, els nens **en** llegeixen molts.
- (35) Els nens **en** llegeixen molts, *de contes*.
- (36) Llegeixen molts contes, *els nens*.

Els arguments de l'oració de (34), (35) i (36) han estat desplaçats de la seva posició canònica o no marcada: aquest procés sintàctic s'anomena *tematització* i consisteix a situar un constituent (tema) no emfàtic en una posició a la perifèria de l'oració. El tema (*topic*) en general identifica un element conegut per l'emissor, bé perquè ja ha aparegut abans en el discurs, bé perquè té una referència unívoca en el món de l'enunciació. El rema (*comment*), d'altra banda, és la part nova o informació de l'enunciat, és neutre i apareix després del tema, si no hi ha tematització. Quan el que es tematitza és un element del predicat, un complement directe, un complement indirecte o un complement de règim verbal, la tematització fa sorgir en el si de l'oració un pronom de represa de l'element dislocat a la perifèria: és el cas de la dislocació a l'esquerra (34) i de la dislocació a la dreta (35). Atès que hi ha diferències entre totes dues construccions, ens hi referirem més avall.

En els apartats següents descriurem principalment la dislocació a l'esquerra amb represa pronominal, construcció de què ens ocupem en aquesta tesi, i la compararem amb d'altres recursos amb finalitats pragmàtiques recurrents en català.

Trets generals de la dislocació a l'esquerra amb represa pronominal

Aquesta construcció va ser descrita per primera vegada en el marc de la gramàtica generativa per Ross (1967 i 1986). Des d'aleshores, aquest fenomen ha tingut un pes important en la lingüística catalana així com en d'altres llengües romàniques. En especial, cal destacar l'anàlisi exhaustiva que en va fer Cinque (1990) i, exclusivament per al català, Ferrater (1981) ja va observar que la gran productivitat de les construccions dislocades en català era el resultat de la riquesa

del seu sistema pronominal clíctic. També d'altres autors catalans com Solà (1990), Vallduví (1992*a* i 2002) i, més recentment, Villalba (1996 i 1998) i López (2009) hi han dedicat una bona part de la seva bibliografia.

La dislocació a l'esquerra amb represa pronominal és una construcció comuna a tots els dialectes catalans, recurrent en català i en d'altres llengües romàniques. És més pròpia dels usos informals de la llengua que dels usos formals, sobretot perquè proveeix contextos variables en què la disposició de la informació coneguda i nova canvia a mesura que avança el discurs. També és anomenada *tematització*, *focalització* o, en termes de Vallduví (2002), *sinislocació*, ja que consisteix, com hem observat, a col·locar a l'esquerra de l'oració, en posició preverbal, un sintagma temàtic. La dislocació a l'esquerra afecta un argument o un adjunt i fa sorgir en el si de l'oració un pronom de represa de l'element dislocat a la perifèria de l'oració⁴. Aquest pronom de represa s'interpreta a partir d'un sintagma del context lingüístic que funciona com a antecedent i, per tant, té un tret [+anafòric] (López, 2009). L'element dislocat, per la seva banda, concorda en gènere, nombre i funció amb el clíctic o pronom de represa, és a dir, reprenent els trets *phi* de l'argument, i queda desplaçat a la perifèria externa de l'oració matriu. Una prova que confirma el caràcter perifèric del marge esquerre de l'oració és el fet que, en les oracions interrogatives, els elements desplaçats a l'esquerra precedeixen els mots interrogatius, tal com es mostra en l'exemple següent:

- (37) a. *Als nens*, quins contes **els** regalarem?
b. **Quins contes als nens* **els** regalarem?

Trets distintius entre la dislocació a l'esquerra i la dislocació a l'esquerra amb tema sostingut

Cinque (1983/1997 i 1990) va diferenciar dos tipus de dislocació presents en les llengües romàniques: la dislocació a l'esquerra amb

⁴ S'ha argumentat que els subjectes preverbals –especialment si són definits– no ocupen una veritable posició de subjecte sinó una posició més alta de tòpic (Zubizarreta 1998, 1999, Ordoñez i Treviño 1999); en aquest cas, però, com que el català, com el castellà, no té clítics de subjecte no es produeix la represa pronominal.

represa pronominal (coneguda en anglès com a *clitic left dislocation* o CLLD) i la dislocació a l'esquerra amb tema sostingut (de l'anglès *hanging topic left dislocation* o HTLD). Vegem-ne alguns exemples extrets de Quer (1992):

- (38) *La bibliografia*, has de seleccionar-**la** amb molta cura.
[CLLD]
(39) *La bibliografia?* No sé com abordar aquest garbuix.
[HTDL]

Tot i ser semblants, aquestes dues construccions no són equivalents des d'un punt de vista sintàctic. Les diferències principals que s'extreuen del conjunt de propietats descrites per Cinque (1990) són, en primer lloc, que l'element oracional de la CLLD pot ser qualsevol projecció màxima (sintagma nominal, sintagma adjectival, sintagma verbal (40), SComp) mentre que en el cas de la HTDL només es pot dislocar un sintagma nominal (41).

- (40) *(D')escalar muntanyes*, **ho** ha volgut fer sempre.
(41) *Aquestes muntanyes*, vull escalar.

En segon lloc, una altra de les diferències bàsiques entre la CLLD i la HTDL és que en la primera construcció no hi ha límit de constituents dislocats a l'esquerra de l'oració (42a) i, en canvi, en la HTDL només se'n pot dislocar un (42b).

- (42) a. *Als nens, de llibres*, **els n'**han regalat molts.
b. **Als nens, els llibres*, **els** han acabat de llegir.

Finalment, també cal destacar que en les construccions CLLD l'element de represa només pot ser un clíctic –o un pronom buit *pro* si l'element dislocat és un subjecte–. En canvi, en la HTDL, la funció de represa la pot fer un adverbí, un epítet anafòric o un pronom tònic, com en l'exemple (43).

- (43) La meva cosina, **ella** sí que ho fa tot bé.

Des del punt de vista de la tasca de l'aprenent, aquests dos tipus de construccions, la CLLD i la HTDL, poden entrar en competència i crear ambigüïtat en l'input. Cal destacar també una altra construcció molt recurrent en català: la construcció de focus contrastiu, *focus fronting* (FF) en la terminologia anglesa, en què un element de

l'oració és desplaçat i, per consegüent, emfatitzat (44). A diferència de les estructures de dislocació a l'esquerra i a la dreta, en aquesta construcció no hi ha represa pronominal. Aquesta construcció també pot generar competència per a l'aprendibilitat.

(44) CALOR fa, no fred.

Trets distintius entre la dislocació a l'esquerra i la dislocació a la dreta

Si contrastem ara la dislocació a l'esquerra i la dislocació a la dreta, Laca (1986), Vallduví (1990 i 1995) i Solà (1994) han proposat que tant l'una com l'altra són un procés focalitzador, és a dir, la dislocació té lloc perquè un altre element pugui ser el focus de l'oració i, per tant, es pot afirmar que són construccions de tòpic. Segons aquests autors, la dislocació a l'esquerra té una altra funció discursiva: introdueix un tema; mentre que la dislocació a la dreta en reprèn un que ja ha estat esmentat en el discurs amb anterioritat, o que es pressuposa.

Les característiques compartides per la dislocació a l'esquerra i la dislocació a la dreta són, principalment, la propietat de la iterabilitat i la lliure ordenació dels elements dislocats. En primer lloc, el caràcter d'iterabilitat és compartit per totes dues construccions i s'evidencia perquè hi pot haver més d'un element dislocat, com hem pogut apreciar en l'exemple (42) per a la dislocació a l'esquerra. Vegem-ne un exemple per a la dislocació a la dreta:

(45) **Els n'**han regalat molts, *als nens, de llibres*.

En segon lloc, la lliure ordenació dels constituents dislocats en l'oració és una altra propietat comuna de les construccions de dislocació a l'esquerra (46a) i a la dreta (exemples 46b). Aquesta característica es fa evident en els exemples següents, en contrast amb els exemples (42) i (45) precedents:

(46)

a. *De llibres, als nens, els n'*han regalat molts.

b. **Els n'**han regalat molts, *de llibres, als nens*.

Ara bé, tot i aquestes propietats bàsiques comunes, hi ha hagut una certa controvèrsia a l'hora d'analitzar sintàcticament totes dues construccions. D'una banda, Vallduví (1990: 103) no troba cap diferència sintàctica entre l'una i l'altra, només n'hi troba en termes comunicatius: segons l'autor, la dislocació a l'esquerra té un valor semàntic o pragmàtic addicional que la distingeix de la dislocació a la dreta però n'afirma que són la imatge al mirall l'una de l'altra. D'altra banda, Villalba (1996: 209) contesta la postura de Vallduví i considera que no són idèntiques sintàcticament. L'autor va ser el primer a analitzar les diferències en el nivell sintàctic de totes dues construccions. Segons Villalba, la dislocació a la dreta i la dislocació a l'esquerra es diferencien en aspectes tant sintàctics com semàntics. L'autor argumenta que la dislocació a la dreta es comporta de manera diferent de la dislocació a l'esquerra ja que els nivells d'adjunció no són idèntics: en el cas de la dislocació a l'esquerra, l'element dislocat s'adjuntaria a l'oració mentre que, en el cas de la dislocació a la dreta, l'element dislocat ho faria al SV. Fins aquí, hem descrit els trets morfosintàctics i discursius de la dislocació a l'esquerra amb represa pronominal. Hem evidenciat que el sistema pronominal clíctic del català és un sistema complex i, encara ho és més, i és el que fa interessant l'estudi d'aquesta construcció, si analitzem les propietats discursives dels clítics quan apareixen com a pronom de represa d'un l'element dislocat a la perifèria de l'oració. Hem contrastat, també, els trets generals de la construcció objecte d'estudi amb dues construccions que comporten una dislocació d'un element en l'oració, com són la dislocació a l'esquerra amb tema sostingut i la dislocació a la dreta. No hem aprofundit en la comparació de la dislocació amb altres recursos amb finalitats pragmàtiques del català ja que no formen part dels objectius principals d'aquest estudi. Per saber-ne més, el lector pot consultar, entre d'altres, les extenses obres de Quer (1993), Villalba (1996) i Vallduví (1998). Ara, en les seccions 3.4 i 3.5, caracteritzarem el sistema pronominal clíctic del portuguès i del francès als efectes d'aquesta tesi, i observarem que, tot i que les tres llengües romàniques són semblants tipològicament, difereixen pel que fa als clítics adverbials *en* i *hi* i a les propietats de les construccions de tòpic.

3.4 El sistema pronominal clíctic del portuguès

3.4.1 Propietats morfosintàctiques dels pronoms clíctics en portuguès

El portuguès peninsular⁵, com el català, també té pronoms clíctics, a excepció dels clíctics anomenats adverbials *en* i *hi*. Si comparem els clíctics d'acusatiu i de datiu de tercera persona de totes dues llengües, observem que són semblants pel que fa a la distribució morfològica en totes dues llengües (taules 3.2 i 3.3).

Taula 3.3

Pronoms d'acusatiu i de datiu de tercera persona en portuguès

clíctic	3a sg. masc.	3a sg. fem.	3a pl. masc.	3a pl. fem.
acusatiu	o	a	os	as
datiu	lhe		lhes	

El portuguès no té substitut pronominal ni per als arguments oblics no datius –representats, en català, per *en* i *hi*– ni per als adjunts locatius ni tampoc per al partitiu *i*, per tant, no disposa de realització pronominal per a quatre tipus de complements que el català té.

Des del punt de vista sintàctic, el portuguès i el català difereixen en la posició del clíctic respecte del verb ja que, com a excepció a la norma en la majoria de llengües romàniques, el portuguès no té en compte la finitud o flexió verbal a l'hora de triar entre posició preverbal i postverbal (Crysmann 2000a, 2000b) sinó que la col·locació per defecte del pronom clíctic en portuguès és la postverbal (47 i 48). Com detallarem tot seguit, però, hi ha certes construccions sintàctiques (Madeira, 1993 i Duarte i Matos, 2000), com la presència d'un adverbi (49 i 50), que fan que la posició sigui preverbal.

⁵ En aquest estudi, tindrem en compte exclusivament la variant del portuguès d'Europa, que és la variant parlada pels participants del nostre estudi. Hem obviat les diferències dialectals amb les del portuguès del Brasil, en què hi ha força dissemblances quant a posició, per exemple, dels pronoms clíctics en l'oració. Usarem *portuguès*, doncs, per referir-nos a la variant que es fa servir a Portugal.

- (47) Eu vejo-**o**.⁶
‘Jo el veig.’
- (48) O rapaz leu-**o**.
‘El nen el llegeix.’
- (49) Ele não **lhe** contou o conto.
‘Ella no li va explicar el conte.’
- (50) O rapaz também **o** leu.
‘El nen també el llegeix.’

En portuguès, una oració principal no pot començar per un pronom àton i, per tant, s’ha de posposar el pronom al verb (51). Si l’oració principal no és negativa i comença per un subjecte i un verb (52), el pronom també es posiciona darrere del verb.

- (51) Viu-**me**.
‘M’ha vist.’
- (52) O João foi-**se** embora?
‘El Joan se n’ha anat ja?’

Ara bé, hi ha una multitud de casos d’excepció a la regla general que determina que els pronoms en portuguès es col·loquen darrere del verb. En els exemples següents (53-58), apuntem les excepcions en què el pronom clític en portuguès s’anteposa al verb:

- Si l’oració principal és negativa i comença per *não*, *nem*, *ninguém*, *nenhum*, *nada*, *nunca*, *jamais*.

- (53) Não **me** viu.
‘No m’ha vist.’

⁶ Gràficament, en portuguès, el pronom clític s’uneix per un guionet darrere del verb.

- En qualsevol oració subordinada.

(54) Comeram a comida antes que eu **a** visse.
‘Van menjar abans que jo l’hagués vist.’
- En oracions interrogatives o exclamatives amb pronom o adverbi interrogatiu o exclamatiu.

(55) Onde é que **o** encontraram?
‘On (és que) el van trobar?’
- El clític també se situa en posició preverbal quan l’oració és introduïda per una conjunció, llevat de la coordinada *e* i les adversatives *mas*, *porém*, *contudo* i *todavia*.

(56) Ou **se** decidem ou procuro outra solução.
‘O us decidiu o busco una altra solució.’
- Quan el verb va precedit d’un adverbi o d’una locució adverbial com *já*, *ainda*, *sempre*, *só*, *também*, *talvez*, *bem*, *mal*.

(57) Já **se** foi embora.
‘Ja se n’ha anat.’
- Quan l’oració comença per un subjecte que conté el numeral *ambos* o un indefinit com *todo*, *algum*, *outro*, *muito*, *pouco*, *mesmo*, *qualquer*, *vários*, *tanto*.

(58) Todos **o** conhecem.
‘Tots el coneixem.’

També en contrast amb el català, el portuguès admet la mesoclisi o endoclisi. Aquest fenomen té lloc en formes verbals de futur i condicional i consisteix a col·locar el clític entre l’arrel del verb i els morfemes flexius del verb.

- (59) Eu ver-**te**-ei.
'Jo et veuré.'

A més a més, el portuguès, a diferència del català i d'altres llengües romàniques, té la particularitat de ser una llengua d'objecte nul (Raposo, 1986), és a dir que té la possibilitat d'ometre els objectes en contextos discursius en què són clarament identificables. Així doncs, la construcció amb objecte nul s'admet quan el referent ja ha estat introduït prèviament en el discurs. Vegem l'exemple següent extret de Costa *et al.* (2012):

- (60) A.
E o Pedro?
'I el Pere?'
- B.
a. Não **o** vi.
'No l'he vist.'
- b. Não \emptyset vi.
'No *(l')he vist.'

El català i el portuguès, doncs, tenen força dissemblances: d'una banda, el portuguès, com el castellà, no disposa de cap dels clítics *en* i *hi* i la posició que ocupen els clítics respecte del verb també difereix en molts casos entre totes dues llengües, si bé aquesta és una qüestió que no es tracta en aquesta tesi. D'altra banda, com acabem de subratllar, el portuguès és una llengua d'objecte nul i, per tant, a diferència del català, l'objecte pot ser omès en els contextos discursius en què el referent de l'objecte ha estat mencionat amb anterioritat i és clarament accessible o recuperable. Aquesta particularitat pot dificultar la tasca dels aprenents de L1 portuguès ja que l'expressió de l'objecte no sempre es realitza en la seva llengua nadiua mentre que en català és obligatòria i, per consegüent, pot ocasionar més instàncies d'elisió del clític en contextos obligatoris de la L2. D'això ens n'ocuparem detalladament en els capítols 6 i 7 d'aquesta tesi. En el paràgraf següent, es descriuen les propietats discursives dels pronoms clítics del portuguès en les construccions de dislocació a l'esquerra tot comparant-les amb les del català.

3.4.2 Propietats discursives dels pronoms clítics en portuguès

Les construccions amb dislocació a l'esquerra que hem analitzat fins ara per al català també existeixen en portuguès (Costa, 2000). Tanmateix, en portuguès, el pronom de represa que generen és opcional, a diferència del català, en què aquest pronom és d'ús obligatori.

- (61) *O bolo* comeu(-o) o João.
'El pastís, se'l va menjar el Joan.'

En canvi, en casos en què el català utilitzaria els clítics *en* i *hi*, en els usos argumentals i no argumentals (exemples 62 i 63), com a pronom de represa en oracions amb dislocació a l'esquerra, el portuguès, en no tenir equivalents pronominals, no reprèn aquests complements –arguments o no–; en aquest sentit, el portuguès és similar al castellà, llengua que tampoc no disposa d'aquests clítics.

- (62) *Revistas*, leio(*-as) frequentemente.
'De revistes, en llegeixo sovint.'
- (63) Neste restaurante costume comer amiúde.
'En aquest restaurant, hi vaig a menjar sovint.'

Havent vist les dissemblances entre el sistema pronominal clíctic del portuguès i del català des de l'òptica de les propietats morfosintàctiques i discursives dels clítics analitzats en aquest estudi, és evident que els aprenents lusòfons de L2 català hauran de fer front a l'adquisició d'un seguit de propietats que no són presents en la seva primera llengua. Tot seguit, descriurem quines diferències i similituds hi ha entre el sistema pronominal clíctic del francès i el del català als efectes d'aquesta tesi.

3.5 El sistema pronominal clíctic del francès

3.5.1 Propietats morfosintàctiques dels pronoms clíctics en francès

Si comparem la distribució morfològica dels sistemes pronominals clíctics del català (taula 3.2) i del francès (taula 3.4), observem que les formes d'acusatiu i de datiu de totes dues llengües són semblants tret de les formes d'acusatiu plural: el francès no té distinció de gènere en el cas acusatiu (*les*) mentre que el català té forma de masculí plural (*els*) i forma de femení plural (*les*). Pel que fa al nombre, tant el català com el francès –i també el portuguès– tenen una única forma de datiu per al singular (masculí i femení) i una única forma de datiu per al plural (masculí i femení).

Taula 3.4

Pronoms clíctics d'acusatiu i de datiu de tercera persona en francès

clíctic	3a sg. masc.	3a sg. fem.	3a pl. masc.	3a pl. fem.
acusatiu	le	la	les	les
datiu	lui		leur	

Al contrari del que hem descrit en l'apartat 3.4 per al portuguès, els clíctics adverbials *en* i *hi* del català tenen formes equivalents en el sistema pronominal del francès (*en* i *y*) i, tot i que les funcions d'aquests clíctics són variades, les que estudiem en aquesta tesi tenen correspondència entre totes dues llengües. Segons Grevisse i Goosse (2016: 951), en francès el clíctic *en* pot substituir arguments regits per un verb preposicional introduït per *de* (64), i per tant, té una funció argumental com en català. En francès, el clíctic *en* també pot tenir associada una funció de partitiu (65) com hem remarcat per al català. Pel que fa al clíctic *y* pot ser argumental i substituir arguments que són regits per un verb introduït per una preposició altra que *de* (66) i també pot tenir una funció de locatiu (67). Aquests quatre usos dels clíctics *en* i *y* descrits per Grevisse i Goosse corresponen als usos dels clíctics *en* i *hi* del català analitzats en aquesta tesi.

- (64) Vient-il *de la ville*? Oui, il **en** vient.
‘Ell ve de la ciutat? Sí, ell en ve’.
- (65) Je mange beaucoup *de fruits*. J'**en** mange beaucoup.
‘Jo menjo molta fruita. Jo en menjo molta.’
- (66) Tu as réfléchi à *ce que tu vas faire plus tard*? Oui, j’y ai réfléchi.
‘Tu has pensat *en el que vols fer després*? Sí, jo hi he pensat’.
- (67) Elle veut aller à *Lille*. Elle veut **y** aller.
‘Ella vol anar a Lille. Ella hi vol anar’.

Una de les particularitats de l'ús del clític *y* en francès que destaquen Grevisse i Goosse (2016: 951) és que se suprimeix quan el verb que acompanya és *aller (anar)* conjugat en futur simple (69) i en condicional (70) atès que aquest verb és irregular en les formes verbals esmentades i comença per la vocal *i*. En la resta de casos, l'ús d'aquests clítics és obligatori.

- (68) Irez-vous à *Paris* cet hiver? Oui, nous \emptyset irons.
‘Anireu a París aquest hivern? Sí, nosaltres hi anirem.’
- (69) J' \emptyset irais s'il le fallait.
‘Jo hi aniria si fes falta’.

Pel que fa a la col·locació del clític respecte del verb, en l'apartat 3.3 observàvem que en català i en la majoria de llengües romàniques, a excepció del portuguès, la posició del clític depèn de la finitud o flexió del verb. En francès, el clític es col·loca en posició preverbal en formes finites (70) i en formes no finites (71). Només es col·loca en posició postverbal en les formes d'imperatiu afirmatiu (72).

- (70) Il **lui** a sourit.
‘Li ha somrigut.’

- (71) **Y** aller.
‘Anar-hi.’
- (72) Vas-**y**.
‘Vés-hi.’

Recapitulant, podem deduir que els trets morfosintàctics del francès i del català no són tan distants com els que allunyen el portuguès del català ja que, a grans trets, el francès també disposa dels equivalents dels clítics *en* i *hi* i la posició del clíctic es regeix per la finitud del verb de l'oració. Vegem ara, en el paràgraf següent, els trets discursius dels clítics del francès quan apareixen en construccions de dislocació a l'esquerra.

3.5.2 Propietats discursives dels pronoms clítics en francès

Tal com hem descrit per al català en l'apartat 3.2.2, en francès la dislocació a l'esquerra és un recurs –més propi dels registres informals que dels formals– per destacar un element del discurs desplaçant-lo en una posició perifèrica de l'oració. Com en català, un clíctic reprèn els trets *phi* (funció, gènere i nombre) del constituent que substitueix en el si de l'oració principal. Els clítics d'acusatiu, de datiu i els anomenats adverbials *en* i *y* reprenen elements de l'oració que han estat desplaçats a la perifèria esquerra i són obligatoris. Els exemples que es mostren a continuació (73-75) són oracions que contenen un element dislocat al marge esquerre i que és reprès per un clíctic en l'oració principal.

- (73) *Ce film, Éric l'a conseillé.*
‘Aquesta pel·lícula, l'Éric l'ha aconsellada.’
- (74) *Dans cette demeure, les livres s'y accumulaient.*
‘En aquesta habitació, els llibres s'hi acumulaven’.
- (75) *La politique, il en parle souvent.*
‘De política, ell en parla sovint.’

Com il·lustra l'exemple (75), en les construccions que contenen un clíctic adverbial –*en* partitiu, *en* argumental, *hi* locatiu o *hi* argumental–, segons De Cat (2002: 109), les preposicions *a* i *de* cauen davant de l'element dislocat al marge esquerre de l'oració. Els exemples de (76) a (78) són extrets del seu treball:

(76)

- a. ??*De ce projet*, il **en** a beaucoup parlé.
 - b. *Ce projet*, il **en** a beaucoup parlé.
- ‘D’aquest projecte, ell me n’ha parlat molt.’

(77)

- a. ??*À ce travail-là*, je ne saurai jamais m’y faire.
 - b. *Ce travail-là*, je ne saurai jamais m’y faire.
- ‘A aquesta feina, jo no m’hi podria arribar a acostumar.’

(78)

- a. ??*Au confort*, on s’y habitue très vite.
 - b. *Le confort*, on s’y habitue très vite.
- ‘A la comoditat, ens hi acostumem de pressa.’

Sintetitzant, tot i la diferència que acabem de destacar entre el català, en què sí que és obligatori l’ús de les preposicions *a* i *de* en els casos en què l’argument ho requereix, i el francès, les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics analitzats en català i en francès són molt pròximes. Cal subratllar que el fet que les formes *en* i *hi*, en les quatre funcions analitzades, siguin presents en l’inventari pronominal clíctic del francès i, a més a més, que el clíctic de represa en les construccions dislocades a l’esquerra tingui caràcter obligatori pot beneficiar el coneixement i l’ús de les formes clíctiques analitzades per part dels francòfons que aprenen el català com a L2.

3.6 Síntesi

En aquest capítol hem presentat una descripció a grans trets del sistema pronominal clíctic del català i l’hem comparat amb els sistemes pronominals clíctics del portuguès i del francès.

Primerament, hem definit què és un clíctic i quines han estat les principals aportacions teòriques centrades en l'estudi dels clíctics sobretot des de l'òptica del generativisme. Hem subratllat que el sistema pronominal clíctic del català és un sistema complex que conté una varietat de formes i de funcions, d'aquí que pugui ser una font de dificultat per als aprenents del català com a segona llengua. Atès que el català té moltes formes de clíctics, ens hem centrat en uns pronoms clíctics en especial, els d'acusatiu i de datiu de tercera persona i els pronoms clíctics anomenats adverbials *en* i *hi*, dels quals hem descrit les propietats morfosintàctiques i discursives. Seguidament, els hem comparat amb les formes clíctiques del francès i del portuguès, al final del capítol.

D'una banda, tenint en compte les propietats morfosintàctiques dels clíctics analitzats, hem resumit les diferències fonamentals entre el català i el portuguès: des del punt de vista morfològic, la gran diferència rau en el fet que en portuguès no existeixen els clíctics *en* i *hi* per a cap de les funcions, o dit d'una altra manera, els complements estudiats aquí, a saber les funcions argumental i partitiva del clíctic *en* i les funcions argumental i locativa del clíctic *hi*, i, per tant, plantegen un problema d'adquisició en el sentit que els aprenents lusòfons s'enfronten a unes noves formes pronominals. Des del punt de vista sintàctic, mentre que en català la posició del clíctic depèn de la finitud del verb, en portuguès, la norma per defecte és col·locar el clíctic darrere del verb i només en certes condicions sintàctiques és preverbal. A més a més, també hem apuntat que una de les particularitats del portuguès és que és una llengua d'objecte nul, a diferència del català. Això, juntament amb les diferències que acabem d'esmentar, pot ser una dificultat afegida per als aprenents de català lusòfons. Tenint en compte les construccions de tòpic que s'estudien en aquesta tesi, cal remarcar que en portuguès la presència del clíctic de represa és opcional en aquestes construccions i és la diferència més rellevant quan comparem els trets discursius dels clíctics en català i en portuguès.

D'altra banda, el català i el francès són llengües pròximes si tenim present que el francès, com el català, disposa dels clíctics *en* i *hi* i que les funcions que s'estudien en aquesta tesi són equivalents. Aquest fet pot generar un benefici a l'hora d'adquirir aquests clíctics en el català L2 per part dels francòfons. Una altra similitud del francès i del català és l'obligatorietat de la presència del pronom de represa en les construccions de tòpic que s'estudien en aquesta tesi.

A diferència del portuguès, en què el clíctic és opcional, en francès la no presència del clíctic de represa converteix l'oració en agramatical. Tenint en compte aquestes consideracions prèvies, si la proximitat lingüística entre els sistemes de clítics de les tres llengües té alguna influència, els aprenents de L1 francès s'enfronten a reptes d'aprenentatge diferents als dels aprenents de L1 portuguès a l'hora d'adquirir el sistema de clítics del català que s'estudia en aquesta tesi. La tasca dels parlants de francès L1, atès que tenen un equivalent per a cadascuna de les formes dels clítics en català, consisteix a ajustar les configuracions dels diferents clítics. En canvi, la tasca d'aprenentatge dels aprenents de L1 portuguès serà d'un calibre més gran ja que hauran de crear projeccions funcionals específiques per a les funcions que en la seva L1 no tenen un clíctic explícit que realitza la funció corresponent, com és el cas de les funcions subjacents als clítics *en* i *hi*, tant en les seves versions locativa i partitiva, com en la seva versió argumental; en poques paraules, la manca de pronoms equivalents en la seva L1 els posa davant d'una tasca d'aprenentatge més complexa i, per tant, s'esperen més errors en aquest grup tant des d'un punt de vista quantitatiu com qualitatiu. Aquestes qüestions s'aborden amb més detall al capítol 4 i són a la base de les preguntes de recerca i de les hipòtesis d'aquesta tesi.

4. L'ADQUISICIÓ DELS PRONOMS CLÍTICS EN PRIMERES I SEGONES LLENGÜES

Tal com s'ha pogut comprovar en el capítol precedent, els pronoms clítics han ocupat un espai privilegiat en la descripció de les llengües romàniques, sobretot des de l'òptica generativista. En el camp de l'adquisició del llenguatge, nombrosos autors han estudiat els processos d'adquisició dels clítics en primeres i segones llengües. Aquest interès pronunciat s'explica sobretot perquè les llengües romàniques, i el català no n'és una excepció, tenen un sistema pronominal clíctic molt ric i alhora complex. En la secció sobre aproximacions teòriques sobre l'adquisició del llenguatge del capítol 2 (vegeu l'apartat 2.1) hem observat que, d'acord amb diversos treballs i enfocaments des de la perspectiva general de l'adquisició del llenguatge, els clítics en tant que elements funcionals plantegen problemes d'adquisició a causa de les seves propietats gramaticals. Tal com s'ha destacat en el capítol 3 sobre la naturalesa dels sistemes de clítics en les llengües romàniques, les propietats morfosintàctiques dels clítics comporten diferents posicions en l'estructura funcional regides per diverses condicions. A més, compleixen diferents funcions morfosintàctiques i presenten paradigmes complexos. Per tot això, no és sorprenent que hagin despertat un fort interès en l'estudi de la seva adquisició ja que el fet d'adquirir la morfosintaxi del sistema pronominal clíctic és una tasca complexa que comporta aprendre la seva natura gramatical –acusatiu, datiu, partitiu, locatiu i argumental– i les seves propietats morfològiques –gènere i concordança.

Prenent en consideració el que s'ha plantejat més amunt, en aquest capítol es reporten les principals troballes dels estudis previs sobre l'adquisició dels pronoms clítics, fent un èmfasi especial en l'adquisició de les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics del català, del portuguès i del francès. Tot i que el focus de la nostra recerca és l'adquisició del català com a segona llengua, també s'hi han inclòs els resultats més rellevants dels treballs previs sobre l'adquisició dels clítics en català, en portuguès i en francès com a primeres llengües. El capítol s'organitza en els apartats que es detallen a continuació: en primer lloc, en la secció 4.1, es resumeixen les troballes prèvies sobre l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en català, en portuguès i en francès com a L1 (apartat 4.1.1) i com a L2 (apartat

4.1.2). Tot seguit, en la secció 4.2, s'exposen els principals estudis sobre l'adquisició de les propietats discursives dels pronoms clítics, que és el segon gran objectiu d'aquesta tesi. Per acabar, al final del capítol, en l'apartat 4.3, es fa una breu recopilació de les conclusions més significants als efectes d'aquesta tesi les quals ens serviran per plantejar les preguntes de recerca i les hipòtesis de treball en el capítol 5.

4.1 L'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en primeres i segones llengües

4.1.1 L'adquisició dels pronoms clítics en primeres llengües

L'estudi del desenvolupament dels pronoms clítics en llengües romàniques ha tingut un pes cabdal en la recerca sobre l'adquisició del llenguatge, fonamentalment perquè s'ha percebut com una àrea de dificultat per als infants. Com a patrons generals en l'adquisició dels clítics en L1, alguns estudis han subratllat que els infants ometen els pronoms clítics d'objecte en els primers estadis d'adquisició en totes les llengües que tenen clítics, com és el cas del català, del castellà, de l'italià i del grec, entre d'altres (Varlokosta *et al.*, 2016), i que la posició del clíctic respecte del verb és gairebé sempre l'adequada (Duffield *et al.*, 2002, Granfeldt i Schlyter, 2004 i Varlokosta *et al.*, 2016).

Les principals troballes dels estudis precedents en llengües romàniques posen en relleu l'omissió inicial dels clítics d'objecte per part dels infants i l'ordre d'adquisició dels pronoms de subjecte i els d'objecte, essent els de subjecte anteriors als d'objecte i als anomenats adverbials *en* i *hi*. El desenvolupament més tardà dels clítics d'objecte i dels clítics *en* i *hi* respecte dels pronoms de subjecte s'ha atribuït al fet que requereixen un processament computacional més complex que els de subjecte⁷. Alguns autors han argumentat que els infants podrien ometre o evitar el clíctic en contextos obligatoris per eludir l'esforç de processament (Hamman

⁷ El català no té clítics de subjecte i, per tant, no s'inclouen en aquesta tesi.

i Belletti, 2006). Per la seva banda, Tuller (2005) atribueix l'omissió inicial dels clítics a la complexitat de la producció del clíctic en general i preveu diferències entre l'adquisició de l'objecte directe i l'indirecte a causa de la complexitat de les propietats morfològiques d'aquests clítics. Per al català L1, hi ha escassos estudis sobre el desenvolupament dels pronoms clítics d'objecte, directe i indirecte, i del clíctic *en* partitiu, i són els que detallarem en la secció següent. No disposem d'estudis sobre el desenvolupament dels usos argumentals dels clítics *en* i *hi* ni sobre els usos de la funció locativa del clíctic *hi* en el català com a L1.

4.1.1.1 L'adquisició dels pronoms clítics en català L1

Un dels treballs que ha estudiat a bastament la producció i l'omissió dels pronoms clítics d'objecte en infants catalanoparlants és el de Wexler, Gavarró i Torrens (2004), que, juntament amb els estudis per al francès de Jakubowicz *et al.* (1996) i per a l'italià de Schaeffer (2000), han conclòs que els clítics d'objecte s'adquireixen de manera lenta però progressiva. Més recentment, s'ha proposat que en llengües com el català, el grec i el romanès la dificultat en la tasca d'adquisició no és equivalent en tots els clítics d'acusatiu (Tsimpli i Mastropavlou, 2008; Coene i Avram, 2011; Gavarró i Fortón, 2014 i Avram *et al.*, 2015).

Sobre l'adquisició dels clítics en català L1, un dels principals estudis és el de Wexler *et al.* (2004). Mitjançant una prova de producció guiada amb oracions amb verbs transitius conjugats en present d'indicatiu (quatre ítems) i en perfet d'indicatiu (quatre ítems) en 31 infants monolingües catalanoparlants i 28 infants monolingües castellanoparlants d'entre 2 i 4 anys, els autors constaten que les primeres produccions dels clítics d'objecte en català apareixen en els primers 2 anys d'edat i queden fixades pels volts dels 4 anys, edat en què l'ús per part dels infants és comparable al de les gramàtiques adultes. Cal remarcar també que, en l'estudi mencionat, es documenten escassos errors morfològics en la producció dels nens catalanoparlants, i són principalment errors d'ús de la forma no marcada de masculí singular en lloc de la forma de femení plural. Aquest resultat també es registra en estudis per a l'italià (Schaeffer, 2000).

En les produccions dels infants de l'estudi de Wexler *et al.* (2004), la producció d'un SN ple en lloc d'un clíctic d'objecte és molt poc

freqüent. En els infants de 2 anys, correspon a un 3,2% en les oracions de present i de perfet d'indicatiu; en els infants de 3 anys representa un 6,8% en les oracions de present d'indicatiu i un 9,5%, en les oracions de perfet d'indicatiu. Pel que fa a les produccions dels infants de 4 anys, la realització d'un SN ple és nul·la en present i equival a un 8,5% en les oracions de perfet. Quant als temps verbals, els autors no troben diferències significatives entre les oracions conjugades en present i les conjugades en perfet.

En dades espontànies sobre l'estudi del desenvolupament dels clítics en català, disposem de l'estudi de Gavarró *et al.* (2006) en tres infants catalanoparlants. En aquests infants, la primera producció del clític d'acusatiu es registra a les edats d'1;5,29⁸ (Pep), 1;8 (Guillem) i 2;2,6 (Gisela) i la producció de més de tres ocurrences del clític d'objecte directe en els nens participants en l'estudi correspon a les edats de 2;3,10 (Pep), 1;11,13 (Guillem) i 2;4,2 (Gisela). Aquestes dades coincideixen amb les recollides a Wexler *et al.* (2004).

Si analitzem l'omissió del clític d'objecte en els resultats de l'experiment de producció guiada de Wexler *et al.* (2004), remarquem que els infants catalanoparlants ometen més el clític d'objecte que els infants castellanoparlants, en tots dos temps verbals i en totes les franges d'edat. Contràriament als infants castellanoparlants en què no es registra pràcticament casos d'omissió del clític d'objecte, els percentatges d'omissió en els infants catalanoparlants de 2 anys són elevats (74,2%, en oracions en present i 83,9%, en perfet). L'omissió disminueix força en els infants de 3 anys (25%, en present i 19%, en perfet) i desapareix paulatinament quan els infants en tenen 4 (4,2%, en oracions present i 6,4%, en perfet). En aquest estudi, i en d'altres treballs, es constata que la ràtio d'omissió no és homogènia en totes les llengües que tenen clítics: mentre que en llengües com el català (Wexler *et al.*, 2004 i Gavarró *et al.*, 2010), el francès (Hamman *et al.*, 1996 i Jakubowicz i Rigaut, 2000) i l'italià (Schaeffer, 1997) s'ha observat que els nens ometen inicialment els clítics d'objecte, en d'altres llengües com el castellà (Wexler *et al.*, 2004 i Gavarró *et al.*, 2010), el grec (Tsakali i Wexler, 2003) i el romanès (Babyonyshev i Marin, 2004), la proporció d'omissió del clític és molt més baixa. Segons Wexler (1994), aquest període d'omissió

⁸ L'edat dels nens es presenta en anys; mesos, dies.

inicial en les gramàtiques infantils coincideix amb l'estadi de l'infinitiu opcional. Wexler proposa una anàlisi per a l'omissió de clítics basada en el fet que els clítics impliquen la comprovació de diversos trets gramaticals i atribueix a causes maduratives el fet que els nens generin estructures sintàctiques sense clíctic.

En efecte, a l'estudi de Wexler *et al.* (2004), i en treballs anteriors de l'autor (Wexler, 1998 i 2000), s'explica l'omissió del clíctic d'objecte en algunes gramàtiques infantils, com és el cas del català, per la interacció del principi de Comprovació Única (en anglès, *Unique Checking Constraint* o UCC) i el principi Minimitzeu Violacions (en anglès, *Minimise Violations* o MV). Segons tots dos principis, l'infant catalanoparlant hauria de fer una doble comprovació de trets morfosintàctics a l'hora de produir el clíctic d'objecte ja que el català és una llengua amb el tret de concordança de participi: el clíctic d'objecte hauria de comprovar els trets morfosintàctics al sintagma clíctic (SCI) i al sintagma de concordança (SConcO).

La concordança de participi del català segueix els mateixos patrons que en francès i en italià, tot i que en català, a diferència de les altres dues llengües, la concordança de participi és opcional (*La Marta les ha trobat/trobades*⁹). El castellà, en canvi, no admet la concordança de participi (*Marta las ha encontrado/*encontradas*).

D'altres treballs també han conclòs que, en els primers estadis d'adquisició del català, hi ha un període en què l'infant omet el clíctic d'objecte en contextos obligatoris (Gavarró *et al.*, 2010), tal com ocorre en italià (Guasti, 1993) i en francès (Jakubowicz *et al.*, 1996 i 1997). Segons Gavarró *et al.* (2006) no és casual que en una llengua com el català amb concordança de participi s'hagi detectat que el clíctic d'objecte s'ometi inicialment, i s'espera que en llengües sense concordança com el castellà no hi hagi ommissió del clíctic ja que només s'ha de verificar el tret SCI. En canvi, per als clítics d'objecte de primera i segona persona, Gavarró (2016) no detecta ommissió en dades espontànies d'infants catalanoparlants d'1;8 a 3;7.

Quant als estudis centrats en l'adquisició del clíctic de datiu, disposem del treball de Gavarró i Mosella (2009) el qual analitza l'adquisició del datiu aplicant la metodologia emprada a Babyonyshev i Marin (2006) per a infants romanesos. A partir

⁹ Aquest exemple i el següent són extrets de Wexler, Gavarró i Torrens (2004).

d'una prova de producció guiada, les autores examinen l'adquisició del clíctic de datiu singular *li* benefactiu, meta i possessiu en quatre grups d'infants catalanoparlants de 2, 3, 4 i 5 anys i un grup control d'adults. Les dades obtingudes en aquest estudi conclouen que la ràtio més elevada d'omissió del clíctic de datiu es detecta en els nens de 2 anys (35%), que disminueix en els nens de 3 anys (8%) i de 4 anys (3%), i que és pràcticament nul·la en els infants de 5 anys. A l'edat de 3 anys, doncs, els infants produeixen gairebé tots els clítics de datiu (92%), fet que demostraria que l'adquisició del clíctic de datiu quedaria fixada en aquesta franja d'edat. Val a dir que les autores no constaten diferències entre els nens de 3, 4 i 5 anys i els adults i tampoc no observen dissemblances entre els tres tipus de datiu estudiats: benefactiu, meta i possessiu.

En aquest mateix treball, les autores també comparen les dades obtingudes per al clíctic de datiu amb els resultats per al clíctic d'acusatiu de Wexler *et al.* (2004). Gavarró i Mosella constaten que els infants de 2 i 3 anys ometen més els clítics d'acusatiu que els clítics de datiu i, reprenent la proposta de Wexler *et al.*, argumenten que hi ha més casos d'omissió en els d'acusatiu que en els de datiu a causa de l'existència del tret de concordança de participi en català. En canvi, en els nens de 4 i 5 anys no es registren diferències en la producció de tots dos clítics d'objecte.

Pel que fa a l'adquisició del clíctic *en* partitiu, només ens consta els estudis sobre producció espontània de Gavarró *et al.* (2006 i 2011). En aquests estudis, es detecta la primera ocurrència del clíctic *en* partitiu, en els mateixos infants en què s'ha observat la producció del clíctic d'acusatiu, a les edats d'1;10,6 (Pep), 2;6,10 (Guillem) i 1;8,3 (Gisela) i es registra més de tres ocurrències d'aquest clíctic a les edats de 2;5,4 (Pep), 2;6,10 (Guillem) i 2;8 (Gisela). D'acord amb aquestes troballes, per tant, les primeres ocurrències en catalanoparlants del clíctic *en* partitiu apareixerien en els primers dos anys d'edat i l'ús s'estabilitzaria cap a l'edat de 5 anys, coincidint amb el final del període d'opcionalitat del clíctic *en* partitiu. En aquests treballs s'explica aquesta opcionalitat en la gramàtica infantil argumentant que el clíctic *en* partitiu ha de verificar dos trets ja que la concordança del participi és possible en presència del clíctic *en*. Per exemple, en les construccions de dislocació a l'esquerra (*De pel·lícules de Fassbinder, n'he vist/vistes moltes*¹⁰). Aquesta

¹⁰ Aquest exemple s'ha extret de Gavarró *et al.* (2006).

concordança implica la comprovació de trets morfosintàctics a Sintagma Verbal (SV) i a SCl. Quant a l'omissió del clíctic *en*, es manté més enllà del període que correspon al Principi de Comprovació Única, potser a causa de la complexitat de la seva distribució o de l'estructura morfològica. Segons Gavarró, hi ha una ommissió opcional com en el cas de l'acusatiu *i*, en comparació amb el clíctic d'acusatiu, l'*en* partitiu s'omet durant un període més perllongat.

A Gavarró *et al.* (2011) es referma la constatació que l'ús del clíctic *en* partitiu és estable a l'edat de 5 anys. A partir d'una prova de producció guiada basada en un joc i formada per contextos amb verbs transitius en forma de joc i una prova de repetició en tres grups de nens de 5 anys (20 nens de L1 català, 20 nens de L1 francès i 20 nens de L1 italià), s'observa que els infants catalanoparlants produeixen més clíctics en la prova de producció guiada que els nens italians i francesos en la mateixa prova. Ara bé, examinant l'omissió, es conclou que no hi ha diferències entre els tres grups i que els infants catalanoparlants no ometen cap clíctic. Els errors provenen, en canvi, de respostes el·líptiques sense verb i de respostes amb SD plens amb verb o sense.

En la prova de repetició, també es constata una baixa ràtio d'omissió i una baixa producció de SD plens en lloc del clíctic *en* partitiu esperat. El percentatge d'encerts del clíctic se situa entre el 92-98% i no hi ha diferències significatives entre tots tres grups. En podem deduir, doncs, que els catalanoparlants de 5 anys produeixen els clíctics partitius i que, per tant, l'adquisició de la funció partitiva del clíctic *en* és completa a aquesta edat. A més a més, en comparació amb els nens de L1 italià, els catalanoparlants produeixen més partitius però no es documenten diferències en l'omissió del clíctic entre totes dues llengües. Per a l'italià, llengua que també disposa d'aquest clíctic, Bottari *et al.* (2004) apunten que la producció del clíctic *en* partitiu és posterior al clíctic d'objecte directe, tot i que no s'han dut a terme estudis per esbrinar-ne els motius.

Un estudi més recent, el treball de Varlokosta *et al.* (2016), compara l'adquisició dels clíctics d'objecte d'11 llengües entre les quals hi ha el català, el portuguès (europeu), el francès, el castellà, l'italià i el romanès en infants de 5 anys. En línia amb els estudis que hem ressenyat en aquest apartat, l'estudi de Varlokosta coincideix a destacar que els infants catalanoparlants d'aquesta edat produeixen els pronoms clíctics i destaquen escassos errors de gènere i nombre.

Fins aquí, hem fet un repàs dels estudis sobre l'adquisició dels pronoms clítics en català com a L1. Entre les troballes comunes a tots els estudis d'adquisició sobre els clítics, se solen destacar les observacions següents: els infants ometen els clítics en moltes llengües en els primers estadis i la posició del clíctic respecte del verb no representa un problema d'adquisició. Aquestes dues constatacions també es recullen a Varlokosta *et al.* (2016). A banda d'aquestes observacions, alguns estudis esmentats en aquesta secció posen en relleu que l'omissió inicial del clíctic d'objecte en contextos obligatoris minva a mesura que el clíctic queda fixat pels volts dels dos anys, per al clíctic d'objecte, i pels volts dels cinc anys, per al clíctic *en* partitiu. També cal subratllar que els estudis remarquen un ordre d'adquisició dels clítics: els clítics d'acusatiu i de datiu serien adquirits abans que el clíctic partitiu *en*. Sobre l'adquisició dels clítics *en* i *hi* argumentals i *hi* locatiu, Soto-Corominas (2018) en fa un estudi en infants de 4 a 8 anys bilingües català-castellà en què inclou un grup dominant de L1 català. A aquest treball ens hi referirem en l'apartat 4.1.2.1. Vegem, tot seguit, les principals conclusions dels treballs sobre el desenvolupament dels pronoms clítics d'objecte en portuguès com a L1.

4.1.1.2 L'adquisició dels pronoms clítics en portuguès L1

En la secció anterior destacàvem que els estudis sobre el desenvolupament del llenguatge han mostrat que, en algunes llengües romàniques, els pronoms clítics s'ometen en les primeres produccions dels infants. En efecte, l'omissió del clíctic s'ha documentat en català (Wexler, Gavarró i Torrens, 2004 i Gavarró, Torrens i Wexler, 2010), en portuguès europeu (Costa i Lobo, 2007), en francès (Jakubowicz *et al.*, 1996; Hamann *et al.*, 1996; Jakubowicz i Rigaut, 2000), en italià (Schaeffer, 1997) i en castellà (Fujino i Sano, 2002). En l'apartat anterior, també remarcàvem que alguns autors han proposat que l'omissió del clíctic en els primers estadis d'adquisició s'observa només en llengües que tenen el tret de concordança de participi (Wexler, 2000 i Wexler *et al.*, 2004), com és el cas del català i del francès, i al contrari del que ocorre en castellà. Partint d'aquest supòsit, s'esperaria, doncs, que els infants lusòfons no ometessin els clítics en la seva L1 ja que el portuguès

no disposa del tret de concordança i, per consegüent, el seu comportament hauria de ser semblant al dels infants castellanoparlants, llengua sense el tret de concordança. Tanmateix, contràriament a la proposta de Wexler *et al.*, un seguit d'estudis sobre el desenvolupament del portuguès europeu constaten que els infants lusòfons ometen els clítics (Costa i Lobo, 2007; Carmona i Silva, 2007; Silva, 2008; Costa, Lobo, Carmona i Silva, 2008), tal com descriurem a continuació.

En el capítol 3 d'aquesta tesi, hem subratllat que el portuguès es diferencia del català pel fet de ser una llengua d'objecte nul (vegeu l'apartat 3.4). A Raposo (1986) s'argumenta que en portuguès els clítics d'objecte de tercera persona es poden ometre si el referent ha estat citat prèviament en el discurs i és clarament identificable. Aquesta característica implica una alternança d'objectes nuls i de clítics –que són variables en posició– en les gramàtiques adultes. El fet que en la gramàtica adulta del portuguès l'objecte nul estigui permès ha fet plantejar als estudiosos si l'omissió del clític en la gramàtica infantil es deu a casos d'omissió com el català, el francès i l'italià o bé a l'existència del paràmetre d'objecte nul en la gramàtica adulta. En la mateixa línia d'argumentació, segons Costa i Lobo (2009 i 2011) l'anàlisi de Wexler no és aplicable a totes les llengües en què es documenta l'omissió del clític. Per al cas del portuguès europeu, els autors suggereixen que l'omissió del clític s'explica, com diem, per una sobreextensió del paràmetre d'objecte nul present en les gramàtiques adultes i no pas a la presència del tret de concordança de participi.

A partir de proves de comprensió i de producció, Costa i Lobo troben evidències que els infants no només ometen els clítics de tercera persona d'acusatiu, tal com es registra en estudis sobre altres llengües romàniques, sinó que també es detecta ommissió, tot i que en menor mesura, en els clítics de primera i segona persona i en els reflexius. Costa i Lobo (2007), Carmona i Silva (2007) i Silva (2008) argumenten que, en portuguès, la ràtio d'omissió del clític varia segons el tipus de clític. Els autors observen que la ràtio d'omissió dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona en oracions simples supera la que es registra per als clítics reflexius. Atès que s'ometen menys els clítics de primera i de segona persona i els reflexius que els d'objecte, es dedueix que els contextos en què té raó de ser el paràmetre d'objecte nul en portuguès són més complexos per als infants (Costa, Lobo i Silva, 2009).

En portuguès hi ha uns contextos específics en què els objectes nuls i els clítics tenen una distribució complementària. L'infant ha d'aprendre en quins contextos s'han d'usar els uns i descartar els altres. En portuguès, doncs, hi ha clítics i objectes nuls, i l'infant només deixarà d'ometre els clítics quan identificarà els contextos en què les construccions amb objecte nul no estan permeses en la gramàtica adulta. Un d'aquests contextos són els anomenats *contextos d'illa* (en anglès, *strong islands*), que demanen un coneixement profund de les característiques del context de l'oració. La suma de tots aquests factors afegiria complexitat en el procés d'adquisició del sistema pronominal clíctic per part de l'infant lusòfon. Reinhart (2004) ja va observar que l'adquisició dels clítics en portuguès requereix un esforç computacional en les tasques de comprensió ja que la gramàtica del portuguès alterna estructures amb clíctic i estructures amb objecte nul.

A banda d'aquestes constatacions, els estudis sobre el desenvolupament dels clítics en portuguès com a L1 han destacat dues diferències cabdals en comparació amb el que s'ha observat per a d'altres llengües romàniques. En primer lloc, els treballs conclouen que la ràtio d'omissió és més elevada que per a d'altres llengües. A Varlokosta *et al.* (2016), es constata que, a l'edat de 5 anys, els infants lusòfons produeixen el 20% dels clítics mentre que els infants italians i els infants catalanoparlants de la mateixa edat i en el mateix experiment produeixen el 92,9% i el 98% dels clítics, respectivament. El fet que els infants lusòfons es decantin per l'objecte nul confirma que els infants ometen l'objecte fins i tot en contextos en què la gramàtica no ho permet (Costa, Lobo i Silva, 2009).

En segon lloc, una altra diferència rau en el fet que el període d'omissió és més llarg que el que s'ha constatat per a d'altres llengües ja que perdura fins als volts dels 6 anys. Recordem que per al català, observàvem que el període d'omissió finalitzava pels volts dels 5 anys (Wexler *et al.*, 2004). En canvi, en infants lusòfons, els estudis de Costa i Lobo (2007), Silva (2008) i Costa, Lobo i Silva (2009) documenten l'omissió del clíctic fins a l'edat de 6 anys.

En un estudi posterior (Silva, 2010), també es mostra que els infants lusòfons ometen els clítics fins a una edat més avançada en comparació amb el que s'ha constatat per als infants catalanoparlants. Silva analitza la producció del clíctic d'acusatiu de tercera persona i conclou que als 6 anys els infants lusòfons només

produeixen el 46,25% dels clítics mentre que el grup control adult en produeix el 95,42%. Per al clíctic de datiu, Carmona i Silva (2007) analitzen l'adquisició d'aquest clíctic en nens de 3 i 4 anys i conclouen que s'omet el 60% d'aquest clíctic.

Per tant, a diferència del català, en què el desenvolupament del clíctic d'objecte queda fixat cap als volts dels 5 anys, en portuguès es registra una omissió fins a una edat més tardana. Cal recordar també que el portuguès no es regeix per les mateixes normes que la resta de llengües romàniques a l'hora de col·locar el clíctic. Així, el portuguès no té en compte la finitud del verb sinó que la posició per defecte del clíctic és la postverbal. Un estudi cabdal sobre el desenvolupament del portuguès com a L1 és el de Madeira i Xavier (2009). La principal aportació d'aquest treball és que la posició postverbal no esdevé el patró dominant en oracions negatives i en subordinades finites fins als voltants dels 4 anys. En l'estudi citat, es constata, a més, que els trets observats més comuns en l'adquisició dels clítics pronominals en portuguès L1 són l'ús de pronoms forts en lloc d'un clíctic, l'omissió de clíctic (Costa i Lobo, 2005), alguns casos de leïsmes –substitució d'un clíctic datiu de tercera persona en lloc d'una forma acusativa– i la reduplicació del clíctic, on els clítics apareixen alhora al davant i al darrere del verb.

En un estudi més recent sobre l'adquisició de la posició del clíctic respecte del verb en portuguès europeu, el treball de Costa *et al.* (2015), a partir d'una prova de producció guiada en infants de 5 a 7 anys, observa que els infants de 7 anys sobregeneralitzen l'ús de l'enclisi en contextos proclítics, però no a la inversa. Els autors destaquen que els errors de la posició del clíctic no són idèntics en tots els contextos: observen que els contextos en què els lusòfons mostren més dificultats són els que presenten més variabilitat en el grup control adult. Costa *et al.* conclouen que els errors de posició per part dels infants de 7 anys estan reflectint la complexitat de l'input i de les propietats específiques dels elements lèxics i els contextos sintàctics.

Reprenent els estudis de Costa i Lobo, els autors expliquen que els nens ometen els clítics d'objecte fins a una edat avançada, aproximadament fins als sis anys, a partir de la hipòtesi de la maduració de la complexitat del sistema lingüístic del portuguès. Segons els autors, aquesta complexitat té la seva raó de ser en la posició que ocupa el clíctic en portuguès, preverbal o postverbal segons les condicions sintàctiques de l'oració (vegeu l'apartat 3.4

d'aquesta tesi). A aquesta complexitat cal afegir-hi el fet que el portuguès, a diferència de la resta de llengües romàniques, tal com avançàvem més amunt, és una llengua d'objecte nul, és a dir, que la referència a l'objecte no és obligatòria. Els autors argumenten que l'infant lusòfon ha d'aprendre que la gramàtica del portuguès genera alternativament aquestes dues estructures, amb clític i amb objecte nul, fet que causa un retard en l'adquisició del sistema pronominal clític.

Tenint en compte les troballes d'aquests estudis, i a diferència del que postula Wexler *et al.* (2004) per a llengües que tenen el tret de concordança de participi, Costa, Lobo i Silva (2009) i Costa i Lobo (2009 i 2011) defensen que l'omissió del clític no és un fenomen analitzable des del punt de vista d'aquest tret en el sentit que les dades per al portuguès contradiuen aquesta proposta.

En aquest apartat sobre l'adquisició dels clítics en portuguès L1, hem resumit les conclusions més importants sobre el desenvolupament en els primers estadis. Hem ressenyat un seguit d'estudis (Costa i Lobo, 2007; Carmona i Silva, 2007; Silva, 2008 i 2010; Costa, Lobo, Carmona i Silva, 2008) que contradiuen la proposta de Wexler (2000) i Wexler *et al.* (2004) –segons la qual l'omissió del clític en els primers estadis s'observa únicament en llengües amb el tret de concordança de participi– i que mostren que els lusòfons ometen els clítics. Al contrari, els treballs suggereixen que l'omissió del clític, que es perllonga fins a una edat més tardana que en d'altres llengües romàniques com el català, s'ha d'atribuir a la complexitat de l'input de les gramàtiques adultes en què coexisteixen dues estructures (una amb clític d'objecte i una amb objecte nul). A continuació, farem un repàs de les principals troballes dels estudis sobre l'adquisició dels pronoms clític d'objecte en francès com a L1.

4.1.1.3 L'adquisició dels pronoms clítics en francès L1

Els estudis entorn del desenvolupament dels pronoms clítics en francès L1 constitueixen el gruix més important entre els treballs sobre l'adquisició dels clítics en llengües romàniques. Clark (1985), un dels primers autors que va centrar l'atenció en l'adquisició dels clítics en francès, va afirmar que “*clitic object pronouns are a fairly late acquisition*” (Clark, 1985: 714). En efecte, els clítics d'objecte

han atret l'interès de molts estudis pel fet que són adquirits després dels clítics de subjecte i dels reflexius en infants (Hamann *et al.*, 1996; Jakubowicz *et al.*, 1996 i 1997; Jakubowicz i Rigaut, 2000; Van der Velde, 2003; Zesiger *et al.*, 2010; Delage, 2008). La complexitat que s'ha atribuït als clítics d'objecte ha servit fins i tot com a marcador clínic en estudis amb infants amb TEL (Paradis *et al.*, 2003; Parisse and Maillart, 2004) i amb desenvolupament atípic del llenguatge (Delage, 2008; Tuller *et al.*, 2011).

Hamman *et al.* (1996) analitza la producció espontània d'un infant francòfon des dels 2;0,2 fins als 2;9,30. En aquest estudi, es compara el desenvolupament dels clítics i la producció dels SD plens i dels clítics de subjecte i d'objecte. Les troballes confirmen que els clítics de subjecte es produeixen abans que els clítics d'acusatiu. Mentre que els de subjecte es registren des de les primeres produccions (això és, des dels 2;0), la primera producció d'un clíctic d'acusatiu es produeix a l'edat de 2;2,13 i no se'n registra cap més fins a l'edat de 2;6, en què hi ha un nombre considerable de clítics d'objecte. A l'edat de 2;9, l'acusatiu es registra en el 14% dels contextos en què és obligatori, mentre que els clítics de subjecte es documenten en el 63% dels contextos obligatoris. Pel que fa a la producció dels pronoms adverbials *en* i *y*, corresponents als clítics *en* i *hi* catalans, és posterior: la primera ocurrència del clíctic *y* es detecta als 2;6,16 i la primera producció del clíctic *en*, a l'edat de 2;9,2. A més, en l'estudi de Jakubowicz *et al.* (1998), a partir d'una prova de producció guiada amb infants de 5;6 a 5;11, constaten que els clítics reflexius són adquirits abans que el clíctic d'acusatiu. Jakubowicz i Rigaut (2000) confirmen aquesta ordre d'adquisició (clíctic de subjecte > clíctic reflexiu > clíctic d'acusatiu) a partir de proves de producció espontània i guiada en 12 infants de 2 a 2;7. Chillier *et al.* (2001 i 2003) a partir de dades d'infants francòfons d'entre 3;5 i 6;5 anys. Segons aquests estudis, l'adquisició dels clítics d'objecte no és completa en infants de 4 anys ja que no els produeixen sistemàticament fins que no tenen entre 4 i 5 anys, moment en què la ràtio de producció s'eleva al 90%. Més recentment, Zesiger *et al.* (2010), a partir d'una prova de producció guiada en 99 infants de 3;5 a 6;5, confirmen l'ordre d'adquisició dels clítics dels estudis previs i remarquen que no és fins als volts dels 6 anys en què l'acusatiu es documenta en el 90% de les produccions dels infants. Les troballes d'aquests estudis indiquen que la producció del clíctic d'acusatiu és substancialment

inferior a la d'altres clítics en les primeres produccions dels infants francòfons. D'altres treballs basats en experiments de producció guiada mostren que els infants ometen el clíctic acusatiu o bé recorren a l'expressió d'un SD en lloc del clíctic. Van der Velde (2003) constata que a l'edat de 3;2 els infants ometen el clíctic d'acusatiu en el 55,9% dels contextos obligatoris i recorren a un SD en el 20,5% de les seves produccions. Als 6;7, l'omissió de l'acusatiu és baixa (8,3% de les produccions).

Tsedryk (2014), mitjançant proves longitudinals, observa les primeres ocurrencies dels clítics d'acusatiu i de datiu de dos infants francòfons: Max (1;9,19 a 3;1,25) i Lea (3;0,5 fins a 4;3,21). L'autor conclou que els clítics d'acusatiu es produeixen abans que els de datiu, pels volts dels dos anys, i són essencialment usats en masculí singular. Pel que fa als datius, no s'usen de manera freqüent ja que quan tenen tres anys només se'n registren cinc. A partir de l'edat de 3;06 es documenta un augment del datiu singular i les primeres produccions del plural datiu. Després d'aquesta edat, els infants produeixen el 90% dels clítics de datiu.

Alguns estudis també han reportat errors en els trets de gènere. Zesiger *et al.* (2010) documenten errors de gènere en els clítics d'objecte per part d'infants de 3;5 a 6;5. L'error més freqüent és la substitució de la forma de masculí *la* per la forma de masculí *le* –en el 26,8% dels casos; l'error de femení a masculí es detecta en el 10,4% dels errors–. Tuller *et al.* (2011) també remarquen, a partir d'una prova de producció guiada, que un 17% dels clítics d'acusatiu produïts per infants de 6 anys contenen errors de gènere.

Pirvulescu i Strik (2014) estudien la comprensió dels trets de gènere i nombre en clítics i pronoms forts en infants de 3 a 5 anys. Els resultats revelen que els infants mostren dificultats en la comprensió d'aquests trets, sobretot a l'hora d'identificar els antecedents dels clítics però també els dels pronoms forts. Pirvulescu i Strik també constaten que els infants de 3-4 anys dominen més els clítics acusatiu plural (*les*) que els clítics acusatiu singular (*le/la*).

Pel que fa a l'omissió del clíctic, Grüter (2006), en el seu estudi sobre l'adquisició del clíctic d'acusatiu en francès L1 a partir de dades de producció espontània, conclou que la ràtio d'omissió és superior en nens francòfons de 3 anys en comparació amb nens de L1 anglès i nens de L1 xinès –llengua sense clítics– que aprenen el francès com a L2. En el seu treball, hi ha un segon estudi a partir d'una prova de judicis d'acceptabilitat: els resultats mostren que els

nens francòfons i els anglòfons rebutgen els objectes nuls. Basant-se en l'anàlisi de Sportiche (1996) sobre les construccions amb clítics, segons Grüter, l'omissió de l'objecte no s'originaria per un objecte nul permès en la gramàtica infantil del francès sinó per les condicions externes del llenguatge o condicions d'interfície, és a dir, la capacitat de la memòria a curt termini de l'infant, i proposa una nova hipòtesi, la hipòtesi dels trets deteriorats (en anglès, *Decayed Features Hypothesis*). L'autora, doncs, explica l'omissió dels clítics en francès per la connexió entre aspectes o construccions gramaticals i sistemes lingüístics externs. Segons Grüter, els infants estan produint objectes nuls ja que entén que les construccions de clíctic en el francès de la gramàtiques adultes són un pronom nul en una posició d'argument que ha estat recuperat per un clíctic amb marca morfològica. L'omissió del clíctic també s'ha explicat a partir de la teoria UCC (vegeu 4.1.1.1, per al català). Aquesta proposta també inclouria els clítics de primera i segona persona d'acusatiu ja que en francès el participi també es concorda quan hi intervenen aquests clítics (Il t'a décrit, Maria: 'T'ha descrit+marca de femení, Maria').

Finalment, un altre estudi cabdal sobre l'omissió del clíctic és el de Pérez-Leroux, Pirvulescu i Roberge (2017). Els autors proposen una nova anàlisi de l'omissió de l'objecte i constaten que, en el llenguatge infantil, l'expressió del verb transitiu s'inicia amb l'ús del verb sense l'objecte, fins i tot en llengües en què l'omissió de l'objecte no és possible. Argumenten que l'omissió de l'objecte en els infants no es pot atribuir a un dèficit sinó a una dificultat més general i intrínseca al procés d'adquisició de l'objecte i del clíctic d'objecte.

Fins aquí, tots els estudis coincideixen a recalcar que l'adquisició dels clítics d'objecte és una tasca complexa. Per explicar aquesta complexitat, alguns treballs han descrit els factors que contribueixen a dificultar aquesta tasca d'adquisició per al clíctic d'acusatiu, en particular. Basant-se en els errors de gènere detectats en els estudis descrits més amunt sobre la producció dels clítics, i en el treball de Tuller *et al.* (2011), Delage *et al.* (2016) identifiquen com a primera font de dificultat del clíctic d'acusatiu la marca morfològica de gènere (*le/la*) en contrast amb els clítics d'acusatiu de primera i segona persones que no varien en gènere (*me/te*, per al singular, *vous/nous*, per al plural).

Una altra font de dificultat lligada a l'adquisició del clíctic d'acusatiu són les propietats discursives dels clítics de tercera persona. Gibson (1998: 12), en aquest sentit, considera que la formulació d'una construcció sintàctica amb un element amb propietats discursives implica un esforç computacional que pot causar "substantial decays in the activations associated with preceding lexical items".

Finalment, en francès oral, i a diferència del que ocorre en català, l'omissió del clíctic d'acusatiu és possible quan acompanya certs verbs i sempre que el referent és clarament identificable en el discurs (Fónagy, 1985; Lambrecht i Lemoine, 1996; Lemoine, 1997 i Tuller, 2000). Els exemples següents són extrets de Tuller (2000):

(1) Le sac à dos de Luc pèse une tonne le vendredi soir.

Ça contient tous ses livres et tous ses cahiers.

*T'as déjà porté __/?T'as déjà vu __?

Aquest tret propi del clíctic d'acusatiu, subjecte tant a limitacions lèxiques com a discursives, sumada a les dues propietats anteriorment citades –la marca de gènere i els trets anafòrics– converteixen el clíctic d'acusatiu en un dels elements morfosintàctics que requereix més temps en el procés d'adquisició del francès L1 i, per consegüent, implica que el període d'omissió de l'objecte s'estengui durant les primeres etapes de l'adquisició de la L1. En aquest sentit, cal esmentar que Pérez-Leroux *et al.* (2008) apunten que els infants exposats a una varietat de contextos amb pronoms d'objecte nul com el que acabem de descriure poden interpretar que la distribució en què l'objecte nul és permès és més àmplia que la distribució possible en la gramàtica adulta.

En aquesta secció, hem repassat les principals conclusions a què han arribat els estudis sobre l'adquisició del francès com a L1. Semblantment al que ocorre en la producció dels infants catalanoparlants, els clítics d'objecte apareixen en el discurs infantil pels volts dels 2 i 3 anys però la producció del clíctic no és continuada fins que no tenen entre 4 i 5 anys. També, com s'ha constatat per al català, la producció dels clítics partitiu *en* i locatiu y és posterior a la dels clítics d'acusatiu i datiu.

Una altra observació que cal posar en relleu és l'omissió del clíctic d'objecte. Les troballes més recents (Pirvulescu i Strik, 2014; Pérez-Leroux, Pirvulescu i Roberge, 2017) suggereixen que l'omissió del clíctic d'objecte s'explica més aviat per una dificultat

de recuperació dels trets morfològics (gènere i nombre) i no pas per un dèficit. D'altres estudis han descrit les propietats intrínseques al clíctic d'acusatiu com a factors que tenen un efecte en el desenvolupament del clíctic.

En l'apartat següent, revisarem els estudis previs sobre l'adquisició dels pronoms clítics en L2, tant en l'etapa infantil com en l'etapa adulta.

4.1.2 L'adquisició dels pronoms clítics en segones llengües i en bilingües

En aquest apartat, es presenta una visió de conjunt de les troballes més importants en el camp de l'adquisició dels pronoms clítics en segones llengües i en bilingües. En aquest àmbit, una de les preguntes centrals que s'ha plantejat és si existeixen semblances entre els patrons de desenvolupament de les propietats morfosintàctiques dels clítics en la L1 i en la L2. Des de fa aproximadament dues dècades, hi ha un debat sobre si els elements funcionals tenen representació en la interllengua dels aprenents o no en tenen (Eubank, 1993/1994; Schwartz i Sprouse, 1996; Vainikka i Young-Scholten, 1996; White, 1996a). En efecte, els estudis en L2 han subratllat que, tal com ocorre en el desenvolupament de la L1, la producció dels clítics d'objecte és posterior a l'adquisició dels clítics de subjecte en les llengües que en tenen (Granfeldt i Schlyter, 2004; Hamman i Belletti, 2006; Herschensohn, 2004), i que, com en el desenvolupament de la L1, també existeix un període d'omissió dels clítics d'objecte en la L2 (Herschensohn, 2004; Grüter, 2006; Pérez-Leroux *et al.*, 2009 i Herschensohn i Gess, 2018).

En les seccions següents, ens centrarem en els estudis previs sobre el desenvolupament dels clítics d'objecte en l'adquisició bilingüe i L2. Dividirem la secció en dues parts: primer, repassarem els estudis sobre l'adquisició dels clítics en l'etapa infantil i, a continuació, els que s'han dut a terme per a l'etapa adulta, aquests més majoritaris que els primers.

4.1.2.1 Etapa infantil

Segons els estudis sobre adquisició de llengües en edat infantil, els infants bilingües simultanis o seqüencials –si han rebut una exposició a la L2 constant en totes dues llengües– tenen un

coneixement de la L2 similar al que tenen els nens monolingües en molts dominis gramaticals (De Houwer, 1990; Genesee, Nicoladis i Paradis, 1995; Meisel, 1989). Aquesta afirmació, però, té matisos ja que, per exemple, els nens bilingües tindrien un vocabulari menys ric que els nens monolingües (Patterson i Pearson, 2004). En l'àmbit morfosintàctic, sobretot en àrees d'interfície entre la semàntica i el discurs, alguns autors han observat una influència interlingüística de la L1 en la L2 (Hulk i Müller, 2000; Müller i Hulk, 2001; Serratrice, Sorace i Paoli, 2004; Pirvulescu *et al.*, 2014). Hi ha un cert consens en què l'efecte de l'edat de la primera exposició a la L2 varia segons els dominis gramaticals. Schwartz (2004) proposa el Model *Domain-by-Age* segons el qual l'adquisició de la L2 en l'infant és semblant a l'adquisició de la L1 en el domini de la morfologia, però, en canvi, és semblant a l'adquisició de la L2 en l'adult en el domini de la sintaxi. D'altres estudis (Blom, 2008) apunten que els infants L2 no mostren variabilitat en fenòmens sintàctics en comparació amb els infants monolingües, però sí que en mostren quan es comparen aspectes morfològics, més pròxims a l'adquisició L2 dels adults (vegeu Meisel, 2011). Meisel conclou que les dades de què es disposa fins ara no proporcionen evidència de quins aspectes gramaticals s'assemblaran més a l'adquisició de la L1 i quins seran diferents. El que sembla clar és que els infants L2 adquireixen el coneixement d'alguns aspectes gramaticals més tard que els infants monolingües i que mostren un grau elevat de variabilitat (Meisel 2008, 2010 i 2011). Pel que fa als infants bilingües simultanis –és a dir, que han estat exposats a dues llengües des del naixement–, les troballes indiquen que les etapes de desenvolupament són similars a les dels infants monolingües, i que són capaços d'adquirir una competència nadiua en totes dues llengües. Tot i que la influència entre les dues llengües existeix, és limitada (De Houwer 1990; Meisel 1989, 2011 i Paradis i Genesee, 1996). Una de les hipòtesis més importants en la recerca recent és que aquesta influència es produeix principalment en la interfície sintaxi-discurs (Müller i Hulk, 2001; Paradis i Navarro, 2003 i Serratrice i Sorace, 2003).

En el cas que ens ocupa, l'adquisició dels clítics d'objecte en infants L2, els treballs previs són molt escassos. Per al català en infants, només ens consta l'estudi en bilingües català-castellà de Soto-Corominas (2018) el qual reprendrem més avall. No ens consta cap treball sobre l'adquisició dels clítics en infants de L2 portuguès. Tanmateix, hi ha força estudis sobre l'adquisició dels clítics

d'objecte en infants de L2 francès. En aquest apartat ens centrarem en els estudis sobre el francès L2 atès que són els més majoritaris. Abordarem els estudis previs des de dues perspectives principals: el desenvolupament dels clítics en l'adquisició L2 i bilingüe –això és, les primeres produccions i els errors més destacats en les produccions dels infants–, i la qüestió de la transferència de la L1 en la L2.

D'entre els pocs treballs de què disposem sobre l'adquisició dels clítics en L2 i bilingües, remarquem que els resultats s'aproximen als de l'adquisició L1 que hem ressenyat en la secció 4.1.1. Com en l'adquisició de la L1 francès, els infants que aprenen el francès com a L2 també ometen el clític d'objecte i cometen alguns errors morfològics a l'hora de produir-lo. Els resultats varien en funció de la L1 i l'edat de primera exposició a la L2. En els primers estadis d'adquisició de la L2, Belletti i Hamman (2004) observen l'adquisició d'un infant bilingüe italià-francès (Lorenzo) i un infant bilingüe alemany-francès (Elisa) d'entre 3;5 i 5;5 anys a partir de dades de producció espontània. Constaten una baixa ràtio d'omissió però reporten errors en la col·locació del clític per part de l'infant de L1 alemany (primera exposició, als 2;08; primer enregistrament, als 4;0) i cap omissió o error en l'infant de L1 italià (primera exposició, als 2;04; primer enregistrament, als 3;05). Meisel (2008) remarca que, després d'un any d'exposició al francès L2, infants de L1 alemany no produeixen cap clític d'objecte (primera exposició, als 3;06; primer enregistrament, als 4;10) i, en canvi, després de més d'un any d'exposició a la L2 francès, els infants els utilitzen de manera constant en les seves produccions.

Com avançàvem més amunt, els estudis sobre l'adquisició del català en infants bilingües i L2 són gairebé inexistents. L'únic treball afí al nostre és el treball recent de Soto-Corominas (2018) que estudia l'adquisició dels clítics catalans *en* (oblic i partitiu), *hi* (oblic i locatiu) i dels acusatius *ho* i *l* i *lo* castellà en infants bilingües català-castellà de 4 a 8 anys. S'hi examina les produccions orals de tres grups d'infants, un grup més dominant de català, un grup més dominant de castellà i un grup bilingüe equilibrat. Pel que fa al clític *en* partitiu, el grup bilingüe equilibrat i el grup més castellanoparlant demostren que no han adquirit el clític als 8 anys. Tots dos grups ometen més el clític *en* partitiu que els clítics *ho* i *l* i atribueix aquest resultat a la inexistència d'aquest clític en castellà i,

per tant, a una influència de la L1 en la L2. Quant al clíctic *en* oblic, si bé el grup més catalanoparlant és el que sembla dominar més les propietats morfosintàctiques del clíctic als 8 anys, segons Soto-Corominas no hi ha cap grup que demostrï que ha adquirit completament la funció argumental del clíctic *en*. Els resultats del clíctic *hi* oblic van en la mateixa línia: tot i que el grup més catalanoparlant demostra més domini d'aquest clíctic respecte dels altres grups, tots tres grups ometen el clíctic en contextos obligatoris i, per tant, en cap grup no es manifesta una adquisició completa d'aquest clíctic. El clíctic *hi* locatiu és el clíctic que presenta un ús menys consistent d'entre els clítics estudiats i es documenta més omissió d'aquest clíctic entre el grup castellanoparlant que en la resta de grups.

Quant als estudis de l'adquisició dels clítics en francès L2 per part d'infants anglòfons, cal citar l'estudi de Prévost (2006), que reanalitza un corpus longitudinal d'una durada de 3 anys de dos infants anglòfons de 5 anys –Kenny i Greg– recollit per White (1996). Les dades d'aquests infants, exposats al francès L2 des de l'edat de 5;04 i 5;08, revelen que els clítics de subjecte es produeixen molt abans que els clítics d'objecte. La tendència, doncs, coincideix amb els resultats observats per als monolingües francòfons (vegeu l'apartat 4.1.1.3). L'estudi també aporta dades sobre la freqüència d'ús dels clítics d'objecte: tots dos infants els produeixen de manera esporàdica fins als 11 mesos d'exposició i no és fins al 20è mes (Kenny) i el 25è mes (Greg) d'exposició que els usen de manera freqüent. Quant als errors morfosintàctics, Prévost documenta una ràtio d'entre 24,3% i 33,3% d'omissió del clíctic d'objecte en contextos obligatoris; errors de posició del clíctic i també estratègies per evitar la producció del clíctic usant el pronom francès *ça* (en català, *això*, *allò*) i SN plens. En definitiva, es constata resultats similars als que s'han detectat per a l'adquisició de la L1 francès. A Paradis (2004) es registren resultats similars als que recupera Prévost (2006) de l'estudi de White (1996a). Paradis estudia els pronoms d'objecte directe en nens canadencs de L1 anglès de 7 anys que han tingut un contacte amb el francès a Montreal durant dos anys. Els resultats de Paradis indiquen que els nens produeixen el 40% dels pronoms clítics d'objecte en els casos en què calia produir-los. En la resta de casos d'errors, es documenten casos de substitució del pronom clíctic d'objecte per un

pronom fort; errors morfològics (de gènere i nombre) i de substitució de la forma de clíctic esperada per una altra.

Pel que fa a l'adquisició dels clítics d'objecte en francès en infants bilingües simultanis, els treballs han constatat que hi ha una equivalència entre els estadis de desenvolupament dels infants bilingües i els dels infants simultanis. Tanmateix, s'han remarcat errors en la col·locació del clíctic en infants bilingües neerlandès-francès (per exemple, *je prends la* en lloc de *je la prends*, Anouk 3;04; extret de Hulk, 2000) i infants bilingües suec-francès (Granfeldt i Schlyter, 2004), però no en infants bilingües alemany-francès (Müller, Crysmann i Kaiser, 1996 i Müller i Hulk, 2001) o anglès-francès (Paradis, Crago i Genesee, 2005/2006). Tot i les diferències entre aquestes troballes, atribuïdes principalment a l'edat en què van ser enregistrats els infants i als diferents mètodes de recollida de dades emprats, l'omissió del clíctic d'objecte preval com l'error més destacable en les produccions de tots els infants i el més freqüent en bilingües que en monolingües. Alguns autors han proposat que una llengua que permet l'omissió del tòpic (*topic-drop*), com ara l'alemany i el neerlandès, pot comportar l'augment de la ràtio de l'omissió de l'objecte en una llengua que no permet l'omissió del tòpic, com ara l'italià o el francès (Müller *et al.*, 1996 i Müller i Hulk, 2001).

Tanmateix, hi ha treballs que documenten una ràtio més alta d'omissió en infants que adquireixen el francès L2 en un context anglòfon que en contextos monolingües (Pérez-Leroux, Pirvulescu i Roberge, 2009). Pirvulescu *et al.* (2012) remarquen la mateixa troballa en infants bilingües francès-anglès: en francès, els bilingües ometen més els clítics d'objecte que els monolingües. En la mateixa línia, Pirvulescu *et al.* (2014) constaten que els bilingües francès-anglès ometen més els clítics d'objecte, en totes dues llengües, que els monolingües francès o anglès. La influència interlingüística no és una explicació plausible per a aquesta troballa ja que, d'una banda, ni el francès ni l'anglès són llengües en què es permet l'omissió de l'objecte i, de l'altra, s'ha documentat pocs errors d'omissió en proves de producció guiada per a l'adquisició de l'anglès. Pirvulescu *et al.* (2014), a partir d'aquestes constatacions, demostren que no hi ha una influència interlingüística i argumenten que el bilingüisme *per se* pot comportar retards en certs contextos. Així, per explicar el fenomen de l'omissió de l'objecte en bilingües simultanis francès-anglès, proposen la *Default Retention Hypothesis*, segons la qual la construcció amb un objecte nul

implícit i no referencial està disponible en la GU (Pérez-Leroux *et al.*, 2008 i Pirvulescu *et al.*, 2012, 2014). Aquesta representació per defecte serveix com a punt de partida per al desenvolupament, mitjançant l'input, d'altres construccions amb objecte nul en la gramàtica de la llengua meta. El fet que l'adquisició bilingüe comporti intrínsecament una variabilitat pot ocasionar que la representació de l'objecte nul s'estengui i en resulti un retard en alguns dominis de l'adquisició bilingüe (Pérez-Leroux *et al.* 2009, Pirvulescu *et al.* 2012, 2014).

L'omissió de l'objecte també ha estat explicada com una conseqüència lligada a les dificultats lligades al processament o a la complexitat computacional (Prévost, 2006). El clític d'objecte apareix en una posició no canònica, cosa que genera una complexitat computacional que els infants poden evitar ometent el clític (Jakubowicz *et al.*, 1998, per a infants francòfons monolingües).

Quant a l'estudi de la transferència en l'adquisició L2 i bilingüe, els primers estudis sobre el desenvolupament de la morfosintaxi en infants van examinar els errors en morfemes i estructures sintàctiques amb l'objectiu de determinar si els errors en la interllengua s'havien d'atribuir a qüestions de desenvolupament o bé a la transferència de la L1 (Dulay i Burt, 1973, 1974). Dulay i Burt (1973) detecten que el 85% dels casos d'errors en les produccions orals en anglès per part d'infants de L1 espanyol no s'explica per la influència de la L1 en la L2, sinó per causes atribuïbles al desenvolupament. En el seu estudi amb infants de L1 espanyol i de L1 xinès aprenents d'anglès L2 (Dulay i Burt, 1974), detecten de nou que la llengua nadiua no és la font principal dels errors morfològics documentats en la interllengua. També Dulay i Burt (1973, 1974) i Dulay, Burt i Krashen (1982) mostren que l'adquisició de l'ordre del morfema en els infants L2 és similar al que es recull per al grup control de L1 anglès.

Estudis més recents sobre el domini de l'adquisició de la morfosintaxi registren dificultats i omissió del morfema per part dels infants de L2 anglès (Ionin i Wexler, 2002; Paradis *et al.*, 2004). En aquest sentit, d'altres treballs han atribuït l'omissió de la marca de finitud a una característica pròpia del desenvolupament de la interllengua de la L2 (francès, alemany o anglès) de l'infant i sigui quina sigui la L1 de l'infant (Paradis i Crago, 2000, 2004).

Pel que fa pròpiament a l'adquisició dels clítics d'objecte, els infants L2 anglès i francès han mostrat que cometten errors

morfosintàctics similars als infants de la mateixa edat amb TEL. Paradis, Crago, Genesee i Rice (2003) analitzen l'adquisició dels clítics d'objecte en anglès i en francès per part de 9 infants bilingües simultanis francès-anglès de 3 anys i 7 infants bilingües simultanis francès-anglès de 7 anys amb trastorn específic del llenguatge o TEL, un dèficit lingüístic que afecta el desenvolupament del llenguatge. L'interès en comparar infants amb TEL i infants sense TEL podria aportar dades sobre si l'omissió dels clítics d'objecte és causada per una transferència de la L1 o bé per una dificultat de desenvolupament d'una àrea específica de la gramàtica de la L2. L'estudi parteix, d'una banda, del fet que l'ús dels clítics d'objecte apareguin de manera tardana en infants francòfons (Chillier *et al.*, 2001; Clark, 1985; Hamman *et al.*, 1996 i Jakubowicz i Rigaut, 2000), això és, entre l'edat de 2;6 i 3;0; i de l'altra, de la dificultat detectada en l'ús dels pronoms clítics d'objecte en infants francòfons amb TEL (Jakubowicz *et al.*, 1998; Chillier *et al.*, 2001; Paradis i Crago, 2002a i Hamman *et al.*, 2003). En infants amb TEL, s'ha documentat una producció més tardana dels clítics d'objecte –en comparació amb els infants sense TEL– i una ommissió dels clítics. Els resultats de Paradis *et al.* (2003) indiquen que els infants bilingües, amb TEL o sense, usen els pronoms clítics d'objecte de manera més freqüent en anglès que en francès. Els resultats en l'ús dels clítics d'objecte en francès són similars en els infants amb TEL i en els infants sense TEL. Els autors conclouen que les dificultats detectades en l'ús dels pronoms clítics en francès per part d'infants bilingües anglès-francès provenen de la complexitat intrínseca del sistema pronominal clíctic del francès. En comparació amb l'anglès, el francès té un sistema pronominal dual ja que té pronoms forts i pronoms clítics. A més, la col·locació del clíctic segons la finitud del verb i el fet que els clítics d'objecte siguin anafòrics significa que l'infant ha de coordinar la morfosintaxi i el discurs-pragmàtica.

Grüter (2005) també analitza la producció dels clítics d'objecte en francès per part d'infants francòfons amb TEL i infants bilingües francès-anglès amb un desenvolupament normal del llenguatge a partir de dades de producció guiada i dades de comprensió. L'autora destaca que, en tots dos grups, la ràtio de producció de clítics és baixa en la tasca de producció i que els resultats són més bons en la prova de comprensió.

En resum, d'una banda, els estudis previs sobre l'adquisició dels clítics en bilingües infants mostren que els nens, des dels primers estadis d'adquisició, usen els clítics d'objecte i que en coneixen des d'uns inicis les propietats distribucionals. Aquestes constatacions suggereixen que els infants bilingües i L2 demostren haver adquirit les propietats morfosintàctiques lligades als pronoms clítics des dels primers estadis d'adquisició, troballes que contradiuen la proposta *Minimal Trees* segons la qual els elements funcionals són absents en els sistemes d'interllengua inicials (Vainikka i Young-Scholten, 1994, 1996 i 2005).

De l'altra, dels treballs previs se n'extreu que l'omissió del clíctic d'objecte és l'error o l'estratègia més recurrent en els primers estadis del desenvolupament. Alguns autors han apuntat com a causes de l'omissió del clíctic el bilingüisme *per se* i la complexitat computacional que implica la seva adquisició.

En l'apartat següent, farem un repàs dels estudis sobre l'adquisició dels clítics per part dels adults L2.

4.1.2.2 Etapa adulta

En aquesta secció, revisem els principals estudis sobre l'adquisició dels pronoms clítics en adults, la majoria dels quals s'han dut a terme en adults anglòfons que aprenen el francès o el castellà com a L2. Com veurem, l'estudi de l'adquisició dels pronoms clítics en adults contribueix al debat sobre l'accessibilitat a la GU després del període crític, atès que els trets morfosintàctics lligats als clítics del francès L2 i del castellà L2 són inexistents en la L1 anglès. És per aquest motiu que aquests estudis són un bon camp de proves per posar a prova la teoria de l'Accès complet de Schwartz i Sprouse (1994, 1996) i les teories sobre el dèficit representacional segons les quals els adults no poden accedir a trets no interpretables no presents en la seva L1 (Hawkins i Hattori, 2006 i Tsimpli i Dimitrakopoulou, 2007). Al final d'aquesta secció, també repassarem els pocs estudis que s'han dedicat a l'adquisició dels pronoms clítics en català L2.

Com per a l'adquisició en infants monolingües francès i en infants bilingües o de L2 francès, els clítics d'objecte apareixen després dels clítics de subjecte en les produccions dels adults de L2 francès. Schlyter (2003) analitza la producció espontània en adults suecs de

nivell inicial de francès L2 i remarca que, en els estadis inicials, els adults no produeixen gaires clítics d'objecte mentre que la ràtio de clítics de subjecte és elevada. En adults de nivell més avançat de L2 francès, s'observa que els adults coneixen més les propietats lligades als clítics de subjecte que les lligades als clítics d'objecte. Aquestes constatacions demostren que el domini dels trets morfosintàctics dels clítics d'objecte requereix més temps que els de subjecte per als adults L2, tal com ocorre en infants monolingües i infants bilingües i L2.

Una gran part dels estudis sobre l'adquisició dels clítics d'objecte en adults L2 han prestat una atenció específica al tret de posició del clític, propietat que s'espera que pugui representar dificultats per a certs aprenents. És el cas dels adults que tenen com a L1 l'anglès, llengua en què el pronom d'objecte es col·loca en la posició canònica de l'objecte. En concret, en estudis de producció espontània en adults anglòfons de L2 francès s'ha documentat que col·loquen els clítics d'objecte en la posició canònica de l'objecte en lloc de col·locar-lo davant del verb i que l'ometen (Adiv, 1984; Herschensohn, 2000, 2004). Les mateixes observacions s'han fet en adolescents i adults de L1 àrab, bereber i suec i de L2 francès (Schlyter, 1997 i Véronique, 1986). Towell i Hawkins (1994) i Hawkins (2001) suggereixen que el desenvolupament dels clítics d'objecte està format per quatre estadis: 1) la col·locació postverbal; 2) l'omissió; 3) una posició intermèdia (el clític pot aparèixer entre l'auxiliar i el participi) i 4) la posició de la gramàtica nadiua. Per al primer estadi, s'ha atribuït la col·locació errònia del clític a una eventual transferència de la L1 anglès (Towell i Hawkins, 1994) i de la L1 suec (Schlyter, 1997).

Sobre l'adquisició dels clítics en castellà L2, un dels primers estudis correspon a Liceras (1985). L'autora examina l'adquisició dels clítics en adults de L1 anglès –llengua sense clítics– i de L1 francès –llengua amb clítics– de nivell intermedi alt de castellà. A partir de dades de producció oral i de producció escrita, Liceras constata que els participants de tots dos grups produeixen els clítics en els contextos obligatoris. Tot i que tant en les produccions dels anglòfons com en les dels francòfons es detecten alguns errors en la posició del clític i una certa tendència a l'omissió dels pronoms clítics, els aprenents de L1 anglès han adquirit una nova categoria inexistent en la seva L1. Aquestes troballes demostren, per tant, que els adults tenen accés a la GU després del període crític i donen suport a la Full Transfer/Full Access (Schwartz i Sprouse, 1996).

En la mateixa línia de recerca, Bruhn-Garavito i Montrul (1996) examinen l'adquisició dels clítics en un grup de L1 espanyol i L2 francès i un grup de L1 francès i L2 espanyol, tots dos de nivell intermedi. Mitjançant una prova de judicis de gramaticalitat i una prova de producció guiada escrita, el conjunt dels aprenents demostra un domini de les propietats lligades als clítics, fins i tot les que difereixen entre la L1 i la L2 dels aprenents, com és el cas de la posició.

Un altre estudi interessant és el de Duffield i White (1999). Examinen l'adquisició de la posició del clíctic en la L2 espanyol per part d'aprenents de L1 anglès i de L1 francès de nivells intermedi i avançat. Com en els dos estudis anteriors, Duffield i White constaten que els anglòfons i els francòfons de nivells intermedi i avançat han adquirit el tret de posició en la L2 espanyol. Aquestes troballes proven que, tot i la inexistència dels clítics en anglès i el fet que el castellà i el francès difereixen en la posició del clíctic respecte del verb, els aprenents de L2 espanyol han adquirit el tret de posició en la L2 i que, per tant, els aprenents tenen accés directe a les categories gramaticals i als trets de la GU.

També cal esmentar aquí l'estudi de Rosado (2007). L'autora examina l'adquisició dels articles determinats i els clítics pronominals del castellà L2 en adolescents i adults que tenen el xinès, el francès o l'anglès com a L1. L'autora constata que els clítics són més escassos que els articles en la producció i que els aprenents usen estratègies típiques dels sistemes d'interllengua, com l'evitació del clíctic repetint el SN ple. Pel que fa pròpiament als clítics, observa que la producció de clítics és correcta en el cas dels aprenents anglofrancòfons, mentre que els aprenents que tenen el xinès com a L1 ometen els pronoms, fet que s'explica perquè en xinès no hi ha pronoms però sí que n'hi ha en francès, llengua en què, a més, com en català, són clítics.

Tsedryk (2014) estudia l'adquisició dels clítics en francès L2 per part d'adults anglòfons. Segons l'autor, els aprenents de nivell intermedi i de nivell avançat obtenen bons resultats en la posició del clíctic respecte del verb i demostren que han adquirit l'estructura argumental dels verbs en francès. Tsedryk també analitza l'adquisició de la distinció entre els casos d'acusatiu i de datiu i constata que comporten dificultats per a tots els grups d'aprenents anglòfons de nivells intermedi i avançat. Mitjançant una prova de judicis de gramaticalitat, constata que els aprenents no distingeixen totes les formes gramaticals de les agramaticals. En aquest estudi,

també s'hi inclou una prova de producció on els resultats també mostren que els aprenents tenen dificultats a l'hora de distingir les formes de l'acusatiu i del datiu. La hipòtesi de la transferència completa/accés complet de Schwartz i Sprouse (1994, 1996) permet, d'una banda, explicar l'adquisició de la posició dels clítics però, de l'altra, no permet explicar els errors detectats en la distinció dels clítics d'acusatiu i de datiu en la interllengua dels aprenents. Tsedryk atribueix aquest retard en l'adquisició dels clítics en general i dels trets de funció o cas, en particular, a la complexitat intrínseca de la morfosintaxi dels clítics en francès.

Més recentment, Herschensohn i Gess (2018), tot analitzant la realització dels clítics d'objecte de parlants anglòfons de nivell avançat en francès L2, observen que, més enllà de l'omissió dels clítics característica dels primers períodes del desenvolupament i de la transferència de la L1, els aprenents són capaços d'usar de manera correcta els clítics en posició preverbal. El fet, doncs, que els parlants que tenen una L1 que en lloc de clítics té pronoms i que aquests apareguin en posició postverbal no impedeix que els aprenents no puguin superar una representació gramatical inicial errònia, marcada per les solucions de la L1, i superar la fase de l'absència d'elements funcionals, en aquest cas els clítics pronominals.

Pel que fa a l'adquisició dels clítics *en* i *hi* adverbials, disposem de l'estudi de Wust (2009) per al francès, llengua que té equivalents pronominals a aquests clítics del català. Wust estudia l'adquisició dels clítics adverbials *en* i *y* per part d'aprenents adults de nivell intermedi de L2 francès a Canadà. Amb l'objectiu de conèixer si els aprenents són capaços d'entendre i d'usar aquests clítics en francès, recorre a una prova anomenada *dictogloss*: es tracta d'una prova en què els aprenents de L2 fan una versió escrita d'un text que han escoltat prèviament. Els resultats de l'estudi indiquen que els aprenents han omès els objectes o usat altres pronoms o bé SN plens en lloc dels pronoms clítics esperats. L'autora conclou que el clíctic *en* partitiu s'usa en el 16% dels contextos obligatoris i que l'*en* argumental només s'usa en el 5% dels contextos en què calia produir-lo. Pel que fa al clíctic *hi* locatiu es produeix correctament en el 60% dels casos amb el verb *aller* (anar) mentre que l'*hi* argumental es produeix correctament en el 18% dels casos. Segons Wust, els clítics adverbials no apareixen fins que els aprenents no

tenen un nivell de proficiència del francès i que els usos argumentals d'*en* i *hi* impliquen més dificultats per als aprenents que els usos partitiu i locatiu perquè, segons l'autora, la selecció dels arguments és més complexa i el significat és més abstracte. Segons Wust, els resultats no es poden explicar per la transferència de la L1 en La L2 sinó per la dificultat del domini del sistema pronominal clíctic del francès.

Finalment, com hem esmentat a l'inici d'aquesta secció, els estudis sobre l'adquisició dels clítics en català L2 són molt escassos. En l'estudi de Maré (2011), s'hi examina l'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per part d'adults de L1 romanès i de L1 tagal. Segons l'autor, les diferències morfosintàctiques entre la L1 dels parlants i la L2 català generen errors sobretot d'omissió dels clítics *en* i *hi*. També disposem del treball de Perpiñán (2017). L'autora estudia l'adquisició dels clítics adverbials *en* i *hi* per part de bilingües adults castellà-català. Reprenent la noció de jerarquia dels trets morfosintàctics dels pronoms clítics de Bonet (1991, 1995) segons la qual l'*hi* locatiu és menys marcat que l'*en* partitiu i que l'*en* argumental és el clíctic més marcat (*en* argumental > *en* partitiu > *hi* locatiu), Perpiñán constata que el clíctic *hi* locatiu està en regressió en comparació amb els clítics *en* i *hi* argumentals. L'estudi més recent sobre l'adquisició dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu és el de Gavarró (2018). L'autora troba resultats semblants als de Perpiñán (2017) en bilingües català-castellà adults. A partir d'una prova de judicis de gramaticalitat, es constata una alta ommissió del clíctic *en* per part del grup més dominant de castellà en contrast amb el grup més catalanoparlant. Quan es comparen tots dos clítics, s'observa més acceptació de l'omissió del clíctic *hi* que del clíctic *en*. Tenint en compte les conclusions dels treballs previs sobre l'adquisició dels pronoms clítics en adults de L2 català, podem deduir, primer, que els clítics *en* i *hi* semblen generar dificultats en els aprenents i que aquests tendeixen a ometre'ls, i, segon, una eventual regressió d'algunes de les funcions d'aquests clítics.

Sintetitzant, el francès L2 i el castellà L2 són les llengües que han rebut més atenció a l'hora d'observar l'adquisició dels pronoms clítics en adults, principalment, de L1 anglès. Com per a l'adquisició en infants francòfons, bilingües anglès-francès i de L2 francès, els clítics d'objecte es produeixen de manera més tardana

que els clítics de subjecte. Pel que fa als errors sintàctics documentats, tot i que la posició del clíctic d'objecte en L2 castellà i francès és el tret que podria representar més dificultats per als aprenents anglòfons, els adults fan prova d'un bon domini de les propietats morfosintàctiques a mesura que la seva competència en la L2 augmenta. Alguns estudis registren certes dificultats a l'hora de distingir els clítics d'acusatiu i datiu i en el domini de les propietats morfosintàctiques lligades als clítics d'acusatiu, dificultats que s'han atribuït a la complexitat del sistema pronominal clíctic del francès en aquest cas. Per acabar, els pocs estudis per al català L2 ens aporten dades sobre l'adquisició dels clítics que són objecte d'estudi en aquesta tesi, els adverbials *en* i *hi*. Les troballes prèvies indiquen que aquests clítics generen dificultats, sobretot per a parlants que no tenen equivalents pronominals en la seva L1. En l'apartat següent, es recopilen els estudis previs sobre l'adquisició de les propietats discursives dels pronoms clítics en segones llengües.

4.2 L'adquisició de les propietats discursives dels pronoms clítics en segones llengües

4.2.1 L'opcionalitat en segones llengües

A banda dels assoliments variables en el nivell de les propietats morfosintàctiques dels clítics, que, com hem vist en la secció anterior, no semblen insuperables per als parlants d'una L2, les construccions que impliquen la realització dels clítics al nivell de la interfície poden no ser assolides completament. Una línia de recerca força recent estudia els fenòmens lingüístics lligats a la interfície sintaxi-discurs. Aquests fenòmens serien vulnerables, de difícil adquisició, i resultarien en una opcionalitat (Sorace, 1999) en els darrers estadis d'adquisició de la L2. L'opcionalitat ha estat estudiada tant en el desenvolupament de les gramàtiques infantils en L1 com en la interllengua dels aprenents d'una L2. Difereixen, però, entre si. En L1, l'opcionalitat estaria originada per causes maduratives. En aquest sentit, cal citar novament el principi de Comprovació única (UCC) i els estudis de Wexler (1998 i 2000) i Wexler *et al.* (2004), esmentats en l'apartat 4.1.1.1, segons els quals l'omissió del clíctic i els infinitius d'arrel serien casos en què hi hauria opcionalitat en les gramàtiques infantils. En estadis avançats

del desenvolupament de la L1, l'infant acaba detectant la forma emprada en la gramàtica adulta i l'opcionalitat desapareix.

En el desenvolupament de la L2, en canvi, s'ha observat que, a diferència del que ocorre en les gramàtiques infantils, l'opcionalitat es caracteritza per la persistència, en les gramàtiques dels aprenents, de dues formes incompatibles en les gramàtiques adultes, i fins i tot s'ha constatat una preferència per la forma no nadiua. L'opcionalitat en L2 ha estat estudiada per White (1991, 1992), Eubank (1993/1994 i 1996), Sorace (1999, 2000) i Prévost i White (2000). Sorace (1999) argumenta que hi pot haver opcionalitat en els darrers estadis d'adquisició de la L2 quan, d'una banda, les construccions gramaticals són poc presents en l'input o no tenen una forma única en la gramàtica nadiua i, per tant, són candidates per a l'opcionalitat. D'altra banda, l'opcionalitat pot tenir lloc quan aquestes estructures gramaticals no existeixen en la L1 o tenen diferències bàsiques respecte de la L2 i, com a conseqüència, es produeix una interferència de la L1 en la L2.

Durant la darrera dècada, s'ha estudiat l'opcionalitat com una conseqüència de l'adquisició de propietats lligades a una interfície. En aquest context, és rellevant definir el concepte d'interfície i descriure la distinció proposada per White (2008) entre interfícies externes i interfícies internes.

4.2.2 Interfícies internes i externes

El terme *interfície* ha estat usat a bastament al llarg de la darrera dècada per designar un component que enllaça submòduls del llenguatge i sistemes cognitius no lingüístics (Chomsky, 1995 i Jackendoff, 2002).

Hi ha diferents tipus d'interfícies en el nivell del desenvolupament. Tsimpli i Sorace (2006) proposen, per al grec, una distinció entre la interfície sintaxi-semàntica i la interfície sintaxi-discurs. Totes dues interfícies es troben en nivells diferents del llenguatge: mentre que la interfície sintaxi-semàntica està regulada per trets formals i operacionals, la interfície sintaxi-discurs implicaria condicions pragmàtiques que determinarien l'adequació en el context. En l'estudi de Tsimpli i Sorace, els aprenents de L2 grec mostren que han adquirit construccions gramaticals que es troben en la interfície sintaxi-semàntica –com el focus– però s'observen dificultats en

l'adquisició de les construccions en la interfície sintaxi-discurs –com la distribució dels pronoms de subjecte.

En línia amb aquests resultats, White (2008) diferencia entre interfícies internes, que s'adquiririen sense dificultats per part dels L2, i interfícies externes, que presentarien més problemes d'adquisició, també en els últims estadis d'adquisició de la L2 (Sorace, 2000; Sorace i Filiaci, 2006; Belletti, Bennati i Sorace, 2007; Rothman, 2007 i Iverson, Kempchinsky i Rothman, 2008).

Les interfícies internes fan referència a les àrees del llenguatge purament gramaticals i són àrees que formen part del sistema gramatical. En són exemples les interfícies que posen en relació la sintaxi, la semàntica, la morfologia i la fonologia. En canvi, les interfícies externes són mòduls del sistema computacional que interactuen amb àrees externes com les àrees conceptual-intencional i les relacionades amb el processament de l'oració. Sorace i Serratrice (2009) apunten algunes causes que podrien originar la dificultat de l'adquisició en la L2 dels fenòmens lligats a una interfície. Entre aquestes causes, destaquen la presència de trets interpretables que afecten la interfície entre estructures sintàctiques i components pragmàtics, la qualitat i la quantitat de l'input rebut per part dels bilingües i el bilingüisme *per se*, que implicaria limitacions a l'hora de dominar dues llengües alhora.

Tanmateix, la distinció entre interfícies internes i interfícies externes ha estat objecte de controvèrsia ja que White (2010) suggereix que tant les interfícies internes com les externes són àrees vulnerables en adquisició de L2. Cal subratllar que la vulnerabilitat en les interfícies també s'ha constatat en L1 *attrition* (Tsimpli *et al.*, 2004) i en parlants *heritage* (Montrul, 2002 i 2004; Rothman, 2007b). També s'ha considerat com un factor de retard en l'adquisició dels verbs *ser* i *estar* en funció del context en la L1 castellà (Schmitt i Miller, 2007) i en l'adquisició bilingüe en infants (Serratrice, Sorace i Paoli, 2004). Molts d'aquests estudis han mostrat inestabilitat i opcionalitat en l'ús i la comprensió de les construccions morfosintàctiques en què intervenen trets discursius. Hi ha, però, estudis que s'hi oposen, com veurem més avall (apartat 4.2.3).

D'entre les interfícies internes, la interfície sintaxi-semàntica ha tingut un pes rellevant en els estudis sobre l'adquisició de L2. Els treballs que estudien la interfície sintaxi-semàntica han constatat que els elements que se situen en aquesta interfície tenen un alt grau d'èxit d'adquisició. Slabakova (2006) revisa alguns dels estudis

entorn de l'adquisició de la interfície sintaxi-semàntica i conclou que no és una àrea de dificultat ja que els aprenents de L2 mostren un bon domini de les propietats lligades a aquesta interfície.

Pel que fa a les interfícies externes, la interfície sintaxi-discurs és la que ha rebut més atenció en els estudis d'adquisició de L2. Alguns estudis, a partir de diverses tasques d'obtenció de dades, han apuntat que fins i tot parlants de nivell gairebé nadiu d'italià L2 no dominen les propietats discursives lligades a la realització del tòpic i focus ja que detecten errors persistents en la producció dels L2 (Tsimpli i Sorace, 2006 i Belletti, Bennati i Sorace, 2007).

Per la seva banda, Sorace i Filiaci (2006) analitzen l'anàfora en la L2 italià per part d'anglòfons. Els resultats indiquen que els aprenents de L2 italià han adquirit els trets sintàctics dels pronoms de subjecte però, per contra, no mostren un domini de les propietats discursives lligades a aquests clítics. Lozano (2006) demostra que les propietats discursives que regulen la posició subjecte-verb i verb-subjecte en castellà L2 no s'adquireixen per part d'aprenents de L1 grec. Un altre estudi interessant és el de Tsimpli i Sorace (2006). En aquest treball, s'hi analitza l'ús dels pronoms de subjecte nul en L2 grec per part de parlants de L1 rus i constaten una sobreproducció dels subjectes explícits en estadis avançats de la L2. Tsimpli i Sorace atribueixen aquestes troballes a la interferència de la L1 en la L2 en l'adquisició dels trets discursius dels pronoms de subjecte nuls i explícits. També, Valenzuela (2005, 2006) constata que els anglòfons gairebé nadius de castellà L2, en una tasca de selecció del context apropiat, accepten la sobreproducció del doblament de clíctic.

Com a resum dels estudis consignats fins aquí, doncs, podem afirmar que la interfície sintaxi-discurs és una àrea en què, en coincidir informació d'origen divers (els parlants han de triar les formes morfosintàctiques adequades per expressar un significat pragmaticodiscursiu determinat), es generen dificultats per als aprenents. Vegem, a continuació, en què consisteix la hipòtesi de la interfície i l'adquisició d'una L2 en els darrers estadis.

4.2.3 La hipòtesi de la interfície i els últims estadis d'adquisició

Per donar resposta a les troballes recollides en l'apartat anterior, Sorace i Filiaci (2006) proposen la hipòtesi de la interfície (en endavant, HI) per explicar el comportament no nadiu dels aprenents adults en estadis avançats de la L2. En termes generals, la HI assumeix que els aprenents adults de nivell avançat adquireixen les propietats de la L2 que són estrictament sintàctiques ja que són trets no interpretables. En canvi, els trets interpretables, propis de la interfície entre la sintaxi i d'altres dominis, com és el cas del discurs, poden generar inestabilitat i opcionalitat residual. Les autores argumenten que el fet d'incorporar context informatiu al significat de l'oració requereix un processament extra per als aprenents de L2, ja que el parlant ha de combinar la informació morfosintàctica precisa i la derivada de l'estructura informativa, com en les construccions que s'estudien en aquesta tesi. A més, Sorace (2011) apunta que hi pot haver un efecte del bilingüisme, és a dir que el fet que el parlant de L2 tingui mentalment activades dues gramàtiques de manera simultània pot generar una variabilitat en algunes interfícies.

Tanmateix, malgrat que la HI ha generat nombrosos estudis durant la darrera dècada, alguns estudis recents han posat en dubte la fiabilitat d'aquesta hipòtesi (Lardiere, 2011; Montrul, 2011; Rothman i Slabakova, 2011 i White, 2011).

En contrast, doncs, amb les troballes que donen suport a la HI descrites a l'apartat anterior, hi ha tot un seguit de treballs que argumenten que els aprenents són capaços d'adquirir les propietats lligades a la interfície sintaxi-discurs en la L2 (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova i Ivanov (2011); Donaldson, 2011*a*, 2011*b* i Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012). A continuació ens centrem a ressenyar els treballs que afecten les construccions que comporten la realització de clítics, que són les que constituïran l'objecte d'estudi d'aquesta tesi.

En la majoria de llengües que tenen clítics, els constituents que vehiculen informació coneguda, és a dir que són tòpics, apareixen a l'esquerra de l'oració i són doblats per un clític pronominal que representa la seva funció dins l'oració (aquestes construccions es coneixen en anglès com a 'clitic left dislocation', CLLD). Aquestes construccions, regulades per la interfície sintaxi-discurs, han rebut

força atenció pel que fa a la seva adquisició per aprenents de L2. exemple, Ivanov (2009) i Slabakova i Ivanov (2011), fent ús d'una tasca similar a la de Valenzuela (2005, 2006), esmentada més amunt, constaten que els anglòfons de L2 búlgar de nivell avançat adquireixen les propietats sintàctiques i discursives relacionades amb aquestes construccions però no pas els aprenents de nivell intermedi. Semblantment, Slabakova, Kempchinsky i Rothman (2012) mostren que els aprenents de L1 anglès de nivell avançat i gairebé nadiu de L2 castellà tenen coneixement de les propietats sintàctiques i pragmàtiques de les construccions de tòpic a l'esquerra i a la dreta. Conclouen, doncs, que la interpretació discursiva d'aquestes construccions dislocades i les seves propietats formals es poden adquirir en espanyol L2; aquests resultats són paral·lels als obtinguts més endavant per Slabakova (2015).

A diferència dels estudis anteriors, en els quals s'usen tasques de judicis contextualitzades, l'anàlisi de dades orals de producció natural porten Donaldson (2011*a*, 2011*b*) a concloure que els aprenents anglòfons quasi-nadius de L2 francès són també capaços d'adquirir les construccions amb dislocació a l'esquerra, no es detecta opcionalitat i que, per tant, s'hauria de rebutjar la HI ja que l'adquisició quasi-nadiua d'aquestes estructures sembla possible.

Per resumir, hem observat que hi ha una varietat de resultats per als fenòmens que integren la interfície sintaxi-discurs, algunes de les quals s'ajusten a les prediccions derivades de la HI però d'altres la contradueixen. Segons White (2011), aquesta varietat de resultats demostra que la interfície sintaxi-discurs no s'ha d'entendre com una àrea en què s'ha de descartar per complet una adquisició no nadiua i que, potser, cal anar de construcció a construcció, encara, segons el parell específic de llengües implicat. L'autora atribueix la dificultat a l'hora de dominar les construccions de tòpic a tres factors: la presència de tòpic, és a dir, els trets discursius lligats a la realització d'aquest element; la presència o l'absència del clíctic associat al tòpic; i la semàntica, és a dir, si el tòpic és específic o no específic. White argumenta, doncs, que en realitat les configuracions de dislocació connecten la interfície entre la sintaxi, la semàntica i el discurs. En definitiva, és indiscutible que estem davant d'un fet lingüístic complex pel que fa a l'adquisició i que ha creat controvèrsia entre els investigadors. Per aquest motiu, amb aquesta tesi volem aportar noves dades també a l'estudi d'aquesta dimensió lingüística, a més des de combinacions lingüístiques innovadores que presenten microvariació en aquest nivell.

4.3 Síntesi

En el capítol 4 hem fet un repàs de les conclusions més rellevants a què han arribat els estudis previs sobre l'adquisició de les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics que són objecte d'estudi en aquesta tesi. Primer, hem cregut necessari explorar les troballes sobre el desenvolupament dels clítics en català, portuguès i francès com a L1. Hem observat que, per a totes tres llengües, els treballs apunten conclusions similars: d'una banda, els infants ometen els clítics en els primers estadis del desenvolupament de la L1 i, de l'altra, la posició del clíctic respecte del verb no representa un problema d'adquisició. Tanmateix, tot i les semblances comunes en el desenvolupament dels clítics, cal remarcar que els estudis suggereixen que, en portuguès, a causa de l'existència de l'objecte nul en les gramàtiques adultes, l'omissió del clíctic es perllonga fins a una edat més tardana que en català.

Segonament, hem presentat les troballes prèvies sobre l'adquisició de les propietats morfosintàctiques i discursives dels clítics en infants i en adults bilingües i L2. Les conclusions d'aquests treballs indiquen que l'ús dels clítics d'objecte és present des dels primers estadis d'adquisició, tot i que l'omissió és l'error més comú entre les produccions dels infants. Pel que fa als treballs previs en adults bilingües i L2, aquests més majoritaris que els estudis en infants bilingües i L2, arriben a constatacions similars que els estudis per a infants monolingües. La majoria dels treballs en adults estudien l'adquisició del francès L2 i del castellà L2 per part d'adults anglòfons i apunten que, tot i que es documenten dificultats en la distinció de les funcions d'acusatiu i de datiu i en el domini de les propietats morfosintàctiques, els adults demostren un bon domini dels trets morfosintàctics, sobretot a mesura que la seva competència en la L2 s'incrementa. Quant als estudis sobre l'adquisició dels clítics en català L2, en infants i en adults, tot i que són minoritaris, ens permeten observar tendències sobre l'adquisició dels clítics que s'examinen en aquesta tesi. D'una banda, els estudis previs han observat que, sobretot en parlants que no disposen dels clítics *en* i *hi* en la seva L1, hi ha una tendència a l'omissió d'aquests clítics. D'altra banda, s'ha remarcat una regressió en la producció dels aprenents de català bilingües i L2 d'algunes de les funcions d'aquests clítics, com és el cas de l'*hi* locatiu.

Per acabar, hem dedicat un apartat a l'adquisició de les propietats discursives dels pronoms clítics en L2. Treballs recents han examinat l'adquisició dels fenòmens lligats a la interfície sintaxi-discurs en els darrers estadis de l'adquisició de la L2 i han suggerit que aquests fenòmens resultarien en una opcionalitat. Caracteritzada per una persistència en les gramàtiques infantils de dues formes incompatibles en les gramàtiques adultes, l'opcionalitat pot aparèixer en casos d'estructures gramaticals inexistentes en la L1 o amb diferències elementals respecte de la L2. Hem ressenyat els principals estudis que, partint de la hipòtesi de la interfície (Sorace i Filiaci, 2006), hi han donat suport o bé l'han contradit. En els pròxims capítols, les dades que es presenten en aquesta tesi pretenen aportar resultats a aquest debat a partir de combinatòries lingüístiques fins ara inexplorades.

5. PREGUNTES DE RECERCA I HIPÒTESIS

5.1 Recapitulació

En el capítol introductori ja avançàvem quins eren els objectius principals d'aquesta tesi: observar i examinar el coneixement i l'ús de les propietats morfosintàctiques i discursives dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona, dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels clítics *en* i *hi* argumentals per part d'infants de 9 a 12 anys de L1 portuguès i de L1 francès aprenents de L2 català.

En els capítols posteriors, hem abordat les nocions principals entorn de l'estudi de l'adquisició de les segones llengües i del bilingüisme als efectes d'aquesta tesi (capítol 2). Hem dedicat un capítol a descriure quines propietats lligades als pronoms clítics són compartides per totes tres llengües i quines no ho són, d'aquí que s'hagin triat les combinatòries lingüístiques portuguès-català i francès-català, que, fins ara, no havien estat explorades (capítol 3).

Finalment, hem fet un repàs de les conclusions més rellevants sobre l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics en català, en portuguès i en francès com a L1 i com a L2, i també sobre l'adquisició de les propietats discursives en L2 a partir d'una selecció d'estudis afins al nostre (capítol 4).

Ara, en aquest capítol, formulem les preguntes i les hipòtesis que ens guien. Abans, però, a manera de resum, recapitem les troballes principals dels estudis sobre l'adquisició dels clítics presentades en el capítol 4 que ens serviran per formular les preguntes de recerca i les hipòtesis de treball d'aquesta tesi.

Entre les troballes comunes als estudis sobre l'adquisició dels trets morfosintàctics en llengües romàniques com a L1, s'ha constatat que hi ha un període d'omissió inicial del clíctic d'objecte en totes les llengües que tenen clítics, com el català, el portuguès i el francès (Varlokosta *et al.*, 2016). Els estudis també han fet esment a l'ordre d'adquisició dels clítics: hi ha evidència que els clítics de subjecte s'adquireixen abans que els clítics d'objecte (acusatiu i datiu) i que els adverbials *en* i *hi* (Gavarró *et al.*, 2011). Tant l'omissió inicial del clíctic d'objecte com la seva adquisició posterior al clíctic de subjecte en les llengües que en tenen s'han explicat per la complexitat intrínseca del clíctic d'objecte (Tuller, 2005) i l'esforç de processament inherent a aquest clíctic (Hamman i Belletti, 2006).

Per al portuguès L1, és rellevant destacar que els estudis ressenyats en el capítol precedent destaquen que l'omissió del clíctic es documenta fins a una edat més tardana que en infants que tenen com a L1 una altra llengua romànica, com és el cas del català, pel fet que en la gramàtica adulta l'estructura amb objecte nul coexisteix amb l'estructura amb clíctic d'objecte (Costa i Lobo, 2007; Carmona i Silva, 2007; Silva, 2008 i Costa, Lobo, Carmona i Silva, 2008). Ja hem remarcat que el portuguès, a diferència del català i del francès, és una llengua d'objecte nul i que, per tant, la referència a l'objecte no és obligatòria. Aquesta particularitat del portuguès genera més complexitat a l'hora d'adquirir el clíctic d'objecte en els infants lusòfons.

Com a tret destacable de l'adquisició del francès L1, hem constatat que, com per al desenvolupament del català L1, hi ha una ommissió inicial dels clítics d'objecte i que els infants produeixen els equivalents dels clítics *en* i *hi* del català (*en* i *y*, en francès) en el seu discurs de manera més tardana que els d'objecte (Hamman *et al.*, 1996, Jakubowicz i Rigaut, 2000 i Tsedryk, 2014). Els darrers estudis han atribuït l'omissió de l'objecte a una dificultat general i intrínseca a l'adquisició de l'objecte i del clíctic d'objecte (Pérez-Leroux, Pirvulescu i Roberge, 2017).

Si passem als estudis sobre l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels clítics en L2, s'han remarcat semblances entre els patrons del desenvolupament de la L1 que acabem d'esmentar i els del desenvolupament de la L2. En efecte, alguns treballs previs en adquisició dels clítics en L2 han constatat que hi ha un període inicial en què els clítics d'objecte s'ometen (Herschensohn, 2004; Grüter, 2006; Pérez-Leroux *et al.*, 2009 i Herschensohn i Gess, 2018) i que la producció d'aquests clítics és posterior a la dels clítics de subjecte si la L2 en té (Granfeldt i Schlyter, 2004; Herschensohn, 2004 i Hamman i Belletti, 2006).

En edats infantils, estudis recents conclouen que els infants L2 adquireixen alguns aspectes gramaticals de manera més tardana que els infants monolingües i que en les seves produccions hi ha un grau de variabilitat destacable (Meisel, 2008, 2010 i 2011). En infants bilingües simultanis, en canvi, s'han observat patrons de comportament similars als dels infants monolingües. Els estudis sobre transferència en l'adquisició bilingüe i en l'adquisició L2 han destacat que els errors d'interllengua –com l'omissió del morfema o l'omissió de la marca de finitud– no són atribuïbles a la

transferència de la L1 a la L2 sinó a una mera característica pròpia del desenvolupament de la L2 (Paradis i Crago, 2000, 2004).

En el cas de l'adquisició bilingüe del català, els únics estudis amb què comptem són els treballs de Perpiñán (2017) i de Gavarró (2018) en adults bilingües català-castellà i l'estudi de Soto-Corominas (2018) en infants bilingües català-castellà. A Perpiñán, els bilingües més dominants de castellà mostren un domini escàs dels clítics *en* i *hi*, inexistents en el sistema pronominal clíctic del castellà. En el seu estudi, també inclou un grup de bilingües simultanis català-castellà: els resultats d'aquests són similars als del grup més dominant de català en la prova de judicis de gramaticalitat mentre que, en la prova de producció oral, els resultats s'aproximen als del grup més castellanoparlant. Gavarró troba resultats similars a partir d'una prova de judicis de gramaticalitat, com veurem més avall. Tant a Perpiñán (2017) i Gavarró (2018) en adults com a Soto-Corominas (2018) en infants bilingües, el locatiu *hi* és el clíctic més procliu a l'omissió. A Soto-Corominas, els bilingües més dominants de castellà produeixen menys clítics *en* i *hi* i fan més omissions que els infants bilingües més dominants de català i, per tant, transfereixen la morfosintaxi dels clítics de la L1 a la L2 (Schwartz i Sprouse, 1994, 1996 i Gathercole, 2007). D'entre els clítics estudiats a Soto-Corominas, el partitiu *en* és el clíctic que presenta un ús més consistent, seguit dels clítics oblics *en* i *hi* i del locatiu *hi*. Aquest darrer clíctic és el més difícil d'adquirir o el més fàcil d'ometre en les produccions de tots els grups analitzats en l'estudi. En el cas del grup bilingüe equilibrat i del grup més dominant de castellà, l'adquisició del partitiu *en* i dels oblics *en* i *hi* es mostra incompleta. Segons Soto-Corominas, hi ha una influència interlingüística en la morfosintaxi dels infants bilingües català-castellà, en línia amb el que s'ha constatat en altres estudis (McDonald, 2000; Chondrogianni, 2008; Zdorenko i Paradis, 2008; Paradis, 2011; Ezeizabarrena, 2012; Blom, *et al.*, 2012 i Blom i Baayen, 2013).

En l'edat adulta, tal com ja hem mencionat, les llengües que han rebut més atenció en l'estudi de l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels clítics en L2 són el francès i el castellà per part d'adults anglòfons. Les troballes més rellevants coincideixen amb les de l'adquisició en infants monolingües i en infants bilingües i L2 de llengües romàniques. D'una banda, s'ha documentat que el domini de les propietats morfosintàctiques dels

clítics d'objecte requereix més temps que el domini de les de subjecte (Schlyter, 2003) i, de l'altra, que els errors més comuns són l'omissió del clíctic d'objecte i una posició errònia del clíctic respecte del verb en els primers estadis d'adquisició de la L2. Tanmateix, els darrers estudis en adults anglòfons aprenents de L2 francès demostren que, tot i l'omissió documentada en les primeres produccions, els aprenents de nivell intermedi i de nivell avançat obtenen resultats equiparables als dels nadius (Tsedryk, 2014 i Herschensohn i Gess, 2018).

Per a l'adquisició del català en adults L2, ja hem avançat que disposem de pocs treballs. L'estudi de Maré (2011) conclou que les dissemblances morfosintàctiques entre la L1 romanès i la L1 tagal dels aprenents de L2 català generen errors d'omissió dels clítics *en* i *hi*, elements inexistents en les seves primeres llengües.

En bilingües adults català-castellà, comptem amb dos estudis recents afins al nostre (Perpiñán, 2017 i Gavarró, 2018). Com hem mencionat més amunt, a Perpiñán es constata que el clíctic *hi* locatiu està en regressió en comparació amb els clítics oblics *en* i *hi*. A Gavarró (2018), on s'estudia l'adquisició dels clítics *en* partiu i *hi* locatiu, també en bilingües adults català-castellà, s'observen resultats semblants als de Perpiñán. A partir d'una prova de judicis de gramaticalitat, Gavarró constata una alta ommissió del clíctic *en* i encara més del clíctic *hi* per part del grup més dominant de castellà. Si bé no tenim gaire evidència per comparar les nostres dades, dels estudis previs en aquest camp se n'extreu, d'una part, que els clítics *en* i *hi* poden generar dificultats en els aprenents si en la seva L1 no hi ha equivalència pronominal, i de l'altra, que s'ha documentat una ommissió d'alguna de les funcions d'aquests clítics en contextos obligatoris.

Quant als estudis que han observat l'adquisició de les propietats dels pronoms clítics lligades a la interfície sintaxi-discurs, com és el cas de les construccions de tòpic que s'estudien en aquesta tesi, s'ha demostrat que aquest tipus d'estructures representen un repte per als aprenents, fins i tot en estadis avançats del desenvolupament de la L2, i que la confluència dels dominis de la sintaxi i del discurs pot derivar en una opcionalitat residual (Valenzuela, 2006; Sorace i Serratrice, 2009 i Arche i Domínguez, 2011). L'opcionalitat, que es caracteritza per la coexistència de dues formes incompatibles en les gramàtiques adultes, ha estat a bastament estudiada (White 1991, 1992; Eubank 1993/1994, 1996; Sorace 1999, 2000 i Prévost i

White, 2000). Segons Sorace, l'opcionalitat pot tenir lloc quan les estructures gramaticals són poc presents en l'input que reben els L2; quan no tenen una forma única en la gramàtica nadiua, i també quan aquestes construccions són inexistents en les primeres llengües dels aprenents de la L2. Darrerament, l'opcionalitat ha estat analitzada com una de les conseqüències directes de l'adquisició de les propietats lligades a una interfície, com és el cas de la interfície sintaxi-discurs.

La hipòtesi de la interfície (Sorace i Filiaci, 2006) manté que els fenòmens d'interfície representen per als aprenents de la L2 un esforç de processament suplementari ja que han de dominar tant les propietats morfosintàctiques com les propietats discursives dels pronoms clítics. La HI postula que els adults de nivell avançat en la L2 adquireixen els trets estrictament sintàctics de la L2 ja que són trets no interpretables, però, en canvi, els trets interpretables, com són les propietats discursives, suposen inestabilitat i opcionalitat. Sorace (2011) va més enllà i afegeix que el fet que el parlant bilingüe tingui dues gramàtiques activades simultàniament pot generar variabilitat en la producció d'algunes construccions lligades a una interfície.

Al contrari d'aquests treballs previs a favor de la HI, alguns estudis han constatat que els aprenents de L2 mostren un bon domini de les propietats lligades a la interfície sintaxi-discurs (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova i Ivanov, 2011; Donaldson, 2011*a*, 2011*b* i Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012). En estudis afins al nostre sobre l'adquisició de les construccions de tòpic a l'esquerra en espanyol L2 per part d'anglòfons, es conclou que la interpretació discursiva d'aquestes construccions i les seves propietats formals s'adquireixen en espanyol L2 (Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012 i Slabakova, 2015). White (2011) apunta que la varietat de conclusions obtingudes per als fenòmens que integren la interfície sintaxi-discurs s'ha d'entendre com una conseqüència directa de la dificultat de les construccions de tòpic i que cal analitzar construcció a construcció i segons el parell de llengües implicat. L'adquisició de les construccions de tòpic no s'ha estudiat en el català L2 ni en el domini bilingüe, d'aquí que el nostre treball sigui una novetat en aquest àmbit de recerca.

Els treballs empírics ressenyats han identificat diferències en la dificultat d'adquisició entre diferents clítics, d'una banda, i entre els trets morfosintàctics i pragmaticodiscursius, de l'altra. També, la

consideració del paper de la influència de l'altra llengua en el sistema pronominal dels bilingües i dels aprenents d'una L2, infantil o adult, ha aportat resultats desiguals. A més, aquesta variabilitat de resultats en alguns casos sembla derivar del tipus de tasca emprada (de producció, de comprensió, més oberta o més tancada). A banda d'aquests factors, d'altres com l'inici d'adquisició, el nivell de competència i la quantitat d'exposició a la L2 s'han revelat com a influents, de manera variable, en la L1; tanmateix, en aquesta tesi no abordem aquests factors individuals sinó que els neutralitzem, incorporant participants amb característiques similars en aquests tres nivells. Tots aquests elements ens porten a plantejar-nos les preguntes de recerca i les hipòtesis de caire general que exposem en l'apartat següent.

5.2 Preguntes de recerca i hipòtesis

Pregunta de recerca 1: Els infants lusòfons i francòfons són capaços d'adquirir les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels clítics *en* i *hi* argumentals? S'observa diferències en el coneixement i l'ús en els clítics estudiats entre el grup lusòfon i el grup francòfon?

Hipòtesi 1.1: Pel que fa als clítics que són variables en gènere i nombre (acusatiu) i nombre (datiu), s'espera que els infants lusòfons i francòfons no mostrin dificultats a l'hora de distingir el gènere i el nombre dels clítics atès que els parells de llengües que s'estudien aquí –portuguès-català i francès-català– expressen la distinció de gènere i nombre de manera similar. Els estudis previs (Anderson, 1986; Harley, 1986 i Herschenson, 2004) documenten pocs errors de gènere i nombre i, quan se'n detecta, l'error més comú és la sobreextensió de la forma de singular en contextos en què caldria usar la forma de plural.

Quant a l'adquisició dels trets de funció dels clítics d'acusatiu i datiu, dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels clítics *en* i *hi* argumentals, cal distingir entre els uns i els altres: el francès i el català codifiquen lèxicament les distincions de casos dels clítics acusatiu, datiu, partitiu i oblic (argumental i oblic locatiu) mentre que el portuguès només codifica l'acusatiu i el datiu. Per

consegüent, en les produccions dels lusòfons s'espera resultats diferents segons la funció dels clítics analitzats. A Harley (1986), Montrul (1997, 1999) i Santoro (2007) s'hi conclou que el clíctic datiu origina més dificultats que l'acusatiu i, fins i tot en estadis avançats d'adquisició de la L2, es detecten errors de funció (Santoro, 2007). A més, segons les conclusions de Perpiñán (2017, 2018), estudi que segueix la línia iniciada per Bonet (1995) i represa per Rosado (2007), es constata una jerarquia de dificultat entre els clítics adverbials estudiats en què l'*hi* locatiu sembla està experimentant una regressió en els bilingües adults català-castellà. En línia amb aquestes conclusions, els estudis mencionats més amunt de Gavarró (2018) en adults bilingües català-castellà i de Soto-Corominas (2018) en infants bilingües català-castellà presenten resultats similars.

En relació amb la transferència de la L1 en la L2, no es preveu diferències entre totes dues L1, el francès i el portuguès, pel que fa als clítics d'acusatiu i de datiu, però sí una mínima influència segons els grups lingüístics: els francòfons s'haurien de beneficiar de la presència dels clítics *en* i *hi* en la seva L1 mentre que els lusòfons haurien de mostrar més dificultats a l'hora de produir-los o comprendre'ls. En definitiva, s'hauria d'evidenciar més dificultats per generar unes categories funcionals noves –*en* i *hi* per als lusòfons– que el fet de produir o comprendre unes categories ja existents en la L1 amb les formes morfosintàctiques de la L2. De fet, els treballs previs que estudien la transferència de la L1 anglès en la L2 francès en l'adquisició dels pronoms clítics no mostren un paper clar de la L1 en la L2 (White, 1996a; Paradis, 2004 i Prévost, 2006). Per la seva banda, Soto-Corominas (2018) constata una adquisició incompleta en els clítics *en* i *hi* oblics, *en* partitiu i *hi* locatiu en els infants bilingües més dominants de castellà que de català i ho atribueix, entre altres factors com ara la quantitat i la qualitat de l'input rebut, a una interferència lingüística del castellà cap al català.

Pregunta de recerca 2: Els infants lusòfons i francòfons són capaços d'adquirir les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona, dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels clítics *en* i *hi* argumentals? Tot i que els dos grups, el de L1 portuguès i el de L2 francès, tenen un grau d'exposició a la L2

similar, s'observen diferències en la comprensió i l'ús dels pronoms adverbials *en* i *hi* pel fet que el grup de L1 francès té equivalents pronominals i el grup de L1 portuguès no en té?

Hipòtesi 2.1: Tal com descrivíem en el capítol 4 i com repreníem més amunt, hi ha una línia de recerca segons la qual els aprenents d'una L2 experimenten problemes residuals i opcionalitat a l'hora d'adquirir les propietats lligades a la interfície sintaxi-discurs fins i tot en els darrers estadis de l'adquisició de la L2, moment en què han experimentat un major grau d'exposició a la llengua meta (Valenzuela, 2005 i 2006 i Arche i Domínguez, 2014). Alguns autors constaten que hi pot haver fossilització en el nivell de la interfície sintaxi-discurs (Sorace, 2000; Montrul, 2002 i Tsimpli *et al.*, 2004). En concret, el fenomen que s'analiza aquí, les construccions de tòpic, ha estat estudiat com a candidat a problemes de fossilització (Hertel, 2003 i Pérez-Leroux i Glass, 1999). D'altres treballs, en canvi, apunten que els aprenents d'una L2 són capaços d'adquirir les propietats lligades a la interfície sintaxi-discurs (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Donaldson, 2011*a*, 2011*b* i Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012).

Tenint en compte aquestes dues línies de recerca, es preveu resultats variables segons els clítics. D'una part, s'espera que tant els lusòfons com els francòfons demostrin un bon domini de les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i de datiu com a pronom de represa en les construccions de dislocació a l'esquerra, encara que en portuguès el pronom de represa sigui opcional en les construccions de tòpic. De l'altra, en la producció dels clítics *en* partitiu, *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals, s'espera resultats inconstants en comparació amb els clítics acusatiu i datiu. El fet que en francès la represa pronominal en les construccions de tòpic sigui obligatòria pot esdevenir un avantatge per als francòfons. Per contra, els lusòfons poden mostrar menys sensibilitat que els francòfons a l'hora de produir o comprendre les estructures topicalitzades a l'esquerra amb pronom de represa a causa, en primer lloc, del caràcter opcional del pronom de represa en aquestes construccions i, en segon lloc, perquè hauran de crear projeccions funcionals noves.

Pregunta de recerca 3: Es constata diferències notòries entre els resultats dels infants lusòfons i els dels francòfons en la comprensió (experiment 3) i la producció (experiments 2 i 4) o, en altres paraules, hi ha un efecte del tipus de prova en els resultats dels aprenents de L2 català?

Hipòtesi 3.1: En aquest treball, enfoquem l'estudi de l'adquisició de les propietats morfosintàctiques i discursives dels clítics estudiats des de dos tipus de tasques, una prova de comprensió i unes proves de producció. La comprensió dels clítics s'estudia mitjançant una prova de judicis de gramaticalitat (experiment 3) i, la producció, mitjançant un experiment de producció semiguiaada (experiment 1) –si bé aquesta prova la deixem de banda atès que la seva natura semiespontània la fa molt diferent– i dos experiments de producció guiada (experiments 2 i 4).

D'entrada, assumim que, en el procés d'adquisició del llenguatge, i probablement també en l'adquisició de la L2, la comprensió precedeix la producció (Grimm *et al.*, 2011 i Hendriks, 2014). L'explicació clàssica és que la producció implica més esforç computacional que la comprensió. A diferència de la comprensió, la producció d'una oració implica desencadenar uns processos lingüístics concrets i en temps real –accés al lèxic, codificació fonològica, construcció de l'oració–. Segons estudis recents, hi ha una manca de simetria entre els resultats de les tasques de comprensió i les de producció (Prévost *et al.*, 2017). Com dèiem, les tasques de producció demanen un cost de processament afegit perquè exigeixen més recursos d'atenció en la llengua no-dominant (Bialystok, 2007). Pel que fa a la tasca de comprensió triada en aquest treball, la prova de judicis de gramaticalitat, s'assumeix que els nens de la mostra tenen una capacitat metalingüística similar, independentment de la seva L1.

Tenint en compte aquestes premisses, en primer lloc, s'espera que tant els L1 portuguès com els L1 francès tinguin patrons de comportament més semblants als nadius en la prova de judicis de gramaticalitat que en les tasques de producció. En segon lloc, si bé en tots dos grups d'aprenents de L2 català la capacitat de processament pot resultar més exigida en totes dues tasques pel fet de tenir activades dues llengües, es preveu que els L1 francès, en comparació amb els L1 portuguès, obtindran un cert benefici de la presència en francès dels clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions

estudiades, i de l'obligatorietat de la represa del clíctic en les construccions de tòpic a l'hora de reconèixer i produir les formes esperades del clíctic.

Les preguntes de recerca i les hipòtesis que acabem de presentar es formulen de manera concreta per a cada capítol aplicades als experiments d'aquesta tesi. Les respostes a aquestes preguntes generals es reprendran en la discussió general, al final d'aquest treball.

5.3 Procediment

Per donar resposta a aquests interrogants i comprovar aquestes hipòtesis, hem dut a terme dos estudis independents, un enfocat a esbrinar el coneixement dels trets morfosintàctics i un altre enfocat als trets pragmaticodiscursius dels clíctics del català, formats cadascun per dos experiments que han estat dissenyats expressament per als propòsits d'aquesta tesi. El mètode que hem dissenyat respon a un plantejament complex i complementari que inclou tasques de comprensió i de producció. Cal posar de relleu que tots els experiments són orals, a excepció de la prova de judicis de gramaticalitat i del qüestionari sociolingüístic. S'ha donat un pes rellevant a l'oralitat ja que, sobretot els fenòmens discursius lligats a les construccions dislocades que s'estudien aquí, apareixen de manera més natural en l'oral que en l'escrit.

Les dades en què ens basem van ser recollides durant els cursos escolars 2012-2013 i 2013-2014 en escoles d'Educació Primària del sistema educatiu andorrà. Hi van participar 64 alumnes de 5è i 6è de Primària (edats 9-12 anys), els últims dos cursos de l'ensenyament primari, de quatre escoles situades a les poblacions d'Escaldes-Engordany, la Massana, el Pas de la Casa (Encamp) i Santa Coloma (Andorra la Vella). Aquests alumnes són de llengua familiar portuguesa, francesa i catalana, aquests últims formen el grup control infantil.

També, per a un dels experiments (experiment 3), s'ha comptat amb la col·laboració d'un grup control de 36 adults catalanoparlants de tercer curs d'un grau de l'àmbit de les ciències humanes, d'una universitat ubicada a Barcelona. Les dades d'aquests darrers alumnes es van recollir durant el curs escolar 2013-2014 i

constitueixen un grup control adult de comparació amb el grup control infantil.

Curs 2012-2013 (setembre-desembre)	Curs 2013-2014 (setembre-desembre)
Qüestionari sociolingüístic Aplicació dels experiments 1, 2, 3 i 4 Escoles 1 i 2 Grups experimentals i control infantil	Qüestionari sociolingüístic Aplicació dels experiments 1, 2, 3 i 4 Escoles 3 i 4 Grups experimentals i control infantil
	Aplicació de l'experiment 3 Grup control adult

6. L'ADQUISICIÓ DE LES PROPIETATS MORFOSINTÀCTIQUES DELS PRONOMS CLÍTICS DEL CATALÀ COM A SEGONA LLENGUA

6.1 Introducció

L'objectiu d'aquest capítol és examinar el coneixement i l'ús de les propietats morfosintàctiques en la producció dels pronoms clítics de tercera persona d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) i dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals per part d'infants lusòfons i francòfons que aprenen el català com a L2. Aquest capítol se subdivideix en tres grans parts: la finalitat principal de la primera part és presentar les característiques sociolingüístiques i educatives dels participants en l'estudi (6.2). Tot seguit, en la segona part (6.3), detallarem el grau de competència lingüística en català dels participants el qual hem mesurat aplicant una mesura holística i unes mesures analítiques a partir d'una prova de producció d'una narració oral semiespontània. A continuació, i per assolir l'objectiu principal esmentat, comparem el coneixement dels grups experimentals i del grup control de nens catalanoparlants en dues tasques de producció que difereixen en el grau d'espontaneïtat: una d'oberta i una de més tancada, de producció guiada. Per a la primera, aprofitem la prova de producció narrativa semiespontània esmentada i fem una primera aproximació als usos dels clítics anomenats més amunt per part dels lusòfons i dels francòfons en un context de discurs connectat (secció 6.4, experiment 1). La prova de producció oral guiada a partir d'imatges (secció 6.5, experiment 2) ens servirà per valorar si els aprenents de L2 català coneixen i usen de manera apropiada els clítics que s'estudien en aquesta tesi. La idea d'usar dues tasques respon a la necessitat de saber si les diferències entre tasques promouen de manera diferent algun tipus d'error en la producció dels clítics. El discurs connectat de les narratives, tot i semblar d'entrada més complex pel fet que pot comportar el maneig d'un nombre més gran de referents, pot facilitar l'ús d'uns clítics i inhibir-ne d'altres; amb la inclusió d'una tasca que força l'aparició dels clítics volem controlar els contextos d'aparició de tots els clítics estudiats. És una manera d'analitzar els mateixos fets des de perspectives complementàries. Tanmateix, atès

que l'anàlisi dels usos dels clítics en les narratives té només un caràcter exploratori inicial, no desenvolupem la justificació teòrica ni el detall de les preguntes de recerca fins a l'experiment 2, que sí que va ser dissenyat explícitament per respondre a qüestions específiques relacionades amb les propietats morfosintàctiques definitòries de tots els clítics objecte d'estudi.

6.2 Característiques del perfil dels participants

En aquest apartat es fa un retrat del perfil sociolingüístic i educatiu dels subjectes que han participat en els experiments d'aquesta tesi. Els dos grups experimentals estan compostos per un grup de 27 infants de L1 portuguès (12 nens i 15 nenes) d'una mitjana d'edat d'11;02 (rang 9;11-12;10) i per un grup de 12 infants de L1 francès (8 nens i 4 nenes) d'una mitjana d'edat d'11;03 (rang 9;07-12;05). La composició numèrica dels dos grups experimentals és desigual entre ells ja que, tal com es mostra més avall (taula 6.1 i figura 6.1), a Andorra el nombre d'habitants d'origen portuguès supera amb escreix els habitants d'origen francès i d'aquí la dificultat d'equiparar tots dos grups experimentals en nombre.

En tots els experiments, també hi ha participat un grup control infantil format per 25 infants catalanoparlants (16 nens i 9 nenes) d'una mitjana d'edat d'11;01 (rang 10;02-12;08).

Per a aquest estudi, hem triat exclusivament subjectes escolaritzats en l'únic sistema educatiu a Andorra on el català és la llengua vehicular, l'Escola Andorrana, amb la intenció que el grup de subjectes fos al més homogeni possible pel que fa a les hores d'exposició al català. És per aquest motiu que, en el moment en què es van dur a terme els experiments, tots els infants participants en l'estudi cursaven 5è o 6è de Primària en diferents escoles del sistema educatiu andorrà. Arribats a aquest punt, cal precisar que a Andorra hi ha tres sistemes educatius, el francès, l'espanyol i l'andorrà, i que en els dos primers sistemes la llengua vehicular i de docència de les assignatures és el francès i el castellà, respectivament. Val a dir, però, que tot i que la llengua vehicular de l'Escola Andorrana és el català, l'aprenentatge de les llengües es fa per mitjà dels continguts curriculars i, per consegüent, la docència no es fa únicament en català sinó que algunes assignatures

s'imparteixen en francès o en castellà a l'ensenyament primari. En l'apartat 6.2.2, ens estendrem més sobre aquesta qüestió.

A més a més, per tenir un coneixement ampli dels usos lingüístics dels participants en l'estudi, tant els dos grups experimentals com el grup control infantil han respost a un qüestionari d'usos lingüístics (vegeu l'annex 1) que detallarem en l'apartat 6.2.3.

Finalment, a banda dels participants que acabem d'esmentar, per a l'experiment 3 o prova de judicis de gramaticalitat (apartat 7.2), es va comptar amb la participació d'un grup control adult format per 36 subjectes catalanoparlants d'una mitjana d'edat de 21;04 (rang 20;01-28;04). Aquests participants han cursat tota l'escolarització a Catalunya i, en el moment de la realització de l'experiment, cursaven estudis de grau en una universitat de Barcelona. Aquest grup control adult també va respondre a un qüestionari d'usos lingüístics, diferent del del grup control infantil (vegeu l'annex 2).

A continuació, i abans d'entrar en l'anàlisi dels resultats del qüestionari sobre els usos lingüístics dels infants lusòfons i francòfons, pot ser útil per al lector presentar les característiques sociolingüístiques (apartat 6.2.1) i educatives (apartat 6.2.2) del context en què es troben immersos els subjectes participants.

6.2.1 Marc sociolingüístic

D'entrada, convé esmentar que les circumstàncies històriques, de resultes sobretot de la situació geogràfica del país, han propiciat que Andorra, un país de 468 m² d'extensió i un total de població de 78.264 habitants (taula 6.1), sigui un estat independent des del primer terç del segle XIII, com a conseqüència d'uns pactes, els *Pariatges*, entre el comtat de Foix i el comtat d'Urgell.

Una de les principals singularitats d'Andorra és que el català és l'única llengua oficial de l'estat, ratificada per la Constitució aprovada el 1993 i la Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial del 1999. Una altra de les particularitats d'Andorra és que ha estat una notable receptora d'immigració, la qual cosa té una clara traducció sociolingüística. Els grans fluxos migratoris que ha anat rebent el país arran del notable creixement econòmic, sobretot a partir dels anys cinquanta i seixanta del segle XX, ha originat una

situació demogràfica peculiar: la proporció de població forana supera la població autòctona. Destaca per sobre de tot la procedència d'origen portuguès i d'origen espanyol de la població nouvinguda, d'aquí que hagi estat difícil equiparar el nombre de participants lusòfons i francòfons en el nostre estudi. Si filem més prim, els habitants d'origen lusòfon, i és el cas dels nostres participants, provenen majoritàriament de la regió del Minho i de la regió de Trás-os-Montes, al nord de Portugal. La correspondència en la regió d'origen dels participants s'explica per les migracions en cadena que ha anat rebent Andorra al llarg dels darrers decennis. Pel que fa als francòfons, la provenença és molt més diversa, sobretot del sud de França, ja que l'arribada d'aquest col·lectiu no respon a una immigració encadenada sinó més aviat a una immigració alterna.

La taula 6.1 reflecteix les dades sobre la distribució per nacionalitats de la població, segon el cens de població de l'any 2016¹¹. Si desglossem aquestes dades, l'observació que s'imposa és que la suma del nombre d'habitants d'origen estranger supera la població nascuda a Andorra. Entre la població estrangera, el gruix més important correspon al grup de nacionalitat espanyola, seguit dels grups de nacionalitat portuguesa i francesa. Tal com especificàvem més amunt, la població d'origen lusòfon supera amb escreix la població francòfona, d'aquí la dificultat d'equiparar el nombre de participants en els grups experimentals del nostre estudi. Finalment, la resta de població no nascuda a Andorra –inclosa en la categoria “altres”– correspon a població d'origen principalment britànic, argentí, italià, filipí i marroquí. Aquestes dades es poden observar a la taula 6.1 i es representen de manera gràfica a la figura 6.1.

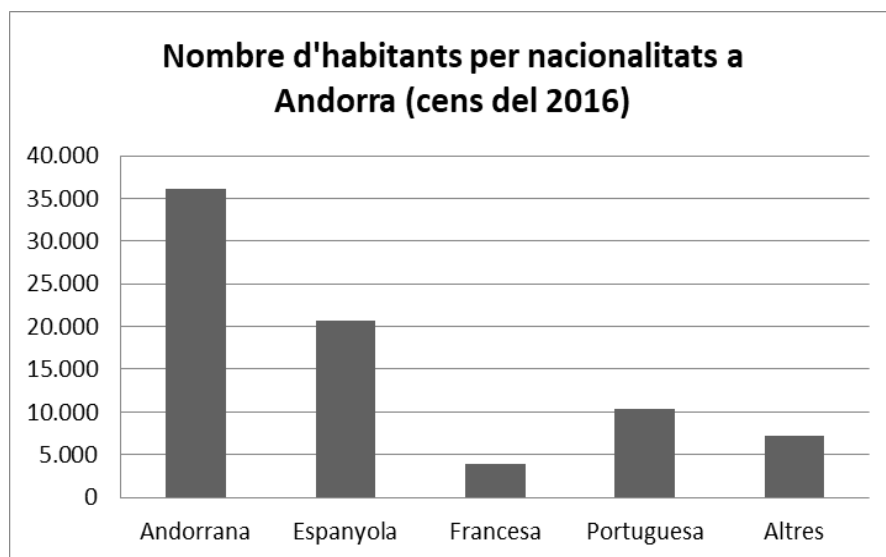
¹¹ Dades extretes de la pàgina web del Departament d'Estadística del Govern d'Andorra: <http://www.estadistica.ad/serveiestudis/web/index.asp> (consultada el 30 de juny del 2017).

Taula 6.1
Població a Andorra per nacionalitats (2016)

nacionalitat	nombre d'habitants	habitants en %
Andorrana	36.138	46,17
Espanyola	20.652	26,39
Portuguesa	10.300	13,16
Francesa	3.946	5,04
Altres	7.228	9,24
Total	78.264	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Estadística del Govern d'Andorra.

Figura 6.1
Població a Andorra per nacionalitats (2016)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Estadística del Govern d'Andorra.

Pel que fa als coneixements i usos lingüístics del conjunt de la població d'Andorra, d'una banda, les dades de l'estudi més recent¹² testimonien que el coneixement de castellà entre els enquestats –residents a Andorra i majors de 14 anys– supera el coneixement de català en les quatre competències lingüístiques bàsiques (entendre, parlar, llegir i escriure). En una escala del 0 (gens) al 9 (perfectament), es va obtenir una mitjana de coneixement global de cadascuna d'aquestes competències. La mitjana global de totes aquestes competències va ser de 9,2 per al castellà i de 8,1 per al català. El francès (4,8), el portuguès (2,5) i l'anglès (3) tenen puntuacions molt més baixes.

Si comparem els resultats obtinguts en la mateixa enquesta efectuada l'any 2009, observem que el coneixement de català ha augmentat (7,4) i que el coneixement de castellà es manté estable (9,1). En canvi, el coneixement de portuguès augmenta respecte dels darrers resultats (3) i el de francès baixa lleugerament (4,9). D'aquests resultats, se n'extreu que el coneixement de català i castellà són molt alts i que les quatre competències lingüístiques bàsiques són lleugerament més altes per al castellà que per al català. D'altra banda, en relació amb els usos lingüístics de la població en les relacions interpersonals, a partir d'aquesta mateixa enquesta es va calcular un índex o indicador d'ús de les llengües presents en el context en una escala de l'1 (gens utilitzada) al 5 (molt utilitzada). L'indicador s'obté a partir de la mitjana de la freqüència amb què es parla cada llengua en l'àmbit familiar, amb el cercle d'amistats i en les relacions laborals. Les conclusions indiquen que el català és la llengua més utilitzada pels enquestats, amb una mitjana de 3,2, seguida del castellà (2,9). En canvi, el francès (1,2) i el portuguès (1,4) tenen una freqüència d'ús poc rellevant. Si comparem aquests resultats sobre els usos en les relacions interpersonals, del 2014, amb els que es van obtenir en l'enquesta anterior, el 2009, remarcuem que l'indicador d'ús del català ha augmentat: en l'edició anterior, l'indicador tenia un valor de 2,9 enfront del 3,2 del 2014. Pel que fa a l'ús del castellà, observem que la mitjana d'ús recollida del 2014 (2,9) ha disminuït en comparació amb la mitjana (3,2) que es va obtenir el 2009. L'indicador d'ús del francès també és inferior a la mitjana dels darrers resultats (1,4). Pel que fa al portuguès,

¹² Dades extretes de l'enquesta *Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra*, encarregada pel Servei de Política Lingüística del Govern d'Andorra, el 2014.

destaquem un retrocés moderat en l'ús d'aquesta llengua ja que la mitjana del 2014 és lleugerament inferior a l'última mitjana calculada el 2009 (1,5).

Finalment, a partir de l'indicador de coneixements lingüístics i de l'indicador d'usos lingüístics de cada llengua, es va calcular un indicador lingüístic d'una escala entre el 0 (coneixement nul) al 100 (coneixement total). Per al català, els resultats han augmentat respecte del 2009 i s'ha passat de 48, el 2009, a 58, el 2014. El castellà disminueix tres punts en relació amb el 2009 i se situa en 56. El francès i el portuguès també tenen una tendència al retrocés. El francès té un indicador de 15 enfront d'un 17 el 2009 mentre que el portuguès baixa d'1 punt i se situa en 14 l'any 2014.

En termes generals, doncs, el català i el castellà són les llengües que s'usen de manera habitual pel conjunt de la població d'Andorra mentre que el francès i el castellà s'usen de manera molt menys freqüent.

En definitiva, els resultats sobre els coneixements i usos lingüístics reflecteixen una realitat multilingüe on la llengua pròpia del país conviu amb una forta presència del castellà i, en menor mesura, del portuguès i del francès. Cal subratllar que l'important creixement de població vinguda de Portugal no sembla que hagi propiciat la incorporació d'una nova llengua d'ús per una part dels ciutadans ja que, segons l'enquesta citada, els portuguesos fan servir el castellà en molts contextos, fins i tot alguns usen el castellà en contextos familiars. De fet, segons l'enquesta, hi ha una part de la població de llengua primera castellana i francesa que parla en català amb la parella i sobretot amb els fills, mentre que en el cas dels enquestats que tenen com a primera llengua el portuguès, es conclou que es dirigeixen amb la parella en portuguès però en castellà amb els fills més que en català. Les conclusions de l'estudi indiquen que el grau de manteniment de la pròpia llengua és més gran entre les persones de L1 català, i inferior entre les persones de L1 francès i de L1 portuguès.

Un cop descrites de manera general les dades relatives al context sociolingüístic, és rellevant fer un repàs del marc educatiu en què estan escolaritzats els participants del nostre estudi.

6.2.2 Marc educatiu

A Andorra hi ha tres sistemes educatius, tots tres públics: l'andorrà, que és on hem dut a terme el nostre estudi, el francès i l'espanyol –on també s'hi inclouen tres escoles congregacionals catalanes–. El fet que hi hagi tres sistemes educatius i no només un de propi s'explica perquè, jurídicament, Andorra és un copríncipat, regit per l'Estat francès i el Bisbat d'Urgell i perquè, històricament, les primeres escoles que s'hi van fundar van ser franceses i espanyoles. No va ser fins al 1982 que es va crear el sistema educatiu propi del país.

Des de la seva creació, les finalitats de l'Escola Andorrana concedeixen una atenció especial a les qüestions lingüístiques. La Llei qualificada d'educació, aprovada el 1993, en concret l'article 18, disposa que:

“El català és la llengua pròpia del sistema educatiu andorrà. En les diferents modalitats i nivells del sistema educatiu andorrà es promourà l'aprenentatge de llengües estrangeres que podran ser vehiculars per afavorir l'obertura a la cultura universal i la relació fluida amb els altres països.”

D'acord amb aquesta normativa, l'Escola Andorrana s'organitza com a escola plurilingüe amb la finalitat que els alumnes que hi estiguin escolaritzats dominin, en acabar l'ensenyament obligatori, tres llengües: el català, el francès i el castellà; i en coneguin una quarta, l'anglès.

El projecte lingüístic de l'Escola Andorrana estableix que la llengua vehicular de l'escola és el català i, per tant, al llarg de l'ensenyament maternal (3-6 anys), tots els alumnes n'han de tenir un domini suficient per permetre'ls aprendre la lectoescriptura en català durant el primer cicle de Primària.

L'ensenyament primari del sistema educatiu andorrà s'organitza per cicles: el primer cicle (1r i 2n de Primària). L'objectiu d'aquest cicle és dominar la lectoescriptura i la llengua vehicular que s'utilitza és la catalana. El francès hi té una presència oral gràcies a un dels docents del grup-classe en les activitats d'ensenyament-aprenentatge. A causa de la poca presència d'aquesta llengua en el context social i familiar de la majoria dels infants, s'introdueix a

l'ensenyament maternal i ocupa una part important en les activitats de Primària. Les llengües vehiculars a Primària són, doncs, el català i el francès: a cada aula hi ha un docent que es dirigeix als alumnes en català i un altre que ho fa en francès.

Pel que fa al segon cicle (3r i 4t de Primària), els objectius són consolidar el codi escrit en llengua catalana i introduir l'ensenyament de la lectoescriptura en llengua francesa. En paral·lel, s'inicien activitats orals en anglès. A l'aula també hi ha un docent de català i un de francès que organitzen el conjunt d'activitats d'ensenyament-aprenentatge, i les activitats en anglès les fa el docent d'anglès.

Finalment, al tercer cicle (5è i 6è de Primària) s'hi incorporen nous usos de la lectoescriptura relacionats amb les activitats d'ensenyament-aprenentatge des de la llengua catalana i accedeixen al domini del codi escrit en francès. També, continuen les activitats en anglès dues sessions per setmana d'una durada d'entre 45 minuts i una hora. És en aquest cicle quan s'introdueix el castellà com a assignatura que ocupa tres hores setmanals. Aquesta llengua té una forta presència en l'ambient i, per consegüent, els infants l'adquireixen en les relacions informals. Per cobrir l'ensenyament formal del castellà, s'introdueix com a assignatura en el tercer cicle. Els nostres participants formaven part d'aquest cicle en el moment de la recollida de dades.

En els tres cicles de l'ensenyament primari, les àrees que desenvolupen els docents especialistes de música, arts plàstiques i educació física es fan en llengua catalana o francesa, i continua sent la mateixa llengua al llarg de tot el cicle.

Vegem, tot seguit, el procediment que es va seguir per dur a terme el qüestionari d'usos lingüístics i els resultats que se'n van obtenir.

6.2.3 Qüestionari d'usos lingüístics

En aquesta secció es descriu el qüestionari d'usos lingüístics que hem dissenyat expressament per a aquesta tesi amb la voluntat d'obtenir una radiografia lingüística dels nostres participants i conèixer amb profunditat els usos de la llengua catalana i de les altres llengües en les seves relacions interpersonals.

Tal com s'ha descrit en l'apartat 5.3 sobre el procediment establert, tots els participants –els dos grups experimentals i el grup control– van respondre a aquest qüestionari. En format escrit i anònim, constava de 22 preguntes, algunes de resposta múltiple i d'altres de resposta oberta, que van proporcionar dades personals com ara l'edat, el sexe, el lloc de naixement, la data d'arribada a Andorra i el temps d'escolarització en català. També s'ha volgut conèixer els usos lingüístics, especialment en els contextos familiar, educatiu i ambiental, així com saber quin contacte mantenen amb la primera llengua i el seu país d'origen. D'aquests tres contextos se n'ha extret un altre context que hem anomenat *socioeducatiu*.

6.2.3.1 Procediment

Tant els dos grups experimentals com el grup control van respondre al qüestionari d'usos lingüístics en una aula de la seva escola, sota la supervisió de la investigadora, que el va repartir un per un a tots els infants i es va assegurar en tot moment que no deixaven cap pregunta en blanc. En cas de dubte o d'incomprensió d'alguna de les preguntes, la investigadora va ajudar el participant a respondre-hi. Els participants van emplenar el qüestionari en 20 minuts, aproximadament.

6.2.3.2 Codificació

Les respostes a les preguntes que feien referència als usos lingüístics es van codificar atorgant més puntuació a un major grau d'exposició al català, de manera que es va atribuir 1 punt si els participants en l'estudi marcaven exclusivament el català; 0,5 punt, si marcaven el català i una altra llengua; 0,33 punt, si en la resposta marcaven el català i dues altres llengües; 0,25 punt, si marcaven les caselles corresponents al català i a tres altres llengües; i 0, si no hi havia el català en la resposta.

Un cop codificades, les respostes es van convertir a percentatges i es van classificar segons els contextos d'usos lingüístics que hem mencionat més amunt (familiar, educatiu i ambiental). Mitjançant el qüestionari, hem obtingut informació d'alt valor sobre els usos lingüístics dels nostres participants en aquests tres contextos. Vegem-ne els resultats en l'apartat següent.

6.2.3.3 Dades descriptives i perfil dels participants

A grans trets, el qüestionari sociolingüístic ens ha permès obtenir dues informacions cabdals per al nostre estudi: l'edat de primer contacte amb la llengua catalana i el grau d'exposició al català dels participants. Primerament, segons les dades obtingudes, l'edat de primer contacte amb el català se situa als voltants dels 3 o 4 anys, és a dir després que la seva primera llengua, el portuguès o el francès, estigui fixada. Reprement la classificació de Montrul (2008) sobre el tipus de bilingüisme, i tal com s'ha descrit en el capítol 2 d'aquesta tesi, els nostres participants són bilingües seqüencials, si bé hi ha certes discrepàncies entre autors pel que fa a aquesta qüestió (Tsimpli, 2014 i Meisel, 2018).

Segonament, a partir de les dades extretes del qüestionari sobre els usos lingüístics dels participants, s'ha calculat el grau d'exposició al català en els contextos familiar, educatiu i ambiental.

El nombre de participants és el següent:

- Grup control catalanoparlant: 25 infants
- Grup experimental de L1 portuguès: 27 infants
- Grup experimental de L1 francès: 12 infants

Context familiar

Per conèixer els usos lingüístics dels participants en l'àmbit familiar, es van desenvolupar 5 preguntes, que corresponen a les preguntes 7 a 11 del qüestionari (vegeu l'annex 1). L'objectiu d'aquestes preguntes és recopilar informació sobre els usos lingüístics de l'infant amb els pares, els germans i els avis, i també conèixer la llengua de comunicació entre els pares i entre els pares i els fills. Tal com hem esmentat més amunt, d'entre les respostes dels participants, hem destriat l'ús del català ja que el que ens interessa és conèixer el grau d'exposició al català dels dos grups experimentals. La taula 6.2 mostra les dades corresponents a l'ús del català dels grups lusòfon i francòfon en comparació amb el grup control.

Els resultats indiquen que, naturalment, el grup control infantil fa un ús gairebé exclusiu del català en l'entorn de la llar (84%). Cal remarcar que el percentatge no és absolut, del 100%, ja que 6 dels

25 participants en l'estudi no són catalanoparlants exclusius i alternen l'ús del català i del castellà en el context familiar. El català, doncs, no és la llengua única per a tots els subjectes que formen part del grup catalanoparlant. Els 19 subjectes restants declaren que usen el català de manera predominant en aquest àmbit.

Els grups experimentals, en canvi, usen el català en l'àmbit familiar en una proporció molt baixa; no obstant això, el grup francòfon manifesta que fa servir molt més el català (21%) que el grup lusòfon el qual en fa un ús molt escàs (5%). A fi de mostrar l'ús del català en el context familiar, la figura 6.2 mostra gràficament les dades obtingudes.

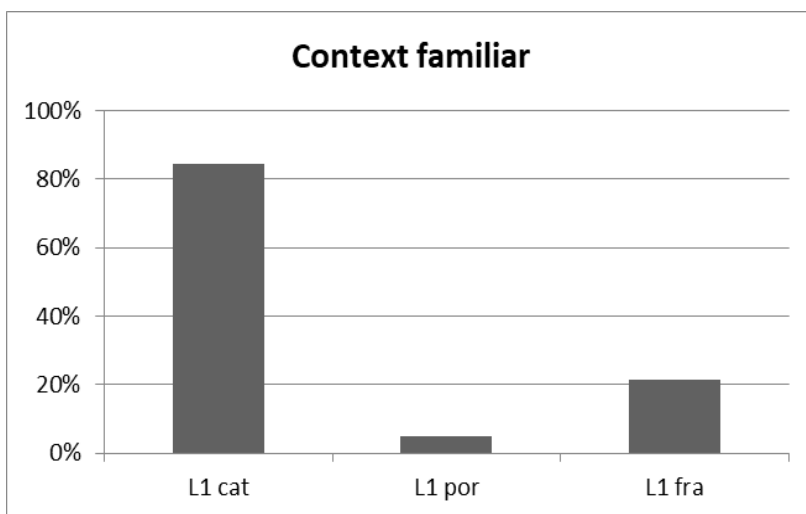
Taula 6.2

Ús del català per part dels participants en el context familiar

L1	percentatge d'ús
català	84%
portuguès	5%
francès	21%

Figura 6.2

Ús del català per part dels participants en el context familiar

Context educatiu

Un altre àmbit interessant d'estudiar és el de l'escola (preguntes 12 i 13). Val a dir que el context educatiu és l'escenari que presenta més homogeneïtat entre els grups experimentals i el grup control infantil. Per context educatiu, ens referim a la llengua d'ús en les relacions interpersonals, amb els mestres i els companys a l'escola, i no a la llengua de docència, que, com hem explicat més amunt, a l'Escola Andorrana no és exclusivament la catalana ja que les assignatures es cursen també en francès i en castellà.

La taula 6.3 mostra les dades d'ús del català a l'escola per part del grup control i dels dos grups experimentals. En destaca que usen el català en una proporció similar, essent el grup control el que més l'usa (62%), per davant del grup lusòfon (55%) i del francòfon (54%). L'ús per part dels dos grups experimentals és gairebé idèntic. En termes generals, l'ús del català és lleugerament superior a la mitjana, fet que s'explica perquè en el sistema educatiu andorrà s'alterna el català, el francès i el castellà segons el contingut curricular. A més, els tres grups també poden tenir una tendència a relacionar-se amb companys que formen part del mateix grup lingüístic. En la figura 6.3 es reproduceix l'ús del català en el context educatiu de manera gràfica.

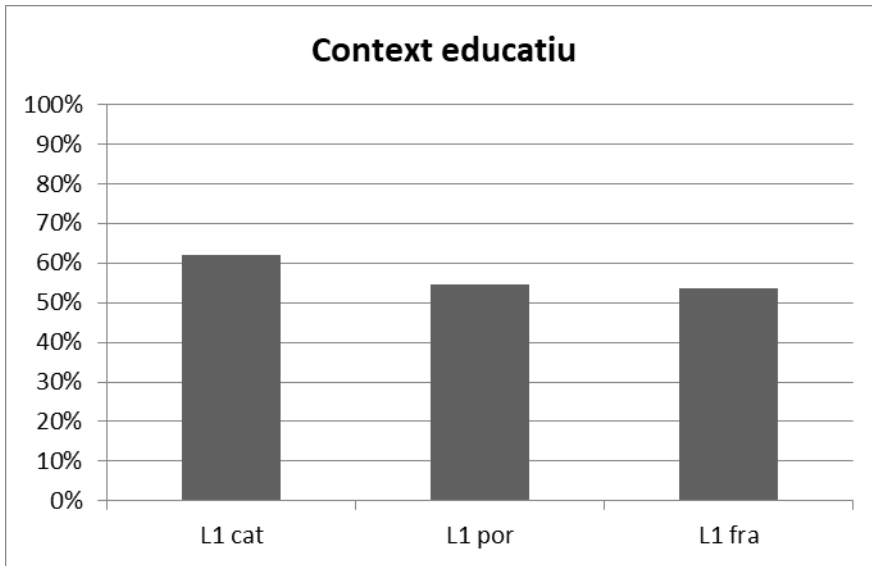
Taula 6.3

Ús del català per part dels participants en el context educatiu

<u>L1</u>	<u>percentatge d'ús</u>
català	62%
portuguès	55%
francès	54%

Figura 6.3

Ús del català per part dels participants en el context educatiu

Context ambiental

Mitjançant sis preguntes del qüestionari (preguntes 14 a 19) també es va recollir informació sobre l'ús del català en el context ambiental, és a dir, en les relacions interpersonals amb els amics; durant el temps dedicat a la lectura i a la televisió; l'ús d'internet i la missatgeria de correu electrònic i instantània.

Els resultats representats en la taula 6.4 revelen que el grau d'exposició al català en el context ambiental és més alt en el grup control infantil que en els dos grups experimentals. Les dades d'exposició al català aportades pels catalanoparlants formen un percentatge força superior (60%) al percentatge obtingut per part del grup francòfon (38%) i duplica el del grup lusòfon (29%).

Les respostes dels participants ens permeten anar més enllà d'aquests resultats: allà on el grup control infantil fa servir més el català és en les converses amb els amics i quan escriuen a la família i als amics per correu i per mòbil. En canvi, quan miren la televisió i fan ús d'internet, alternen el català, el castellà i el francès.

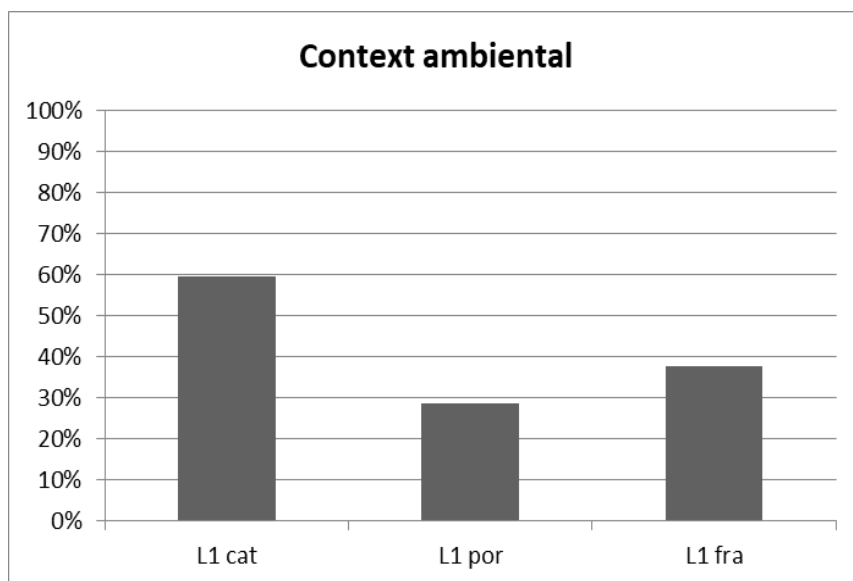
En contraposició, els lusòfons recorren molt poc al català fora de l'àmbit escolar i alternen l'ús del portuguès, el castellà i el català.

Els francòfons també alternen la seva primera llengua, sobretot amb el català, en les relacions amb els amics: la majoria dels participants francòfons afirmen que parlen en català o en francès amb els amics. En canvi, en les activitats relacionades amb la lectura, la televisió i l'ús d'internet, usen també el castellà, a part del català i del francès. Vegem gràficament aquestes dades, representades en la figura 6.4.

Taula 6.4
Ús del català per part dels participants en el context ambiental

L1	percentatge d'ús
català	60%
portuguès	29%
francès	38%

Figura 6.4
Ús del català per part dels participants en el context ambiental

Un cop desglossada la informació sobre els contextos familiar, educatiu i ambiental i, per complementar la perspectiva que hem obtingut fins ara sobre les característiques sociolingüístiques dels participants en aquest estudi, hem agrupat els resultats dels usos en el context educatiu i els resultats dels usos en el context ambiental

per tal d'aprofundir en el retrat dels usos del català. L'objectiu és il·lustrar el context *socioeducatiu* dels nostres informants.

Context socioeducatiu

Tal com es pot observar en la taula 6.5, l'exposició al català per part del grup catalanoparlant és del 61%, el percentatge d'exposició dels dos grups experimentals és similar i només hi ha una diferència de quatre punts percentuals entre tots dos (46%, per al grup francòfon; 42%, per al grup lusòfon).

En les nostres dades observem que, en el cas del grup control, 5 dels 25 participants usen el català en menys del 50% en el temps d'oci i l'alternen amb l'ús del castellà i del francès. Pel que fa als lusòfons, 16 dels 27 participants utilitzen el català en una proporció de menys del 50% en el context socioeducatiu: parlen sobretot en portuguès, però també en castellà. Entre el grup francòfon, 4 dels 12 participants recorren al català en menys d'un 50% de les ocasions i usen el francès i el castellà. Les dades descrites fins aquí es mostren a la figura 6.5.

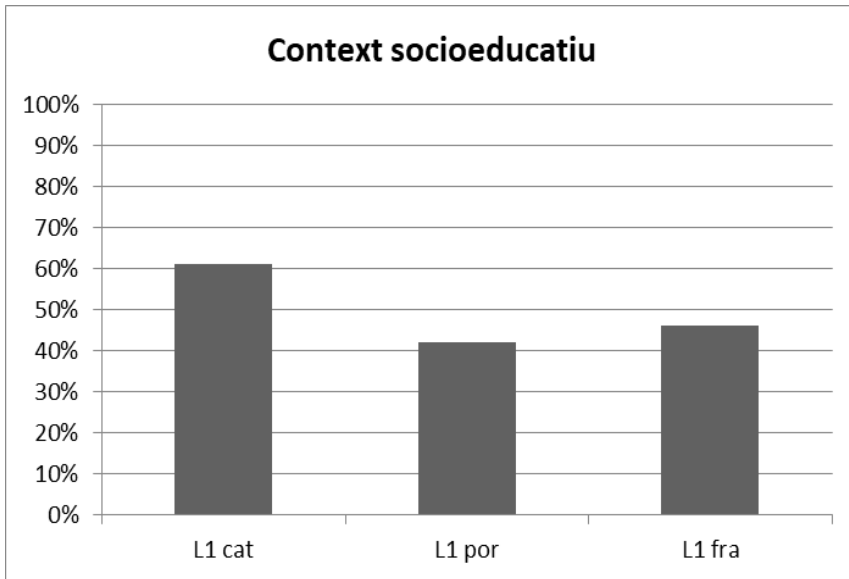
Taula 6.5

Ús del català per part dels participants en el context socioeducatiu

<u>L1</u>	<u>percentatge d'ús</u>
català	61%
portuguès	42%
francès	46%

Figura 6.5

Ús del català per part dels participants en el context socioeducatiu

Sintetitzant, el primer dels contextos estudiats és el familiar, i aquí les dades són clares i lògiques: tot i que hem destacat que l'ús del català a casa per part dels catalanoparlants no és absolut ja que una petita part són bilingües català-castellà, en els usos familiars, la llengua predominant és la primera llengua dels participants, això és, el català, el portuguès o el francès.

Una altra esfera que hem analitzat és el context educatiu. S'hi registra un ús equitatiu del català, pel fet que els nostres participants estan escolaritzats en el mateix sistema educatiu i reben les mateixes hores d'instrucció i en el mateix nivell educatiu, com dèiem, 5è i 6è de Primària.

El tercer dels contextos analitzats és l'ambiental. Aquests resultats tenen la virtut de mostrar la realitat sociolingüística dels participants. Com descrivíem en l'apartat sobre el marc sociolingüístic, Andorra és un país on conviuen principalment quatre llengües –el català, el castellà, el portuguès i el francès– tot i que la presència més forta recau sobre el català i el castellà.

Fins aquí, hem presentat els usos lingüístics dels participants en els contextos familiar, educatiu, ambiental i socioeducatiu. A continuació, descriurem amb detall com hem mesurat el grau de

competència lingüística en català dels infants lusòfons i francòfons mitjançant una prova de producció oral semiespontània.

6.3 Mesura del grau de competència lingüística en català dels participants

La descripció del nivell de competència lingüística en la llengua meta dels aprenents ha de tenir cabuda en tot estudi sobre adquisició de segones llengües, i aquest treball no n'és una excepció. En efecte, el grau de coneixement i el domini dels elements funcionals que s'estudien en aquesta tesi poden estar fortament condicionats pel grau de competència lingüística en català dels participants.

És ben sabut que, en nivells de principiants, o de nivells bàsics si adoptem la terminologia del Marc comú europeu de referència per a les llengües (MCER), és difícil esperar que els aprenents d'una segona llengua dominin unes categories funcionals com són els pronoms clítics, i encara menys en els contextos informatius que s'analitzen en aquest estudi. Per aquest motiu, hem triat infants que no tenen un nivell d'usuari bàsic sinó que, tal com descriurem en les pròximes pàgines, tenen un nivell d'usuari avançat o experimentat.

Amb la finalitat d'obtenir uns grups experimentals amb un grau de competència lingüística en català al més homogeni possible, hem triat aprenents de L2 català que cursin 5è o 6è de Primària en una escola en què la llengua vehicular sigui el català. A més, segons les dades obtingudes a partir del qüestionari d'usos lingüístics, estan escolaritzats des dels 3 o 4 anys en el sistema educatiu andorrà i, per tant, el grau d'exposició al català en el context educatiu és similar. Tenint en compte aquestes característiques, el grau de competència lingüística en català dels participants és semblant pel fet que comparteixen el nivell d'escolarització i el temps d'exposició a la llengua que aprenen. Per consegüent, les diferències que es poden detectar entre tots dos grups experimentals no serien atribuïbles al fet de trobar-se en un estadi cognitiu diferent ni a la introducció tardana de la L2. Tanmateix, tot i que el seu nivell de competència lingüística en català hauria de ser equivalent, hem volgut caracteritzar els possibles subgrups i els subjectes que compondrien aquests subgrups a fi d'extreure'n una variabilitat. Per complir aquests objectius, es van aplicar unes mesures de competència

lingüística que, eventualment, podrien donar lloc a subagrupacions per nivell de competència en català.

En els estudis d'adquisició de primeres i segones llengües, se sol usar el que s'ha anomenat *longitud mitjana de l'enunciat* (LME¹³) com a mesura per determinar el desenvolupament morfosintàctic al llarg del temps. Aquesta mesura, proposada per Brown (1973) per poder comparar la mitjana de la longitud dels enunciats dels infants en morfemes, és eficaç per a edats anteriors a les dels nostres participants però no és adequada per a aprenents amb edats i nivells més avançats.

Per tal, doncs, d'avaluar la competència lingüística en català dels grups experimentals, hem dut a terme una prova de producció oral semiespontània usada a bastament en el camp de l'adquisició de les segones llengües, la narració en imatges *Frog, where are you?*. A posteriori, hem aplicat diverses mesures en les produccions orals dels participants: d'una banda, unes mesures analítiques, que proporcionen una avaluació detallada sobre la riquesa lèxica i la correcció gramatical dels textos orals dels participants, i de l'altra, una mesura holística, que avalua la competència lingüística dels participants d'una manera global. També, a fi de provar la validesa d'aquestes mesures, hem avaluat les narracions del grup control infantil aplicant el mateix procediment que per als dos grups experimentals.

En els apartats següents, detallarem els materials que hem utilitzat, el procediment que s'ha posat en pràctica per obtenir cadascuna d'aquestes mesures així com la manera que s'han transcrit i codificat les narracions. Per acabar, a l'apartat 6.3.5, presentarem els resultats extrets de les mesures analítiques i de la mesura holística.

6.3.1 Materials

Amb la finalitat que els aprenents produïssin una narració oral, hem utilitzat com a estímul un dels treballs clàssics de Berman i Slobin (1994) amb il·lustracions de Mayer, la narració en vinyetes *Frog, where are you?* (annex 3). Aquest material, que només conté

¹³ De l'anglès, *mean length of utterance* (MLU).

imatges, ha estat un dels més usats en l'estudi del desenvolupament cognitiu i del llenguatge. N'és una prova la multitud de dades recollides que es poden consultar a la base de dades CHILDES (*Child Language Data Exchange System*). Aquest material s'ha utilitzat per estudiar les habilitats narratives però també pot ser útil per establir nivells de competència lingüística. Es tracta d'un conte amb 26 il·lustracions i sense text els protagonistes del qual són un nen, un gos i una granota. S'hi mostra un nen que, amb l'ajuda del seu gos, busca la seva granota, que s'ha escapat de nit mentre el nen dormia. Ha estat un estímul utilitzat a bastament per estudiar les marques de temps, el discurs, la coherència i la cohesió per a la producció d'una narració en tercera persona del singular ja que el narrador ha de fer referència al personatge principal, el nen, i per tant, pot provocar l'expressió de pronoms clítics d'objecte. A més a més, les imatges contenen escenaris diversos, tant interiors com exteriors, fet que pot generar diversitat lèxica en les narracions orals dels participants.

Els materials utilitzats per a aquest experiment han estat el document *Frog, where are you?* en format Power Point, un ordinador de mida 17"3 i una enregistratora digital.

6.3.2 Procediment

Pel que fa al procediment de la prova, la investigadora es va reunir individualment amb cadascun dels participants en una aula que es va posar a disposició a cada escola d'educació primària per dur a terme la tasca. Es va explicar a cada alumne les instruccions de la prova: a partir de la visualització de la narració il·lustrada *Frog, where are you?*, els participants havien de descriure amb el màxim de detall possible les 26 imatges que formen el conte.

Les narracions orals dels participants es van enregistrar amb una gravadora digital i, posteriorment, es van transcriure i codificar d'acord amb els criteris que especifiquem en els apartats següents.

6.3.3 Transcripció

Les narracions orals es van transcriure ortogràficament en format CHAT (*Codes for the Human Analysis of Transcripts*) del sistema CHILDES aplicant les convencions establertes per MacWhinney (2000). Els errors lèxics i morfosintàctics dels participants es van

respectar i es van marcar entre claudàtors en la línia principal del text de CHAT, segons la norma establerta. Un cop transcrites les narracions orals, i seguint la proposta de Berman i Slobin (1994), els enunciats es van dividir per clàusula, entenent per clàusula un fragment amb verb conjugat o no conjugat.

6.3.4 Codificació

Posteriorment, es van codificar els errors segons els criteris que descriurem tot seguit. Per a cada error, es va crear una línia independent de codificació %*err* on es van introduir uns codis per distingir els dos tipus d'errors analitzats: els errors lèxics (\$lex) i els errors morfosintàctics (\$morfs).

Per determinar els errors, es van aplicar uns criteris de correcció propis tenint en compte l'edat dels subjectes i el registre informal de la narració oral. Ateses aquestes característiques i tenint en compte la realitat sociolingüística de la llengua catalana, es van establir uns criteris lingüístics de caràcter flexible. Els criteris prenen en consideració qüestions lèxiques i morfosintàctiques. Els aspectes fonètics no es van avaluar.

Quant als aspectes lèxics, es van acceptar com a forma correcta paraules pròpies d'ús comú en la varietat parlada en el context dels participants, el català nord-occidental. No es van codificar com a errors les formes com *radere* per *darrere*; *allavorens* o *allavors* per *llavors* ni tampoc les crosses lingüístiques *pues* o *pos* per *doncs* i *bueno* per *bé*, utilitzades habitualment en els registres informals de la comunitat catalanoparlant. En canvi, es van penalitzar els calcs semàntics d'altres llengües, com el castellà i el francès, com ara vocabulari usat per descriure animals (*búho* o *hibou* per *mussol*).

Pel que fa als criteris morfosintàctics, es van codificar com a errors els usos no gramaticals, tant morfològics com sintàctics. Per exemple, es van considerar errònies la solució analògica pronominal *lis* en lloc del datiu *els*, la duplicació pronominal i l'omissió dels pronoms clítics. També es va penalitzar l'ús pronominal de verbs com *caure* i *callar* que en català no ho són però que, en ocasions, s'usen com a pronominals per interferència del castellà, llengua en què sí que són pronominals (*caerse* i *callarse*).

Vam considerar admissible, però, l'ús de la forma *els hi* ja que és pròpia de l'estàndard oral del català. Tampoc no s'ha computat com a error l'article masculí *lo* com a article davant de noms comuns o davant de la conjunció *que*, ja que és un ús força present entre els catalanoparlants. Finalment, la preposició *a* davant d'un objecte de persona no s'ha codificat com a error tenint en compte que és un ús que podríem qualificar de subestàndard, tot i que erroni, en el discurs col·loquial dels catalanoparlants.

Evidentment, aquestes decisions no estan exemptes de controvèrsia però ens ha guiat, sobretot, que els trets del català dels nostres participants responguessin, en la mesura del possible, als usos més generalitzats o estesos entre la població que podríem considerar essencialment catalanoparlant, o que fan un ús ampli, si bé col·loquial, d'aquesta llengua, tant a nivell lèxic com gramatical. Si el català a què estan exposats els nostres nens conté característiques idiosincràtiques o fruit de l'impacte del castellà, no podem esperar que la seva realització lingüística no les expressi. És per això que en els nostres criteris han estat, doncs, no penalitzar-los per aquests elements.

A continuació, il·lustrem exemples d'errors lèxics (\$lex) i d'errors morfosintàctics (\$morfs) extrets de les narracions del grup control i dels dos grups experimentals:

Errors lèxics

(1) Subjecte de L1 català. Sexe masculí (11;07)

*STU: i el nen buscant lo .

*STU: <es troba> [///] bueno buscant a la granota .

*STU: es troba <un> [/] un .

*STU: com es diu un alce ?

%err: \$lex

*INV: un cérvol .

*STU: un cérvol que l agafa amb les banyes .

(2) Subjecte de L1 portuguès. Sexe femení (11;06)

*STU: i llavors el nen es va espantar pel mussol .

*STU: va anar corrents darrere el gos .

*STU: i va pujar a la pedra .
*STU: <va posar> [/] el cap de baix [:a sota] de la pedra .
%err: \$lex
*STU: i li va aparèixer un cérvol .

(3) Subjecte de L1 francès. Sexe masculí (12;00)

*STU: <primer busca> [///] primer el nen crida amb un forat .
*STU: que hi ha pel terra .
*STU: i surt una marmota .
*STU: i el gos busca a un rusc d abelles .
*STU: i surten abelles .
*STU: després es pensen que al forat hi estarà .
*STU: al forat d un arbre i surt un com es diu un búho ?
%err: \$lex
*INV: un mussol .
*STU: un mussol .
*STU: sí això .

Vegem ara exemples d'errors morfosintàctics extrets de les narracions dels participants:

Errors morfosintàctics

(1) Subjecte de L1 català. Sexe masculí (11;09)

*STU: havia [:hi havia] un nen .
%err: \$morfs
*STU: que tenia una granota .

(2) Subjecte de L1 portuguès. Sexe masculí (12;03)

*STU: havia [:hi havia] animals .
%err: \$morfs
*STU: com per exemple el cérvol que l empaitava .

(3) Subjecte de L1 francès. Sexe femení (10;03)

*STU: i després quan s'anava a [:se n'anava a] dormir .

%err: \$morfs

*STU: la granota es va escapar .

Un cop transcrits i codificats els errors lèxics i morfosintàctics, com dèiem a l'inici de la secció 6.3, l'índex de riquesa lèxica i l'índex de correcció gramatical són dues mesures analítiques que, juntament amb la mesura holística, ens permetran avaluar el grau de competència lingüística dels participants lusòfons i francòfons i comparar-lo amb el del grup catalanoparlant. En l'apartat següent, es consignen els resultats de les mesures analítiques i de la mesura holística.

6.3.5 Resultats

En aquesta secció es presenten les dades relatives a les mesures analítiques i a la mesura holística aplicades a les narracions orals dels participants. Aquest apartat s'organitza en dues seccions. En primer lloc, en l'apartat 6.3.5.1, es detallen els resultats de les mesures analítiques. En segon lloc, en la secció 6.3.5.2, es recullen els resultats de la mesura holística.

6.3.5.1 Resultats de les mesures analítiques

Tal com hem descrit més amunt, les mesures analítiques estan compostes, al seu torn, per dues mesures: un índex de riquesa lèxica i un índex de correcció gramatical. Aquesta divisió bipartida i algun dels elements interns estan inspirats en el treball de Whong-Barr i Schwartz (2002). En els paràgrafs següents, detallarem el procés d'operativització que es va posar en pràctica per a totes dues mesures.

Índex de riquesa lèxica

El primer component que forma part de la mesura analítica consisteix en un índex de riquesa lèxica. Per tal d'aconseguir aquest índex o mesura de riquesa lèxica, ens hem servit d'un dels programes CLAN del sistema CHILDES: el programa *FREQ*.

Aquest programa genera outputs on es proporciona el nombre de diferents ítems o *tokens* usats i el nombre total d'ítems usats i divideix el nombre de diferents ítems pel nombre total d'ítems. D'aquesta divisió en resulta la ràtio d'ítems usats o *type token ratio* (TTR). És aquesta ràtio que hem considerat com a mesura o índex de riquesa lèxica. Tot i que n'hi ha moltes d'altres que s'han desenvolupat en el camp, el TTR és una de les mesures més àmpliament usades –si bé no exemptes de limitacions sobretot en relació amb la longitud del text (vegeu, per exemple, Meara i Miralpeix, 2016, tant per a una revisió de les diferents mesures com dels seus avantatges).

Els resultats d'aquesta ràtio d'ítems usats són indicatius del grau de riquesa lèxica dels aprenents de català L2, i ens permetran comparar-los amb els resultats obtinguts pels nadius.

Cal advertir, però, que els participants no van rebre cap instrucció de llargària de la narració oral i, per tant, les narracions dels participants difereixen en aquest sentit. En tot cas, l'índex obtingut sí que ens permet extreure observacions sobre la riquesa del lèxic que usen els infants de L2 català.

A fi de mostrar, doncs, la riquesa lèxica dels dos grups experimentals i del grup control, hem elaborat una taula amb l'objectiu de poder ressaltar les dades obtingudes per grup lingüístic. La taula 6.6 recull aquestes dades.

Taula 6.6

Dades descriptives (mitjana, desviació) de riquesa lèxica (nombre de paraules i type/token ratio, TTR) dels tres grups participants

	nombre total de paraules /text	nombre total de paraules diferents /text	TTR o índex de riquesa lèxica (sobre 1)	TTR (valor mínim - valor màxim)
L1 portuguès	177 (76,15)	78,26 (20,26)	0,4701 (0,078)	0,293 - 0,672
L1 francès	166,75 (86,42)	76,42 (26,29)	0,4931 (0,086)	0,349 - 0,637
grup control	174,44 (68,91)	78,96 (20,55)	0,4768 (0,076)	0,335 - 0,616

Aquestes dades mereixen dos comentaris complementaris. Primerament, els infants lusòfons i francòfons han produït textos narratius d'una extensió similar a la dels nadius. Aquest comentari es desprèn de l'observació del promig del nombre total d'ítems per text. Cal remarcar que els resultats obtinguts per part del grup control i del grup lusòfon són gairebé idèntics. En el grup francòfon, la llargària és lleugerament inferior.

Segonament, si ens fixem en l'indicador de riquesa lèxica de les narracions dels dos grups experimentals i del grup nadiu, mesurat mitjançant la *type token ratio*, observem que, novament, la ràtio de tots tres grups és molt similar. A més, els valors mínims i màxims obtinguts en la mesura de riquesa lèxica posen de manifest que la riquesa lèxica de les narracions orals dels lusòfons, francòfons i catalanoparlants és força semblant.

Per tal de corroborar aquestes observacions i d'identificar possibles diferències significatives entre tots tres grups prenent com a mesura l'índex de riquesa lèxica (TTR), es va dur a terme una ANOVA d'un factor (Grup) comparant tots tres grups. Els resultats no

mostren efecte significatiu de Grup (totes les $p > .05$). Això demostraria que tant el grup lusòfon com el grup francòfon mostren una riquesa lèxica equiparable a la que es documenta per al grup control en les narracions orals semiespontànies i que tampoc no hi ha diferències entre els dos grups d'aprenents en aquestes mesures. Tots dos grups són, doncs, equiparables.

Havent detallat els resultats de l'índex de riquesa lèxica, a continuació, descriurem el segon component de la mesura analítica: l'índex de correcció gramatical.

Índex de correcció gramatical

En aquest apartat, es presenta la segona mesura analítica que hem aplicat en les narracions orals dels aprenents de L2 català. Per calcular la mesura o índex de correcció gramatical, vam partir de l'estudi de Whong-Barr i Schwartz (2002), tal com hem indicat més amunt. En aquest treball, els autors apliquen una mesura de correcció gramatical a partir del càlcul d'oracions sense error sintàctic, morfològic ni lèxic en textos narratius produïts per nens d'entre 6 i 10 anys de L1 japonès i de L1 coreà aprenents de L2 anglès. Basant-nos en aquest estudi, vam calcular el nombre total de clàusules per text, el nombre d'errors lèxics i morfosintàctics per text i el nombre total de clàusules sense error. Per obtenir aquestes dades, vam recórrer novament al programa *FREQ* dels programes *CLAN* del sistema *CHAT*. Recordem que hem destacat més amunt en l'apartat que descriu la transcripció de les narracions (6.3.3) que es van dividir per clàusula, amb verb conjugat o no conjugat. A partir d'aquestes informacions, es va dividir el nombre total de clàusules sense error pel nombre total de clàusules de cada narració, que va donar com a resultat una mesura o índex de correcció gramatical, consistent en una ràtio amb una escala del 0 a l'1.

Tota aquesta informació és agrupada a la taula 6.7, on es recull els resultats corresponents a l'índex de la correcció gramatical. Convé esmentar que es van descartar quatre participants lusòfons atès que les narracions orals presentaven un índex de correcció molt inferior a la resta dels integrants del grup lusòfon.

Taula 6.7
*Dades descriptives (mitjana, desviació) de correcció gramatical
 (nombre de total de clàusules i nombre de clàusules sense error)
 dels tres grups participants*

	nombre total de clàusules	nombre total de clàusules sense error	índex de corr. gram. (sobre 1)	índex de corr. gram. (valor mínim - valor màxim)
L1 portuguès	28,15 (11,69) 28,08	25,63 (10,92) 26,67	0,9 (0,06)	0,79 - 1
L1 francès grup	(14,85) 28,08	(14,02) 26,32	0,95 (0,05)	0,82 - 1
control	(10,42)	(9,59)	0,94 (0,05)	0,86 - 1

Per a la descripció de la mesura de riquesa lèxica, ja hem destacat que l'extensió de les narracions o, en altres paraules, el nombre total de clàusules és similar entre els tres grups i que el grup francòfon mostra més variabilitat interna. El nombre de clàusules sense error també és similar si comparem els tres grups i, de nou, destaca el grup francòfon, amb més variabilitat dins d'aquest grup experimental. Com a conseqüència d'aquestes constatacions, l'índex de correcció gramatical no difereix, a simple vista, entre els tres grups.

Tot i aquestes observacions generals a partir de la taula, hem volgut comparar estadísticament els grups experimentals i el grup control. Una ANOVA d'un factor (Grup) no genera diferències significatives (totes les $p > .05$). Per consegüent, podem afirmar que tots tres grups presenten una correcció gramatical similar; en altres paraules, són homogenis pel que fa a la seva realització gramatical, mesurada de la manera indicada. En aquest sentit, podem dir que els dos grups d'aprenents demostren estar en un nivell adequat al nivell de desenvolupament normal dels seus companys catalanoparlants.

En resum, les mesures analítiques ens han aportat dades per avaluar el grau de competència lingüística en català dels aprenents lusòfons i francòfons. Per garantir l'homogeneïtat entre grups que acabem d'esmentar, prèviament es va descartar un subgrup reduït de subjectes que van demostrar un nivell més baix que la resta de participants del grup experimental lusòfons.

Seguidament, descriurem la mesura holística i, per acabar, compararem els resultats de la mesura analítica i de la mesura holística per determinar si hi ha nivells desiguals pel que fa al grau de competència lingüística en català L2.

6.3.5.2 Resultats de la mesura holística

A més a més de les dues mesures analítiques, hem aplicat una mesura holística. Es tracta d'una mesura que ens ha permès avaluar les produccions orals com un tot, amb l'objectiu de determinar el grau de competència lingüística en el català L2 dels lusòfons i francòfons. Aquesta mesura pretén, respecte de les mesures analítiques, avaluar el nivell dels lusòfons i francòfons segons uns criteris d'avaluació holístics. Un altre dels objectius d'aquesta mesura és descartar la possibilitat de constituir grups de competència lingüística diferents. Per posar en pràctica aquests objectius, hem partit d'una eina d'avaluació fonamentada, el Marc europeu comú de referència per a l'aprenentatge i l'avaluació de les llengües (2003) (d'ara endavant, MCER).

El MCER té tres nivells generals corresponents a l'usuari bàsic (A), l'usuari independent (B) i l'usuari experimentat (C). Alhora, aquests nivells es divideixen en dos: A1 i A2 per a inicial i bàsic, respectivament; B1, llindar i B2, avançat; i, finalment, C1, domini funcional efectiu i C2, domini extens. Aquests nivells contenen uns descriptors que resumeixen la competència lingüística de l'usuari amb la llengua en qüestió, descriptors que hem seguit per atorgar un nivell a cada subjecte. A partir d'aquests descriptors, un jutge lingüístic extern, de L1 català i docent format en filologia catalana i amb una àmplia experiència impartint l'especialitat de llengua catalana a l'educació primària i secundària, ha actuat com a avaluador de les narracions orals dels lusòfons i francòfons i ha atorgat un nivell seguint l'escala de nivells comuns del MCER. En concret, ha avaluat l'expressió, el repertori lingüístic, la correcció i

la fluïdesa i, posteriorment, ha atorgat el nivell corresponent. Val a dir que hi va haver un entrenament previ amb infants de la mateixa edat que els participants en aquest estudi.

Els resultats d'aquesta avaluació conclouen que, entre el grup lusòfon, dels 31 subjectes que van participar en la prova, 27 subjectes tenen un nivell equivalent al C1 del MCER. Als quatre subjectes a qui no es va atorgar un C1 els correspondria un nivell alt de B2 perquè s'ha percebut menys fluïdesa que en la resta de participants. Pel que fa al grup francòfon, s'ha atorgat el nivell C1 a tots els subjectes.

Quant als possibles subgrups de nivells, tant per al grup de L1 portuguès com per al grup de L1 francès, s'ha decidit de no dividir els grups experimentals per nivells ja que la diferència en el grau de competència del català com a L2 no presenta unes mostres contundents de subnivell, ni en la mesura analítica ni en l'holística. Per tant, d'aquesta darrera mesura se'n dedueix que no hi ha diferències entre el grup nadiu i els grups experimentals.

Els resultats de la mesura holística, sumats a les dades obtingudes en les mesures analítiques, ens fan constatar que el coneixement de la llengua oral dels aprenents de català L2 no difereix de manera substancial del grup control nadiu. Els L2 català tenen un bon nivell de coneixement de la llengua meta, evidentment ajustat al desenvolupament i a les necessitats pròpies de nens o preadolescents de les edats estudiades aquí.

6.4 Experiment 1: prova de producció oral semiespontània

6.4.1 Participants

En aquest experiment hi ha participat els subjectes que s'han descrit en l'apartat 6.2 d'aquest capítol: dos grups experimentals formats per un grup de 27 infants de L1 portuguès (12 nens i 15 nenes) d'una mitjana d'edat d'11;02 (rang 9;11-12;10) i un grup de 12 infants de L1 francès (8 nens i 4 nenes) d'una mitjana d'edat d'11;03 (rang 9;07-12;05). El grup control està compost per 25

infants de L1 català (16 nens i 9 nenes) d'una mitjana d'edat d'11;01 (rang 10;02-12;08).

6.4.2 Materials i procediment

L'instrument per mesurar el grau de competència lingüística dels participants (vegeu l'apartat 6.3) també ens va servir, com hem indicat a la introducció d'aquest capítol, per explorar la realització dels clítics estudiats en la producció oral no planificada, o oberta. Ens hi referirem com a prova de producció oral semiespontània. La finalitat d'aquesta prova és observar si els lusòfons i els francòfons coneixen i usen de manera apropiada les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, dels clítics *en* partitiu, *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals en un context oral més natural que inclou discurs planificat i connectat que en una prova de tipus més controlada. Pel que fa al procediment de la prova, ha estat descrit a l'apartat 6.3.2.

6.4.3 Transcripció

Tal com hem mencionat en l'apartat 6.3.3, les narracions dels participants s'han transcrit amb base ortogràfica en format CHAT (*Codes for the Human Analysis of Transcripts*) del sistema CHILDES (*Child Language Data Exchange System*), i aplicant les convencions establertes per MacWhinney (2000).

6.4.4 Codificació

A partir de les transcripcions, es van identificar els contextos en què calia produir un dels clítics objecte d'estudi (és a dir, els clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona i els clítics *en* partitiu, *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals), i es va crear una línia dependent de codificació *%cli*. En aquesta línia, s'hi van introduir els codis que corresponen als quatre nivells o propietats següents: la funció, la posició, el gènere i el nombre. Tot i que no s'estudia en aquesta tesi, es va codificar el tret de posició del clític respecte del verb per observar si els aprenents lusòfons i francòfons en feien un ús apropiat (recordem que aquestes dues llengües difereixen del català en aquesta qüestió). L'observació d'aquesta propietat és rellevant tant per al grup lusòfon com per al grup francòfon per les

característiques de totes dues llengües, descrites en el capítol 3 d'aquesta tesi (vegeu els apartats 3.4 i 3.5).

Tot seguit, es descriuen els quatre nivells de codificació que es van crear:

i) El primer nivell fa referència a la funció del clític. En aquest nivell, s'ha marcat la realització o l'omissió del clític amb els codis 1 i 0, respectivament. S'ha atorgat les abreviatures *ac* per a l'acusatiu; *da* per al datiu; *enp* per a *en* partitiu; *ena* per a *en* argumental; *hil* per a *hi* locatiu i *hia* per a *hi* argumental. També s'ha codificat la producció d'altres formes (*al*) en lloc del clític esperat, com és el cas de la forma agramatical *lis* en lloc de la forma estàndard de datiu *els* o la forma col·loquial de datiu *els hi*. Vegem, a continuació, exemples d'aquest primer nivell de codificació (recordem que tots el codis van precedits del símbol \$):

(1) Subjecte de L1 català. Sexe masculí (10;06)

*STU: i va pujar corrents .

*STU: i van veure dos granotes .

*STU: van agafar una .

%cli: \$0enp

(2) Subjecte de L1 portuguès. Sexe femení (11;09)

*STU: i una granota dona .

*STU: allavorens lis donen una granoteta petita .

%cli: \$al

(3) Subjecte de L1 francès. Sexe femení (11;01)

*STU: i doncs al dematí el nen s aixeca .

*STU: i no la veu .

%cli: \$1ac

Els errors de producció d'un clític per un altre es consignen indicant l'abreviació de la forma produïda i l'abreviació de la forma esperada, separades mitjançant una barra inclinada (/). És a dir, si s'ha produït un pronom clític de datiu en lloc d'un pronom clític

d'acusatiu, l'error de funció es recull tal com s'il·lustra a continuació:

(4) Subjecte de L1 portuguès. Sexe masculí (12;10)

*STU: el mussol li va espantar .

%cli: \$1da/ac

*STU: i el noi va anar a una muntanya petita .

*STU: va sortir un cérvol .

*STU: i el cérvol li va agafar per les dos cames .

%cli: \$1da/ac

ii) El segon nivell de codificació correspon a la posició del clític respecte del verb. Tal com hem descrit en el capítol 3 d'aquesta tesi, en català la posició del clític respecte del verb depèn de la finitud del verb. És per això que hem atorgat codis segons si el pronom clític apareixia davant d'un verb finit (*pref*) o darrere d'un verb finit (*posf*) i davant d'un verb no finit (*prefn*) o darrere d'un verb no finit (*posnf*). Aquests en són alguns exemples:

(5) Subjecte de L1 català. Sexe masculí (11;09)

*STU: a buscar la al bosc .

%cli: \$1ac:posnf

(6) Subjecte de L1 portuguès. Sexe femení (10;10)

*STU: i s espanten molt .

*STU: fins que la troben .

%cli: \$1ac:pref

(7) Subjecte de L1 francès. Sexe femení (11;00)

*STU: i li surt una [//] com una marmota .

%cli: \$1da:pref

En aquest nivell de codificació, també s'ha previst l'ús de perífrasis verbals i del temps de passat perifràstic ja que, en tots dos casos, els

clítics poden anar davant o darrere del verb per l'ús del verb en infinitiu. S'ha assignat les abreviacions *pre* per a preverbal i *pos* per a postverbal. Per a perífrasi verbal, s'ha atorgat el codi *per i*, per a passat perifràstic, *pp* (vegeu els exemples 8-10 més avall). Com per al primer nivell, els casos d'error s'han codificat marcant la forma realitzada i la forma esperada, separades per una barra inclinada.

iii) El tercer nivell de codificació remet al gènere dels pronoms clítics. Això afecta únicament els pronoms clítics d'acusatiu, que són variables en gènere, masculí (*m*) i femení (*f*). La resta de pronoms clítics analitzats són invariables (*inv*) pel que fa al gènere.

iv) Per acabar, el quart i últim nivell correspon al nombre, singular (*s*) i plural (*p*), que, així com el gènere, només afecta els clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona. A continuació es mostren exemples de tots aquests codis.

(8) Subjecte de L1 català. Sexe femení (10;07)

*STU: la granota se n va .

*STU: i després al matí el busquen per tot arreu .

%cli: \$1ac:pref:m/f:s/s

(9) Subjecte de L1 portuguès. Sexe femení (10;11)

*STU: comença a buscar per tota l habitació .

*STU: perquè no troba la granota .

*STU: després comença a cridar lo per la finestra .

%cli: \$1ac:posper:m/f:s/s

(10) Subjecte de L1 francès. Sexe masculí (9;06)

*STU: i després surten fills .

*STU: i resulta que són els fills de la granota .

*STU: i els hi donen un fill granota .

%cli: \$1da:pref:inv:p/p

6.4.5 Resultats

En aquest apartat es mostren els resultats obtinguts per part dels grups lusòfon i francòfon i del grup control en la prova de producció oral semiespontània. Tenint en compte les característiques del context de la prova, per a cada narració oral hem analitzat la producció dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, dels clítics *en* partitiu, *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals en contextos obligatoris, seguint la proposta de Pirvulescu (2006) d'anàlisi del clític segons el context. Per a cada clític i participant, s'ha codificat la producció correcta i incorrecta dels clítics. Pel que fa a la producció incorrecta, i seguint els nivells de codificació que detallàvem en l'apartat anterior, s'ha codificat els errors d'omissió, de funció –producció d'un clític per un altre–, de posició i els errors de gènere i nombre en el cas dels clítics que presenten variabilitat de gènere i nombre –l'acusatiu– i de nombre –el datiu–. Posteriorment, s'han calculat els resultats per grups. Els resultats es recullen en les taules següents (6.8 i 6.9). Els separem en dues taules per tipus: en primer lloc els d'acusatiu i datiu i, a continuació, l'*en* partitiu i l'*hi* locatiu. Val a dir que no s'ha documentat cap ocurrència d'*en* i *hi* argumentals; sembla que o bé la història no promou predicats amb verbs de règim o que els nostres participants, bé siguin aprenents o nadius, no n'han produït cap.

Taula 6.8
*Dades descriptives dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu
de tercera persona dels tres grups participants*

	acusatiu		total acusatiu	datiu		total datiu
	correctes	errors		correctes	errors	
L1 català	111	6	117	40	0	40
	94,80%	5,20%		100%		
L1 portuguès	103	8	111	25	1	26
	92,70%	7,30%		96,15%	3,85%	
L1 francès	34	0	34	15	0	15
	100%	0%		100%	0%	

En la taula 6.8, es mostren les dades relatives als resultats dels pronoms clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona per part dels grups experimentals i del grup control. Cal recordar que, en les instruccions de la prova, la llargària no era una condició per als participants i que, per tant, els textos són desiguals pel que fa a l'extensió, la qual cosa pot provocar que uns nens generin més contextos en què sigui necessari produir certs clítics. Tanmateix, la conversió de les freqüències absolutes en relatives, o percentatges, ens permet la comparació intergrupala posterior.

En l'anàlisi dels resultats s'ha tingut en compte la producció correcta, és a dir, la producció dels clítics que són objecte d'estudi en els contextos obligatoris, i la producció incorrecta en aquests contextos. Es destaca que els clítics d'acusatiu són més nombrosos

que els clítics de datiu; els nostres participants o la narració, o la suma de tots dos aspectes, han emprat més verb transitius que no transitius. Pel que fa al clíctic d'acusatiu, en tots tres grups, és remarcable l'alta proporció de clítics correctes proporcionats, més del 90%. Des de la perspectiva contrària podem dir que els errors en la producció de l'acusatiu són poc rellevants en el grup control i el grup lusòfon, i inexistents en el grup francòfon. En concret, el grup control ha comès sis errors que han estat de gènere, usant el masculí en lloc del femení, però no s'ha documentat cap error d'omissió, intercanvi de funció, o posició o nombre erronis. Com que no sembla pas que aquest clíctic causi cap dificultat, com es comprova en la baixa taxa, o quasi nul·la, d'error entre els aprenents, els sis errors documentats entre els nens catalanoparlants es poden atribuir a un problema de control en la producció oral *online*; el fet que tots errors siguin de gènere, on a més el gènere que es proporciona és el que es considera no marcat (el masculí), confirma aquesta idea de manca de control a l'hora de recordar l'antecedent, i les seves propietats morfològiques, al qual es refereixen mitjançant l'element pronominal.

Entre el grup lusòfon s'han registrat cinc errors de funció i tres de gènere masculí en lloc de femení. Aquí, doncs, a més del que hem suggerit per als nens del grup control en relació amb la sobreextensió de la forma de masculí en lloc del femení, *els* errors de funció són casos de vacil·lació entre el clíctic *li* i el clíctic *el* que ens podrien indicar, tot i la seva escassetat, algun problema d'índole gramatical. Aquests errors es recullen en les clàusules següents: *Els animals li empenyien; I li va llençar a un penya-segat; El mussol li va espantar; I el cérvol li va agafar per les dos cames i I li van començar a seguir*. En tots cinc casos, es tracta de verbs que en català tenen un ús transitiu en aquestes construccions i que, per contra, en castellà, tenen un ús intransitiu. Tenint en compte la forta presència del castellà en el context sociolingüístic en què s'ha dut a terme l'estudi, considerem que els subjectes lusòfons que han usat el datiu en lloc de l'acusatiu semblen construir aquests verbs en català sobre el patró *leista* del castellà. No descartem que, novament per influència d'aquesta llengua, aquestes construccions formin part de l'input català a què han estat exposats aquests nens lusòfons, la qual cosa incideix en el paper que pugui tenir un input ambigu en l'establiment i representació de les propietats morfosintàctiques de la llengua meta i que puguin explicar aquestes vacil·lacions.

Quant al datiu, el nombre de formes produïdes és molt més baix que el d'acusatiu i en la taula s'observa que hi ha un sol error de datiu corresponent al grup lusòfon. Es tracta de l'ús de la forma analògica *lis* en lloc de la forma de datiu plural *els*, forma, com ja hem assenyalat, present en l'input. No s'ha documentat cap error d'omissió, funció, posició o nombre del clíctic datiu.

En definitiva, si fem un balanç dels resultats de la producció correcta i incorrecta dels clítics d'acusatiu i de datiu, remarquem que aquests clítics no semblen representar dificultats per part dels grups experimentals lusòfon i francòfon ja que l'ús que en fan és pròxim a l'ús dels nadius.

Vegem, a continuació, les dades relatives a la producció correcta i incorrecta dels clítics *en* i *hi* en les narracions dels grups experimentals i del grup control. Com hem dit, la funció argumental no s'ha registrat en cap dels dos clítics. La resta de funcions, partitiva i locativa, són pràcticament anecdòtiques en les narracions semiespontànies dels grups lusòfon i francòfon i també del grup control catalanoparlant, tal com s'aprecia en les xifres proporcionades en la taula 6.9.

Taula 6.9
Dades descriptives dels pronoms clítics en i hi dels tres grups participants

	<i>en</i> partitiu		total <i>en</i>	<i>hi</i> locatiu		total <i>hi</i>
	correctes	errors		correctes	errors	
L1 català	1 20%	4 80%	5	1 100,00%	0 0%	1
L1 portuguès	1 100%	0 0%	1	0 0%	0 0%	0
L1 francès	0 0%	0 0%	0	0 0%	0 0%	0

En efecte, la producció dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu és pràcticament nul·la. El grup control només ha produït una vegada el clíctic *en* partitiu amb el verb emportar-se (*i se'n va emportar una*). Per contra, en els quatre contextos en què era obligatori l'ús d'aquest clíctic, curiosament els catalanoparlants l'han omès (*i s'emporta un, que havia trobat més, van agafar una, i s'emporten una*).

Entre els grups experimentals també es registra un ús pràcticament nul del clíctic *en* partitiu. Només es documenta una producció del clíctic *en* partitiu entre el grup lusòfon (*i n'hi havien dues*) i cap en el grup francòfon.

Pel que fa al clíctic *hi* locatiu, només es registra en una ocasió en el grup catalanoparlant (*i hi va pujar a sobre*). Els dos grups experimentals no han produït aquest clíctic.

En resum, aquesta prova només ens ha aportat algunes dades relatives als usos espontanis dels clítics d'acusatiu i datiu, que hem vist que no semblen generar problemes particulars als aprenents. Sembla, doncs, que la naturalesa de la prova propiciava més aviat la producció dels clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona i que no constitueix un bon camp de proves per comprovar el coneixement dels clítics *en* i *hi*, ni en els usos no argumentals ni en els argumentals, però ens proporciona un primer panorama general sobre la capacitat que tenen els nostres participants de seleccionar i manejar alguns pronoms de l'ampli catàleg de clítics pronominals del català en una activitat de narració d'històries que els resulta força natural, ja que forma part del tipus de tasques que duen a terme en context escolar. Ateses, però, les limitacions observades i per tal d'estimular sobretot la producció dels clítics adverbials, hem dissenyat una prova de producció oral guiada, l'experiment 2, que descriurem a continuació. Aquest experiment ens permetrà comprovar, en el nivell de la producció, també oral, si les tendències observades pel que fa als dos primers clítics es confirmen en una situació d'obtenció de dades lingüístiques més controlada i equilibrada pel que fa als diferents contextos pronominals que ens plantejem d'avaluar en aquesta tesi.

6.5 Experiment 2: prova de producció oral guiada a partir d'imatges

Aquest experiment pretén avaluar el coneixement de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i dels clítics argumentals *en* i *hi*, del partitiu *en* i del locatiu *hi* en català per part de dos grups experimentals de L1 portuguès i de L1 francès. En l'experiment anterior, l'experiment 1, s'ha fet una primera aproximació al coneixement d'aquestes propietats a partir de dades de producció oral semiespontània, sense controlar les tres propietats avaluades, com són, d'una banda, la funció sintàctica de tots els clítics esmentats i, de l'altra, els trets de gènere i nombre de l'acusatiu i els trets de nombre del datiu. La posició del clíctic respecte del verb no és objecte d'estudi en aquesta tesi. En el disseny de l'experiment 2, s'han evitat les combinacions de pronoms clítics i també les construccions de tòpic amb represa pronominal ja que l'objectiu se centra en l'estudi de l'adquisició de la morfologia i la sintaxi dels pronoms clítics esmentats. L'anàlisi dels resultats de l'experiment 2, al final d'aquest capítol, ens permetrà avaluar si els participants lusòfons i francòfons coneixen les propietats morfosintàctiques dels clítics, cosa que els ha de posar en un bon punt de partida per fer-ne un ús pragmàtic en contextos determinats. Aquest ús de les propietats pragmàtiques dels clítics constitueix el segon gran objectiu d'aquesta tesi.

6.5.1 Preguntes de recerca i hipòtesis

Per tal de formular les preguntes de recerca i les hipòtesis de treball, repassem en primer lloc els principals estudis sobre l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics i, a continuació, exposem les preguntes de recerca i les hipòtesis que s'hi relacionen, a les quals respondrem a la secció 6.5.6 que correspon a la discussió al final d'aquest capítol.

En el capítol 4 d'aquesta tesi s'ha descrit extensament els estudis previs sobre l'adquisició dels clítics en el català i en d'altres llengües romàniques com a segones llengües. En aquest apartat, s'exposen a manera de resum les principals troballes que ens ajudaran a delimitar les preguntes de recerca i les hipòtesis.

Diversos estudis han centrat l'atenció en l'adquisició dels clítics d'objecte per part d'infants i d'adults i han demostrat que, tant en L1 com en L2, són una àrea de difícil adquisició. Això, a grans trets, s'explica pel fet que els pronoms clítics es realitzen en contextos àtons, cosa que els converteix en categories gramaticals de difícil percepció, i a més, la seva aportació en la semàntica de l'oració és purament funcional i, per tant, no aporten un significat de pes en l'oració. De fet, alguns estudis han demostrat que els clítics d'objecte s'adquireixen més tard que d'altres categories funcionals com els articles i els clítics de subjecte, en les llengües que en tenen, en primeres llengües (per al francès, Hamann *et al.*, 1996 i Jakubowicz *et al.*, 1997; per al català, Gavarró *et al.*, 2000). Recentment, Varlokosta *et al.* (2016) observen, com a patrons generals en l'adquisició dels clítics com a L1, que els clítics pronominals d'objecte directe i indirecte s'ometen inicialment en totes les llengües estudiades que tenen clítics (català, castellà, italià, grec, entre d'altres) i que la posició respecte del verb és gairebé sempre l'adequada. A més, s'ha comprovat que el clíctic *en* partitiu s'adquireix posteriorment als clítics d'objecte en L1 (Gavarró *et al.*, 2010 per al català, el francès i l'italià; Veenstra, Berends i van Hout, 2011, per als clítics en neerlandès). Pel que fa a l'adquisició del clíctic *hi* locatiu i dels oblics en L1, no disposem de dades de referència.

En segones llengües, l'adquisició dels clítics també s'ha percebut com una àrea de difícil adquisició (per exemple, per al francès, White, 1996 *a*; Hulk, 1997; Crysmann i Müller, 2000 i Belletti i Hamann, 2004). Els estudis per a l'espanyol L2 en adults també observen errors destacables en el desenvolupament dels clítics en les gramàtiques no natives (Liceras, 1985; Liceras *et al.*, 1987 i VanPatten, 1987) i conclouen que, en estadis inicials d'adquisició, els aprenents de L1 anglès –llengua sense clítics– eviten la producció del pronom clíctic recurrent a un pronom nul (ometent, per tant, el clíctic) o bé a un SN ple en contextos en què caldria produir un clíctic. D'altres estudis en adquisició dels clítics en L2 destaquen que l'error més documentat és l'omissió (White, 1996; Paradis, 2004 i Hamann i Belletti, 2006). Tot i aquestes dificultats, en nivells avançats i en nivells gairebé nadius de l'adquisició de la L2, els aprenents adquireixen les propietats morfosintàctiques dels clítics i la posició correcta (Duffield i White, 1999; Shimanskaya i Slabakova, 2015).

Per a l'adquisició del català en adults, Maré (2011) també recull errors d'omissió, sobretot dels clítics *en* i *hi* per part d'aprenents de L1 tagal i de L1 romanès, llengües sense clítics. Wust (2009) estudia exclusivament l'adquisició dels clítics adverbials *en* i *hi* per al francès L2. Segons l'autora, aquests clítics no s'adquireixen fins a estadis avançats de l'adquisició de la L2 francès per part d'anglòfons adults i constata una ommissió més elevada en els clítics *en* i *hi* argumentals respecte dels clítics *hi* locatiu i *en* partitiu. Wust argumenta que les funcions argumentals semblen més difícils d'adquirir que la funció locativa del clíctic *hi* i la funció partitiva del clíctic *en* ja que els argumentals substitueixen elements més abstractes i, per tant, la tasca d'adquisició és més complexa. També l'estudi de Perpiñán (2017) mostra que els bilingües seqüencials adults castellà-català no tenen una adquisició completa dels clítics anomenats adverbials. Perpiñán reprèn la noció d'*estructura jeràrquica* dels trets morfosintàctics dels pronoms clítics introduïda per Bonet (1991, 1995) i ja usada a Rosado (2007) per donar compte dels patrons observats en la L2. Bonet proposa un ordre jeràrquic de les propietats dels clítics segons el qual l'*hi* locatiu és menys marcat que l'*en* partitiu i que l'*en* argumental és el clíctic més marcat (és a dir, *en* argumental > *en* partitiu > *hi* locatiu). Bonet apunta que, en cas de regressió de l'ús dels clítics, el clíctic amb menys trets específics o menys marcat, és a dir l'*hi* locatiu, tendiria més a l'erosió. De fet, els resultats de Perpiñán mostren que el clíctic *hi* locatiu està més en desús que els clítics *en* i *hi* argumentals, possiblement perquè és el clíctic que s'usa per defecte en les combinacions de pronoms, tal com suggereix Bonet. Reprendrem aquesta proposta de jerarquia per formular les nostres hipòtesis.

A Gavarró (2018) també es constaten resultats similars als de Perpiñán en bilingües català-castellà adults. L'autora documenta, d'una part, una alta ommissió del clíctic *en* partitiu per part del grup més dominant de castellà quan se'l compara amb el grup més catalanoparlant i, de l'altra, més ommissió del clíctic *hi* locatiu que del clíctic *en* partitiu. D'acord amb aquests resultats recents, algunes de les funcions dels clítics estudiades aquí no només generen dificultats en bilingües català-castellà adults sinó que s'evidencia una regressió d'algunes de les funcions d'aquests clítics.

El treball més afí al nostre és el de Soto-Corominas (2018), que analitza l'adquisició dels clítics catalans *en* (oblic i partitiu), *hi* (oblic i locatiu) i dels acusatius *ho* i *l* i *lo* castellà en les produccions orals de tres grups d'infants bilingües català-castellà de 4 a 8 anys

(un grup més dominant de català, un grup més dominant de castellà i un grup bilingüe equilibrat). D'entre les troballes principals cal destacar, primer, que ni el grup bilingüe equilibrat ni el grup més castellanoparlant no han adquirit el clíctic *en* partitiu als 8 anys i, també, que tant un grup com l'altre ometen més aquest clíctic que els clítics *ho* i *l*. L'autora atribueix aquests resultats a una influència de la L1 castellà en la L2 català. Pel que fa al clíctic *en* argumental, no hi ha cap grup que demostrï que ha adquirit completament aquesta funció, si bé el grup més catalanoparlant és el que en demostra un més bon domini als 8 anys. Els resultats del clíctic *hi* oblic són similars: si bé el grup més catalanoparlant demostra que en domina més les propietats respecte dels altres grups, cap grup presenta un domini complet del clíctic ja que tots tres grups l'ometen en contextos obligatoris. Pel que fa al clíctic *hi* locatiu, és el que presenta un ús menys consistent d'entre els clíctics estudiats. Quan es comparen tots tres grups, el grup que més omet l'*hi* locatiu és el grup castellanoparlant.

D'altra banda, una línia de debat força recent estudia el fenomen de l'omissió en llengües amb clíctics pronominals per part de nens bilingües. L'omissió dels clíctics també ha estat documentada en el desenvolupament de les llengües romàniques en les gramàtiques natives (per al català, Gavarró *et al.*, 2011; per a l'italià, Guasti, 1993 i per al francès, Jakubowicz *et al.*, 1996 i 1997) i s'ha atribuït al fet que aquests pronoms requereixen un processament més complex per part de l'infant. D'entre els estudis sobre l'omissió en les gramàtiques no natives, Pirvulescu *et al.* (2014) constaten que, en comparació amb els monolingües francòfons, els bilingües simultanis francès-anglès ometen més clíctics en francès i durant un període més llarg. Els autors d'aquest estudi lliguen la taxa d'omissió a la quantitat d'exposició en la llengua meta, de tal manera que els bilingües, que tenen una exposició més reduïda, cometen més omissions.

Pel que fa a la qüestió de la (in)dependència dels sistemes en el bilingüisme infantil, força treballs han proposat l'existència d'una separació entre les llengües des del principi (Meisel, 1989; De Houwer, 1990; Paradis i Genesee, 1996 i Paradis, 2000) si bé això no treu que una llengua pugui tenir una influència en l'altra (Döpke, 2000). Ara bé, els estudis sobre la transferència de la L1 en la L2 no són concloents. D'una banda, Paradis i Crago (2002a) comparen les produccions d'infants anglòfons amb Trastorn Específic del

Llenguatge (TEL) amb infants anglòfons sense TEL que aprenen el francès com a L2 per determinar si els errors són atribuïbles a causes maduratives o bé a la transferència de la L1. Les autores constaten errors d'omissió i d'ús d'un pronom fort en lloc del clíctic d'objecte en les produccions en francès L2 per part d'infants anglòfons i interpreten aquests errors com un possible efecte de la L1 i també a causes maduratives. També, White (1996) i Prévost (2006) estudien el paper de la L1 en l'adquisició dels clítics en francès per part d'anglòfons i conclouen que la influència de la L1 en la L2 és mínima. D'altra banda, l'estudi de Grüter i Crago (2012) explora la transferència en infants de L1 xinès –llengua d'objecte nul– i de L1 espanyol –llengua d'objecte no nul– que aprenen el francès com a segona llengua. Les autores conclouen que la L1 espanyol té una influència positiva en l'adquisició de la L2 francès ja que els infants de L1 espanyol obtenen més bons resultats que els infants de L1 xinès en el coneixement i l'ús dels clítics en la L2 francès. Grüter i Crago expliquen aquests resultats argumentant que, tant l'espanyol com el francès, i a diferència del xinès, són llengües amb pronoms clítics. Pel que fa a la possible transferència del paràmetre d'objecte nul de la L1 xinès a la L2 francès, Grüter i Crago descarten una influència negativa del xinès en l'adquisició dels pronoms d'objecte del francès.

En el nostre estudi, la tria del portuguès –llengua d'objecte nul i sense clítics adverbials– i del francès –llengua d'objecte no nul i amb clítics adverbials– pot aportar dades per determinar si la L1 francès té una influència positiva i si, per contra, la L1 portuguès té una influència negativa en l'adquisició de les propietats dels clítics estudiats en català L2 i, per tant, per descobrir el possible paper de la influència translingüística. En aquest sentit, els resultats ens permetran aportar arguments a favor o contradir la *Failed Functional Features Hypothesis* (Hawkins i Chan, 1997), hipòtesi segons la qual els aprenents L2 no poden projectar categories funcionals inexistents en la seva L1, com és el cas dels clítics *en* i *hi* per als lusòfons o, complementàriament, si sí que poden adquirir els trets morfosintàctics subjacents a aquests elements, que les llengües implicades codifiquen de manera diferent, i reassemblar-los en la L2, com suggereix Lardiere (2008), tot associant-los a uns elements lèxics, clítics, específics de la L2. Les combinatòries lingüístiques francès-català i portuguès-català són, a més, interessants perquè no han estat explorades fins ara. La pregunta central que ens fem és si

la gramàtica dels clítics pronominals dels infants bilingües (seqüencials) francès-català i portuguès-català és semblant a la dels nens catalanoparlants o bé, al contrari, els bilingües fan mostra d'una gramàtica incompleta, o inestable, en català L2 pel que fa a l'adquisició dels clítics.

Per respondre a aquesta pregunta general, analitzarem, d'una banda, si els infants de L2 català han adquirit les propietats morfològiques de gènere i nombre dels clítics, i de l'altra, les propietats sintàctiques relacionades amb la funció dels clítics. No hi estudis previs sobre l'adquisició dels trets de gènere i nombre i de funció dels clítics d'objecte en català com a L2 en infants. Sí que n'hi ha, però, per al francès, i ens poden servir com a punt de partida ja que és una llengua semblant des del punt de vista morfosintàctic. D'entre els pocs treballs que s'han dut a terme en aquest àmbit, destaquem el treball d'Anderson (1986) que estudia adolescents danesos de L2 francès. L'autora constata que hi ha una sobregeneralització de l'ús de la forma masculina del clíctic d'objecte directe. En l'estudi de Harley (1986) sobre producció espontània d'adolescents de L1 anglès i de L2 francès es conclou que els errors de nombre són molt rars i encara més en estadis avançats d'adquisició. En un estudi més recent, Herschensohn (2004) no recull errors de nombre en la producció dels clítics en francès L2 per part de dos adolescents anglòfons. En el cas del nostre treball, les tres llengües codifiquen la distinció dels trets morfològics de persona i nombre de manera similar, és a dir, tres persones –si bé aquí no abordem les distincions de persona ja que només estudiem la tercera persona– i dues especificacions de nombre, i el gènere. Totes tres llengües tenen gènere gramatical, a banda del gènere natural, i, en el cas dels clítics d'acusatiu, codifiquen la distinció masculí/femení. Les formes dels clítics masculí i femení codifiquen igualment la distinció de gènere natural i distingeixen entre masculí i femení. Això és igual en les tres llengües implicades: totes tres tenen distincions de gènere gramatical. Per tant, adoptant la proposta de Tsimpli (2014), totes tres llengües pertanyen al mateix macroparàmetre, cosa que comporta que l'aprenent no ha de canviar el valor d'aquest paràmetre i s'enfronta a una tasca d'adquisició més simple.

Pel que fa a l'adquisició dels trets de funció, les troballes relacionades amb altres llengües pròximes, i que també tenen clítics, com són el francès, l'espanyol i l'italià, ens serviran per

formular les nostres hipòtesis. En l'estudi sobre el francès L2 de Harley (1986), es constata que els anglòfons dominen més les construccions amb clíctic d'objecte directe que les que tenen un objecte indirecte. En espanyol L2, Montrul (1997, 1999 i 2002) analitza el coneixement dels clítics per part de francòfons i anglòfons i conclou que els primers tenen un avantatge, sobretot en els estadis inicials, en la construcció amb datius pel fet que en la seva L1 també n'hi ha. En italià, Santoro (2007) estudia l'adquisició de la distinció dels casos d'acusatiu i de datiu i la posició en italià L2 per part d'anglòfons adults de nivell inicial, intermedi i avançat. Segons l'autor, les propietats morfològiques dels clítics s'adquireixen després de les propietats sintàctiques, fet que suggereix que tots dos tipus de propietats s'adquireixen de manera independent. També remarca que el desenvolupament de l'adquisició dels clítics és gradual i progressa a mesura que la instrucció formal avança. Després de dos anys d'instrucció, Santoro conclou que els aprenents de L2 dominen la posició dels clítics i que, en canvi, continuen fent alguns errors de funció dels clítics. Tenint en compte que els nostres participants són aprenents de L2 català de nivells avançats, hem descartat l'estudi de la posició i ens hem centrat en les propietats morfosintàctiques de gènere, nombre i funció.

Per acabar, recordem que els nostres aprenents són infants (9-12 anys) i, per tant, d'acord amb algunes teories, tindrien un avantatge sobre els aprenents adults d'una L2 del mateix nivell de coneixement (Meisel, 2008, Unsworth et. al., 2014); això també ho explorarem tot comparant els seus resultats amb els que ens proporciona la bibliografia sobre la L2 en edat adulta i amb els pocs treballs sobre la L2 en edat infantil.

En resum, fins ara, sobre l'adquisició dels clítics adverbials en aprenents de L2 català, només ens consta el treball de Soto-Corominas (2018) en infants bilingües català-castellà i els estudis de Perpiñán (2017) i Gavarró (2018) en adults bilingües català-castellà. Un dels objectius d'aquesta tesi és contribuir a l'anàlisi de tots aquests clítics sobretot a partir de la producció. A propòsit de les dades de producció, és important fer una nota sobre els procediments de provocació de dades: la dificultat d'elicitat clítics ja havia estat comprovada en estudis anteriors. Hendriks (2000) es va servir d'imatges per obtenir dades de producció oral. Els

resultats de la producció de construccions de tòpic amb clíctic de represa, però, van ser minsos. Més endavant, a Ferdinand (2002), es va recórrer a una tasca de narració oral a partir d'imatges. Novament, els resultats van ser poc fructífers. També a l'estudi de Kerr (2002) es va usar un vídeo que pretenia estimular la producció dels clítics com a pronoms de represa en les construccions de tòpic a partir d'una narració del contingut del vídeo. Mitjançant aquesta tasca, es va aconseguir de nou una baixa producció de les construccions estudiades. Aquests resultats ens indiquen que les tasques de producció a partir d'una narració no estimulen les construccions que s'estudien en aquesta tesi pel fet que el manteniment del tòpic en una narració no propicia canvis de tòpic, que és el mateix que hem comprovat a l'experiment 1 d'aquesta tesi on el nombre de contextos per proporcionar la varietat de clítics desitjada a partir de la narració de la *Frog* han estat molt limitats. És per això que emprarem un test de producció guiada, la descripció del qual es detallarà més endavant.

A la llum d'aquestes troballes prèvies, plantegem les preguntes de recerca i les hipòtesis següents:

Pregunta de recerca 1: Coneixen les propietats morfosintàctiques *a)* de concordança (gènere i nombre) dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona els bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català? i *b)* de funció dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona i dels argumentals *en* i *hi*, partitiu *en* i locatiu *hi*? Entre el ventall de clítics explorats, n'hi ha uns de més difícils que d'altres i, per consegüent, es cometen més errors amb uns que amb d'altres?

Hipòtesi 1.1: Pel que fa als trets de concordança, és a dir, els trets de gènere i nombre dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, tot i que no hi ha dades per al català L2, disposem de les troballes prèvies per al francès L2 per part de danesos (Anderson, 1986) i anglòfons (Harley, 1986 i Herschenson, 2004). Els resultats evidencien que hi ha pocs errors de gènere i, que, quan se'n recull, la forma masculina és la forma usada per defecte (Anderson, 1986). Les primeres llengües dels nostres participants, el francès i el portuguès, són llengües amb el tret paramètric de gènere i, per tant, s'espera que els dos grups lingüístics portuguès-català i francès-

català es beneficiaran de l'existència d'aquest tret en la seva L1 i que cometran escassos errors de gènere.

Atès que els parells de llengües estudiats aquí (portuguès-català i francès-català) expressen distinció de gènere de manera semblant, esperem escassos errors en relació amb la realització d'aquest tret. La tasca per als aprenents consisteix a descobrir les formes morfosintàctiques associades als trets corresponents però no han de projectar un nou tret o construir una nova categoria absent en les seves L1.

Quant al nombre, s'esperen encara menys errors que de gènere ja que és un tret interpretable, coincident en les tres llengües, que rep suport semàntic, a diferència del tret de gènere gramatical, que és no interpretable. Els estudis citats més amunt documenten pocs errors de nombre i, en cas d'error, constaten un ús de la forma singular per defecte. Tenint en compte aquestes troballes prèvies, en el nostre estudi, s'espera pocs errors de nombre en les produccions dels clítics d'acusatiu i, si de cas, de datiu, i una sobreextensió de la forma singular en contextos en què s'esperaria un plural en els errors detectats.

Hipòtesi 1.2: Un altre tret morfosintàctic, central per als nostres objectius, és el de la funció o tret de cas. Aquest torna a ser un tret gramatical o sintàctic i no interpretable, que, a més, crucialment i de manera ben interessant, presenta certes incoherències entre les tres llengües. El francès i el català codifiquen lèxicament les distincions dels casos següents: acusatiu, datiu, partitiu i oblic (argumental i oblic locatiu). El portuguès, en canvi, només codifica acusatiu i datiu. La tasca d'aprenentatge és, doncs, diferent segons el parell de llengües: francès-català i portuguès-català. Per als portuguesos la tasca d'adquisició és més complexa ja que han d'adquirir els trets de cas o funció abstractes que els permetin projectar categories funcionals per hostatjar casos o funcions no realitzats en la seva llengua. En aquests casos en què l'aprenent ha d'afegir nous trets o noves categories funcionals s'espera una major influència de la L1 en forma de transferència negativa, o, des d'una perspectiva complementària, una manca d'adquisició. En les produccions dels infants portuguès-català i francès-català s'espera resultats diferents segons la funció dels clítics estudiats. Primerament, pel que fa a la distinció dels clítics d'acusatiu i de datiu, els resultats de Harley (1986), de Montrul (1997, 1999 i 2000) i de Santoro (2007) ens indiquen que el clíctic de datiu causa més dificultats que el clíctic

d'acusatiu, i que fins i tot en estadis avançats es continuen documentant errors de funció (Santoro, 2007). Tot i que els participants d'aquests estudis previs són parlants de L1 anglès –llengua sense clítics– que aprenen el francès, l'espanyol o l'italià com a L2 i, per tant, no són totalment comparables amb les combinatòries lingüístiques que formen part del nostre estudi, podem preveure que es documentaran més errors de datiu que d'acusatiu en els dos grups experimentals. En segon lloc, si partim de les aportacions de Bonet i de les conclusions de l'estudi de Perpiñán (2017), s'espera una jerarquia de dificultat pel que fa als clítics adverbials estudiats: seguint els resultats de Perpiñán en relació amb diferents graus de bilingües català-castellà, el clíctic *hi* locatiu serà el candidat que presentarà un ús més erosionat, seguit del clíctic *en* partitiu i dels clítics argumentals *en* i *hi*. Es preveu, també, sobretot per part del grup portuguès-català, i en línia amb les conclusions de Perpiñán, una variabilitat i una ommissió dels clítics –característiques que alguns autors han titllat d'adquisició incompleta de la segona llengua– ja que els lusòfons han d'afrontar l'adquisició d'uns trets i d'uns elements funcionals inexistent en el seu sistema pronominal clíctic natiu. En resum, preveiem una jerarquia de dificultat en l'adquisició del ventall de clítics que encarem en aquesta tesi, tal com deriva dels treballs de Bonet (1995) i Rosado (2007).

Pregunta de recerca 2: Es constata un paper de la transferència de la L1 portuguès i de la L1 francès en la L2 català en el coneixement i l'ús dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu i dels clítics *en* argumental, *en* partitiu, *hi* argumental i *hi* locatiu per part dels bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català?

Hipòtesi 2: Els resultats dels treballs previs sobre el paper de la transferència de l'anglès en el francès L2 ressenyats més amunt (Paradis, 2004; White, 1996; Prévost, 2006) no ens permeten afirmar que la L1 juga un paper crucial en l'adquisició dels pronoms clítics en francès per part d'anglòfons, i per tant, basant-nos en aquests estudis, no es preveu concloure un paper decisiu de la L1 portuguès o de la L1 francès en la L2 català. Tanmateix, Grüter i Crago (2012) han proposat que la L1 espanyol influeix positivament la L2 francès en infants bilingües, quan se'ls compara amb infants de L1 xinès. Segons les autores, el fet que tant el francès com l'espanyol són llengües amb sistemes pronominals

clítics i, per consegüent, llengües molt pròximes lingüísticament, beneficia els infants de L1 espanyol. Tenint en compte aquestes observacions, les nostres combinatòries lingüístiques són interessants ja que, tot i tractar-se totes tres de llengües romàniques, en relació amb els pronoms clítics, es componen d'una llengua molt pròxima al català –el francès–, i d'una altra de més distant des del punt de vista morfosintàctic –el portuguès–. En altres paraules, aquests dos parells de llengües difereixen mínimament entre elles i ens permeten comprovar fins a cert punt si la influència de la L1 exerceix algun tipus de rol. Ateses aquestes característiques, és possible que constatem una influència translingüística diferent segons els grups lingüístics: d'una banda, el grup francòfon es beneficiaria de l'existència de formes clítics adverbials en la seva L1. Per contra, la inexistència de formes equivalents a aquests clítics en portuguès pot comportar que els bilingües portuguès-català tinguin més dificultats que els bilingües francès-català per projectar una categoria funcional on hostatjar alguns arguments o adjunts, que, en català, s'expressen mitjançant un clític i que en la seva llengua són nuls. Aplicant la lògica d'aquesta línia argumentativa, no s'esperaria diferències entre les dues L1 pel que fa als clítics d'acusatiu i de datiu. En altres paraules, estem proposant que és més difícil generar una categoria funcional nova que realitzar una categoria ja existent en la L1 amb les formes morfosintàctiques pròpies de la L2, tal com s'ha avançat en la hipòtesi 1.2.

6.5.2 Participants

En aquest experiment hi ha participat els mateixos subjectes que en l'experiment 1, és a dir, dos grups experimentals, un grup francès i un grup portuguès, formats per 27 nens de L1 portuguès (mitjana d'edat 11;02 i rang 9;11-12;10) i 12 nens de L1 francès (mitjana d'edat 11;03 i rang 9;07-12;05). El grup control està format per 25 catalanoparlants (mitjana d'edat 11;01 i rang 10;02-12;08). Per garantir que el coneixement de català dels participants sigui al més homogeni possible i poder-ne fer una comparació a posteriori, tots els participants comparteixen el nivell d'escolarització i tots estan inscrits en el sistema educatiu andorrà. A més, tal com es descriu en l'apartat 6.3, el nivell de competència lingüística en català dels dos grups experimentals és avançat, gairebé natiu. En els apartats 6.2 i

6.3 anteriors, es detalla el perfil dels participants i el nivell de competència lingüística en català.

Taula 6.10
Característiques dels participants en l'estudi

participants	nombre	MCER	mitjana d'edat
L1 portuguès	27	avançat	11;02 (rang 9;11-12;10)
L1 francès	12	avançat	11;03 (rang 9;07-12;05)
L1 català	25	natiu	11;01 (rang 10;02-12;08)

6.5.3 Disseny experimental

6.5.3.1 Materials

S'ha dissenyat una prova de producció oral guiada per avaluar d'una banda la funció sintàctica dels pronoms clítics i d'una altra la variabilitat morfològica entre aquells clítics que en presenten. La prova està formada per quatre ítems d'entrenament, quatre distractors i 30 ítems experimentals. Entre els experimentals, hi ha cinc ítems per a cadascun dels sis clítics avaluats o sis condicions: acusatiu, datiu, *en* argumental, *hi* argumental, *en* partitiu i *hi* locatiu. Per als casos d'acusatiu i de datiu, que presenten variació de gènere i nombre, es van distribuir de manera que avaluessin també els trets morfològics de gènere i nombre, com s'acaba d'esmentar (vegeu la taula 6.11). Pel que fa als distractors, s'ha buscat que els participants produïssin un clític que no formés part de l'objectiu de l'estudi, i s'ha triat el pronom clític neutre *ho*.

Taula 6.11
Nombre d'ítems per pronom clític (experiment 2)

pronom clític	nombre d'ítems
acusatiu	<i>el</i> (1), <i>la</i> (2), <i>els</i> (1), <i>les</i> (1)
datiu	<i>li</i> (2), <i>els</i> (3)
<i>en</i> argumental	5
<i>en</i> partitiu	5
<i>hi</i> argumental	5
<i>hi</i> locatiu	5

Tots els ítems de l'experiment es presenten juntament amb una imatge capturada a partir d'un vídeo d'un conte infantil, i integrada posteriorment a una presentació de Power Point. Cadascuna de les imatges, utilitzades només una vegada en l'experiment, pretén provocar la producció d'un clític concret. Cada imatge s'acompanya d'una afirmació descriptiva amb la intenció que el participant respongui confirmant o negant aquesta afirmació. Per estimular la producció del pronom clític en lloc de l'argument, es donen les instruccions següents al participant: “*A continuació, veuràs un seguit d'imatges del conte de la Caputxeta vermella i el Llop amb una frase cadascuna. Afirma o nega (amb sí o no) les frases repetint el que està en negreta i sense repetir el que està ratllat.*” El verb principal està destacat en negreta i el complement que cal substituir pel pronom clític adient està ratllat, tal com es mostra als exemples següents. El conjunt de l'experiment es pot consultar a l'annex 4.

Figura 6.6
Exemples d'estímuls de l'experiment 2

<i>imatge estímulo</i>	<i>imatge estímulo</i>
<p>La Caputxeta té els ulls oberts.</p> <p>.....</p> 	<p>L'àvia fa un petó a la neta.</p> <p>.....</p>
<p><i>resposta esperada</i> No, els té tancats.</p>	<p><i>resposta esperada</i> Sí, li fa un petó.</p>

<i>imatge estímulo</i>	<i>imatge estímulo</i>
<p>El caçador s'oblida de l'àvia.</p> <p>.....</p> 	<p>Pel camí no cull flors.</p> <p>.....</p>
<p><i>resposta esperada</i> No, no se n'oblida.</p>	<p><i>resposta esperada</i> Sí que en cull.</p>

<i>imatge estímulo</i>	<i>imatge estímulo</i>
<p data-bbox="373 268 633 297">El caçador s'enfada amb el llop.</p> <p data-bbox="489 300 516 319">- ...</p> 	<p data-bbox="749 249 1069 277">El llop no s'amaga entre els arbres.</p> <p data-bbox="892 281 919 300">- ...</p>
<p data-bbox="314 719 552 748"><i>resposta esperada</i></p> <p data-bbox="333 752 533 780">Sí, s'hi enfada.</p>	<p data-bbox="749 719 987 748"><i>resposta esperada</i></p> <p data-bbox="749 752 987 780">Sí que s'hi amaga.</p>

Tots els ítems experimentals són oracions simples, d'ordre subjecte-verb-complement, i contenen un sol complement, que és el que cal pronominalitzar per la forma de clític esperada en la resposta. Pel que fa al temps verbal, la finitud de tots els verbs ha estat controlada per tal que el clític s'usés en posició preverbal. Recordem que la posició no és una propietat sintàctica avaluada en aquesta prova. Els ítems es van aleatoritzar de manera que una mateixa condició –una mateixa forma de clític– no aparegués dues vegades consecutives en l'experiment i també es van equilibrar les oracions afirmatives i negatives. A continuació, la taula 6.12 reproduïx un exemple per a cadascuna de les sis condicions de l'experiment (vegeu l'annex 4, que conté el conjunt complet de les oracions de la prova):

Taula 6.12
*Exemples d'estímuls i respostes esperades per pronom clític
(experiment 2)*

clític	estímul	resposta esperada
acusatiu	La Caputxeta té els ulls oberts.	No, els té tancats.
datiu	L'àvia fa un petó a la neta .	Sí, li fa un petó.
<i>en</i> argumental	El caçador s'oblida de l'àvia.	No, no se n' oblida.
<i>en</i> partitiu	Pel camí no cull flors .	Sí que en cull.
<i>hi</i> argumental	El caçador s'enfada amb el llop.	Sí, s' hi enfada.
<i>hi</i> locatiu	El llop no s'amaga entre els arbres.	Sí que s' hi amaga.

Els ítems experimentals contenen vocabulari bàsic per eludir dificultats de comprensió lèxica per part dels subjectes de L2 català. Els verbs de la prova també s'han triat seguint criteris de simplificació lèxica i adequació al conte infantil. Hi ha dos verbs que s'han repetit en dos ítems experimentals: el verb *tenir*, en dos ítems que buscaven provocar un pronom clític d'acusatiu, i el verb *fer*, en dos ítems que induïen la producció d'un pronom clític de datiu. La taula 6.13 presenta els verbs que s'han utilitzat en la prova, segons els pronoms exigits en cada context:

Taula 6.13
Relació de verbs usats segons el pronom clític (experiment 2)

clític	verbs
acusatiu	deixar, mirar, devorar, tenir
datiu	confessar, fer, dir, demanar
<i>en</i> argumental	venir, allunyar-se, alegrar-se, oblidar-se, parlar
<i>en</i> partitiu	créixer, veure, dir, collir, portar
<i>hi</i> argumental	creure, somiar, caure, enfadar-se, barallar-se
<i>hi</i> locatiu	dirigir-se, anar, amagar-se, viure, saltar

6.5.3.2 Procediment

La investigadora va posar en pràctica l'experiment de manera individual amb cadascun dels participants, en una aula de la pròpia escola del nen. El suport que es va emprar per dur a terme l'experiment és una presentació de Power Point, un ordinador portàtil de mida 17,3" i una enregistradora digital. La investigadora va explicar les instruccions al participant i es va assegurar que l'alumne entengués la prova. A continuació, abans de començar l'experiment, la investigadora va presentar al participant els 4 ítems de prova per assegurar-se que l'alumne entenia la dinàmica de la prova. Tot seguit, es va iniciar la prova: la investigadora va passar les diapositives una per una tot llegint l'ítem experimental de cada diapositiva al participant. Si la resposta distava molt de l'estructura buscada, la investigadora tornava a repetir l'ítem tot intentant provocar la construcció esperada però evitant proporcionar-ne cap model. Si el participant no responia a algun dels ítems, la investigadora tornava a repetir l'oració, i esperava que li proporcionés una resposta abans de passar a la diapositiva següent. Tot i que no hi havia un límit de durada de l'experiment, el temps

que s'hi ha dedicat ha estat d'entre 10 i 15 minuts, aproximadament. L'experiment, enregistrat, ha estat transcrit i codificat a posteriori per la investigadora.

6.5.4 Codificació

Les respostes dels participants han estat codificades en cinc categories:

a) Producció del pronom clític correcte.

Estímul: El llop **devora** l'àvia.

Resposta correcta: Sí, el llop **la** devora.

b) Producció d'un sintagma determinant ple (SD) en lloc del pronom clític esperat, repetint l'argument que calia reemplaçar o usant una expressió forma sinònima, fet que converteix l'enunciat en pragmàticament poc adequat.

Estímul: El llop **devora** l'àvia.

Resposta errònia: Sí, el llop devora **la iaia**.

c) Omissió del pronom clític, cosa que resulta en una construcció ~~en~~ agramatical.

Estímul: El llop **devora** l'àvia.

Resposta errònia: Sí, devora.

d) Comissió d'un error de funció en el pronom clític produït.

Estímul: El llop **devora** l'àvia.

Resposta errònia: Sí, **li** devora.

e) Comissió d'un error morfològic, en les formes variables dels pronoms clítics d'acusatiu (gènere i nombre) i de datiu (nombre).

Estímul: El llop **devora** l'àvia.

Resposta errònia: Sí, **el** devora.

També es va crear una categoria de duplicació de pronom clític, opció incorrecta en català, però no se n'ha recollit cap (per exemple: *L'àvia la devora el llop*). Els canvis en l'enunciat, com ara afegir

adjectius a les respostes o canviar el temps verbal, canvis que no afecten la producció del pronom clític esperat, s'han transcrit però no interfereixen en els resultats de l'experiment.

Un cop codificats tots els clítics objecte d'estudi, es van extreure i se'ls va atorgar la següent puntuació: un punt a les respostes correctes (clític produït correctament) i zero punts a les respostes incorrectes (*b, c, d i e*).

6.5.5 Resultats

En aquest apartat es presenten els resultats obtinguts per part dels dos grups experimentals i del grup control. Per a cada clític i participant, s'han calculat els resultats en funció de les categories recollides en la secció anterior i, posteriorment, s'han calculat les mitjanes per grups. Recordem que per a cada condició, és a dir, per a cada pronom clític, hi ha cinc ítems o ocurrencies i, per tant, els resultats es compten sobre un total de cinc. Amb els valors obtinguts, s'ha realitzat l'estadística inferencial mitjançant el programari SPSS 20 prenent com a significatiu un p valor de nivell $alpha < ,05$. Abans d'entrar en el detall dels resultats per grups en les sis condicions estudiades, destaquem, d'una banda, tot i que no era un aspecte analitzat, que no s'ha registrat cap error de posició en relació amb el verb en la producció dels pronoms clítics per part dels subjectes. És important fer èmfasi en aquest resultat sobretot pel que fa al grup que té el portuguès com a primera llengua ja que la posició del pronom clític en portuguès no depèn de la finitud del verb com en català, sinó que depèn de les determinades condicions sintàctiques de l'oració. Com s'ha descrit en el capítol 3 d'aquesta tesi, en portuguès el pronom apareix abans del verb si l'oració principal és negativa, en qualsevol oració subordinada, en oracions interrogatives o exclamatives –amb pronom interrogatiu o exclamatiu–, en oracions coordinades amb la majoria de conjuncions, quan el verb va precedit d'un adverbi o locució adverbial, o quan l'oració comença amb un subjecte que conté un indefinit.

A continuació detallem els resultats obtinguts clític per clític i els resultats agrupant tots els clítics amb les corresponents anàlisis inferencials. També, al final de l'apartat 6.5.5, es presenta de

manera descriptiva els errors morfològics i els errors de funció. Els errors de gènere i nombre, o morfològics, no s'han inclòs en l'anàlisi inferencial ja que se n'han detectat pocs casos.

Anàlisi clíctic per clíctic

Pronom clíctic d'acusatiu

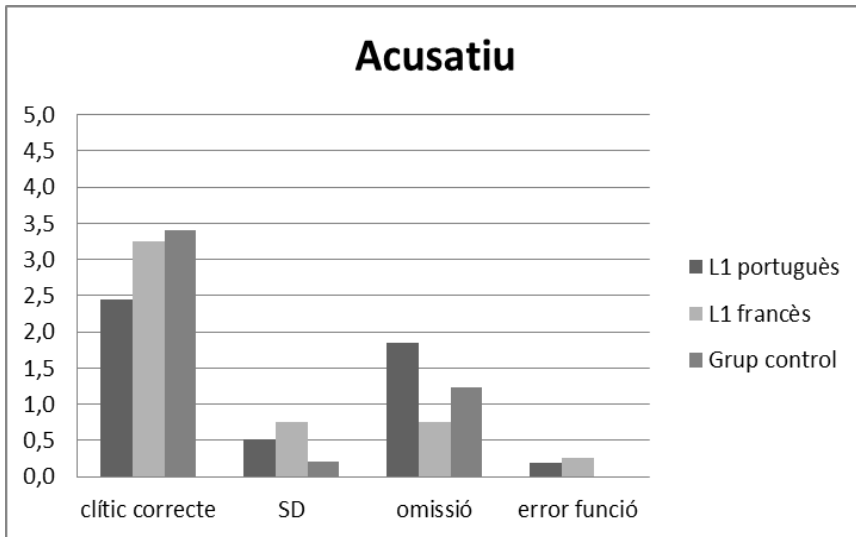
La taula 6.14 mostra els resultats per al pronom clíctic d'acusatiu. En tots tres grups els valors més alts corresponen a la resposta correcta; la mitjana del grup francès és força semblant a la del grup control però el grup portuguès se'n distancia més i, a més, la producció de clíctics correctes d'acusatiu d'aquest grup assoleix un nivell mitjà (una mitjana de 2,44, sobre un total de 5 respostes). Centrant-nos ara en les respostes incorrectes, la més representada és l'omissió: el grup que comet més omissions és el lusòfon, i curiosament, el que en presenta menys és l'altre grup experimental, és a dir el francès; el grup control se situa entremig amb una ràtio d'omissió d'1,24 sobre 5. Aquest és l'error sintàctic més ressenyable. Els altres dos tipus d'error, l'error sintàctic per ús d'un clíctic que té una altra funció, i l'error pragmàtic, és a dir la sobreproducció o ús d'un SD ple, presenten valors bastant baixos en els tres grups, en tots els casos inferiors a 1. Com a resum, sembla observar-se un patró força semblant entre els tres grups, essent una mica més bons els resultats dels catalanoparlants, seguits dels francesos. Els resultats es poden observar de manera gràfica a la figura 6.7.

Taula 6.14

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic d'acusatiu

acusatiu	clíctic correcte	SD	omissió	error funció
L1		0,52	1,85	
portuguès	2,44 (1,649)	(1,087)	(1,812)	0,19 (0,396)
		0,75	0,75	
L1 francès	3,25 (1,815)	(0,965)	(1,357)	0,25 (0,452)
		0,20	1,24	
grup control	3,40 (1,633)	(1,000)	(1,535)	0,0 (0,0)

Figura 6.7
Mitjanes de respostes del pronom clíctic d'acusatiu

A fi de comprovar si hi ha diferències significatives entre els dos grups experimentals i el grup control, s'han realitzat quatre ANOVAs d'un factor amb Grup com a variable independent i les quatre mesures analitzades (pronoms clíctics correctes, sintagma determinant ple, omissió i error de funció) com a variable dependent. Els resultats no mostren, per a cap de les quatre mesures estudiades, efecte significatiu de Grup (totes les $p > .05$). Podem concloure, doncs, que tots tres grups es comporten de manera similar en la producció correcta i incorrecta dels pronoms clíctics d'acusatiu en aquesta prova.

Pronom clíctic de datiu

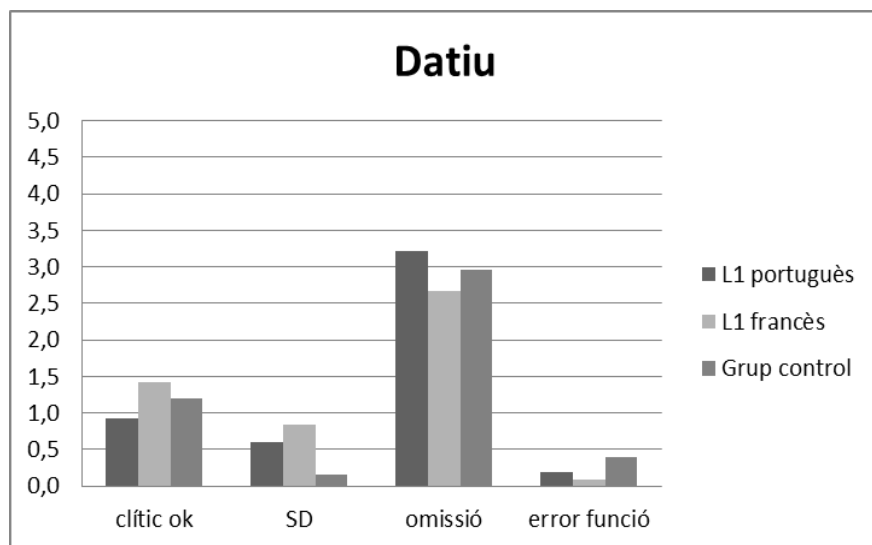
En aquesta secció, es presenten els resultats per grup del pronom clíctic de datiu (taula 6.15). La figura 6.8 mostra la distribució de les mitjanes de les respostes del grup control i dels grups lusòfon i francòfon. Destaca la baixa producció correcta del pronom clíctic de datiu de tots tres grups, i especialment del grup lusòfon que no arriba ni a una resposta correcta de mitjana sobre un total de cinc; també, crida l'atenció el baix nivell d'encert del grup control, un resultat inesperat que abordarem a la discussió. Entre les respostes incorrectes, destaca una alta omissió en tots tres grups; més de la

meitat dels ítems es resolien amb una el·lipsi del pronom: 2,96, en el grup control; 2,67, en el grup francòfon i 3,22, en el grup lusòfon. Els errors d'ús d'un SD ple i els errors de funció són semblants, tots inferior a 1.

Taula 6.15
Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clític de datiu

datiu	clíctic correcte	SD	omissió	error funció
L1 portuguès	0,93 (1,107)	0,59 (1,394)	3,22 (1,847)	0,11 (0,320)
L1 francès	1,42 (1,443)	0,83 (1,337)	2,67 (1,723)	0,08 (0,289)
Grup control	1,20 (1,041)	0,16 (0,800)	2,96 (1,457)	0,24 (0,436)

Figura 6.8
Mitjanes de respostes del pronom clític de datiu

Com per al clíctic d'acusatiu, s'han realitzat quatre ANOVAs d'un factor amb Grup com a variable independent, una per a cadascuna

de les mesures estudiades (pronom clíctic correcte, sintagma determinant ple, omissió i error de funció) com a variable dependent. Com en el cas dels clíctics d'acusatiu, les anàlisis no mostren efecte significatiu del Grup (totes les $p > .05$) i, per tant, podem afirmar que el comportament dels tres grups és similar en les quatre mesures avaluades.

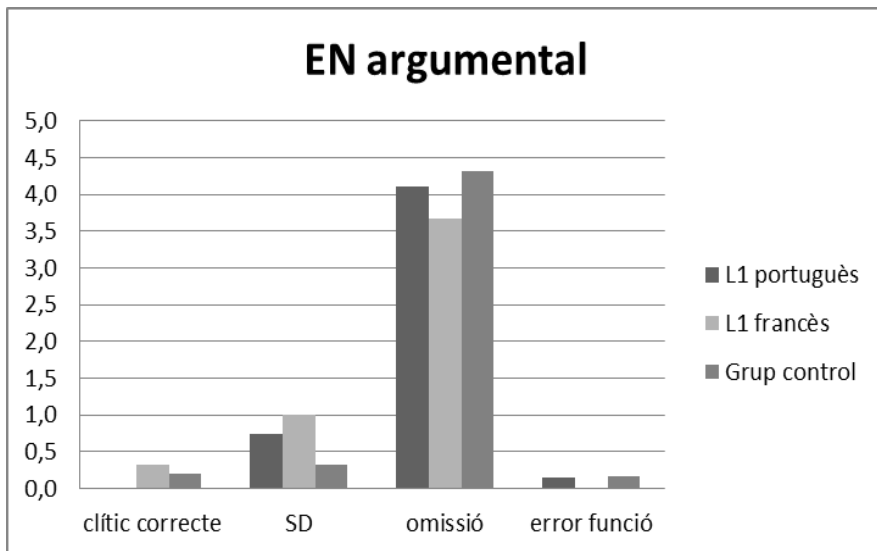
Pronom clíctic en argumental

Pel que fa al pronom clíctic *en* argumental, cal destacar una escassa producció correcta del clíctic per part del grup control i del grup francòfon, i nul·la en el cas dels lusòfons (taula 6.16). Entre les respostes incorrectes, destaca una forta omissió del clíctic per part del grup control (4,32); la mitjana del grup control és similar a la del grup lusòfon (4,11) i és lleugerament inferior en el grup francòfon (3,67). Pel que fa als errors de substitució del clíctic per un sintagma determinant ple, el grup control pràcticament no en fa i els dos grups experimentals l'usen només en una cinquena part dels casos com a estratègia de resposta. Finalment, els errors de funció són gairebé inapercebuts (tots inferiors a 0,2). La troballa més important pel que fa al pronom *en* argumental és que, en general, els participants de tots tres grups mostren una forta tendència a no realitzar-lo, podent-lo deixar absent en les seves respostes. Aquest resultat crida molt l'atenció, sobretot en el cas del grup control catalanoparlant, com també observàvem en el cas dels clíctics de datiu. Hi tornarem més endavant en l'apartat de la discussió. Els resultats per al clíctic *en* argumental es poden observar gràficament en la figura 6.9.

Taula 6.16
Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clític en argumental

<i>en</i> argumental	clíctic correcte	SD	omissió	error funció
L1 portuguès	0,0 (0,0)	0,74 (1,534)	4,11 (1,502)	0,15 (0,362)
L1 francès	0,33 (0,888)	1,0 (1,348)	3,67 (1,371)	0,0 (0,0)
grup control	0,20 (0,408)	0,32 (1,030)	4,32 (1,108)	0,16 (0,473)

Figura 6.9
Mitjanes de respostes del pronom clític en argumental

Novament, les ANOVAs realitzades en cadascuna de les quatre mesures per descobrir un efecte de Grup han donat un resultat no significatiu (totes les $p > .05$). Podem dir, doncs, que, pel que fa al clíctic *en* argumental, tots tres grups presenten patrons comparables, i torna a destacar clarament, com hem observat, la supressió del clíctic d'una manera aclaparadora.

Pronom clíctic en partitiu

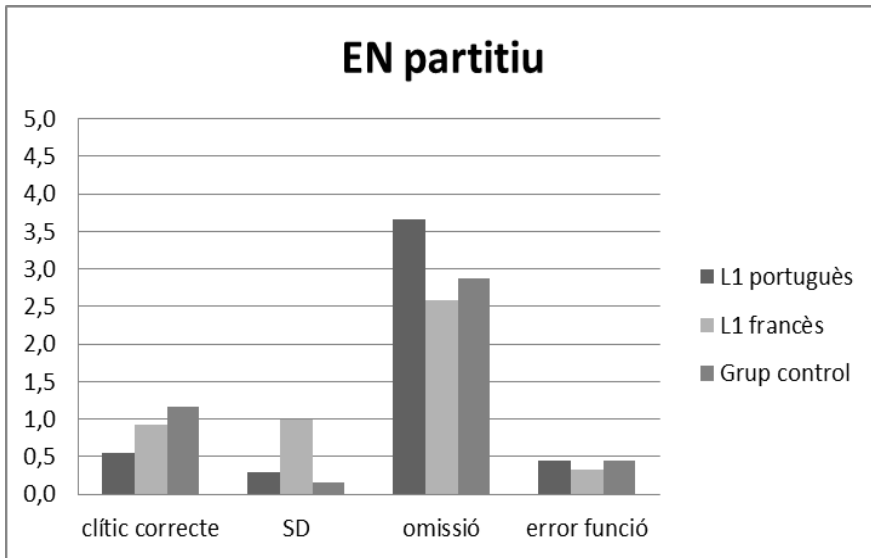
Els resultats que es presenten a la taula 6.17 posen de rellevància, com en el cas del clíctic anterior, una baixa producció correcta del clíctic *en partitiu* per part dels tres grups, sobretot del lusòfon; tot i així, la mitjana de producció correcta en el grup control és més elevada que per al clíctic *en argumental*. Entre les respostes incorrectes, destaca novament una alta omissió del clíctic, també entre els catalanoparlants, si bé no és tan marcada com en el cas de l'*en argumental*; el grup que produeix menys el clíctic és el lusòfon. De nou, l'estratègia de recórrer a un SD ple en lloc del clíctic corresponent s'observa en el grup francòfon. Sembla que aquest és un recurs reservat sobretot als aprenents i no pas als parlants nadius. Els resultats es mostren de manera gràfica en la figura 6.10.

Taula 6.17

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic en partitiu

<i>en partitiu</i>	correcte	SD	omissió	error funció
L1 portuguès	0,56 (1,121)	0,30 (0,823)	3,67 (1,617)	0,44 (0,974)
L1 francès	0,92 (1,379)	1,0 (1,651)	2,58 (1,564)	0,33 (0,492)
grup control	1,16 (1,281)	0,16 (0,800)	2,88 (1,878)	0,44 (0,768)

Figura 6.10
 Mitjanes de respostes del pronom clíctic en partitiu

Les quatre ANOVAs realitzades per a cadascuna de les quatre mesures no generen efecte significatiu del Grup en el clíctic *en partitiu*. Només es detecta un efecte marginalment significatiu de Grup ($F(2, 61) = 2.910, p = .062$) en la producció d'un SD ple; l'ajustament post-hoc de Tukey HSD identifica diferències entre el grup control i el grup francòfon ($p = .056$).

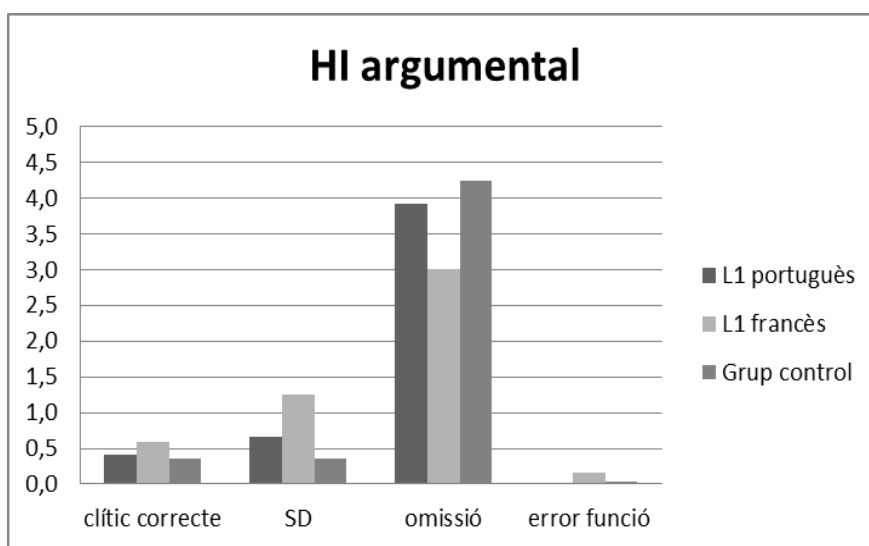
Pronom clíctic hi argumental

La taula 6.18 mostra els resultats per a la condició del pronom clíctic *hi argumental* per grups. Així com en els dos clíctics anteriors, l'*en argumental* i l'*en partitiu*, destaca principalment una baixa producció correcta del clíctic *hi argumental* en els tres grups, en tots els casos inferior a 1. Entre les respostes incorrectes, ressalta una mitjana d'omissió molt elevada per part dels tres grups i superior en els catalanoparlants en comparació amb els dos grups experimentals. Els errors d'ús d'un SD ple en lloc del clíctic són inferiors a 1 en el grup control i en el grup lusòfon, i són més pronunciats en el grup francòfon. Pel que fa als errors de funció, són inferiors a 1 en tots tres grups. Aquests resultats s'evidencien en la figura 6.11.

Taula 6.18
 Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clític hi argumental

<i>hi</i> argumental	clíctic correcte	SD	omissió	error funció
L1 portuguès	0,41 (0,931)	0,67 (1,641)	3,93 (1,730)	0,0 (0,0)
L1 francès	0,58 (0,996)	1,25 (1,545)	3 (1,758)	0,17 (0,389)
grup control	0,36 (0,757)	0,36 (1,036)	4,24 (1,332)	0,04 (0,20)

Figura 6.11
 Mitjanes de respostes del pronom clíctic hi argumental

Les quatre ANOVAs corresponents només indiquen dos efectes marginals del factor Grup en la mesura d'error de funció ($F(2, 61) = 2.702, p = .075$) entre el grup lusòfon i el grup francòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .061$) i en l'omissió del clíctic ($F(2, 61) = 2.486, p = .092$) entre el grup control i el grup francòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .076$).

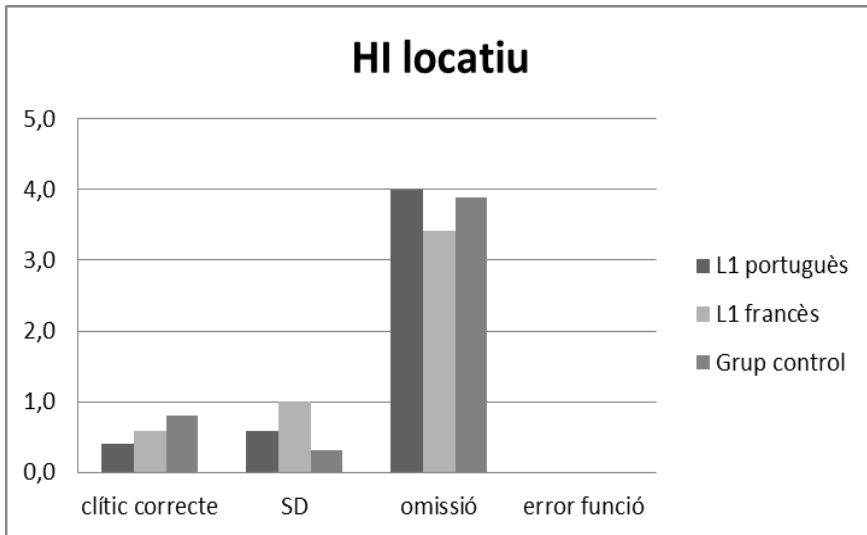
Pronom clíctic hi locatiu

Els resultats del pronom clíctic *hi* locatiu (taula 6.19 i figura 6.12) permeten observar, com en els pronoms clíctics analitzats fins ara, que les mitjanes de producció correcta del clíctic són molt baixes per part del grup control i dels dos grups experimentals, essent en tots tres grups inferiors a 1. Així com en els clíctics *en* argumental i *en* partitiu i *hi* argumental, la tendència del grup control i també dels dos grups experimentals és l'omissió del clíctic *hi* locatiu. Pel que fa als altres dos tipus d'error, els errors de funció, és a dir, d'ús d'un clíctic per un altre, són inexistentes en tots tres grups i els errors d'ús d'un SD ple són lleugerament superiors en el grup francòfon en comparació amb el grup control i l'altre grup experimental.

Taula 6.19
Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic hi locatiu

<i>hi</i> locatiu	clíctic correcte	SD	omissió	error funció
L1 portuguès	0,41 (0,844)	0,59 (1,474)	4 (1,544)	0,0 (0,0)
L1 francès	0,58 (0,900)	1,0 (1,414)	3,42 (1,379)	0,0 (0,0)
grup control	0,80 (1,258)	0,32 (1,030)	3,88 (1,590)	0,0 (0,0)

Figura 6.12
Mitjanes de respostes del pronom clític hi locatiu

Les quatre ANOVAs realitzades per al clíctic *hi* locatiu no generen diferències significatives entre els dos grups experimentals i el grup control en cap de les quatre mesures explorades. Tots quatre grups es comporten semblantment i torna a destacar un alt grau d'omissió.

Comparació de tots els clítics estudiats

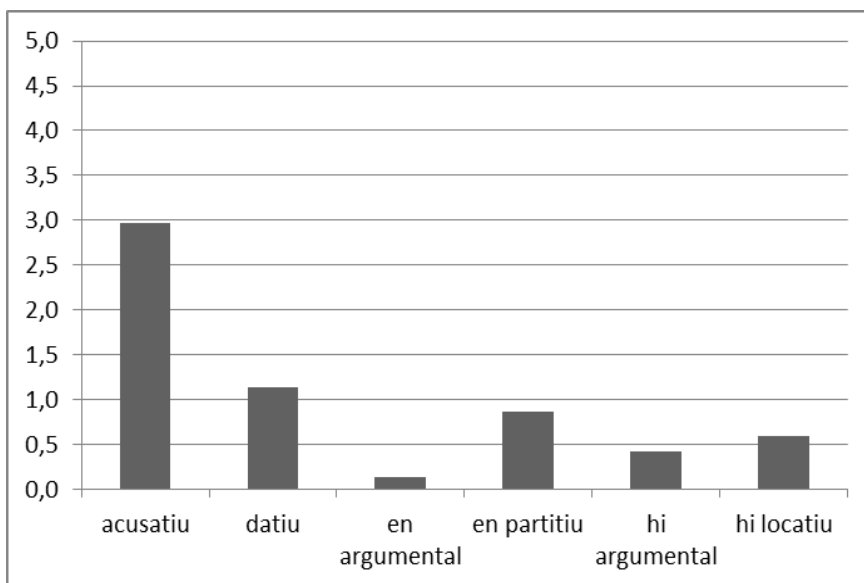
Fins aquí, en l'anàlisi clíctic per clíctic, hem vist alguns patrons recurrents i d'altres de diferents segons el clíctic. Volem ara, però, comparar tots sis clítics per examinar quins presenten més dificultat per als grups d'aprenents de català com a L2 i si s'endevinen estratègies repetides a través dels pronoms. Efectuarem aquestes anàlisis sobre la mesura de clítics correctes i, dins dels incorrectes, sobre la mesura d'omissió de clítics, atès que és la resposta inadequada més representada en tots els clítics i en tots els grups.

L'ANOVA de mesures repetides sobre la realització correcta del clíctic amb Grup com a factor inter-subjectes i Tipus de pronom com a factor intra-subjectes genera un efecte significatiu principal de Tipus de pronom ($F(5, 57) = 32.990, p = .000$) però no de la

interacció Grup*Tipus de pronom, cosa que confirma els resultats obtinguts en les anàlisis per separat.

En no haver-hi diferències entre grups, es va realitzar una ANOVA de mesures repetides agrupant tots els subjectes, independentment del grup, per tal d'aconseguir més força estadística. En la figura 6.13, es mostren les mitjanes de producció correcta agrupades per pronom clític.

Figura 6.13
Mitjanes de producció correcta per pronom clític de tots els participants

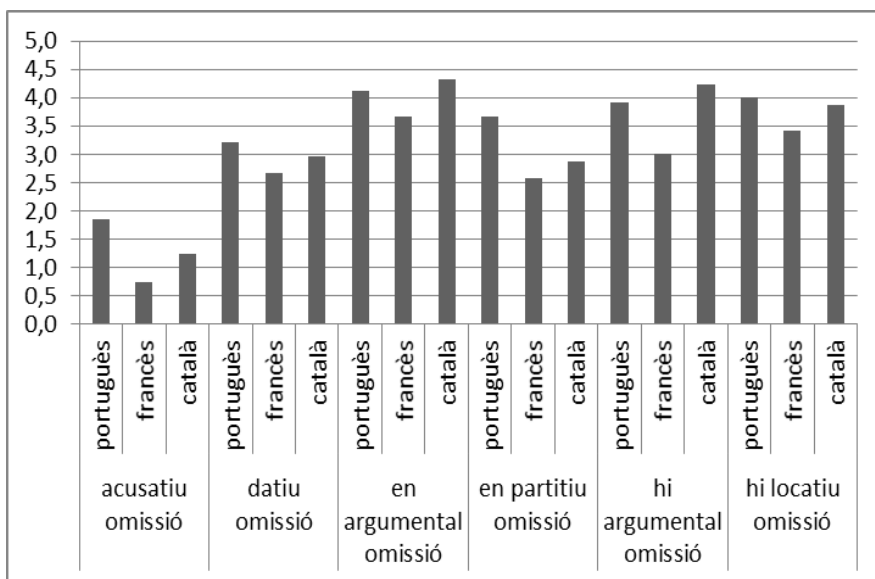

L'ANOVA va donar com a resultat un efecte principal de Pronom ($F(5, 59) = 35.515, p = .000$) i el càlcul del coeficient de Bonferroni en les comparacions *post hoc* per parells de clítics va donar els resultats que es consignen a continuació. El pronom acusatiu és significativament diferent de la resta de clítics ($p = .000$, en totes les comparacions) en el sentit que és el que rep més encerts i és, per tant, el més fàcil de realitzar per a tots els grups. El pronom datiu és el segon pronom que rep més encerts i es mostra significativament diferent dels altres ($p < .001$) excepte del clític *en partitiu*. El clític *en partitiu* no difereix, no obstant això, del pronom de datiu ni del pronom *hi* en cap de les dues formes, argumental i locatiu.

de Pronom ($F(5, 57) = 36,141, p = .000$) però no de la interacció Pronom*Grup. Això significa que el comportament dels tres grups és similar davant l'omissió dels pronoms. A continuació, en la figura 6.14 es mostren les mitjanes d'omissió per pronom clític.

Reprent el que s'ha detallat en l'anàlisi clíctic per clíctic pel que fa a l'omissió, l'ANOVA d'un factor només detecta un efecte marginal de Grup en l'omissió del clíctic *hi* argumental ($F(2, 61) = 2.486, p = .092$) entre el grup control i el grup francòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .076$), en el sentit que els francòfons elideixen menys el pronom que els propis catalans traient profit, probablement, de la solució més estable en la seva L1. Tornarem sobre aquesta qüestió més endavant en discutir els resultats.

Figura 6.14
Mitjanes d'omissió per pronom clíctic i per grup

En definitiva, si fem un balanç dels diversos elements que han anat sorgint en l'anàlisi anterior, sembla evident destacar en primer lloc que els clítics que presenten més dificultats per als dos grups experimentals són els clítics argumentals *en* i *hi*, seguits del clíctic *hi* locatiu i del clíctic *en* partitiu. Els clítics corresponents a les funcions de datiu i d'acusatiu es resolen molt millor, sobretot aquests darrers, com hem destacat més amunt en la jerarquia de dificultat proposada. Val a dir que la baixa producció correcta dels clítics *en* i

hi, en les funcions suara esmentades, i del clíctic de datiu també es constata en els catalanoparlants. Així, es remarca una forta tendència a l'omissió dels clítics més vulnerables per part dels lusòfons i dels francòfons, però, també, com apuntàvem, per part del grup control. Per consegüent, no és clar que els aprenents de L2 català no sàpiguin projectar aquestes categories funcionals en la seva L2 sinó que podem atribuir aquests resultats al fet que els lusòfons i els francòfons estan reproduint el model al qual estan sotmesos. Cal apuntar, també, que la naturalesa de la tasca pot haver propiciat l'omissió d'alguns dels clítics estudiats. En aquest sentit, cal esmentar que alguns dels contextos contenen verbs que, per qüestions lexicosemàntiques, permeten al parlant interpretar informació de caràcter pragmàtic sense recórrer al clíctic. És el cas, per exemple, d'alguns dels verbs de moviment direccional. El fet que els verbs utilitzats en aquesta prova siguin de naturalesa ben diferent i impliquin usos dels clítics que poden resultar difusos segons les regles de la pragmàtica pot haver contribuït a l'omissió per part dels nadius i, de retruc, per part dels aprenents de L2 català. Reprendrem aquestes reflexions amb més detall en l'apartat següent.

Descripció detallada dels errors morfosintàctics dels clítics

Tot i que un dels nostres objectius és estudiar si els aprenents coneixen les propietats morfològiques dels clítics, és a dir, les corresponents als trets de persona i nombre, hem assenyalat al començament de la secció de resultats que el nombre d'errors morfològics és molt baix, tant en els dos grups experimentals com en el grup control, i per tant no s'han inclòs en l'anàlisi inferencial. En aquest apartat repassem d'una manera detallada els errors morfològics dels clítics que tenen flexió de concordança, és a dir, els errors de gènere i nombre de l'acusatiu i els errors de nombre del datiu. A més a més, incloem en aquesta secció una descripció àmplia i detallada dels errors de funció de tots els clítics que, si bé s'han inclòs en l'anàlisi inferencial, són igualment molt poc freqüents, com hem vist en l'apartat anterior.

Acusatiu

En els ítems en què calia produir un clíctic d'acusatiu, s'ha registrat un nombre anecdòtic d'errors morfològics, és a dir, errors de gènere i nombre, per part dels grups lusòfon i francòfon. Recordem que els clíctics analitzats varien en gènere i nombre: acusatiu *el* (1), *la* (2), *els* (1), *les* (1); datiu *li* (2), *els* (3). En les respostes dels lusòfons, només es detecta un sol error de gènere, concretament, d'ús de masculí plural per femení plural (*sí que els té*), i cap error de nombre. Si analitzem els errors dels francòfons, només s'observa un error de nombre singular per plural –també amb el verb *tenir*– en els ítems que induïen la producció de l'acusatiu. Pel que fa al grup control, es detecten dos errors de gènere i cap error de nombre en els ítems que induïen la producció d'un acusatiu. En concret, han usat el gènere masculí en lloc del femení amb els verbs *devorar* i *mirar*. Sembla clar que, tant en els dos grups experimentals com en el grup control, el denominador comú dels escassos errors morfològics és l'ús de la forma no marcada de masculí singular.

Vegem ara els errors de funció en la producció del clíctic d'acusatiu. Començant pels dos grups experimentals, els lusòfons han usat en cinc ocasions el clíctic de datiu *li* en lloc de l'acusatiu *la* amb els verbs *deixar* i *mirar*. Com a mera hipòtesi, i tenint en compte la forta presència del castellà en el context sociolingüístic dels aprenents descrit a l'inici d'aquest capítol, aquest error de funció podria atribuir-se a l'ús força estès en castellà del datiu en lloc de l'acusatiu, fenomen conegut com a *leïsmes* (Marín *et al.*, 1998) i sancionat per la gramàtica normativa del castellà. En portuguès, com en català i en castellà, aquests verbs són transitius i, per tant, en aquests ítems, caldria haver usat la forma acusativa. Aquest error també es constata entre el grup francòfon en dues ocasions: usen el datiu *li* en lloc de l'acusatiu femení també amb el verb *mirar*. Com apuntàvem per al portuguès, en francès aquest verb també és transitiu i, per consegüent, podem atribuir aquest error a una extensió del *leïsmes* del castellà. A diferència dels grups experimentals, el grup control no ha substituït en cap ocasió l'acusatiu per un altre clíctic.

La taula 6.20 recapitula els errors que s'acaben de reportar per a l'acusatiu. Reprenent el que afirmàvem a l'inici d'aquest apartat, els errors morfosintàctics són pràcticament inexistents en els dos grups experimentals i, per tant, podem argüir que els nostres aprenents

coneixen tant les propietats morfològiques com les propietats sintàctiques del clíctic acusatiu, o, en altres paraules, que la realització del clíctic d'acusatiu no els comporta un obstacle insalvable: quan tenen dificultats, si de cas, recorren a l'omissió (vegeu la taula 6.14).

Taula 6.20
Errors morfosintàctics del pronom clíctic acusatiu

acusatiu	gènere	nombre	funció
control	2/125	0/125	0/125
L1			
portuguès	1/135	0/135	5/135
L1 francès	0/60	1/60	2/60

Datiu

Tal com s'observa a la taula que recull els resultats per al clíctic de datiu (taula 6.21), els errors tant de nombre com de funció són també negligibles. En primer lloc, pel que fa als errors de nombre, gairebé no se'n documenta cap per part dels grups experimentals: només el grup lusòfon ha comès dos errors de singular en lloc de plural amb el verb *dir*; entre el grup francòfon no se n'ha detectat cap. Curiosament, el grup control ha produït més errors de nombre que els experimentals (10) i també de funció, com veurem més avall. En concret, l'error més destacable és la sobreextensió del singular en contextos de plural i, en gairebé tots els casos (9 de 10), constatem que els errors afecten els verbs *dir* i *demanar* en els ítems *La Caputxeta diu adéu a l'àvia i al caçador* i *El llop demana perdó a l'àvia i a la Caputxeta*. En tots dos ítems, la presència d'una expressió verbal composta (*dir adéu* i *demanar perdó*) i el fet que el complement que cal substituir estigui format per dos elements coordinats (*a l'àvia i al caçador* i *a l'àvia i a la Caputxeta*) pot haver generat dificultats a l'hora de reemplaçar el complement indirecte pel clíctic de datiu *els* o per la combinació *els hi*, pròpia del català col·loquial. El fet que aquest error de manca de concordança de nombre no es documenti entre els grups experimentals es pot explicar perquè els aprenents realitzen més el complement

mitjançant una expressió lèxica completa, un SD, com s'aprecia a la taula 6.15.

En segon lloc, si considerem els errors de funció, els lusòfons han usat, en tres ocasions, un clíctic acusatiu en lloc del datiu en l'ítem *La Caputxeta fa mal al llop*. Aquest error també es detecta en una ocasió en el grup francòfon. En el grup control es constaten sis errors d'ús del clíctic d'acusatiu *el* en lloc del datiu *li* en aquest mateix ítem. Per tant, tots els errors de funció del clíctic de datiu es concentren en aquest estímul. Altra vegada, la coincidència dels errors en un estímul que contenia una expressió verbal complexa fa suposar que ha ocasionat dificultats en la producció del clíctic esperat.

Taula 6.21
Errors morfosintàctics del pronom clíctic datiu

datiu	nombre	funció
control	10/125	6/125
L1 portuguès	2/135	3/135
L1 francès	0/60	1/60

En argumental

En aquest apartat, es repassen exclusivament els errors de funció del clíctic *en* argumental atès que ni el clíctic *en* ni el clíctic *hi* no tenen flexió de concordança. Si fem un repàs dels errors de funció del clíctic *en* argumental, destaquem, en primer lloc, que els lusòfons han usat el clíctic *hi* en comptes d'aquest clíctic en tres ocasions en l'ítem *La mare ve de comprar* i, en una de les respostes, en l'estímul *El caçador parla de la caiguda del llop*, és a dir, en les construccions amb els verbs intransitius *venir* i *parlar*. En canvi, en les oracions en què hi intervenien els verbs *allunyar-se*, *alegrar-se* i *oblidar-se* –tots tres intransitius pronominals–, els aprenents lusòfons no han utilitzat cap altre clíctic. Sembla que la presència del clíctic *se* ha frenat l'expressió d'un altre clíctic.

També constatem que, amb els verbs *venir* i *parlar*, els lusòfons consideren més necessària l'expressió de l'argument que amb els

verbs pronominals: amb el verb *venir*, nou subjectes han recorregut a una expressió substitutòria de l'argument (*La mare ve del bosc*; *La mare ve de la tenda*; *La mare ve de les compres*; *La mare ve d'allà*; *La mare ve del bosc*) i, amb el verb *parlar*, set subjectes han utilitzat un mecanisme per expressar el complement (*El caçador parla del llop*; *El caçador parla de la caiguda de l'animal*; *El caçador parla de la baixada de l'animal*). En canvi, en les construccions amb verbs pronominals, verbs que ja tenen un pronom clíctic anafòric incorporat, els lusòfons han percebut com a menys obligatòria l'expressió de l'argument mitjançant una construcció sinònima: amb el verb *allunyar-se*, només hi han recorregut en tres ocasions (*La Caputxeta s'allunya de la mare*; *La Caputxeta s'allunya de l'àvia*; *La Caputxeta s'allunya de la ruta*); amb el verb *alegrar-se*, també en tres respostes (*El llop s'alegra de veure la nena*) i, amb el verb *oblidar-se*, en dues de les respostes (*El llop s'ha oblidat de la senyora* i *El llop no s'oblida de la persona*). Entre aquests darrers verbs, cal esmentar que *allunyar-se* és un verb de moviment direccional que comporta un desplaçament cap a un lloc i, per tant, les propietats semàntiques d'aquest verb ja expressen l'existència d'un lloc, fet que pot haver provocat que els parlants recorrin a l'anàfora el·líptica. Pel que fa al grup francòfon no ha comès cap error de funció ni ha fet servir expressions substitutòries.

En el grup control, es recull el mateix nombre d'errors que en el grup lusòfon. Així com en aquest grup experimental, es constata l'ús del clíctic *hi* només amb els verbs no pronominals: en dues ocasions, amb el verb *parlar* i, dues vegades, amb el verb *dir*. També, en dos dels subjectes controls, es constata l'ús d'expressions per recórrer a la substitució de l'argument. Amb els verbs intransitius, aquests subjectes han usat una única expressió substitutòria amb el verb *parlar* (*El caçador parla de l'animal*). Amb els verbs intransitius pronominals, se'n registra una amb el verb *allunyar-se* (*La Caputxeta s'allunya del pont*); amb el verb *alegrar-se*, també en una de les respostes (*El llop s'alegra de veure la noia*) i, amb el verb *oblidar-se*, en dues de les respostes (*El caçador no s'oblida d'ella*; *El caçador no s'oblida de l'àvia*). En definitiva, tot i que amb una freqüència molt inferior, els catalanoparlants, com el grup lusòfon, també s'han servit en algunes ocasions d'una expressió sinònima per evitar el clíctic esperat. Els resultats per al clíctic *en* argumental es consignen a la taula 6.22.

Taula 6.22
Errors de funció del pronom clític en argumental

<i>en argumental</i>	funció
control	4/125
L1 portuguès	4/135
L1 francès	0/60

En partitiu

Si observem la taula que recull els resultats del clític *en* partitiu (taula 6.23), d'entrada destaca un nombre més elevat d'errors que per al clític *en* argumental. Si filem prim, en el grup lusòfon es documenten 12 errors: vuit corresponen a l'ús del clític *hi* i, quatre, a l'ús d'un clític acusatiu *els*. Els estímuls on es concentren més errors són els que contenen els verbs *veure* i *dir*. Pel que fa als francòfons, han usat en dues ocasions el clític *hi* en l'ítem que contenia el verb *créixer* i el clític acusatiu *les* amb els verbs *portar* i *veure*. Entre els grups experimentals, es constaten, doncs, patrons comuns entre els clítics usats erròniament però no entre els verbs dels estímuls.

Si analitzem les respostes del grup control, remarcuem que els catalanoparlants han comès gairebé els mateixos errors que el grup lusòfon. En cinc de les respostes dels catalanoparlants es registra l'ús del clític acusatiu *els* en la construcció amb el verb *veure* (*La Caputxeta no veu esquirols*). En aquest mateix estímulo, un dels subjectes ha usat el clític *hi*. El segon ítem en què es recull més errors és el que contenia el verb *créixer*: en tres ocasions, els catalanoparlants han utilitzat el clític *hi* en lloc del clític *en*. Els dos errors restants corresponen a l'ús del clític *hi* amb els verbs *collir* i *portar*.

L'anàlisi d'aquests errors ens permet concloure que els grups experimentals es comporten de manera consemblant al grup control ja que en tots tres grups s'observa una substitució del clític *en* partitiu per l'acusatiu i pel clític *hi* sobretot amb el verb *veure*.

Taula 6.23
Errors de funció del pronom clític en partitiu

<i>en partitiu</i>	funció
control	11/125
L1 portuguès	12/135
L1 francès	4/60

Hi argumental

En els ítems en què calia produir aquest clític, els resultats (taula 6.24) no han ocasionat pràcticament cap error de funció sinó que, tal com hem mencionat en l'apartat dels resultats d'anàlisi clític per clític, els dos grups experimentals –i el grup control– s'han decantat per la no realització del clític *hi* argumental. Entre els lusòfons no es detecta cap error de substitució d'un clític per un altre. El grup francòfon, en canvi, ha usat, en dues ocasions, el clític *en* en comptes del clític *hi* en l'ítem *El llop cau en un son profund*. Entre els catalanoparlants, també es recull el mateix error en aquest estímul. Tot i que s'han obtingut algunes respostes correctes en aquest ítem entre tots dos grups experimentals, val a dir que aquest estímul pot haver generat dificultats tenint en compte l'edat dels participants pel sentit metafòric que implica. A més a més, dos dels ítems contenen predicats simètrics, és a dir, predicats que expressen reciprocitat i sempre demanen, com a mínim, dos participants o dues entitats. És el cas dels verbs *enfadar-se* i *barallar-se*. Aquests verbs permeten als parlants sobreentendre que hi ha un segon participant implicat sense la necessitat de produir el clític *hi*. Així, en aquests ítems, tot i que s'esperava que els parlants produïssin el clític (*S'hi ha enfadat*, *S'hi ha barallat*), les propietats lexicosemàntiques específiques d'aquests predicats poden haver propiciat que els parlants hagin deixat sobreentès el clític i l'hagin silenciàt.

Taula 6.24
Errors de funció del pronom clític hi argumental

<i>hi argumental</i>	funció
control	1/125
L1 portuguès	0/135
L1 francès	2/60

Hi locatiu

Per al clític *hi* locatiu (taula 6.25) no es registra cap error de funció o, en altres paraules, cap error de substitució d'una forma per una altra, en cap dels dos grups experimentals ni tampoc en el grup control. Recordem que, tal com hem observat en el paràgraf anterior, l'error sintàctic més destacable és l'omissió del clític.

Si analitzem els ítems que pretenien estimular la producció del clític *hi* locatiu, si bé és cert que alguns exigien obligatòriament aquest clític, com és el cas dels predicats amb els verbs de moviment *anar* i *dirigir-se*, en d'altres ítems les propietats del verb podrien haver ocasionat que el parlant ometi el clític. Ens referim als verbs *amagar-se* i *saltar*. Les condicions pragmàtiques poden haver fet decantar el parlant a silenciar el clític en les respostes *S'amaga* i *Salta* pel fet que l'expressió del lloc és fàcilment recuperable en el context situacional, i més tenint en compte que el participant reproduceix l'oració mirant una imatge en què apareix el personatge amagant-se o saltant.

Taula 6.25
Errors de funció del pronom clíctic hi locatiu

<i>hi</i> locatiu	funció
control	0/125
L1 portuguès	0/135
L1 francès	0/60

Resumint, i reprenent el que avançàvem a l'inici d'aquest apartat, el nombre d'errors morfològics en els clítics que tenen flexió de gènere i nombre (acusatiu) i de nombre (datiu) és anecdòtic. Pel que fa als errors de funció, com hem destacat en la secció de l'anàlisi comparada dels clítics estudiats, els resultats varien segons el clíctic. El nombre més baix d'errors es troba en les respostes que estimulaven la producció dels clítics acusatiu i datiu. En canvi, els errors en la producció dels clítics *en* i *hi* varien entre els grups experimentals. El clíctic *en* partitiu és el clíctic en què es recull més errors de funció. Això s'explica pel fet que, tal com hem observat anteriorment, és el clíctic menys erosionat en l'ús dels grups experimentals i també el grup control i per tant els participants poden haver jutjat com a més imprescindible l'expressió de l'argument. Pel que fa als clítics *en* i *hi* argumentals, no es registren gaires errors de funció i cap per al clíctic *hi* locatiu.

6.5.6 Discussió

Tot seguit articulem la discussió al voltant de les preguntes de recerca i les hipòtesis plantejades a l'apartat 6.5.1. Examinarem si els bilingües portuguès-català i francès-català dominen les propietats morfosintàctiques dels clítics que formen part d'aquest estudi i, a més a més, analitzarem si s'observa un efecte de transferència de la L1 portuguès i de la L1 francès en l'ús d'aquests clítics en el català L2 o si hi ha altres factors que hi poden intervenir.

Pregunta de recerca 1: Coneixen les propietats morfosintàctiques *a)* de concordança (gènere i nombre) dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona els bilingües seqüencials portuguès-català i

francès-català? i b) de funció dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona i dels argumentals *en* i *hi*, partitiu *en* i locatiu *hi*? Entre el ventall de clítics explorats, n'hi ha uns de més difícils que d'altres i, per consegüent, es cometen més errors amb uns que amb d'altres?

En resposta a la primera part de la pregunta sobre el coneixement de les propietats morfològiques dels bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català, a continuació reprendrem els principals resultats obtinguts sobre els trets de concordança, és a dir, els resultats de gènere i nombre del clític d'acusatiu i els resultats de nombre del datiu. En el cas acusatiu, els errors de gènere i nombre són pràcticament inexistents per part dels lusòfons i dels francòfons i, quan se'n detecta, la forma utilitzada per defecte és la forma no marcada de masculí singular. De fet, quan els nadius cometen errors en relació amb aquests trets ho fan en el mateix sentit, usant les formes menys marcades en detriment de les marcades.

Tot i que no disposem d'estudis previs per al català L2 per comparar l'adquisició dels clítics d'acusatiu i de datiu, sí que els podem contrastar amb els de sistemes lingüístics pròxims com el del francès. Disposem de l'estudi d'Anderson (1986) sobre l'adquisició del francès L2 per part de danesos en què també es constata una sobreextensió de la forma de masculí del clític d'acusatiu. També el treball de Harley (1986) sobre la producció espontània d'adolescents de L1 anglès i de L2 francès recull un nombre molt baix d'errors de gènere i de nombre, sobretot en estadis avançats de l'adquisició de la L2 com és el cas dels nostres participants (apartat 6.5.2). En l'estudi més recent amb què comptem per comparar les nostres troballes, el treball de Herschensohn (2004) sobre dos adolescents anglòfons aprenents de francès L2, no s'hi detecta cap error de nombre en la producció dels clítics d'objecte. Els nostres resultats, doncs, coincideixen amb els d'estudis previs sobre l'adquisició dels clítics en L2: els errors de gènere i de nombre, és a dir, de concordança, són escassos i, quan se'n documenta, predomina l'ús de la forma no marcada de masculí singular. Per tant, basant-nos en els resultats d'aquest experiment, els aprenents de L2 català semblen haver adquirit les propietats lligades als trets de gènere i de nombre de l'acusatiu.

En el cas datiu, en general, els errors de concordança també són inapreciables en tots dos grups experimentals i obeeixen, en tot cas, al caràcter de les dades recollides en aquest experiment: la tasca és de producció i, per tant, probablement, estan reflectint un problema de realització (o d'actuació) típic de la producció en temps real i no d'un dèficit en el nivell de la representació gramatical d'aquests trets, tal com demostra el fet que els mateixos nadius també s'equivoquen. Així, destaquem que, tant en el grup lusòfon com en el grup catalanoparlant, l'error més comú és la sobreextensió del singular en contextos de plural; novament, la forma supletòria emprada coincideix amb la que té el valor per defecte.

Tal com avançàvem en l'apartat de les preguntes de recerca i les hipòtesis, el català, el francès i el portuguès codifiquen la distinció dels trets morfològics de persona, nombre i gènere de manera similar i, seguint la proposta de Tsimpli (2014), els aprenents lusòfons i francòfons no han de modificar el valor del paràmetre, cosa que facilita la tasca d'adquisició pel fet que les tres llengües es regeixen pel mateix macroparàmetre. Aquesta equivalència, sumada a la forta presència de la L2 en el context socioeducatiu en què es troben (apartat 6.2.3) i al fet que el nivell de competència lingüística dels participants és avançat i gairebé nadiu (apartat 6.5.2), ha contribuït que els aprenents puguin construir el coneixement del vocabulari de manera apropiada i que no errin pràcticament gens en el gènere ni en el nombre de l'acusatiu ni tampoc en el nombre del datiu.

Passant a la segona part d'aquesta pregunta de recerca, que planteja l'adquisició dels trets morfosintàctics, ens centrem en el tret de funció o cas. Acollint-nos, de nou, a la proposta de Tsimpli (2014), les variacions microparamètriques entre les tres llengües implicades en el cas de les realitzacions dels trets de funció poden fer que l'adquisició sigui més complexa i que el paper de l'input per a la seva fixació sigui més rellevant. Els resultats d'aquest experiment presenten diferències bàsiques entre els clítics que s'hi estudien, essent el menys difícil el d'acusatiu i la resta mostra més variabilitat. Tal com prevèiem, en les produccions dels infants portuguès-català i francès-català s'han obtingut resultats diferents segons la funció dels clítics. A més a més, aquest experiment deixa constància que els catalanoparlants també mostren un ús variable dels clítics. Aquesta constatació, inesperada en un inici, ja ha estat

registrada en altres estudis amb parlants de diferent nivell de domini bilingüe català-castellà (en infants, Soto-Corominas, 2018; i en adults, Perpiñán, 2017, 2018 i Gavarró, 2018). Discutirem aquesta qüestió més endavant.

Si reexaminem els resultats clíctic per clíctic, el clíctic acusatiu és el pronom en què la mesura de producció correcta és més elevada en tots dos grups experimentals; per consegüent, aquest clíctic és el que representa menys dificultats per als lusòfons i els francòfons. El clíctic datiu, en canvi, presenta més variabilitat i s'han constatat més errors en aquest clíctic que en l'acusatiu. Els errors detectats provenen d'ítems en què el predicat és una expressió verbal composta (*dir adéu* i *demanar perdó*) i el complement que cal reemplaçar està format per dos elements coordinats per la preposició *i* (*a l'àvia i al caçador* i *a l'àvia i a la Caputxeta*). Segurament, aquesta estructura ha afegit més complexitat a l'hora de substituir el complement indirecte per un clíctic de datiu per part del grup control i dels L2. Aquest resultat està en consonància amb els treballs previs sobre l'adquisició del francès (Harley, 1986), l'espanyol (Montrul, 1997, 1999 i 2000) i l'italià (Santoro, 2007) com a segones llengües segons els quals el clíctic de datiu és més difícil que el clíctic d'acusatiu. N'és una prova el fet que a Santoro (2007) es continuïn documentant errors de funció en el datiu en estadis avançats de l'adquisició de la L2 italià per part d'anglòfons.

Pel que fa als clítics *en* i *hi*, seguint la proposta de Bonet (1991, 1995), represa a posteriori per Rosado (2007) i per Perpiñán (2017), podem establir una jerarquia de dificultat entre les quatre funcions dels clítics *en* i *hi* que s'estudien aquí. Recordem que Bonet planteja un ordre jeràrquic dels trets dels clítics *en* i *hi* on l'*en* argumental seria més marcat que l'*en* partitiu i on l'*hi* locatiu seria el clíctic menys marcat entre aquests clítics (*en* argumental > *en* partitiu > *hi* locatiu). Partint, doncs, de la proposta de Bonet, podem preveure que els clítics que presenten més dificultat d'adquisició són els més marcats, és a dir els argumentals, en relació amb els menys marcats, *en* partitiu i *hi* locatiu, respectivament.

Si reprenem els nostres resultats, els clítics més erosionats són, en efecte, els clítics argumentals *en* i *hi* indistintament, més marcats que l'*hi* locatiu segons la jerarquia proposada; en aquest nivell coincideixen, per tant, les prediccions esmentades i les nostres dades. Ara bé, l'element següent en la jerarquia de dificultat

derivada de les nostres troballes, i representada anteriorment (vegeu la figura 6.13), no és el partitiu *en* sinó el locatiu *hi*, és a dir el clític amb menys trets específics segons la jerarquia de Bonet, de manera que, en els nostres resultats, entre els clítics adverbials el més preservat és el clític *en* partitiu, sobretot per part del grup francòfon (vegeu la figura 6.14 sobre l'omissió). Una explicació plausible a aquest resultat és que els subjectes consideren més necessària l'expressió de l'argument quan aquest té valor partitiu i el representen ja sigui mitjançant la realització del clític apropiat (*en*) o recorrent a un altre clític (*hi*, o algun clític d'acusatiu). De fet, com s'ha observat en la bibliografia, tant el clític d'acusatiu com el de partitiu estan relacionats amb la funció d'objecte; en el cas del clític partitiu, realitza una part d'un objecte indefinit o quantificat (Roca, 1992); aquesta vinculació amb l'objecte pot fer que la seva expressió es percebi com a més obligatòria. Una altra explicació possible és que l'erosió més forta del clític locatiu *hi*, en relació amb el partitiu, pot ser causada per la multifuncionalitat d'aquest clític: pot ser locatiu i argumental i, a més, és la forma espúria de datiu, sol o combinat, *els hi*. Aquesta varietat de funcions fa que el clític esdevingui una forma més opaca per als aprenents i més vulnerable per als nadius bilingües.

En definitiva, en els nostres resultats es dibuixa clarament una jerarquia de dificultat on l'acusatiu és el clític amb més encerts; on el clític *en* partitiu té un ús variable, al mateix nivell que el datiu, i on les funcions argumentals dels clítics *en* i *hi* i l'*hi* locatiu tenen una realització certament molt baixa (acusatiu > datiu i *en* partitiu > *hi* locatiu > *hi* argumental i *en* argumental). En relació amb aquestes constatacions, si analitzem de prop els ítems específics de l'experiment, observem que hi ha diferents graus de variabilitat de la realització del clític segons el verb. Així, com observàvem en la descripció detallada dels errors morfosintàctics dels clítics, els errors es concentren en certs verbs. Es tracta de verbs de moviment direccional (*allunyar-se*) i d'altres, que, per qüestions lexicosemàntiques, expressen implícitament l'existència d'un lloc (*amagar-se* i *saltar*). Aquesta tipologia de verbs pot haver mitigat l'expressió del clític *en* argumental (*allunyar-se*) i del clític *hi* locatiu (*amagar-se* i *saltar*) ja que el parlant sap que la informació és recuperable en el context situacional. En d'altres ítems, hi ha verbs que tenen una propietat semàntica específica: expressen una reciprocitat. És el cas dels verbs *enfadar-se* i *barallar-se*. En aquests predicats anomenats *simètrics*, l'expressió del clític en

substitució del complement de companyia o comitatiu (enfadar-se *amb algú*; barallar-se *amb algú*) pot haver quedat reduït perquè semànticament el verb expressa una reciprocitat, en altres paraules, una pluralitat d'individus. En les respostes *S'enfada* o *Es baralla* queda sobreentès que algú s'enfada i es baralla amb algun altre individu. En aquest sentit, el treball recent de Rigau (2017) remarca que alguns verbs, i en particular alguns verbs simètrics amb valor recíproc, com els que acabem d'esmentar, poden cancel·lar la necessitat d'expressar el clíctic argumental ja que el significat lèxic del verb permet inferir el participant sense haver-lo d'expressar mitjançant un clíctic pronominal. Per tant, en aquests casos l'autora suggereix que els pronoms clítics són optatius. Altres verbs que, segons assenyala Rigau, permeten que es pugui prescindir, de vegades obligatòriament, del clíctic són els verbs de moviment direccional (*anar*, *venir*, etc.) i d'altres (*quedar-se*). Per tant, el que ens fan veure aquests estudis detallats és que la realització dels clítics, particularment *hi* i *en*, no són un àmbit categòric en què obligatòriament s'han d'expressar, que hi ha interpretacions subtils que hi intervenen i que, tot plegat, fa que les dades lingüístiques a què estan exposats els parlants no sigui uniforme; aquesta situació pot donar lloc a una opcionalitat, aparent en aquest cas.

Reprement el que esmentàvem més amunt, en el nostre estudi, doncs, els clítics amb una realització més dèbil són els argumentals *en* i *hi* i no pas el clíctic *hi* locatiu, a diferència del que es recull en adults bilingües català-castellà de l'estudi de Perpiñán (2017) i en infants bilingües català-castellà de Soto-Corominas (2018). Tanmateix, tot i que les dades absolutes indiquen un menor encert en l'ús de la funció argumental, sigui quin sigui el clíctic, no hi ha diferències significatives entre l'*hi* locatiu i l'*hi* argumental i, per consegüent, malgrat la proposta de jerarquia de dificultat, les nostres troballes són pròximes a les dels treballs de Perpiñán i Soto-Corominas.

També en línia amb els nostres resultats podem citar el treball de Wust (2009) sobre adults anglòfons aprenents de L2 francès en què es constata que les funcions argumentals dels clítics *en* i *hi* són més complexes per als L2 que la funció locativa del clíctic *hi* i que la funció partitiva del clíctic *en*. Wust apunta que els clítics amb funció argumental són més difícils per als aprenents ja que els arguments als quals fan referència són més abstractes que els complements

locatius i partitius. Wust també detecta una variabilitat segons el verb implicat: *aller* (*anar*) sempre va acompanyat pel locatiu *hi*; en canvi, *penser* (*pensar*) té més d'un significat i pot anar acompanyat pels clítics *en* i *hi*. L'autora conclou que els resultats dels aprenents de L2 francès són menys variables per al verb *aller* que per al verb *penser* segurament perquè la selecció del clíctic resulta menys problemàtica o complexa. Tornant als nostres resultats, per tal de minimitzar la complexitat que comporta la substitució de l'argument per un clíctic, els aprenents lusòfons i francòfons poden haver omès el clíctic com a estratègia principal. En poques ocasions, i majoritàriament en el cas dels francòfons, la realització d'un SD ple en lloc del clíctic esperat ha estat una altra estratègia per evitar el clíctic. L'omissió mereix una atenció especial tenint en compte que és la resposta incorrecta més majoritària en les produccions dels aprenents en tots els clítics analitzats en aquest experiment, i principalment en els clítics *en* i *hi* argumentals. També s'ha registrat molts casos d'omissió d'aquests clítics en el grup control. Ens estendrem sobre aquesta qüestió en la pregunta de recerca següent.

En resum, els bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català mostren haver adquirit les propietats morfosintàctiques de concordança (gènere i nombre) dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona de la L2 català. Pel que fa al tret de cas o funció, la jerarquia establerta ajuda a explicar, si més no parcialment, els resultats obtinguts, no només per als aprenents sinó també per als nadius: en efecte, hi ha uns clítics més complexos que d'altres, i aquesta complexitat té també una base lèxica ja que s'accentua segons el verb que acompanyen. La realització dels clítics no sembla dependre només de la L1 dels aprenents, i per tant, queda disminuït l'argument de la transferència, com discutirem tot seguit. Contràriament al que preveu la *Failed Functional Features Hypothesis* (Hawkins i Chan, 1997), els lusòfons semblen capaços de projectar categories funcionals no presents en la seva L1 atès que es documenta producció dels clítics *en* i *hi*, tot i que semblantment baixa a la del grup control, i no es detecten diferències significatives entre els dos grups d'aprenents. Aquesta baixa realització, també entre els controls catalanoparlants, afecta més clarament el locatiu *hi*. Per tant, amb aquestes dades no podem dir si els aprenents estan realitzant una anàlisi errònia d'aquests clítics i no projecten la categoria funcional derivada dels trets morfosintàctics corresponents o si simplement estan reproduint l'input, des d'un

punt de vista quantitatiu (és a dir, de freqüència) i qualitatiu que els proporciona l'entorn lingüístic dels catalanoparlants. Pel que fa al comportament dels parlants nadius, una possible explicació és que la gramàtica dels clítics en català estigui canviant per encabir-hi clítics nuls i que, mentrestant, permeti opcionalitat. Discutirem la qüestió del paper de la transferència de la L1 en la L2 en la pregunta següent, ja que no hem descobert diferències entre grups.

Pregunta de recerca 2: Es constata un paper de la transferència de la L1 portuguès i de la L1 francès en la L2 català en el coneixement i l'ús dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu i dels clítics *en* argumental, *en* partitiu, *hi* argumental i *hi* locatiu per part dels bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català?

Les combinatòries francès-català i portuguès-català d'aquest estudi són un bon camp de proves per examinar el possible paper de la influència translingüística atès que el portuguès –llengua d'objecte nul i sense clítics adverbials– i el francès –llengua d'objecte no nul i amb clítics adverbials– poden aportar dades per determinar si la L1 portuguès té una influència negativa o si, al contrari, la L1 francès té una influència positiva en l'adquisició de les propietats dels clítics estudiats en el català L2. Si hi ha cap efecte de transferència de la L1, s'espera que els errors, sobretot en forma d'omissió, afectin més el grup lusòfon que el francòfon ja que, en portuguès, la realització de l'objecte no és sempre obligatòria i, a més, no existeixen elements funcionals equivalents per expressar les funcions dels clítics *en* i *hi* que s'estudien aquí. És necessari, doncs, diferenciar l'origen de l'omissió de l'objecte –acusatiu i datiu– del de l'omissió dels clítics *en* i *hi* en el cas del grup lusòfon. En els nostres resultats, entre tots dos grups, no hem detectat diferències significatives, ni tampoc entre els L2 i el grup control. Sembla que el paper que pugui tenir la transferència s'ha de matisar, si més no pel que fa als nivells de coneixement del català L2 dels nostres participants. Tot i així, tal com comentarem a continuació, s'observen algunes tendències mínimament diferents entre les dades descriptives dels dos grups.

D'una banda, el portuguès, com apuntàvem més amunt, és una llengua d'objecte nul (Raposo, 1986 i Costa *et al.*, 2016), és a dir que té la possibilitat d'ometre l'objecte en els contextos en què el referent ha estat mencionat prèviament en el discurs i és clarament

identificable (vegeu l'apartat 3.4). Si bé és cert que el grup lusòfon és el grup que ha obtingut els valors més alts d'omissió en l'acusatiu i el datiu, els resultats estadístics no ens permeten afirmar que hi ha una transferència de la L1 portuguès en la L2 català ja que, segons les dades obtingudes, els lusòfons fan prova d'un ús i un coneixement dels clítics similar al del grup control. Sembla, doncs, que l'omissió lícita del clíctic en portuguès no emergeix en la L2 català. D'altra banda, el portuguès, que codifica de manera diferent al català alguns dels trets morfosintàctics subjacents estudiats aquí, no té equivalents pronominals per als clítics argumentals oblics no datius *-en* i *hi-* ni per al locatiu *hi* ni per al partitiu *en* i, en conseqüència, els lusòfons han de fer front a l'adquisició d'uns elements funcionals inexistents en el seu sistema pronominal clíctic nadiu. De fet, si reprenem les dades obtingudes per part dels lusòfons, destaquem que, en dues de les quatre funcions analitzades dels clítics adverbials *-en* partitiu i *hi* locatiu-, la mitjana d'omissió més alta correspon a aquest grup experimental. També l'expressió del clíctic *en* argumental sembla particularment difícil per a aquest grup ja que no s'ha recollit cap resposta correcta entre els lusòfons. Tanmateix, com avançàvem més amunt, no s'han detectat diferències estadístiques entre els grups i, per tant, no podem atribuir aquests resultats a la influència translingüística.

En el cas dels francòfons, el seu sistema pronominal clíctic nadiu té més correspondències amb el del català si el comparem amb el del portuguès: el francès no només exigeix l'expressió de l'objecte *-acusatiu* i *datiu-* sinó que disposa d'elements pronominals equivalents als clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions que tractem en aquesta tesi, és a dir, codifica lèxicament els mateixos casos gramaticals que el català (*acusatiu*, *datiu* i *oblic*). En aquest experiment hem observat diferències significatives marginals en el comportament del grup francòfon en comparació amb el del grup control. Primer, en la mesura d'omissió del clíctic *hi* argumental, hem detectat que, tot i que marginalment, el grup francòfon és menys propens que el grup control a ometre el clíctic. Segonament, semblen necessitar el complement atès que en la producció d'un SD ple en lloc del clíctic *en* partitiu els parlants de L1 francès tendeixen a sobreexplicitar el complement. Entenem que els francòfons es mostren més sensibles a l'expressió de l'argument ja que, a més, és el grup que ha comès més errors pragmàtics d'ús d'un SD ple com a recurs substitutori del clíctic en les sis condicions d'aquest

experiment. A més, també de manera marginal, els francòfons han comès més errors de funció que els lusòfons en la producció d'aquest clíctic. De la mateixa manera, en el treball de Shimanskaya i Slabakova (2015), emmarcat dins de la hipòtesi més general sobre el reassemblatge de trets de Lardiere (2008), s'apunta que en l'adquisició dels clítics d'objecte del francès L2 per part de parlants anglòfons la L1 té una influència, però sobretot inicialment, en els primers estadis; tot i les diferències en la manera com codifiquen els trets morfosintàctics dels clítics en aquestes dues llengües –francès i anglès–, els aprenents són capaços de projectar amb èxit els trets específics de la L2.

Sembla, doncs, que la presència dels clítics *en* i *hi* en el sistema pronominal del francès ha avantatjat els francòfons ja que, en el cas del clíctic *hi* argumental, fins i tot han elidit menys el clíctic que els mateixos catalanoparlants traient profit, probablement, de la solució més estable en la seva L1 i d'una exposició a la llengua meta més alta que en el cas dels lusòfons com comentàvem més amunt. En línia amb els nostres resultats, podem citar el treball de Grüter i Crago (2012) que estudia una possible transferència del xinès –llengua d'objecte nul– i de l'espanyol –llengua d'objecte no nul– en el francès L2 per part d'infants. Les conclusions del treball esmentat indiquen que la L1 espanyol té una influència positiva en l'adquisició dels clítics en la L2 francès ja que els infants de L1 espanyol obtenen més bons resultats que els infants de L1 xinès.

Tenint presents les observacions anteriors per als grups lusòfon i francòfon, no podem atribuir un paper cabdal o exclusiu a la transferència de la L1 en la L2, ja que la tendència en tots dos grups –i també en el grup control– és ometre el clíctic, sobretot les funcions argumentals d'*en* i *hi* i el clíctic *hi* locatiu. Recordem que això sembla que és així en particular en els nivells avançats de competència de la L2 català avaluats en aquesta tesi.

Segurament, la tendència més alta a la no realització dels clítics adverbials per part dels grups experimentals rep suport de dues explicacions alternatives. Primer, aquesta tendència és explicable pel grau d'exposició a la L2 català. Si reprenem les dades obtingudes a partir del qüestionari sociolingüístic i ressenyades en l'apartat 6.2.3, l'exposició al català en el context ambiental en els bilingües francès-català és baixa (38%) i ho és encara més en el cas

dels bilingües portuguès-català (29%), en comparació, com és lògic, amb el grup control (60%). Aquest baix grau d'exposició a la llengua meta pot ajudar a entendre l'alta taxa d'omissió en els lusòfons i els francòfons. En aquest sentit, l'estudi de Pirvulescu *et al.* (2014) és interessant ja que constata que els bilingües simultanis francès-anglès ometen més clítics en francès que els monolingües francòfons, i durant un període més llarg. Els autors atribueixen la ràtio d'omissió a la quantitat d'input de manera que els bilingües ometen més el clíctic en francès perquè l'exposició a aquesta llengua és més reduïda que en el cas dels monolingües francòfons.

A més, com hem anat destacant, hem trobat també omissió dels clítics adverbials entre el grup control de forma similar al que succeeix en els grups experimentals. Això significa que en l'input que reben els aprenents i, doncs, en el model lingüístic dels lusòfons i francòfons, hi ha variabilitat i opcionalitat en l'ús d'aquests clítics que dista de la gramàtica normativa del català. En efecte, si parem esment en les mitjanes d'omissió obtingudes per part del grup control, és rellevant subratllar que el comportament dels catalanoparlants és variable a l'hora de realitzar els clítics *en* i *hi* en les quatre funcions estudiades. Desglossant els resultats dels catalanoparlants des de la perspectiva de la producció correcta del clíctic, remarquem que hi ha una escassa realització lèxica sobretot dels clítics *en* i *hi* argumentals i *hi* locatiu i, en menor mesura, del clíctic *en* partitiu. Sembla que estem davant d'una regressió en l'ús d'aquests clítics entre els infants catalanoparlants, que, tenint en compte les troballes de Perpiñán (2017) no seria sinó un reflex del comportament adult. De manera similar, a Perpiñán també es constata una pèrdua en l'ús dels clítics adverbials, sobretot del clíctic *hi* locatiu, en les produccions dels catalanoparlants adults.

Tal com preveia Bonet (1991, 1995) en cas de regressió de l'ús dels clítics *en* i *hi*, els clítics més afectats són els clítics amb funció argumental –amb més trets morfosintàctics– i, en segon terme, el clíctic *hi* locatiu –amb menys trets–. Els primers són requerits semànticament pel nucli verbal i formen part de la seva estructura argumental. En el cas dels complements que es cliticitzen pel pronom *hi* locatiu, la seva relació amb el verb és més laxa que no pas la dels complements argumentals ja que són complements primàriament adjunts però esdevenen obligatoris. En les produccions dels catalanoparlants, doncs, es constata una relaxació

de l'expressió, mitjançant el clíctic, dels arguments exigits pel verb. En el treball d'Argenter *et al.* (1998) sobre l'ús dels clíctics en el català oral dels joves ja es detectava que els clíctics formen part de registres concrets que són cada vegada menys presents en els usos quotidians de les generacions més joves.

Es podria considerar, doncs, que, en l'estrat generacional més jove, fins i tot en un escenari sociolingüístic que hauria de propiciar el coneixement i l'ús dels clíctics com és el cas en aquesta tesi, els clíctics analitzats són poc presents en les produccions orals dels mateixos infants catalanoparlants. Partint d'aquestes consideracions prèvies, és difícil esperar que els infants lusòfons i francòfons de L2 català usin les formes clíctiques tal com estipula la gramàtica normativa del català ja que l'input que reben és inestable i, per consegüent, construir la representació correcta i completa del sistema pronominal clíctic del català no és una tasca fàcil per als bilingües seqüencials francesos i, encara menys, per als portuguesos. Basant-nos en els nostres resultats, no podem atribuir la poca producció correcta i l'alta taxa d'omissió al paper de la L1 portuguès i de la L1 francès en la L2 català sinó més aviat a la qualitat i la quantitat de l'input que reben els aprenents.

Alguns treballs ja han tractat anteriorment el concepte d'input variable i els possibles efectes que pot tenir en l'adquisició de la L2. Fodor (1998) admet que els aprenents només poden fixar els paràmetres si l'input que reben no és ambigu. En el cas que ens ocupa, l'input és clarament ambigu ja que els infants catalanoparlants, com veiem en les dades d'aquesta tesi, i probablement tampoc els adults (Perpiñán, 2017), no fan un ús consistent dels clíctics oblics que hem estudiat. Cal afegir que la possibilitat de contextos sense expressió del clíctic (vegeu, en aquest sentit, les referències que hem fet al treball de Rigau, 2017) comporta intrínscament una ambigüitat lingüística que enfosqueix l'input per als aprenents. Pirvulescu *et al.* (2014) argumenten que el període inicial d'omissió dels clíctics pronominals d'objecte documentat en les llengües romàniques que tenen clíctics podria ser conseqüència d'aquesta ambigüitat lingüística interna. Pérez-Leroux *et al.* (2009) i Pirvulescu *et al.* (2012, 2014) proposen que es tracta d'una àrea vulnerable en segones llengües ja que l'adquisició dels clíctics pronominals és un fenomen lingüístic que té una realització per defecte, l'omissió. A més, segons alguns autors, l'exposició a una altra llengua sembla haver jugat un paper important en

l'omissió de l'objecte (Pérez-Leroux *et al.*, 2009). En efecte, s'ha demostrat que un input reduït en bilingües afecta l'adquisició d'estructures morfofonològiques opaques com és el cas de l'adquisició de la marca de gènere en neerlandès (Unsworth *et al.*, 2011).

A la llum d'aquests estudis previs, l'alta ràtio d'omissió detectada pot rebre una explicació adicional del contacte permanent entre dues llengües diferents, català i castellà, que ha comportat una varietat de contacte en la qual l'expressió d'alguns clítics ha deixat de sentir-se com a obligatòria per alguns parlants i ha esdevingut opcional. Perpiñán (2017, 2018), en el seu estudi, conclou que els bilingües seqüencials més dominants de castellà ofereixen una panoràmica de producció i d'ús dels clítics amb funció argumental *en* i *hi* semblant a la que es ressenya aquí. Reforcen aquestes idees el fet que, segons les dades sociolingüístiques, a Andorra hi ha una forta presència en l'ambient del castellà no recent, circumstància que sens dubte pot haver contribuït a generar aquesta 'varietat' del català –a què estan exposats tant els catalanoparlants com els L2– amb influència de les opcions del castellà en uns dominis més que en d'altres. La presència del castellà en l'ambient s'eleva al 36,6%, superada lleugerament per la presència del català (49,4%). La gramàtica del castellà, llengua que no disposa dels clítics *en* i *hi* en el seu sistema pronominal, en cap de les seves funcions, pot haver accelerat el procés de canvi lingüístic propi de llengües en contacte (Silva-Corvalán, 1986, 1994, 2008) en l'ús dels pronoms clítics en el català que parlen els joves que viuen a Andorra.

En la mateixa línia de debat, Boix-Fuster i Sanz (2008), i més recentment Perpiñán (2018), han proposat l'existència d'una varietat bilingüe del català caracteritzada per una transferència del castellà en els dominis del lèxic, la morfosintaxi i la fonologia. Tal com suggereixen Boix-Fuster i Sanz, el nombre d'aprenents que tenen el català com a L2 té un fort impacte en el català actual i, a diferència d'altres comunitats bilingües, la catalanoparlant no es caracteritza per una alternança de codi sinó per uns trets –en aquest cas, morfosintàctics– que s'allunyen de la varietat estàndard i normativa del català. Segons Sánchez (2003, 2015), la fusió dels trets funcionals del català i del castellà dóna lloc a una nova varietat bilingüe. Els parlants acceptarien aquesta nova varietat que comparteix trets de totes dues llengües.

En aquest mateix sentit, Perpiñán apunta que la coexistència del contacte entre el català i el castellà ha originat una opcionalitat en català i, de retruc, una varietat bilingüe del català. D'acord amb les conclusions sobre el canvi lingüístic en situacions de contacte de llengües de Silva-Corvalán, segons Perpiñán el bilingüisme afavoreix la creació de noves varietats i promou el canvi lingüístic.

En resum, tornant a la pregunta de recerca que ens plantejàvem, no podem atribuir exclusivament els resultats dels aprenents de L2 a un possible efecte de transferència de la L1 en la L2. La presència d'influència interlingüística en els nivells estudiats és tènue ja que, tot i que s'observen algunes traces en forma de benefici en els francòfons en contraposició amb els lusòfons, podem dir que els infants de L2 català han adquirit el sistema a què han estat exposats, un sistema que es distancia del que descriuen les gramàtiques normatives i es caracteritza més aviat per un grau important d'opcionalitat en els clítics destacats. De fet, són simptomàtics els resultats dels mateixos catalanoparlants. Probablement com a conseqüència d'un conjunt de variables com són l'ambigüïtat lingüística interna de l'adquisició dels clítics d'objecte, l'efecte del bilingüisme en àrees vulnerables com la que s'estudia aquí i la situació de contacte de llengües que accelera els processos de canvi lingüístic, el sistema pronominal clíctic del català es mostra debilitat però de manera selectiva, i es fa evident en l'alta omissió dels clítics *en* i *hi* argumentals i *hi* locatiu per part dels mateixos catalanoparlants. Evidentment, com hem apuntat més amunt també podria ser que la prova utilitzada en aquest experiment, o la selecció d'ítems verbals inclosos, no fossin prou sensibles per provocar la producció dels clítics que mostren més variabilitat.

6.6 Síntesi

L'objectiu principal d'aquest capítol ha estat saber si els lusòfons i els francòfons de L2 català coneixen i usen adequadament els trets morfosintàctics dels pronoms clítics de tercera persona d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) i dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals. El coneixement dels trets morfosintàctics d'aquests clítics és imprescindible per dominar-ne els trets

discursius en les construccions de tòpic que s'estudien en el capítol 7.

Aquest objectiu, però, no ha estat l'únic del capítol 6. Hi hem descrit el perfil dels participants en l'estudi a partir d'un qüestionari d'usos lingüístics que es va dissenyar expressament per a aquesta tesi. El qüestionari ens ha permès obtenir dues informacions cabdals. En primer lloc, ens ha proporcionat l'edat de primer contacte amb el català L2 dels lusòfons i francòfons (pels volts dels 3 o 4 anys). En segon lloc, ens ha informat del grau d'exposició al català L2 en els contextos familiar, educatiu i ambiental. A partir d'aquests contextos, se n'ha creat un de nou, el context socioeducatiu, per tenir més informació sobre els usos del català per part dels grups de L2. Hem vist que allà on s'equiparen més els grups és en el context educatiu, pel fet que estan escolaritzats en el mateix sistema educatiu i reben les mateixes hores d'instrucció.

En aquest capítol també hem descrit el nivell de competència lingüística en català dels participants. Ho hem fet mitjançant l'aplicació de dues mesures (analítiques i holística) en les produccions dels L2, obtingudes a partir d'una prova de producció oral semiespontània (experiment 1). Els resultats de les mesures ens han demostrat que els L2 tenen un coneixement similar al dels nadius i que, per consegüent, els grups participants tenen un nivell homogeni, tal com preteníem en aquest estudi. L'experiment 1 també ens ha servit per analitzar els usos dels clítics en un context de discurs connectat. Per a cada clític i per a cada participant, s'ha codificat la producció correcta i la producció incorrecta (errors de funció, de posició o morfosintàctics i omissió) dels clítics. En l'apartat de resultats (6.4.5) hem destacat que la prova de producció ha propiciat clítics d'objecte (acusatiu i datiu) i, en canvi, no s'ha recollit gairebé cap ocurrència dels clítics *en* i *hi*, en les funcions estudiades. Hem destacat que, en els usos espontanis, els clítics d'objecte no generen problemes en els grups L2.

Per elicitar la producció de tots els clítics que s'analitzen en aquesta tesi, hem dissenyat un altre experiment de producció, la prova de producció oral guiada a partir d'imatges (experiment 2). Aquest experiment ens ha aportat resultats interessants que sintetitzem a continuació. Els grups L2 mostren que han adquirit les propietats morfosintàctiques de concordança (gènere i nombre) dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona del català. Quant al tret de funció, es constata que hi ha alguns clítics més complexos que d'altres, complexitat que es fa evident en l'alta omissió dels clítics

en i *hi* argumentals i *hi* locatiu en les produccions dels no nadius, i també en les dels nadius. Hem observat que la realització dels clítics no sembla dependre només de la L1 dels aprenents ja que, tot i que s'entreveuen traces en forma de benefici de la L1 francès en contraposició amb la L1 portuguès, podem afirmar que els L2 han adquirit el sistema clíctic al qual estan exposats, caracteritzat per una opcionalitat de les formes de clítics esmentades.

7. L'ADQUISICIÓ DE LES PROPIETATS DISCURSIVES DELS PRONOMS CLÍTICS DEL CATALÀ COM A SEGONA LLENGUA

7.1 Introducció

Aquest capítol estudia l'adquisició de les propietats discursives dels mateixos clítics que s'han estudiat en el capítol anterior, és a dir, els clítics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i els clítics *en* i *hi* argumentals, *en* partitiu i *hi* locatiu per part d'infants lusòfons i francòfons que aprenen el català com a L2. L'estudi s'ha portat a terme mitjançant dos experiments complementaris: un d'interpretació –una prova de judicis de gramaticalitat, l'experiment 3– i un altre de producció –una prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra, l'experiment 4.

L'objectiu principal d'aquest estudi és posar a prova la hipòtesi de la interfície (Sorace, 2006), que prediu que la confluència de diversos dominis gramaticals, com són la morfosintaxi i el discurs, representa una dificultat afegida per als bilingües i pot resultar en una opcionalitat fins i tot en estadis avançats de l'adquisició de la L2. La distribució dels clítics comporta haver de posar en marxa informació de dos nivells diferents i és per això que és interessant estudiar estructures que combinen dos nivells gramaticals, com és el cas de les construccions de dislocació a l'esquerra amb represa pronominal.

Tal com es recull en el capítol 3 d'aquesta tesi, des d'un punt de vista morfosintàctic, el català, el portuguès i el francès són llengües pròximes ja que comparteixen els clítics d'acusatiu i de datiu en condicions sintàctiques equivalents. En canvi, només el català i el francès disposen dels pronoms clítics *en* i *hi* per representar les funcions que s'examinen aquí. Pel que fa a les construccions dislocades amb pronom de represa (descrites en el capítol 3), en català i en francès aquest pronom és obligatori mentre que en portuguès és opcional. Aquestes similituds i dissemblances entre les combinatòries lingüístiques portuguès-català i francès-català poden generar beneficis per al grup francòfon i, al contrari, desavantatges per al grup lusòfon en l'adquisició de les propietats discursives dels clítics analitzats, si és que la transferència juga un paper en aquest tema i en els nivells de competència avaluats. De fet, com acabem

d'apuntar, alguns treballs previs han demostrat que els fenòmens que es troben en la interfície entre la sintaxi i el discurs, com són les construccions de tòpic, poden ocasionar dificultats en l'adquisició de la L2 –independentment de la proximitat lingüística– i derivar en opcionalitat fins i tot en els darrers estadis de l'adquisició (Sorace, 2006). Per tot això, les combinatòries lingüístiques triades són oportunes i ens poden aportar informació rellevant sobre una eventual interferència lingüística de la L1 portuguès i de la L1 francès en la L2 català.

Abans de passar al detall dels experiments, repassarem les principals troballes sobre l'adquisició de les propietats discursives dels pronoms clítics descrites en el capítol 4. A continuació, reprendrem les conclusions més destacades i rellevants per al nostre treball.

Un dels temes més debatuts entre els estudis sobre el bilingüisme i l'adquisició de segones llengües ha estat la qüestió de la influència translingüística. En el cas concret dels fenòmens situats en la interfície sintaxi-pragmàtica, si bé Döpke (1998) ja havia fet un treball sobre l'ordre dels mots en infants bilingües anglès-alemany per estudiar la possible interferència lingüística, Müller i Hulk (2001) i Hulk i Müller (2000) formulen una hipòtesi sobre la interferència de la L1 en la L2 que ha estat molt influent. Aquests autors proposen que la interferència lingüística pot ocórrer si la construcció sintàctica analitzada es troba en una interfície entre dos mòduls lingüístics i, més concretament, en la interfície entre la sintaxi i el discurs. Les autores van investigar l'omissió de l'objecte i els infinitius d'arrel en infants bilingües d'alemany o neerlandès i italià o francès i només van detectar interferència en l'omissió de l'objecte.

Aplicant les prediccions derivades de Hulk i Müller, un dels temes més estudiats ha estat la realització pronominal en llengües de subjecte nul i llengües de subjecte no nul (Paradis i Navarro, 2003; Serratrice, Sorace i Paoli, 2004; Sorace i Serratrice, 2009) i s'ha constatat que els bilingües i els parlants de L2 fan una sobreextensió dels subjectes explícits a contextos en què no són pragmàticament necessaris, observació que demostra que l'adquisició de les propietats discursives que en regulen l'ús és un mecanisme complex.

Una altra hipòtesi que també ha estat molt influent en el camp de la L2, dins del marc del generativisme, és la hipòtesi de la

interpretabilitat (Tsimpli i Dimitrakopoulou, 2007). Segons aquesta hipòtesi, els aprenents poden experimentar problemes d'aprendibilitat en l'adquisició de trets no interpretables però no en l'adquisició de trets on la sintaxi i el discurs conflueixen, és a dir, en el domini interpretatiu. Per a l'àmbit que ens ocupa, fa unes prediccions diferents ja que els trets interpretables que intervenen en la interfície sintaxi-pragmàtica, i en concret, en les construccions de dislocació, serien adquiribles.

La hipòtesi de la interfície (Sorace, 2006), d'ara endavant HI, pren idees de les dues teories anteriors i postula que hi haurà una fossilització permanent i problemes d'aprendibilitat en condicions d'interfície també en els darrers estadis de l'adquisició de la L2. La HI distingeix les interfícies internes –sistema lingüístic– i les interfícies externes –informació lingüística i context discursiu– i proposa que els fenòmens lligats entre totes dues interfícies, com ara les construccions de tòpic, poden donar lloc a una opcionalitat residual també en parlants bilingües de nivells avançats. Sorace defineix aquesta opcionalitat com la coexistència en la gramàtica de l'aprenent de dues o més variants d'una construcció determinada que fa servir els mateixos recursos lèxics i que tenen el mateix significat (Sorace, 2000: 93). Alguns estudis documenten aquesta opcionalitat en la interfície sintaxi-discurs: és el cas de l'estudi de Sorace (2006) en què s'examina la referència pronominal en quasi-nadius i nadius. També Belletti, Bennatti i Sorace (2007) constaten que els aprenents adults de L1 anglès –llengua de subjecte no nul– i quasi-nadius de L2 italià –llengua de subjecte nul– tenen un nivell de competència lingüística similar al dels nadius en el domini de la sintaxi però, en canvi, usen de manera inapropiada subjectes explícits en contextos en què els nadius usen subjectes nuls. La HI atribueix aquestes diferències en el comportament dels bilingües al processament cognitiu. Segons la HI, el bilingüisme té un cost cognitiu inherent pel fet que els bilingües disposen de més d'una representació gramatical. En la ment del bilingüe, tots els sistemes estan activats fins i tot quan no és necessari pel context (Bialystok, 2009); per a una revisió més recent d'aquests postulats, es pot consultar Sorace (2016).

Alguns estudis recents suggereixen que l'adquisició simultània de dues llengües seria responsable de dificultats en el desenvolupament de certes construccions gramaticals o d'interferència lingüística

(Nicoladis, 2006, 2012; Serratrice *et al.*, 2011; Pirvulescu, Pérez-Leroux i Roberge, 2012 i Pirvulescu, Pérez-Leroux, Roberge, Strik i Thomas, 2014). Una d'aquestes construccions és la construcció amb dislocació a l'esquerra de tòpic i represa pronominal. En els estudis que s'han fet sobre l'adquisició d'aquestes construccions hi ha un consens sobre la seva dificultat intrínseca pel fet de tractar-se de construccions amb propietats pròpies de la interfície sintaxi-discurs. Ara bé, els resultats sobre una adquisició completa d'aquestes estructures per part dels no nadius no són concloents.

D'una part, com avançàvem, alguns treballs previs observen problemes residuals com ara una opcionalitat residual en l'adquisició de les construccions de tòpic (Valenzuela, 2005 i 2006 i Domínguez i Arche, 2014). En el seu estudi en adults anglòfons i quasi-nadius d'espanyol, Valenzuela (2005 i 2006) examina l'adquisició de les construccions de dislocació a l'esquerra. D'una banda, els resultats mostren que els nadius fan prova d'un bon domini de la sintaxi i, de l'altra, es constaten problemes residuals i fossilització en el nivell de la interfície sintaxi-discurs, d'acord amb el que suggerien Sorace (2000), Montrul (2002) i Tsimpli *et al.* (2004). Segons Valenzuela, alguns treballs previs sobre les propietats lligades al discurs com són les construccions de tòpic també mostren que és una àrea candidata a problemes de fossilització (Pérez-Leroux i Glass, 1999 i Hertel, 2003). Per la seva banda, Domínguez i Arche (2014) examinen l'adquisició de l'ordre de mots, un fenomen situat en la interfície sintaxi-discurs, en aprenents anglòfons de L2 castellà de nivell avançat. Segons les autores, els aprenents no tenen un comportament idèntic al dels nadius ja que detecten opcionalitat. Segons Domínguez i Arche, els aprenents persistiran en aquesta opcionalitat de l'ordre de mots fins que no relacionin quina és la forma correcta segons el context. Argumenten, en línia amb el que proposa Papp (2000), que l'opcionalitat en estadis avançats de la L2 persistirà si l'input de la L2 és ambigu i no és robust o prou transparent.

D'una altra part, hi ha una altra línia de treballs que argumenten que l'adquisició de trets situats en la interfície sintaxi-discurs és possible (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Donaldson, 2011*a*, 2011*b* i Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012). Rothman (2009) examina les construccions de focus contrastiu i la realització explícita o nul·la del pronom de subjecte. Els resultats indiquen que alguns aprenents anglòfons de L2 espanyol mostren un domini equiparable al dels nadius. En la mateixa línia, en el treball

d'Ivanov (2009), els aprenents anglòfons de nivell avançat de búlgar fan prova d'un bon coneixement de les propietats lligades a la interfície-discurs en l'adquisició del doblament de clíctic. També a l'estudi de Slabakova, Kempchinsky i Rothman (2012), els autors manifesten que els anglòfons aprenents d'espanyol L2 es comporten de manera semblant respecte dels nadius i s'evidencia una sensibilitat cap a les estructures de topicalització a l'esquerra. En últim terme, a Donaldson (2011a, 2011b) també es conclou que els aprenents quasi-nadius de francès dominen les construccions amb dislocació a l'esquerra i no es detecta opcionalitat.

Per al català, fins ara, no hi ha cap estudi sobre l'adquisició d'aquest tipus de construccions que ens permeti contrastar els treballs que s'han mencionat en aquesta secció.

A fi d'examinar, doncs, si els lusòfons i els francòfons dominen les propietats discursives dels pronoms clíctics esmentats en contextos de dislocació a l'esquerra, hem elaborat, com avançàvem a l'inici d'aquest capítol, dos experiments: l'experiment 3, una prova de judicis de gramaticalitat, i l'experiment 4, una prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra. A diferència de molts treballs afins al nostre, en aquest estudi s'han descartat els experiments basats en dades de producció espontània atès que aquest tipus de proves no assegurarien la producció de clíctics en construccions topicalitzades a l'esquerra, i encara menys de tots els clíctics estudiats aquí. Per aquest motiu, per als propòsits d'aquesta tesi, s'han dissenyat expressament una prova de comprensió i una prova de producció guiada, que són les que formen aquest capítol.

Els resultats del present capítol, juntament amb els que s'han obtingut en el capítol anterior, permetran discutir tendències sobre el coneixement dels trets morfosintàctics i discursius dels clíctics estudiats en les construccions de dislocació a l'esquerra per part de lusòfons i francòfons de català L2.

7.2 Experiment 3: prova de judicis de gramaticalitat

L'objectiu d'aquest experiment és mesurar el grau de coneixement de les propietats discursives dels pronoms clíctics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i dels clíctics argumentals *en* i *hi*, del partitiu *en* i del locatiu *hi* en català per part

de dos grups experimentals de L1 portuguès i de L1 francès. L'experiment és una prova de judicis de gramaticalitat, és a dir, una prova de comprensió d'elecció múltiple. Aquesta prova pretén testar la capacitat dels aprenents lusòfons i francòfons de L2 català a l'hora de reconèixer els usos més apropiats dels clítics esmentats en uns contextos informatius concrets: les construccions de dislocació a l'esquerra. Com en l'experiment 2, la prova de producció oral guiada a partir d'imatges, s'han obviat les construccions amb combinacions binàries dels pronoms clítics. Els resultats de l'experiment 3, juntament amb els resultats de l'experiment 4, una prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra, ens permetran observar si els lusòfons i els francòfons de L2 català coneixen les propietats pragmaticoinformatives dels clítics que s'estudien en aquesta tesi. Excepcionalment, en aquesta prova hi ha participat un grup control d'adults que descriurem més avall en la secció de participants (vegeu 7.2.2).

7.2.1 Preguntes de recerca i hipòtesis

A la vista de les troballes prèvies descrites en la introducció d'aquest capítol, sobretot en relació amb les estructures de doblament de clític, comprovem que no tots els resultats sobre l'adquisició dels clítics en la interfície sintaxi-discurs convergeixen en una mateixa conclusió. Tanmateix, i tot i que no s'han dut a terme treballs que estudiïn les combinatòries lingüístiques plantejades en aquesta tesi, la revisió d'aquests treballs previs ens suscita les preguntes de recerca i les hipòtesis que plantejarem a continuació, a les quals respondrem en la secció 7.2.6 corresponent a la discussió d'aquest experiment.

Pregunta de recerca 1: Interpreten les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona i dels clítics *en* i *hi* argumentals, *en* partitiu i *hi* locatiu els bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català?

Hipòtesi 1.1: Tal com indicàvem a l'inici d'aquest capítol, la bibliografia sobre el coneixement i l'ús de les construccions de tòpic a l'esquerra ens aporta observacions oposades. Si bé, per un costat, hi ha estudis que han documentat opcionalitat i fossilització

en les construccions de tòpic per part d'aprenents en els darrers estadis de l'adquisició de la L2 (Valenzuela, 2005 i 2006; Domínguez i Arche, 2014), per l'altre, alguns treballs (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012 i Donaldson, 2011a, 2011b) proven que els aprenents d'una L2 són capaços de dominar les construccions de tòpic. És el cas, per exemple, d'aprenents de L2 espanyol i L2 búlgar, que fan prova d'un bon domini de les propietats discursives de fenòmens lligats a la interfície sintaxi-discurs.

Basant-nos en aquestes constatacions prèvies, encara que no disposem de treballs anteriors en aquestes combinatòries lingüístiques, es preveuen diferències d'interpretació notòries segons els pronoms clítics de represa. Primerament, si els bilingües portuguès-català mostren sensibilitat cap a les estructures de dislocació a l'esquerra amb els clítics d'acusatiu i datiu, podrem suggerir que l'absència d'obligatorietat dels clítics ens les construccions de tòpic en la L1 portuguès no ha suposat un entrebanc per conèixer les propietats discursives d'aquests clítics en el català L2. En aquest sentit, els nostres resultats se sumarien als treballs que atribueixen als L2 de nivell avançat un bon domini de les construccions de tòpic com, per exemple, en l'estudi d'Ivanov (2009). Si, al contrari, els lusòfons no mostren sensibilitat cap a les estructures de dislocació a l'esquerra amb els clítics *en* i *hi*, no podrem deduir que no interpreten apropiadament aquestes estructures sinó que, més aviat, ho haurem d'atribuir a factors com ara un input inestable i variable, tal com es proposa en estudis previs (Papp, 2000).

Pel que fa als francòfons, si seleccionen les respostes amb omisió dels clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions analitzades, encara que aquests clítics siguin obligatoris en les construccions dislocades en la seva L1, podrem suggerir que els nostres resultats són el reflex d'una regressió de l'ús dels clítics *en* i *hi* en el català L2, tal com hem observat en d'altres estudis (Soto-Corominas, 2018; Perpiñán, 2017 i 2018 i Gavarró, 2018).

Pregunta de recerca 2: En línia amb els estudis sobre transferència lingüística, s'observen indicis d'interferència del portuguès L1 i del francès L1 en el català L2 en el coneixement de les propietats discursives dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona i dels clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions analitzades?

Hipòtesi 2.1: En el capítol 4 s'ha evidenciat que les construccions amb pronoms clítics són una font de dificultat per als aprenents de L2. És per això que en aquest experiment ens preguntem si s'observa una influència interlingüística i, si té lloc, si afecta tots els clítics d'una manera semblant. En estudis per al francès L2, s'ha documentat una omissió del clític d'objecte i l'ús d'un pronom fort en lloc del clític en les produccions d'infants anglòfons (Paradis, 2002a). Per al català, també s'ha registrat una omissió dels clítics *en* i *hi* en aprenents adults de L1 romanès i L1 tagal (llengües sense aquests clítics) com a conseqüència d'una possible interferència negativa de la L1 en la L2 (Maré, 2011), i una eventual regressió d'aquests clítics en les produccions d'adults bilingües català-castellà (Perpiñán, 2017 i 2018 i Gavarró, 2018) i infants bilingües català-castellà (Soto-Corominas, 2018). Una de les possibles fonts de l'omissió i de la substitució del clític d'objecte és la transferència de la L1 en la L2 i, amb més precisió, de l'absència de transferència positiva en els casos en què la L1 no té clítics d'objecte (White, 1996). Si assumim que, sobretot en els primers estadis de l'adquisició de la L2, hi ha una transferència de la L1 en la L2, els lusòfons no projectaran cap de les funcions del clític en les construccions de tòpic pel fet que en la seva L1 la represa de clític no és obligatòria. I, encara més, d'acord amb la proposta de Hawkins i Chan (1997), la *Failed Functional Features Hypothesis*, els aprenents de L2 no podran projectar elements funcionals inexistents en la seva L1, com és el cas, per als lusòfons, de totes les funcions dels clítics *en* i *hi*. Ara bé, els treballs previs sobre el paper de la transferència de l'anglès en el francès L2 (White, 1996; Paradis, 2004 i Prévost, 2006) no confirmen que la L1 tingui un rol cabdal en l'adquisició dels pronoms clítics en francès per part d'anglòfons. És important reprendre l'estudi de Grüter i Crago (2011): en aquest treball en infants de L1 espanyol i L1 xinès aprenents de L2 francès, es constata una influència positiva de la L1 espanyol –llengua d'objecte no nul– en el francès L2 però es descarta una influència negativa de la L1 xinès –llengua d'objecte nul– en l'adquisició dels pronoms clítics d'objecte. Tenint en compte aquests treballs i els resultats obtinguts en l'experiment 2, es preveu que els resultats no ens permetin afirmar que la L1 portuguès juga un paper clau en l'adquisició de la L2, però sí que podem constatar, en les respostes dels lusòfons, un paper tènue de la L1 en la L2 com a conseqüència de l'absència dels clítics argumentals oblics no datius (*en* i *hi*) i del locatiu *hi*. Pel que fa als

francòfons, es poden observar indicis d'un cert benefici, d'una banda, de l'obligatorietat de la represa pronominal en les construccions estudiades, i de l'altra, de l'existència en la seva L1 de tots els clítics que s'examinen aquí.

Pregunta de recerca 3: Es constaten diferències notòries entre els judicis de gramaticalitat del grup control infantil i els del grup control adult?

Hipòtesi 3.1: En aquest estudi també es compara els judicis de gramaticalitat de dos grups catalanoparlants de dues franges d'edat, un grup infantil i un grup adult. El propòsit és reforçar el grup infantil i, de retruc, investigar si hi ha diferències en el coneixement de les propietats discursives dels pronoms clítics analitzats aquí entre tots dos grups. D'entrada, es preveu que sí que hi haurà dissemblances notòries entre tots dos ja que els diferencia el fet d'haver rebut uns –els adults– una àmplia formació acadèmica en català, i per consegüent, una formació normativa de la gramàtica del català, i els altres, els infants, una instrucció formal en català més bàsica, d'acord amb la seva edat. Aquesta diferència cabdal se suma a una suposada regressió d'alguns dels clítics en els estrats generacionals més joves, tal com hem observat en l'experiment 2. Tot i que Solà (1990: 123) augurava que hi hauria una tendència a la duplicació pronominal, alguns estudis (Argenter *et al.*, 1998) identifiquen que els clítics són cada vegada menys presents en els usos quotidians de les generacions més joves i que la tendència dels clítics és de desaparèixer (Forcadell, 2013). Basant-nos en aquestes troballes i els resultats del grup control infantil en l'experiment 2, s'espera que el grup control infantil es decantarà més per l'omissió de les quatre funcions dels clítics *en* i *hi*, ja omesos en l'experiment citat, que el grup control adult.

7.2.2 Participants

Els participants en aquest experiment són els mateixos grups experimentals que han participat en els experiments anteriors, és a dir, un grup de 27 infants de L1 portuguès (mitjana d'edat 11;02 i rang 9;11-12;10) i un grup de 12 infants de L1 francès (mitjana d'edat 11;03 i rang 9;07-12;05), i el mateix grup control format per 25 infants catalanoparlants (mitjana d'edat 11;01 i rang 10;02-

12;08). Tal com s'ha descrit en l'apartat 6.5.2 d'aquest treball, el nivell d'aquests participants és homogeni ja que estan escolaritzats en el mateix nivell educatiu i els grups experimentals tenen un nivell molt avançat de català, gairebé nadiu. A més a més, per a aquest experiment, s'ha comptat amb la col·laboració d'un grup de 36 adults (mitjana d'edat 21;04 i rang 20;01-28;04) que, en el moment de la realització de la prova, cursaven estudis de grau en una universitat de Barcelona.

L'objectiu de la participació d'aquest grup d'adults és reforçar el grup control infantil ja que la prova, com detallarem en les seccions següents, es basa en la intuïció lingüística dels parlants. Per determinar el grau de competència en català del grup adult, els participants han respost a un qüestionari sociolingüístic més ampli que el grup infantil (vegeu l'annex 2). Es tracta, en concret, d'un qüestionari d'usos lingüístics, que, mitjançant preguntes tancades i obertes, ens ha permès destriar els participants catalanoparlants.

Taula 7.1

Característiques dels participants en l'estudi (experiment 3)

participants	nombre	MCER	mitjana d'edat
L1 portuguès	27	avançat	11;02 (rang 9;11-12;10)
L1 francès	12	avançat	11;03 (rang 9;07-12;05)
L1 català infants	25	nadiu	11;01 (rang 10;02-12;08)
L1 català adults	36	nadiu	21;04 (rang 20;01-28;04)

7.2.3 Disseny experimental

7.2.3.1 Materials

Amb l'objectiu d'examinar si els aprenents lusòfons i francòfons de L2 català saben distingir entre construccions gramaticals i agramaticals en contextos de dislocació a l'esquerra amb represa pronominal, l'experiment 3 proporciona als participants parells adjacents d'oracions gramaticals, amb dislocació a l'esquerra i represa pronominal, i oracions agramaticals, amb dislocació a

l'esquerra i sense represa pronominal, és a dir, amb omissió del clíctic. El participant ha de jutjar la gramaticalitat de les oracions que formen la prova. L'experiment està compost per 100 oracions de les quals 60 són ítems experimentals i 40 són distractors. Aquests 60 ítems experimentals corresponen a 5 contextos gramaticals i 5 contextos agramaticals per a cadascun dels sis pronoms clíctics objecte d'estudi, això és, els clíctics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona, els clíctics argumentals *en* i *hi* i els clíctics *en* partitiu i *hi* locatiu.

A continuació, presentem un exemple d'ítem per a cadascuna de les sis condicions, amb l'opció correcta, amb dislocació (+DE), i l'opció incorrecta, sense dislocació (-DE):

Taula 7.2

Exemples d'ítems experimentals per pronom clític (experiment 3)

condició	ítem experimental
acusatiu [+DE] [+CI]	No he trobat les llibretes, en canvi, els apunts, els he trobat.
acusatiu [+DE] [-CI]	No he trobat les llibretes, en canvi, els apunts, he trobat.
datiu [+DE] [+CI]	La Marta dóna la carpeta al Xavi, però, al Marc, li dóna el llapis.
datiu [+DE] [-CI]	La Marta dóna la carpeta al Xavi, però, al Marc, dóna el llapis.
<i>en arg.</i> [+DE] [+CI]	L'Albert no aprèn res del germà gran, però, del mitjà, n'aprèn molt.
<i>en arg.</i> [+DE] [-CI]	L'Albert no aprèn res del germà gran, però, del mitjà, aprèn molt.
<i>en part.</i> [+DE] [+CI]	La Marta no menja mai amanida, però, de verdura, en menja molta.
<i>en part.</i> [+DE] [-CI]	La Marta no menja mai amanida, però, de verdura, menja molta.
<i>hi arg.</i> [+DE] [+CI]	La Carla volia sortir a la pissarra, en canvi, la Sílvia, s'hi ha negat.
<i>hi arg.</i> [+DE] [-CI]	La Carla volia sortir a la pissarra, en canvi, la Sílvia, s'ha negat.
<i>hi loc.</i> [+DE] [+CI]	El Toni menja a casa, en canvi, a la cantina, no hi menja.
<i>hi loc.</i> [+DE] [-CI]	El Toni menja a casa, en canvi, a la cantina, no menja.

Cal tenir en compte la dificultat intrínseca de les proves de judicis de gramaticalitat per a alumnes de les edats d'aquest estudi (McDaniel *et al.*, 1996). Per pal·liar-ho, s'ha tingut una cura especial en la llargària de la prova, i també s'ha reemplaçat els valors numèrics típics de les escales dels experiments de judicis de gramaticalitat per una escala de valors (*molt bona*, *bastant bona*, *bastant dolenta* i *molt dolenta*) representats per unes emoticones. Cada valor reflecteix el grau d'acceptació del participant davant d'un estímul concret.

La prova conté dos exemples de mostra que condueixen a produir un pronom clític que no forma part de l'objectiu d'aquest estudi, el

clíctic neutre *ho*. Vegem, tot seguit, com s'ha presentat l'opció gramatical (1) i l'opció agramatical (2) d'un dels ítems de la prova per a la condició d'acusatiu:

(1) No he trobat les llibretes, en canvi, els apunts, els he trobat.

(2) No he trobat les llibretes, en canvi, els apunts, he trobat.

Tal com es pot apreciar en els dos exemples de més amunt, l'estructura de les oracions de cada ítem és la mateixa: l'oració està composta per un breu context, seguit d'una conjunció de coordinació adversativa (*però*, *en canvi*), un element dislocat i un context en què el pronom clíctic reprèn l'element dislocat o bé l'omet. Com dèiem més amunt, els parells adjacents estan formats per un ítem amb represa pronominal i un ítem sense represa, és a dir, amb omissió del clíctic corresponent. Pel que fa als verbs que s'ha triat, formen part del vocabulari d'ús general a fi d'assegurar la comprensió del text per part dels alumnes dels últims cursos de l'educació primària.

En concret, els verbs que s'han utilitzat són els següents:

Passar, passejar, estudiar, menjar, llegir, pensar, negar-se, posar-se, col·laborar, barallar-se, tenir, caure, preparar, plantar, beure, aprendre, quedar, oblidar, parlar, perdre, trobar, acabar, poder, comprar i renyar.

El temps verbal utilitzat en aquesta prova és majoritàriament el present d'indicatiu (*La Carlota passeja pel parc, però, per la muntanya, no hi passeja*), però també en ocasions s'ha emprat el perfet d'indicatiu (*El mestre ha estat cada estiu a França, en canvi, a Espanya, no hi ha passat cap estiu*), l'imperfet d'indicatiu (*La Carla volia sortir a la pissarra, en canvi, la Sílvia, s'hi ha negat*), el

passat perifràstic d'indicatiu (*A l'excursió se'm van trencar les vambes i, les altres, les vaig perdre*) i el futur d'indicatiu (*L'home del temps diu que no plourà, en canvi, de neu, diu que en caurà molta*).

Finalment, per tal d'agilitar el procés de resposta i adequar la prova a l'edat dels participants, els ítems es van dividir en quatre llistes i es va vetllar perquè no hi haguessin parells adjacents de la mateixa condició en una mateixa llista. Així, la llista 1 inclou 5 ítems amb dislocació del pronom clíctic *hi* locatiu; 5 ítems amb omissió del pronom clíctic *hi* argumental i 5 ítems amb dislocació del pronom clíctic d'acusatiu. Pel que fa a la llista 2, conté 5 ítems amb omissió del pronom clíctic *hi* locatiu; 5 amb dislocació del pronom *hi* argumental i 5 amb omissió del pronom clíctic d'acusatiu. La llista 3 està composta per 5 ítems amb dislocació del clíctic *en* partitiu, 5 amb omissió del clíctic *en* argumental i 5 amb dislocació del clíctic de datiu. Finalment, la llista 4 comprèn 5 ítems amb omissió del clíctic *en* partitiu, 5 ítems amb dislocació del clíctic *en* argumental i 5 ítems amb omissió del clíctic de datiu. Per a cada llista hi ha, a més dels 5 ítems per a cadascuna de les 3 condicions, 20 ítems distractors ($k=35$). Les llistes 1, 2, 3 i 4 es poden consultar a l'annex 5.

7.2.3.2 Procediment

Tant per als participants infants com per als controls adults, el procediment per a la prova de judicis de gramaticalitat ha estat el mateix. Tots els subjectes han dut a terme la prova alhora, en una aula del seu centre educatiu. La investigadora ha repartit la prova en format Word a tots els participants i els ha explicat les instruccions per dur a terme la prova. Abans d'iniciar l'experiment, la investigadora ha llegit i ha respost els dos exemples d'entrenament presentats a l'inici de l'experiment. S'ha recalcat als participants que no es detinguessin en excés en cada ítem ja que l'interès era apel·lar a la reacció espontània dels participants. La durada de la prova ha oscil·lat entre 25 i 30 minuts.

7.2.3.3 Codificació

Per a cada participant i per a cada condició s'han codificat les respostes atorgant un 1 si encerclaven la qualificació "molt

dolenta”, un 2 per a “bastant dolenta”, un 3 per a “bastant bona” i un 4 per a “molt bona”. Els resultats s’han recollit per participant i, posteriorment, s’han calculat les mitjanes per grup. Aquests resultats es presenten en la secció següent per taules que contenen uns valors en una escala de l’1 al 4, valors que corresponen a les qualificacions que esmentàvem ara.

7.2.4 Resultats

En aquest apartat s’exposen els resultats obtinguts en la prova de judicis de gramaticalitat per part dels dos grups experimentals, el grup de L1 portuguès i el grup de L1 francès. Els resultats es comparen amb els resultats extrets dels dos grups control –infants i adults– amb la intenció d’examinar el coneixement de les construccions de dislocació a l’esquerra amb represa pronominal en relació amb els sis clítics estudiats: els clítics d’acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i els clítics argumentals *en* i *hi*, el partitiu *en* i el locatiu *hi*. Com avançàvem en l’apartat anterior, per a cada clític i per a cada participant, s’han recollit les respostes de la prova de judicis de gramaticalitat, segons els quatre valors indicats anteriorment i, a posteriori, s’han calculat les mitjanes per grups tal com es mostrarà en les taules-sumari més avall. Amb els valors obtinguts en una escala de l’1 al 4, s’ha dut a terme l’estadística inferencial mitjançant el programari SPSS 20 prenent com a significatiu un *p* valor de nivell alpha <,05.

A continuació, descriurem els resultats obtinguts en la prova de judicis de gramaticalitat clític per clític i també els resultats agrupant tots els clítics amb les corresponents anàlisis inferencials. Atès que les preguntes de recerca van adreçades a grups infantils (lusòfons, francòfons i el grup control infantil) i a un grup control adult, els resultats es mostren amb una separació en les taules. L’estadística inferencial també s’ha fet per separat i, per consegüent, en els apartats següents es detallen els resultats obtinguts entre els grups infantils i, més avall, els resultats per als grups control infantil i adult.

Anàlisi clíctic per clíctic

Pronom clíctic d'acusatiu

La taula 7.3 presenta els resultats obtinguts per al pronom clíctic d'acusatiu per part dels quatre grups participants, tant per a la condició de represa com per a la condició d'omissió. Pel que fa als grups infantils, si bé totes les mitjanes de represa del clíctic superen les de l'omissió del clíctic, cal subratllar que la mitjana de represa més elevada correspon al grup francòfon (3,67), seguida de les mitjanes de represa del grup control infantil (3,13) i del grup lusòfon (2,66). Per tant, és en els francòfons en què es manifesta una tendència més clara a la represa del pronom acusatiu en les construccions estudiades. Quant a les respostes agramaticals, com és d'esperar tenint en compte les observacions que acabem de destacar, els francòfons han obtingut la mitjana d'omissió del clíctic d'acusatiu més baixa entre els grups infantils (1,33).

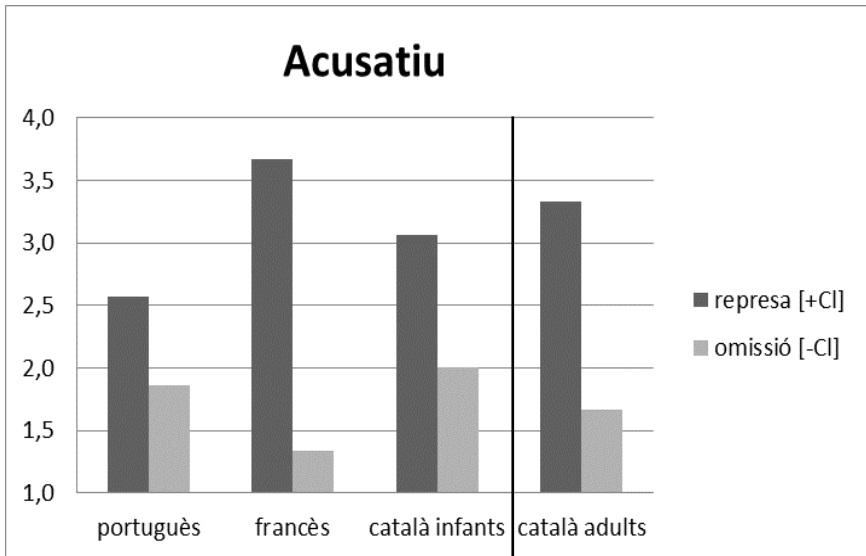
El grup control adult mereix una menció a part. La mitjana de represa (3,27), és a dir, les opcions gramaticals, supera la del grup control infantil però no la del grup francòfon. Si comparem la mitjana d'omissió del grup control adult (1,67) amb la de la resta de grups, remarcuem que és inferior a la del grup control infantil però no a la del grup francòfon. Els resultats per al clíctic d'acusatiu es mostren gràficament en la figura 7.1.

Taula 7.3

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic d'acusatiu

<u>acusatiu</u>	<u>represa</u>	<u>omissió</u>
L1 portuguès	2,66 (0,737)	1,86 (0,412)
L1 francès	3,67 (0,577)	1,33 (0,306)
control infants	3,13 (0,484)	2,27 (0,665)
control adults	3,27 (0,656)	1,67 (0,361)

Figura 7.1
Mitjanes de respostes del pronom clíctic d'acusatiu

Pel que fa als dos grups experimentals i al grup control infantil, s'han aplicat dues ANOVAs amb Grup com a variable independent i les dues condicions (represa pronominal i ommissió del clíctic) com a variables dependents. Per a la condició de represa, els resultats mostren efecte significatiu marginal de Grup ($F(2, 15) = 2,873, p = .093$) entre el grup lusòfon i el grup francòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .086$).

El càlcul de l'ANOVA per a l'omissió del clíctic d'acusatiu també genera efecte significatiu marginal de Grup ($F(2, 15) = 3,387, p = .065$) però, en aquest cas, entre el grup francòfon i el grup control infantil (post-hoc de Tukey HSD, $p = .056$).

A fi de comparar estadísticament els resultats dels grups control infantil i adult, s'ha realitzat novament dues ANOVAs amb Grup com a variable independent i les dues condicions com a variables dependents. L'ANOVA no genera efecte significatiu de Grup ($p > .05$) en la condició de represa però, en canvi, els resultats mostren efecte significatiu de Grup ($F(1, 14) = 5,179, p = .040$) en la condició d'omissió.

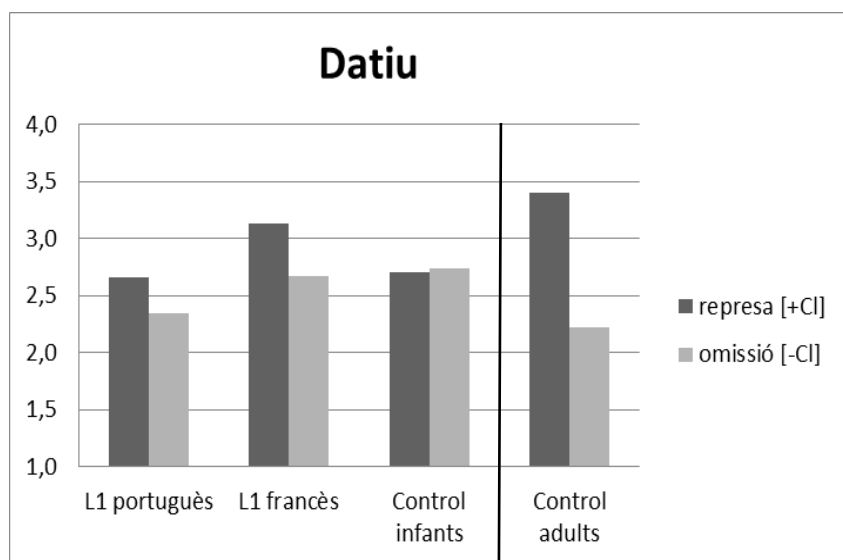
Pronom clíctic de datiu

Pel que fa al clíctic de datiu, remarquem una diferència escassa entre els valors de la condició de represa i els de l'omissió en la majoria dels grups (taula 7.4). A excepció del grup control adult, grup a qui correspon la mitjana de represa més alta (3,4) i la mitjana d'omissió més baixa (2,22), i en menor mesura, del grup francòfon, els valors de represa i d'omissió dels lusòfons i dels catalanoparlants són equiparables. El cas més acusat és el del grup control infantil, en què la mitjana de represa (2,7) és idèntica a la mitjana d'omissió (2,73). Aquests resultats estan representats de manera gràfica en la figura 7.2.

Taula 7.4
Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic de datiu

datiu	represa	omissió
L1 portuguès	2,66 (0,412)	2,34 (0,412)
L1 francès	3,13 (1,026)	2,67 (0,416)
control infantil	2,7 (0,746)	2,73 (0,163)
control adult	3,4 (0,625)	2,22 (0,696)

Figura 7.2
Mitjanes de respostes del pronom clíctic de datiu

Pel que fa als grups infantils, les ANOVAs amb el clític datiu no mostren efecte significatiu de Grup en cap de les dues condicions (totes les $p > .05$). En aquest sentit, tant els grups experimentals –lusòfons i francòfons– com el grup control infantil tenen patrons semblants de comportament. Tal com es pot apreciar en la figura 7.2, els valors corresponents al clític datiu no mostren uns resultats tan polaritzats com els resultats per al clític acusatiu (figura 7.1). La comparació de clítics es reprendrà més endavant.

En el cas dels dos grups control, l’infantil i l’adult, les ANOVAs generen efecte marginal de Grup ($F(1, 14) = 3,887, p = .070$) en la condició de represa però no en la condició d’omissió.

Pronom clític en argumental

Si parem esment en els resultats dels grups infantils per al clític *en argumental* (taula 7.5), observem que els valors que representen la condició de represa sobrepassen de més d’un punt els de l’omissió en tots els grups tret dels lusòfons. En aquest grup, la mitjana de represa és idèntica a la mitjana d’omissió (2,91), fet que indica que els lusòfons reaccionen de la mateixa manera davant de l’omissió i davant de la represa en els judicis de gramaticalitat. La mitjana de respostes pragmàticament adequades, això és, amb represa, correspon al grup control infantil (3,3), seguit del grup francòfon (3,13).

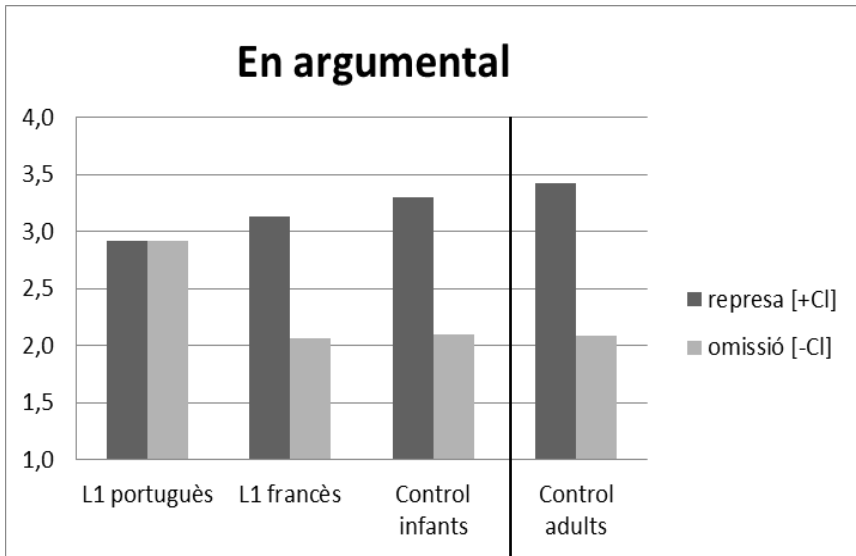
Quant al grup control adult, novament, com en els clítics acusatiu i datiu, la mitjana de represa és més elevada (3,42) que en els grups infantils. Aquests resultats es representen en la figura 7.3.

Taula 7.5

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clític en argumental

<i>en argumental</i>	represa	omissió
L1 portuguès	2,91 (0,576)	2,91 (0,157)
L1 francès	3,13 (0,416)	2,07 (0,503)
control infantil	3,3 (0,415)	2,1 (0,666)
control adult	3,42 (0,307)	2,09 (0,584)

Figura 7.3
Mitjanes de respostes del pronom clític en argumental

Entre els grups infantils, no hi ha diferències significatives en la condició de represa ($p > .05$) i, per consegüent, tots tres grups es comporten de manera semblant a l'hora de jutjar les oracions gramaticals.

Pel que fa a la mesura d'omissió, els resultats generen efecte significatiu de Grup ($F(2, 15) = 6,399, p = .014$) entre el grup lusòfon i el grup control infantil (post-hoc de Tukey HSD, $p = .021$) i efecte marginal entre els grups lusòfon i francòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .053$).

Quant als grups controls, no hi ha diferències entre els resultats obtinguts (totes les $p > .05$). Els resultats descriptius ja mostraven resultats gairebé idèntics. El sistema infantil sembla que segueix el mateix patró que el sistema adult per a aquest clític.

Pronom clític en partitiu

Tal com es pot apreciar en la taula 7.6, en el cas dels grups infantils, les mitjanes de represa tenen valors coincidents entre tots tres grups (lusòfon, 3,09; francòfon, 2,93 i control infantil, 2,83) i, deixant de banda els francòfons, els valors de represa de l'*en partitiu* són més elevats que els de l'*en argumental*.

Pel que fa a les respostes pragmàticament incorrectes, les mitjanes d'omissió són gairebé idèntiques entre tots tres grups (lusòfon, 2,83; francòfon, 3 i control infantil, 3,03). D'acord amb aquestes dades, doncs, tots els grups d'infants es mostren altament tolerants a l'omissió del clític *en partitiu*, més que en el cas del clític *en argumental*.

En el grup control adult, en canvi, la mitjana de represa és força més elevada (3,71) que la d'omissió (2,22). Tornarem a tots aquests resultats en la secció de la discussió. Els valors consignats aquí es mostren en la figura 7.4.

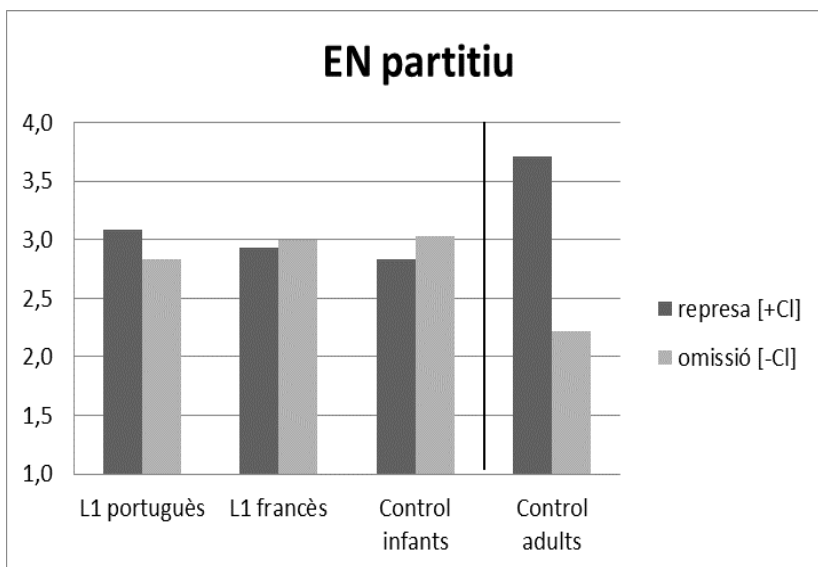
Taula 7.6

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clític en partitiu

<i>en partitiu</i>	represa	omissió
L1 portuguès	3,09 (0,511)	2,83 (0,697)
L1 francès	2,93 (0,643)	3 (0,400)
control infantil	2,83 (0,625)	3,03 (0,320)
control adult	3,71 (0,348)	2,22 (0,429)

Figura 7.4

Mitjanes de respostes del pronom clític en partitiu

En el cas dels grups infantils, no hi ha efecte significatiu de Grup (totes les $p > .05$). El comportament de tots tres grups és similar tant davant de les oracions amb represa del clíctic –opció gramatical– com davant de les oracions amb omissió del clíctic –opció agramatical. Segons aquests resultats, ni els grups experimentals ni el grup catalanoparlant infantil no senten la necessitat de representar la funció dins l’oració mitjançant el clíctic, tal com és propi del sistema pronominal català.

Aquesta observació esdevé més interessant quan comparem els grups control infantil i adult ja que hi ha diferències significatives entre tots dos grups tant en la represa ($F(1, 14) = 12,340, p = .004$) com en l’omissió del clíctic *en* partitiu ($F(1, 14) = 15,481, p = .002$).

Una altra anotació destacable en aquest punt és la comparació dels clíctics *en* argumental i *en* partitiu. Mentre que en el cas dels controls adults la represa i l’omissió de tots dos clíctics tenen valors similars, essent l’oració gramatical la més triada entre les respostes, en el cas dels grups infantils els valors de represa i d’omissió són gairebé els mateixos per a l’*en* partitiu, com avançàvem més amunt. En canvi, per a l’*en* argumental, els francòfons i els infants nadius jutgen l’oració amb represa com a pragmàticament correcta en la majoria de respostes. El grup lusòfon, en canvi, reacciona de manera similar davant de les oracions amb represa o amb omissió en tots dos clíctics.

Pronom clíctic hi argumental

Tal com s’observa en la taula 7.7, els valors que representen la represa pronominal són semblants en els grups experimentals i en el grup control infantil (lusòfons, 2,80; francòfons, 2,60 i catalanoparlants, 2,77). Aquests valors són lleugerament superiors a la mitjana, i per tant, tots tres grups accepten poc més de la meitat dels ítems gramaticals.

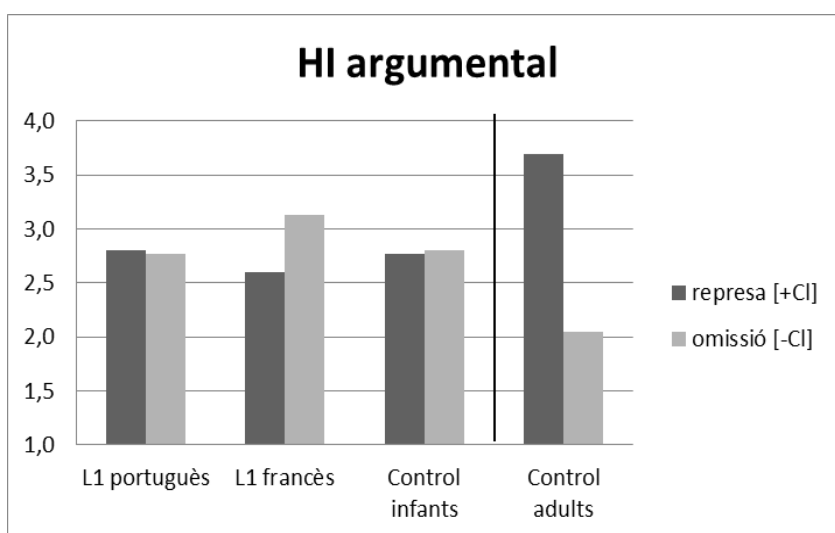
Quant a les mitjanes d’omissió dels grups infantils, aquestes són gairebé idèntiques a les de represa en el grup lusòfon (2,77) i en el grup control infantil (2,80), però, per contra, en el grup francòfon la mitjana d’omissió (3,13) –i al contrari dels resultats dels clíctics anteriors– sobrepassa la mitjana de represa.

El grup control adult, però, ha obtingut una mitjana de represa més elevada (3,69) que els grups infantils, mitjana que gairebé duplica la mitjana d’omissió (2,04). La representació de les mitjanes de represa i d’omissió estan recollides en la figura 7.5.

Taula 7.7
 Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clític *hi* argumental

<i>hi</i> argumental	represa	omissió
L1 portuguès	2,80 (0,577)	2,77 (0,678)
L1 francès	2,60 (0,872)	3,13 (0,702)
control infantil	2,77 (0,731)	2,80 (0,657)
control adult	3,69 (0,203)	2,04 (0,654)

Figura 7.5
 Mitjanes de respostes del pronom clític *hi* argumental

Entre els grups infantils no hi ha diferències significatives (totes les $p > .05$) en cap de les dues condicions analitzades.

En canvi, com era d'esperar vist els valors reflectits en la taula 7.7, per als grups control infantil i adult, els resultats de les dues ANOVAs mostren efecte significatiu de Grup en la represa ($F(1, 14) = 13,258, p = .003$) i en l'omissió del clític *hi* argumental ($F(1, 14) = 4,786, p = .048$). D'acord amb aquests resultats, el grup control adult tria l'opció gramatical en gairebé tots els ítems, mentre que els controls infants no senten la necessitat de reprendre l'argument amb el clític *hi*.

Pronom clíctic hi locatiu

En el cas del clíctic *hi* locatiu, i a diferència de l'*hi* argumental, els resultats dels grups infantils en la condició de represa superen els de l'omissió (taula 7.8). Els grups infantils tenen mitjanes de represa similars entre si (lusòfon, 2,91; francòfon, 2,73 i grup control infantil, 2,83). Pel que fa a l'omissió, el grup control infantil ha obtingut la mitjana més baixa de tots tres grups (2,2).

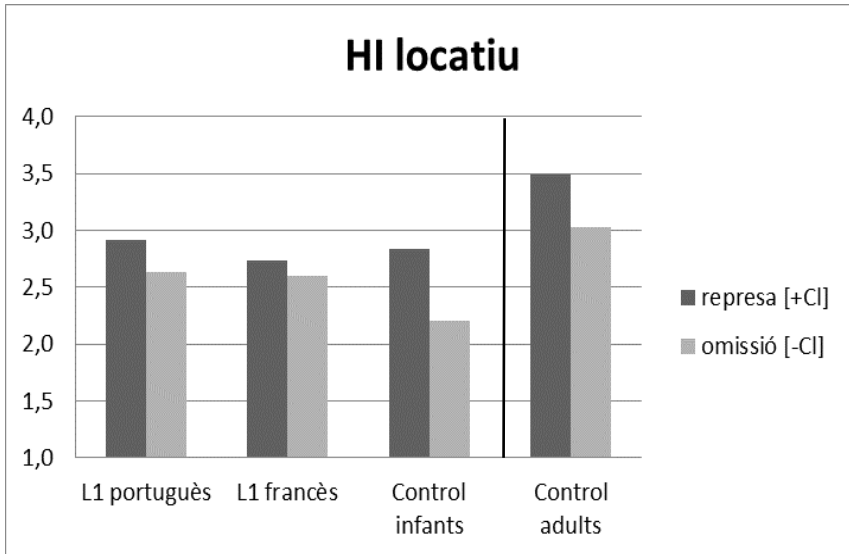
Quant al grup control adult, cal subratllar que, tot i que la mitjana de represa és més alta que en els grups infantils, també és el grup en què la mitjana d'omissió és més alta i, per tant, és el grup més tolerant a l'hora de jutjar les oracions amb ommissió de clíctic com a pragmàticament correctes. Reprendrem aquestes constatacions en la secció de la discussió. Aquests resultats s'evidencien en la figura 7.6.

Taula 7.8

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic hi locatiu

<i>hi</i> locatiu	represa	omissió
L1 portuguès	2,91 (0,302)	2,63 (0,407)
L1 francès	2,73 (0,115)	2,6 (0,872)
control infantil	2,83 (0,572)	2,2 (0,420)
control adult	3,49 (0,437)	3,02 (0,533)

Figura 7.6
Mitjanes de respostes del pronom clíctic hi locatiu

Els resultats dels grups infantils per a l'*hi* locatiu no mostren diferències de comportament entre tots tres grups (totes les $p > .05$).

Per als grups control, en canvi, els resultats mostren diferències en la represa ($F(1, 14) = 6,360, p = .026$) i en l'omissió ($F(1, 14) = 10,026, p = .007$). En contrast amb els resultats anteriors, la mitjana d'omissió del grup control adult és superior a la del grup control infantil.

Comparació de tots els clítics estudiats

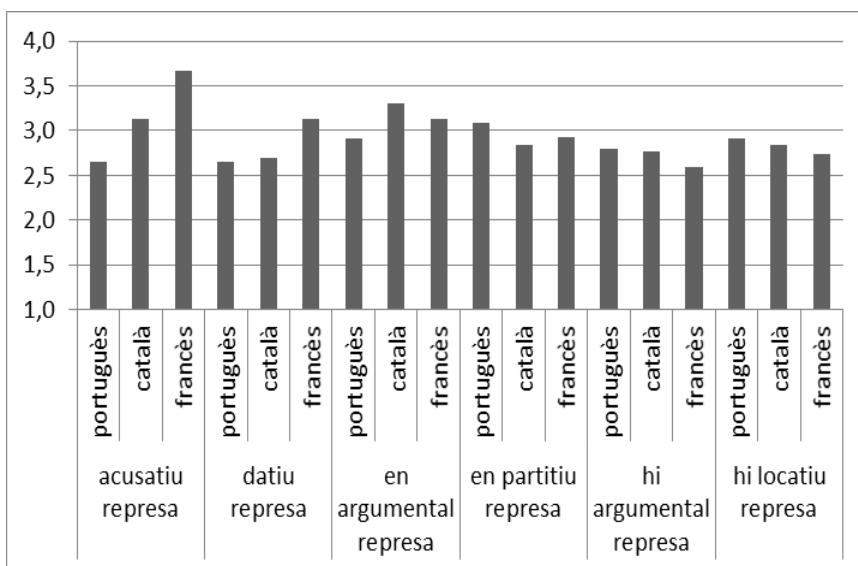
Fins aquí, les anàlisis prèvies ens han permès observar tendències en la comprensió dels clítics com a pronom de represa en les construccions de dislocació a l'esquerra. En aquesta secció, amb l'objectiu de complementar aquestes anàlisis i d'aprofundir en l'observació de les diferències en el comportament dels grups entre tots els clítics examinats, contrastarem els resultats de la represa pronominal i els de l'omissió de tots els clítics. Per dur a terme aquesta comparació, s'ha realitzat unes ANOVAs de mesures repetides que detallem a continuació. Primer, presentem les anàlisis dels grups infantils (figures 7.7 i 7.8) i, més avall, comparem les dels grups control infantil i adult (figures 7.9 i 7.10).

L'ANOVA de mesures repetides amb Tipus de pronom (segons condició de represa) com a factor intra-subjectes i Grup com a factor inter-subjectes no genera un efecte significatiu principal de Tipus de pronom ($p > .05$). De fet, aquest resultat confirma el de l'anàlisi individual de cada clíctic en què només hem destacat diferències marginals de Grup ($F(2, 15) = 2,873, p = .093$) entre el grup lusòfon i el grup francòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .086$) en la condició de represa de l'acusatiu. Per a la resta de clíctics, les anàlisis individuals ja avançaven que els grups infantils reaccionaven de la mateixa manera davant dels ítems amb pronom de represa.

En la mateixa línia de constatacions, no es manifesten diferències en la comparació per parells de clíctics. Ara bé, l'anàlisi va produir una interacció Pronom*Correcció. Tornarem a aquests resultats en els paràgrafs següents.

Observem, ara, les mitjanes de represa per pronom clíctic obtingudes per part dels grups experimentals i del grup control infantil (figura 7.7).

Figura 7.7
Mitjanes de represa per pronom clíctic (grups infantils)

En la segona condició d'aquest experiment, l'omissió, els resultats clíctic per clíctic han permès observar uns patrons de comportament en els grups infantils. Per donar més pes a les observacions preliminars, hem dut a terme una ANOVA de mesures repetides amb Tipus de pronom (segons condició d'omissió) com a factor intra-subjectes i Grup com a factor inter-subjectes. Tal com es podia preveure partint dels resultats clíctic per clíctic, l'ANOVA ha generat efecte principal de Pronom ($F(5,9)= 10.396, p= .002$) per a aquesta condició.

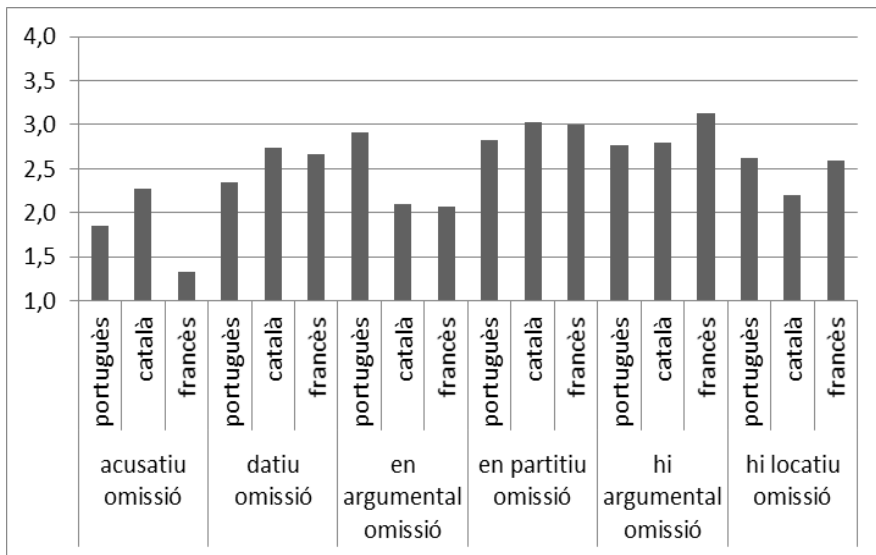
L'ANOVA també ha generat efecte de la interacció Omissió*Grup ($F(10,20)= 3.602, p= .007$). En les comparacions posteriors per parells de clítics, es va recollir una diferència significativa entre els lusòfons i els catalanoparlants infants en l'omissió de l'*en* argumental ($p= .025$) i, també, diferències marginals en l'omissió de l'acusatiu entre francòfons i lusòfons ($p= .069$) i en l'omissió de l'*en* argumental entre aquests mateixos grups ($p= .065$). Aquests càlculs confirmen, doncs, els resultats de les anàlisis clíctic per clíctic. Recordem que, en les anàlisis individuals, constatarem una diferència significativa en l'omissió de l'*en* argumental entre els lusòfons i els infants catalanoparlants ($p= .021$) i efectes marginals en l'omissió de l'acusatiu entre francòfons i catalanoparlants ($p= .056$) i en l'omissió de l'*en* argumental entre lusòfons i francòfons ($p= .053$).

L'ANOVA també ha produït una interacció Pronom*Correcció ($F(5, 9) = 10,396; p = .002$). Les comparacions per parells de clítics fan palès que l'omissió de l'acusatiu es mostra significativament diferent de tots els clítics (totes les $p < .05$), a excepció de l'*en* argumental, en el sentit que en aquest clíctic la taxa d'omissió ha estat menys elevada. Si reprenem la noció de *jerarquia de dificultat* entre clítics de Bonet (1991, 1995), podem presentar, a partir dels resultats de la prova de comprensió, una gradació en la interpretació dels trets discursius dels clítics estudiats representada de la manera següent:

acusatiu > *hi* locatiu > datiu > *hi* argumental >
en partitiu > *en* argumental

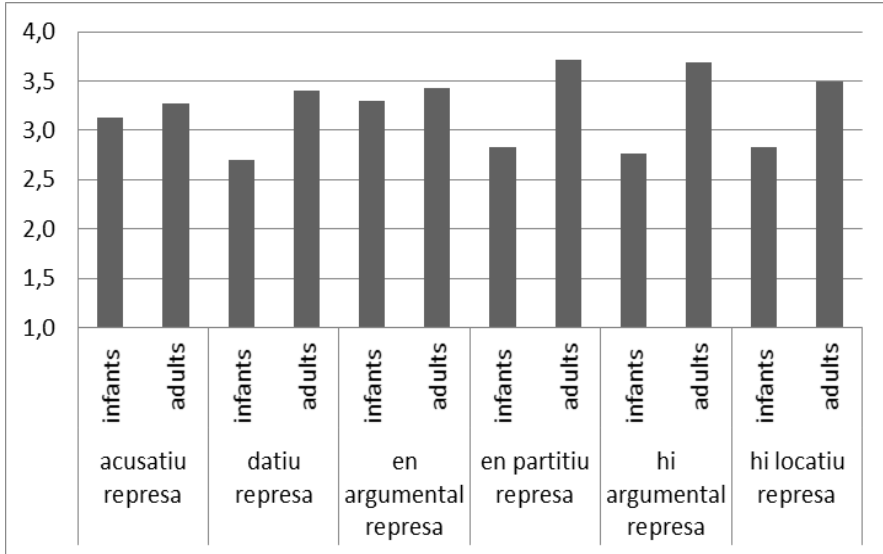
En la figura 7.8 es mostren les mitjanes per a la condició d'omissió per pronom clíctic obtingudes per part dels grups lusòfon i francòfon i el grup control infantil.

Figura 7.8
 Mitjanes d'omissió per pronom clític (grups infantils)

Tal com avançàvem més amunt, hem separat les mitjanes de represa i d'omissió del grup control adult i les hem comparat amb els resultats obtinguts per part del grup control infantil. A continuació, en detallem els resultats i els presentem gràficament (figures 9 i 10). Com per als grups infantils, s'han dut a terme unes ANOVAs de mesures repetides per a cadascuna de les dues condicions incloses en aquest experiment, la represa i l'omissió. Per a la condició de represa, l'ANOVA no genera efecte significatiu de Tipus de pronom ($p > .05$). En canvi, sí que s'obté una interacció Pronom*Correcció*Grup ($(F(5, 9) = 7,327; p = .005)$ que comentarem a continuació. Les comparacions per parells han corroborat les observacions fetes clític per clític. Per a la condició de represa, hi ha diferències significatives en els judicis d'acceptabilitat dels clítics *en partitiu* i *hi argumental* (totes les $p < .05$) en el sentit que en el grup control adult les mitjanes d'acceptació són més elevades que en el grup control infantil. En canvi, per a l'*hi locatiu*, és el grup control infantil qui obté una mitjana superior al grup control adult ($p < .05$).

Figura 7.9
 Mitjanes de represa per pronom clític
 (grups control adult i infantil)

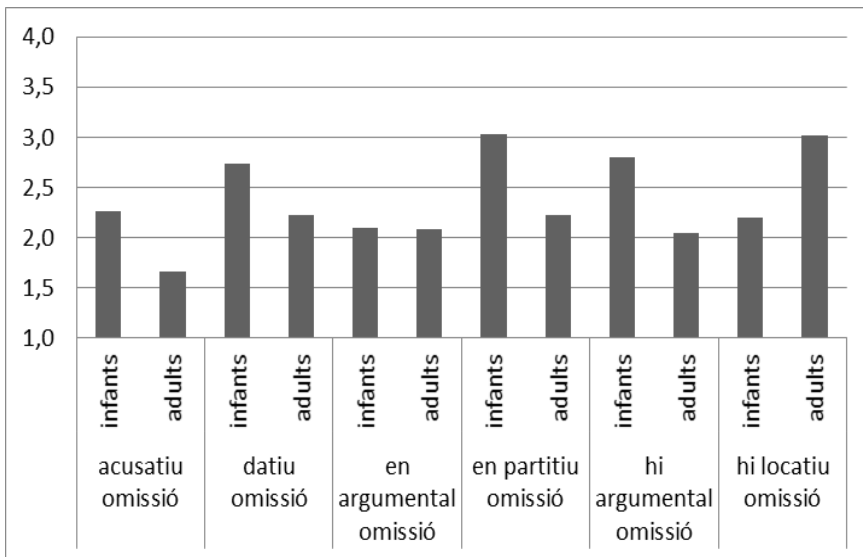
En els grups control, l'ANOVA de mesures repetides per a la condició d'omissió genera resultats interessants. Es confirmen els resultats individuals en què destacàvem que hi ha diferències en l'acceptació de l'omissió dels clítics acusatiu, *en partitiu* i *hi argumental* entre el grup control infantil i l'adult.

Aquests resultats ens permeten afirmar que, en l'estrat generacional més jove, representat aquí pel grup control infantil, les construccions de tòpic amb represa dels clítics *en partitiu* i *hi argumental* està en regressió en comparació amb el grup adult.

Reprement la noció de *jerarquia de dificultat* de Bonet (1991, 1995) per establir una gradació entre clítics extreta de les respostes dels grups control, a continuació presentem una gradació de dificultat essent l'acusatiu el clític menys omès i l'*hi locatiu* el clític més omès.

acusatiu > *en argumental* > *hi argumental* > datiu > *en partitiu* > *hi locatiu*

Figura 7.10
 Mitjanes d'omissió per pronom clític (grups control adult i infantil)

7.2.5 Discussió

En aquest apartat, reprenem les preguntes de recerca i les hipòtesis plantejades en l'apartat 7.2.1 per donar-hi resposta. Recordem que, en aquest experiment, l'objectiu és mesurar el grau de coneixement de les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona i dels clítics *en* (partitiu i argumental) i *hi* (locatiu i argumental) en contextos de dislocació a l'esquerra amb represa de clític. Com en la resta d'experiments d'aquesta tesi, els dos grups de L2 català que han format part d'aquesta prova són dos grups infantils de L1 portuguès i de L1 francès i, a diferència de la resta de proves d'aquesta tesi, a part del grup control infantil, en aquest experiment també hi ha participat un grup control adult.

A continuació, respondrem a les preguntes de recerca formulades anteriorment contrastant-les amb els resultats dels treballs previs que han examinat l'adquisició de les construccions de tòpic amb represa pronominal. En concret, hem examinat si els L2 català interpreten les propietats discursives dels clítics que són objecte d'estudi. Aquesta anàlisi ens permetrà posicionar-nos en una de les dues línies de recerca sobre els fenòmens lligats a la interfície

sintaxi-discurs a les quals hem fet esment en la introducció d'aquest experiment. També, observarem si hi ha indicis de transferència de la L1 portuguès i de la L1 francès en la L2 català. Finalment, el fet d'incloure un grup control adult en aquest experiment ens ha servit per comparar el comportament davant de les construccions estudiades per part de dos grups catalanoparlants d'edats diferents.

Pregunta de recerca 1: Interpreten les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona i dels clítics *en* i *hi* argumentals, *en* partitiu i *hi* locatiu els bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català?

A grans trets, els resultats obtinguts per part dels infants lusòfons i francòfons de L2 català ens fan remarcar que el grau de coneixement de les propietats discursives dels clítics varia segons el clíctic analitzat. Així, en consonància amb els resultats de l'experiment 2 de producció d'aquesta tesi, en què s'examinava el coneixement i l'ús de les propietats morfosintàctiques dels clítics, es pot establir una escala de dificultat entre els clítics que formen part d'aquest estudi. Per respondre a aquesta primera pregunta de recerca, reprendrem tot seguit els resultats obtinguts en aquest experiment tot comparant els grups experimentals i el grup control infantil. Els resultats del grup control adult es contrastaran amb els del grup control infantil en la tercera pregunta de recerca, al final de la discussió d'aquest experiment.

En primer lloc, quant a les propietats discursives del clíctic d'acusatiu de tercera persona, no s'aprecien diferències notòries entre els grups experimentals i el grup control infantil. En aquest sentit, si bé en portuguès la represa del clíctic en les construccions estudiades no és obligatòria, el fet que tant el català com el portuguès i el francès tenen una representació de la funció d'aquest clíctic sembla afavorir que les estructures de dislocació no representin una dificultat per als L2 català. El grup francòfon és el grup que demostra més domini de les propietats discursives del clíctic acusatiu (mitjana de represa 3,67 sobre 4) ja que fins i tot la mitjana de represa d'aquest grup supera la del grup control infantil (mitjana de represa de 3,13 sobre 4). De fet, els resultats mostren efecte significatiu marginal entre francòfons i lusòfons en la represa d'aquest clíctic. En canvi, els infants catalanoparlants, seguit dels lusòfons, són el grup més procliu a acceptar les oracions amb

omissió del clíctic acusatiu, és a dir, les oracions agramaticals. Hem detectat diferències marginals en la condició d'omissió entre el grup francòfon i el grup control infantil, essent aquest darrer grup el que accepta amb més freqüència els ítems amb ommissió de l'acusatiu com a pronom de represa (mitjana de 2,27 sobre 4). Tot i que, en la pregunta de recerca 3, reprendrem els resultats del grup control infantil, convé destacar aquí que, a diferència del que era d'esperar, els infants catalanoparlants toleren l'omissió del clíctic acusatiu en una gran part dels ítems. En aquestes circumstàncies, s'espera que l'input que reben els L2 sigui ambigu i poc robust i, en línia amb el que apunten Papp (2000) i Domínguez i Arche (2014), en les respostes dels aprenents L2 es pot observar una opcionalitat de la forma esperada, fins i tot en estadis avançats de l'adquisició de la L2.

Pel que fa al datiu, en segon lloc, els lusòfons i els francòfons tenen patrons de comportament semblants entre ells i també quan se'ls compara amb el grup nadiu infantil, tant en les oracions amb represa com en les oracions amb ommissió del clíctic datiu (totes les $p > .05$). Ara bé, tot i que no hi ha diferències entre tots tres grups, els resultats per a aquest clíctic mereixen fer les observacions que detallem tot seguit.

A trets generals, convé destacar que, a excepció dels lusòfons, les mitjanes de represa dels francòfons i dels infants nadius són més baixes que les mitjanes de represa corresponents al clíctic d'acusatiu, i per tant, segons les nostres dades, el clíctic datiu genera més dificultat que l'acusatiu. Aquesta observació ja s'havia detectat en l'experiment 2 de producció d'aquesta tesi en què es remarcava que una bona part dels clíctics de datiu eren elidits. L'estudi de Santoro (2007) ja atribuïa dificultats en la realització del clíctic de datiu, també en els darrers estadis d'adquisició de la L2 italià per part d'anglòfons. No és d'estranyar, per tant, que els infants L2 mostrin més dificultats a l'hora d'interpretar el clíctic de datiu que el clíctic d'acusatiu en aquesta prova.

A banda d'això, si tenim en compte els grups de L2 català, remarcuem que el grup francòfon ha obtingut la mitjana de represa més elevada (3,31 sobre 4), més que el grup lusòfon (2,66). Els L1 francès, possiblement beneficiats per l'existència d'una estructura equivalent en la seva L1, és el grup experimental que mostra més sensibilitat cap a les estructures amb represa de clíctic datiu.

Els resultats del clíctic de datiu per part del grup control infantil mereixen, novament, una menció a part. Les mitjanes de represa i d'omissió són pràcticament idèntiques (2,7 i 2,73, respectivament) i, per tant, d'acord amb aquests resultats, els infants catalanoparlants no senten la necessitat de representar l'argument de l'objecte per un clíctic de represa ja que accepten de manera idèntica les oracions amb represa i les oracions amb ommissió del datiu. Com apuntàvem per al clíctic d'acusatiu, els resultats dels infants nadius confirmen que l'input dels L2 no és un input robust sinó que és un input inestable en què les construccions de tòpic amb el clíctic de datiu presenten opcionalitat (amb ommissió i amb represa).

Fins aquí, tenint en compte que la interpretació dels trets discursius dels clíctics d'acusatiu i datiu mostra patrons de comportament semblants entre els lusòfons i els francòfons de L2 català i els infants nadius, les nostres troballes donen suport als estudis previs que proposen que l'adquisició dels trets situats en la interfície sintaxi-discurs és possible (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012 i Donaldson, 2011*a*, 2011*b*). Com en l'estudi de Slabakova, Kempchinsky i Rothman (2012), en què aprenents anglòfons d'espanyol L2 es comporten de manera semblant respecte dels nadius i mostren sensibilitat cap a les estructures de topicalització a l'esquerra, en el nostre experiment, tant lusòfons com francòfons trien les oracions amb represa dels clíctics d'acusatiu i datiu com a pragmàticament correctes enfront de les oracions amb objecte nul. Per tant, l'absència d'obligatorietat dels clíctics en les construccions de tòpic en la L1 portuguès no suposa un impediment per adquirir les propietats discursives dels clíctics d'acusatiu i datiu. Si bé l'omissió de l'acusatiu i del datiu en les construccions de tòpic és força acusada, sobretot per part dels lusòfons, les respostes dels nadius suggereixen que les respostes amb ommissió dels clíctics per part dels L2 responen més aviat a l'input variable i inestable dels infants catalanoparlants que no pas a la incapacitat d'adquirir les propietats discursives dels clíctics per part dels grups no nadius.

Quant a les construccions de tòpic amb els clíctics *en* i *hi*, en les quatre funcions estudiades, i en vista dels resultats de l'experiment 2, en què s'observava una clara jerarquia de dificultat entre els clíctics fins i tot pels mateixos infants catalanoparlants, és d'esperar que els infants bilingües seqüencials mostrin un coneixement fràgil

de les propietats discursives d'aquests clítics i una opcionalitat de la forma esperada, si no han demostrat prèviament un bon coneixement de les seves propietats morfosintàctiques.

Si analitzem els resultats de comprensió del clíctic *en* argumental, remarquem que els nadius i els francòfons jutgen com a acceptables les oracions amb represa amb més freqüència que les oracions amb omissió. Ara bé, en el cas dels lusòfons, les mitjanes de represa i les d'omissió del clíctic *en* argumental són idèntiques (2,91 sobre 4), resultat que demostra que els lusòfons, en contrast amb els francòfons, no consideren necessària la represa pronominal amb el clíctic *en* argumental. Per consegüent, segons les dades aportades per aquest experiment, podem afirmar que, en contrast amb el grup francòfon, els lusòfons no interpreten els trets discursius d'aquest clíctic, que, recordem, és inexistent en el sistema pronominal de la seva L1. De fet, els resultats estadístics ja confirmaven diferències en l'omissió d'aquest clíctic entre lusòfons i nadius i diferències marginals (també en l'omissió) en comparació amb el grup francòfon. En la segona pregunta de recerca, ens detindrem a discutir el possible efecte de la transferència de la L1 francès i de la L1 portuguès en l'adquisició dels trets discursius de l'*en* argumental en la L2 català.

Passant ara a l'anàlisi de la comprensió del clíctic *en* partitiu, observem resultats interessants en dos sentits: tant els lusòfons com els francòfons accepten, gairebé al mateix nivell, les oracions amb represa del clíctic i les oracions amb omissió i, per tant, demostren que no necessiten la recuperació de l'argument mitjançant la funció partitiva del clíctic. Tenint en compte aquesta constatació, no es pot atribuir l'alta omissió dels lusòfons a una transferència de la L1 ja que els francòfons també ometen el clíctic *en* partitiu, sinó que aquest comportament és un reflex de l'input que reben dels nadius. En efecte, en els resultats d'aquest experiment constatarem que els catalanoparlants accepten amb més freqüència les oracions amb omissió que les oracions amb represa i, a més a més, la mitjana d'omissió és superior, tot i no haver-hi una diferència robusta, a la del grup lusòfon. En línia amb les conclusions de l'experiment 2, podem afirmar que els catalanoparlants mostren un domini dèbil dels trets discursius de l'*en* partitiu i que, per tant, és difícil que els lusòfons i els francòfons –tot i aquests darrers disposin d'un clíctic equivalent en la seva L1– dominin les propietats discursives d'aquest clíctic.

Si comparem ara els resultats del clíctic *en* per a les dues funcions, argumental i partitiva, l'omissió és una dinàmica força recurrent en les respostes de tots tres grups, més agreujada en la funció partitiva que en la funció argumental en el cas dels francòfons i dels nadius infants.

Finalment, els resultats per als clítics *hi* argumental i *hi* locatiu aporten conclusions interessants. D'una banda, quan s'examina la comprensió de la funció argumental del clíctic, constatem que els grups experimentals demostren un nivell d'interpretació dels trets discursius similar al dels nadius. Tanmateix, i això és el que és més rellevant, en tots tres grups, les mitjanes amb ommissió del clíctic són elevades i, per consegüent, no reconeixen les oracions amb represa de clíctic com l'única opció correcta des del punt de vista pragmàtic. Ja en l'experiment de producció anterior, l'experiment 2, destacàvem que la funció argumental presentava un ús erosionat fins i tot per part del grup nadiu infantil.

S'observen resultats similars en l'anàlisi de la comprensió de la funció locativa del pronom *hi*: destaca un comportament semblant per part de tots tres grups infantils i una taxa d'acceptació de l'omissió força elevada. Novament, aquestes constatacions apunten en la mateixa direcció observada anteriorment: el pronom de represa és exigít de manera opcional en les construccions de tòpic per part dels mateixos catalanoparlants.

A tall de conclusió, de les observacions anotades fins aquí n'extraïem que, com apuntàvem per a l'experiment 2, es pot establir una escala de dificultat entre els clítics examinats. Tant lusòfons i francòfons com el grup nadiu infantil presenten un coneixement pobre dels trets discursius dels clítics argumentals *en* i *hi* i de l'*en* partitiu i, en menor mesura, dels clítics de datiu i *hi* locatiu. Allà on es mostra una clara acceptació de la represa del pronom en les construccions de dislocació a l'esquerra és en les oracions amb el clíctic d'acusatiu de tercera persona, en tots tres grups. Segons les nostres troballes, doncs, es confirmaria una jerarquia de dificultat proposada per Bonet (1991, 1995) i represa per Rosado (2007) i Perpiñán (2017). D'entre els clítics adverbials, el locatiu *hi* es requereix en les construccions de tòpic mentre que les oracions amb ommissió de les funcions argumentals d'*hi* i *en* i l'*en* partitiu són força acceptades per part dels nadius. Tenint en compte aquestes constatacions, no és sorprenent que els francòfons, i encara menys

els lusòfons, que han de projectar una categoria inexistent en la seva L1 en el cas dels clítics *en* i *hi*, no reconeixen com a imprescindibles les formes clíiques com a pronom de represa. Segons aquests resultats, i seguint la proposta de Boix i Sanz (2008) sobre una eventual varietat bilingüe del català, constatem que en la gramàtica dels clítics del català la represa del clíic és opcional i que, per consegüent, difereix de la gramàtica estàndard del català en què és obligatori reprendre l'argument mitjançant un clíic.

Pregunta de recerca 2: En línia amb els estudis sobre transferència lingüística, s'observen indicis d'interferència del portuguès L1 i del francès L1 en el català L2 en el coneixement de les propietats discursives dels pronoms clíics d'acusatiu i datiu de tercera persona i dels clíics *en* i *hi*, en les quatre funcions analitzades?

Els resultats de la prova de judicis d'acceptabilitat confirmen que els pronoms clíics estudiats aquí són una font de dificultat per als aprenents de L2 català, dificultat evidenciada en l'experiment 2 de producció d'aquesta tesi. Tal com hem apuntat anteriorment, és difícil, doncs, que les propietats discursives dels clíics estiguin completament assolides si els aprenents mostren dèficits en l'assoliment de les propietats morfosintàctiques d'aquests clíics.

En el cas dels clíics acusatiu i datiu, recordem que, en portuguès, tot i que hi ha equivalents pronominals per a aquests clíics, el pronom de represa és opcional en les construccions de tòpic i, per consegüent, els lusòfons poden veure's desavantatjats en contrast amb els francòfons. Si passem a analitzar els resultats des del punt de mira d'un possible efecte de la L1 en la L2, trobem resultats interessants. Com ja hem comentat més amunt, en les troballes de l'acusatiu no es destaquen diferències entre grups. Ara bé, els lusòfons, en comparació amb els francòfons, són més proclius a acceptar les oracions amb omisió de l'acusatiu. De fet, en l'anàlisi clíic per clíic, hem constatat, per a la condició de represa, un efecte marginal entre lusòfons (mitjana de 2,66 sobre 4) i francòfons (mitjana de 3,67 sobre 4). Val a dir que, fins i tot en contrast amb els infants nadius, els francòfons semblen avantatjats per l'obligatorietat en la L1 de reprendre el clíic en les construccions de tòpic. N'és una prova el fet que, en la condició d'omisió de l'acusatiu, s'hagi documentat un efecte marginal entre francòfons

(mitjana d'1,33) i infants nadius (mitjana de 2,27) en el sentit que els aprenents de L1 francès han acceptat amb menys freqüència que els nadius les oracions amb omisió. Tenint en compte aquests resultats, els francòfons semblen tenir un avantatge respecte dels lusòfons a l'hora d'interpretar els trets discursius del clíctic d'acusatiu. Aquest avantatge es fa palès, fins i tot, quan se'ls compara amb els infants nadius.

Pel que fa al clíctic de datiu, tampoc no hem constatat diferències en el comportament de tots tres grups infantils. De nou, els lusòfons, tot i que en portuguès la represa del clíctic en les construccions estudiades és opcional, demostren un domini dels trets discursius del clíctic de datiu al mateix nivell que els francòfons i que el grup catalanoparlant infantil. Tanmateix, si filem prim, tot i que no hi ha diferències significatives en el comportament de tots tres grups, com en el cas de l'acusatiu, la mitjana d'acceptació del pronom de represa és més baixa en els lusòfons (2,66) que en els francòfons. Per tant, tot i que no és perceptible en l'anàlisi estadística, hi ha indicis, d'una banda, que la L1 portuguès pot haver influenciat de manera negativa en el coneixement dels trets discursius dels clíctics d'acusatiu i datiu en les construccions estudiades i, de l'altra, que la L1 francès ha exercit una influència positiva en el coneixement d'aquestes propietats. Aquesta possible interferència de la L1 en la L2 català, però, no juga un paper clau en l'adquisició dels pronoms clíctics en la L2 tal com demostra el fet que el comportament de lusòfons i francòfons és equiparable al dels nadius infants en l'anàlisi dels clíctics d'acusatiu i de datiu. En aquest sentit, doncs, les nostres troballes confirmen les dels treballs previs sobre el paper de la transferència, sobretot en aprenents de L1 anglès i de L2 francès (White, 1996; Paradis, 2004 i Prévost, 2006), en els quals s'evidencia que la L1 no té un paper cabdal en l'adquisició dels clíctics en la L2.

Els resultats per als clíctics argumentals oblics no datius (*en* i *hi*) i del locatiu *hi* són encara més rellevants d'abordar ja que en portuguès, a diferència del francès, no hi ha equivalència pronominal, motius pels quals hem triat les combinatòries lingüístiques portuguès-català i francès-català. En l'apartat 7.2.1 de preguntes de recerca i hipòtesis, apuntàvem que, en estudis en anglòfons aprenents de L2 francès, s'ha recollit una omisió del clíctic d'objecte i l'ús d'un pronom fort en lloc del clíctic (Paradis i

Crago, 2002a). Pel que fa al català L2, entre els minsos estudis sobre els clítics *en* i *hi*, també s'ha documentat una omisió (Maré, 2011) en parlants de L1 romanès i L1 tagal; en adults bilingües castellà-català (Perpiñán, 2017 i Gavarró, 2018) i en infants bilingües castellà-català (Soto-Corominas, 2018). Hi ha estudis que han explicat l'omisió per l'absència de transferència positiva de la L1 sense clítics d'objecte (White, 1996). També, en les hipòtesis, hem citat la proposta de Hawkins i Chan (1997), la *Failed Functional Features Hypothesis*, segons la qual els L2 no seran capaços de projectar els elements funcionals inexistents en la seva L1, com és el cas per als lusòfons de les quatre funcions dels clítics *en* i *hi* estudiades aquí.

Si reprenem les nostres troballes, en primer lloc, pel que fa als clítics *en* argumental i *en* partitiu, el comportament de tots tres grups és similar en la condició de represa del clític *en*, en les dues funcions estudiades.

Tanmateix, val a dir que el grup lusòfon sembla tenir menys sensibilitat cap a les construccions de tòpic amb represa del clític *en* argumental que els francòfons i els nadius atès que és el grup que ha obtingut la mitjana de represa més baixa (2,91 sobre 4). De fet, en l'anàlisi clític per clític, hem destacat que hi ha diferències marginals en la mesura d'omisió del clític *en* argumental entre lusòfons i infants nadius ($p = .021$) i entre lusòfons i francòfons ($p = .053$).

Aquesta observació, però, no és vàlida en el cas del clític *en* partitiu: en aquest clític, la mitjana de represa dels lusòfons (3,09) supera la dels francòfons (2,93) i fins i tot la dels nadius (2,83) i, pel que fa a l'omisió, la mitjana és lleugerament inferior a la dels altres grups infantils. Per tant, si bé en les troballes del clític *en* argumental podem trobar-hi indicis d'una certa transferència negativa de la L1 portuguès en la L2 català, els resultats estadístics evidencien que els patrons de comportament de lusòfons són equiparables als dels infants nadius i als dels francòfons. Els resultats generals, marcats per una taxa d'omisió gens menyspreable –sobretot en el cas del clític *en* partitiu, i per part de tots tres grups–, s'expliquen pel comportament dels nadius: per exemple, les respostes dels infants nadius corresponents a l'omisió del clític *en* partitiu despunten per sobre de les de represa. Per tant, tot i que hi pot haver un paper tènue de la L1 en la L2, els resultats de lusòfons i de francòfons sembla ser merament un reflex de l'input a què estan exposats. Aquesta constatació, ja exposada en

l'anàlisi de l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels clítics en el capítol anterior, confirma que hi ha una regressió dels clítics *en* per part de nadius catalanoparlants, tal com es recull en la bibliografia recent en infants català-castellà (Soto-Corominas, 2018) i en adults català-castellà (Perpiñán, 2017, 2018 i Gavarró, 2018).

En segon lloc, pel que fa a les funcions argumental i locativa del clíctic *hi*, no es constaten diferències entre el domini de les propietats discursives per part de lusòfons i francòfons quan se'ls compara amb els nadius infants (totes les $p > .05$, per a totes dues funcions). Tenint en compte aquests resultats, els lusòfons, tot i que en la seva L1 la represa de clíctic és opcional i que, a més a més, han hagut de projectar un nou element funcional inexistent en portuguès, el clíctic *hi*, no mostren menys sensibilitat cap a les estructures de dislocació a l'esquerra amb represa pronominal quan se'ls compara amb infants francòfons o infants catalanoparlants. De fet, les mitjanes de represa corresponents als clítics *hi* argumental i *hi* locatiu en el cas dels lusòfons són, tot i que escassament, més elevades que en els grups francòfons i nadius. Per tant, novament, no es constaten indicis d'una clara interferència de la L1 portuguès o de la L1 francès en el coneixement dels trets discursius dels clítics analitzats en la L2 català ja que tant lusòfons com francòfons tenen un comportament anàleg al dels nadius a l'hora de jutjar les propietats discursives dels clítics *hi* argumental i *hi* locatiu.

Sintetitzant, tot i que s'entreveu un paper tènue de la L1 en la L2 en alguns dels clítics analitzats, les conclusions d'aquesta prova posen de manifest que el coneixement de les propietats discursives dels pronoms clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona i dels clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions analitzades, és similar entre tots tres grups infantils. Trobem preferències per l'omissió en les construccions de tòpic amb els clítics *en* partitiu i *hi* argumental per part de francòfons i infants catalanoparlants. Atès que els nadius opten per triar majoritàriament l'opció amb ommissió en els clítics esmentats, les nostres troballes confirmen una regressió en la represa pronominal d'aquests clítics en les construccions de dislocació a l'esquerra. Per consegüent, en l'input que reben els lusòfons i francòfons, la represa del clíctic, obligatòria des del punt de vista de la gramàtica normativa, és opcional. Si reprenem els

treballs de Domínguez i Arche (2014), les autores apuntaven que els aprenents d'una L2 poden persistir en l'opcionalitat si no reben un input clar per relacionar la forma correcta. Aquesta opcionalitat es pot mantenir en estadis avançats de l'adquisició de la L2 si l'input de la L2 és ambigu, com sembla ser el nostre cas.

Pregunta de recerca 3: Es constaten diferències notòries entre els judicis de gramaticalitat del grup control infantil i els del grup control adult?

En aquest experiment, a diferència dels altres experiments d'aquesta tesi, s'ha pogut comptar amb la col·laboració d'un grup control adult. La incorporació d'aquest grup adult ens ha permès, d'una banda, reforçar el grup control nadiu infantil, i d'altra banda, comparar el coneixement de les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i datiu, dels argumentals oblics no datius (*en* i *hi*) i del locatiu *hi* en dos estrats generacionals de catalanoparlants nadius.

En la secció de preguntes de recerca i hipòtesis (apartat 7.2.1), preveïem dissemblances entre un grup i l'altre pel fet que els adults han rebut una formació normativa de la gramàtica del català i, en canvi, la formació dels infants nadius és més bàsica, d'acord amb l'edat dels participants. En aquest apartat, suposàvem, també, cenyint-nos en els estudis d'Argenter *et al.* (1998) i de Forcadell (2013), que, en la generació de catalanoparlants més jove, remarcaríem que les construccions de tòpic són un recurs amb finalitats pragmàtiques cada vegada menys estès entre els usos orals del català.

Si repassem els resultats clíctic per clíctic, constatem que, en la funció d'acusatiu, els infants són més proclius a acceptar les oracions amb omissió del clíctic que els adults ($p = .040$). Per al cas de datiu, la mitjana de represa dels adults també és superior a la dels infants ($p = .070$). D'acord amb aquests dos resultats, els catalanoparlants adults, en comparació amb els infants nadius, dominen més la forma normativa de la construcció de tòpic amb la represa dels clítics d'acusatiu i de datiu. Com dèiem, la formació acadèmica rebuda i una àmplia formació en normativa de la llengua catalana pot haver influït que els adults dominin més els trets discursius dels clítics d'acusatiu i datiu que els infants. En contrapartida, el fet que les construccions estudiades aquí no siguin freqüents en els usos orals, sumat a una formació acadèmica bàsica que els pertoca per l'edat,

poden haver originat una alternança entre la represa i l'omissió dels clítics acusatiu i datiu en les respostes dels infants catalanoparlants. Quant al clíctic *en*, en les dues funcions analitzades, constatem, d'una part, que no hi ha diferències notòries entre tots dos grups en la funció argumental d'aquest clíctic (totes les $p > .05$), ni en la represa ni en l'omissió. Per tant, podem afirmar que el domini dels trets discursius és equivalent en tots dos grups.

Pel que fa a la funció partitiva del clíctic *en*, hi ha més variació. El grup adult mostra, com en el cas dels clítics d'acusatiu i datiu, un domini superior de la construcció estudiada aquí. Els resultats clíctic per clíctic han reportat diferències notòries entre tots dos grups tant en la condició de represa ($p = .004$) com en la condició d'omissió ($p = .002$). Contràriament al que succeeix per al grup adult, en les respostes dels infants catalanoparlants, no només hi fluctuen la forma normativa –la represa del clíctic– i la no normativa –l'omissió del clíctic– sinó que l'omissió de l'*en* partitiu, en l'estrat generacional més jove, és la forma més acceptada en les construccions de dislocació. Recordem que, en català, hi ha altres recursos amb finalitats pragmàtiques per focalitzar un element en l'oració en què no és necessari reprendre el clíctic: és el cas de la dislocació a l'esquerra amb tema sostingut (de l'anglès *hanging topic left dislocation* o HTLD) i la construcció de focus contrastiu o *focus fronting* (FF). D'una banda, el fet que en català hi hagi altres tipus de construccions en què la represa del clíctic no sigui obligatòria i, de l'altra, la regressió del clíctic *en* partitiu –constatada en l'experiment 2 en els usos del grup nadiu infantil– no beneficien el coneixement normatiu dels trets discursius d'aquest clíctic per part del grup nadiu més jove.

Finalment, els resultats per als clítics *hi* argumental i *hi* locatiu aporten conclusions interessants. Per a la funció argumental, hem destacat diferències entre els adults i els infants tant en la represa ($p = .003$) com en l'omissió ($p = .048$). D'acord amb les dades obtingudes, el grup adult és sensible a les construccions de tòpic amb represa de l'*hi* argumental mentre que en les respostes dels infants hi ha una opcionalitat de la forma esperada i de l'omissió d'aquest clíctic.

Pel que fa a la funció locativa, els resultats varien respecte del clíctic anterior. De nou, s'han obtingut diferències entre infants i adults catalanoparlants en totes dues condicions. Ara bé, en el cas de l'*hi* locatiu, si bé els adults accepten amb més freqüència que els infants

les oracions amb represa ($p = .026$), també accepten més les oracions amb omisió ($p = .007$). Per tant, en dos grups catalanoparlants, si bé la forma normativa, la represa, és majoritàriament acceptada enfront de la no normativa, l'omisió, cal destacar que hi ha una oscil·lació de totes dues formes.

Les alternances d'ús de la forma no normativa i de la forma normativa entre els mateixos nadius ens fa qüestionar l'existència d'una varietat bilingüe del català que difereix de la norma estàndard (Boix i Sanz, 2008). En efecte, en aquest experiment, que havia de reflectir d'una manera versemblant uns trets decididament col·loquials, ens ha fet remarcar que els mateixos catalanoparlants no dominen aquest element de l'oralitat ja que, per a determinats clítics, hi ha oscil·lacions en les respostes en què fluctuen elements normatius i elements no normatius.

7.3 Experiment 4: prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra

L'objectiu principal d'aquest experiment és analitzar l'ús de les propietats discursives dels clítics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu en construccions de dislocació a l'esquerra en català per part de dos grups d'infants de L1 portuguès i de L1 francès. L'estudi de la realització d'aquestes construccions ens permetrà esbrinar fins a quin punt els nostres aprenents coneixen les propietats sintàctiques i les condicions pragmàtiques que en regulen l'ús. Per a tal fi, estudiem aquests clítics quan apareixen com a pronom de represa en construccions de dislocació a l'esquerra, un dels recursos discursius de què disposa el català per tematitzar un element de l'oració. Tot i que en català hi ha d'altres fenòmens discursius (vegeu el capítol 3), com ara la dislocació a la dreta, en aquest estudi ens centrem exclusivament en la dislocació a l'esquerra. Si bé la dislocació a la dreta amb pronom de represa també és possible en català, la dislocació a l'esquerra i la dislocació a la dreta no comparteixen la funció comunicativa. Tal com suggereix Villalba (1996), la dislocació a l'esquerra té una funció discursiva, la d'introduir un tema, que no té la dislocació a la dreta.

Per al disseny de l'experiment 4, i a diferència de l'altre experiment de producció oral guiada d'aquesta tesi, l'experiment 2, hem

descartat les funcions argumentals dels clítics *en* i *hi* per les característiques de la prova que descriurem més avall (apartat 7.3.3.1). Com en la resta d'experiments, no s'han inclòs les combinacions de pronoms clítics ja que queden fora de l'abast d'aquest estudi pel fet que afegirien dificultat a la realització dels clítics i podrien emmascarar els resultats de l'experiment.

7.3.1 Preguntes de recerca i hipòtesis

Tenint en compte les troballes prèvies sobre l'adquisició de les propietats discursives dels pronoms clítics descrites en la introducció d'aquest capítol (7.1), ens plantegem les preguntes de recerca i les hipòtesis de treball següents:

Pregunta de recerca 1: Coneixen les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, del partitiu *en* i del locatiu *hi* els bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català? S'identifiquen diferències notòries en l'ús d'aquests clítics en les construccions de dislocació a l'esquerra?

Hipòtesi 1.1: Pel que fa al coneixement de les propietats discursives dels clítics estudiats, s'esperen diferències notòries segons el pronom clíctic de represa. Primerament, en el cas dels clítics acusatiu i datiu de tercera persona, es preveu que, encara que en portuguès el pronom de represa sigui opcional en les construccions de tòpic, tant els lusòfons com els francòfons demostrin un bon domini de les propietats discursives de tots dos clítics quan apareixen com a pronom de represa en les construccions de dislocació a l'esquerra.

Segonament, quant als clítics *en* partitiu i *hi* locatiu, s'esperen resultats més variables que en els casos acusatiu i datiu. Els lusòfons poden veure's en desavantatge no només pel fet que han de crear noves projeccions funcionals específiques –els clítics *en* partitiu i *hi* locatiu–, sinó que en la seva L1 el pronom de represa en les construccions de tòpic és opcional i, per tant, es preveu una producció més baixa dels pronoms de represa *en* partitiu i *hi* locatiu per part d'aquest grup. Per contra, els francòfons poden mostrar més sensibilitat cap a les construccions de tòpic amb represa d'aquests clítics perquè, d'una banda, en francès la represa pronominal és obligatòria en les estructures topicalitzades i, de l'altra, ja que a

diferència dels lusòfons no hauran de crear projeccions funcionals noves sinó que només hauran d'ajustar la configuració dels clítics *en partitiu* i *hi locatiu*.

De fet, a la vista dels resultats variables per als diferents clítics del capítol anterior, es pot esperar més dificultat en uns clítics que en d'altres. Això confirmaria la dificultat de la morfosintaxi dels clítics. També a la vista de la proposta de Bonet (1991, 1995), en aquest experiment es preveu confirmar novament una jerarquia de dificultat entre els clítics analitzats. Seguint els resultats de l'experiment 2 i els resultats en adults de L2 català de Perpiñán (2017), el clíctic *hi locatiu* serà el clíctic amb un ús més erosionat com a pronom de represa fins i tot per part dels nadius, seguit dels clítics *en partitiu*, datiu i acusatiu. Això afectarà la seva realització en les estructures de dislocació.

Pregunta de recerca 2: Fins a quin punt la HI (Sorace, 2006) explica el comportament dels bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català, és a dir, la confluència de dos dominis gramaticals, com són la sintaxi i el discurs, pot comportar que certes propietats no es puguin adquirir completament com han assenyalat alguns treballs?

Hipòtesi 2.1: Els resultats dels treballs previs apunten en dues direccions oposades. D'una banda, els estudis de Valenzuela (2005, 2006) i Domínguez i Arche (2014) conclouen que els aprenents d'una L2 experimenten problemes residuals quan s'enfronten a construccions de tòpic i constaten opcionalitat i fins i tot fossilització en els darrers estadis de l'adquisició de la L2. De l'altra, hi ha estudis que han mostrat resultats contraris (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012 i Donaldson, 2011*a*, 2011*b*). Segons aquests treballs, aprenents de L2 espanyol i L2 búlgar en els darrers estadis d'adquisició demostren que dominen les propietats discursives dels fenòmens lligats a la interfície sintaxi-discurs al mateix nivell que els nadius.

En el nostre experiment, les produccions dels catalanoparlants i dels francòfons i els resultats obtinguts per als clítics d'acusatiu i datiu ens serviran per esbrinar si hi ha problemes residuals en l'adquisició de les construccions de tòpic i fossilització en el nivell de la interfície sintaxi-discurs, en línia amb la proposta sostinguda per la HI i els treballs de Valenzuela (2005, 2006) i Domínguez i Arche (2014) o bé si es pot parlar d'una adquisició completa, semblant a la

dels nadius. Tanmateix, com hem comprovat en els experiments anteriors i en la bibliografia al respecte (Perpiñán, 2017), la regressió dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu pot fer minvar l'ús d'aquests clítics en les construccions dislocades per part dels nadius, i de retruc, per part dels lusòfons i dels francòfons. D'una banda, si els lusòfons resolen apropiadament les construccions de tòpic en què intervenen els clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona podrem concloure que l'opcionalitat o la poca producció correcta dels clítics anomenats adverbials no deriva de la incapacitat dels aprenents per dominar les propietats dels clítics en la interfície sintaxi-discurs sinó més aviat de la suma d'altres factors, com són, entre d'altres, la baixa freqüència de les estructures de dislocació a l'esquerra en l'input que reben i l'ús en regressió dels clítics mencionats per part dels mateixos catalanoparlants. D'altra banda, si en els francòfons es detecta una omissió dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu, no podrem atribuir directament com a causa el que manté la HI, sinó que els resultats poden ser simplement un reflex de l'input a què estan exposats.

7.3.2 Participants

En aquest experiment hi ha participat dos grups experimentals, un grup de 27 nens de L1 portuguès (mitjana d'edat 11;02 i rang 9;11-12;10) i un grup de 12 nens de L1 francès (mitjana d'edat 11;03 i rang 9;07-12;05). També hem comptat amb la participació d'un grup control de 25 catalanoparlants (mitjana d'edat 11;01 i rang 10;02-12;08). Tots assisteixen al sistema educatiu andorrà. Tal com hem descrit en l'apartat 6.3 que recull el nivell de competència lingüística en català dels participants, els aprenents de català com a L2 tenen un nivell avançat de català.

Taula 7.9
Característiques dels participants en l'estudi (experiment 4)

participants	nombre	MCER	mitjana d'edat
L1 portuguès	27	avançat	11;02 (rang 9;11-12;10)
L1 francès	12	avançat	11;03 (rang 9;07-12;05)
L1 català	25	nadiu	11;01 (rang 10;02-12;08)

7.3.3 Disseny experimental

7.3.3.1 Materials

Es va administrar una prova de producció oral en la qual calia completar unes oracions. La prova consistia en un joc en què es demanava al participant que proporcionés instruccions al seu contrincant (la investigadora). Les instruccions requerien la producció d'estructures amb dislocació a l'esquerra i doblament de clític. L'experiment, adaptat a l'edat dels participants, es va presentar com un joc en què el participant i la investigadora tenien una cartolina semblant on hi havia representats tres escenaris: un zoo, un riu i un parc infantil. La cartolina del participant, a diferència de la de la investigadora, tenia unes imatges adherides que corresponien sobretot a imatges d'animals. La cartolina de la investigadora, en lloc d'imatges d'animals, tenia espais en blanc. L'objectiu del joc era que el nen indiqués a la investigadora on havia de col·locar les imatges per tal que totes dues cartolines correspongessin totalment.

El nen, assegut davant de la investigadora, no tenia la perspectiva per veure amb detall la cartolina de la investigadora, i li havia de donar instruccions específiques perquè les imatges fossin col·locades en el lloc que els correspon.

Per a cada imatge, el nen havia de produir una oració que generés una construcció de dislocació a l'esquerra amb pronom de represa. Per assegurar que els participants utilitzessin construccions dislocades a l'esquerra amb pronom de represa, les ordres que el participant havia de donar a la investigadora estaven pautades i es van presentar en un full en format Word que la investigadora va proporcionar al participant a l'inici de la prova (vegeu l'annex 6). Aquesta pauta contenia contextos amb estructures de dislocació a l'esquerra que pretenien forçar la producció del pronom de represa. Aquests contextos es van construir de manera que es donés una ordre a la investigadora, amb un verb que calia conjugar implícitament en imperatiu per aconseguir un sentit d'obligatorietat. Els verbs utilitzats van ser *posar*, *penjar* o *col·locar*.

Pel que fa als pronoms clítics, en aquesta prova s'estudien els d'acusatiu (tercera persona masculí i femení, singular i plural), els de datiu (singular i plural) i els clítics *en* partitiu i *hi* locatiu. S'ha descartat l'ús argumental dels clítics *en* i *hi* en aquest experiment

per la dificultat de crear ítems que forcin la producció de la funció argumental d'aquests clítics.

En total, es van dissenyar sis ítems per a cada condició, és a dir, 24 contextos amb dislocació a l'esquerra que es van distribuir aleatòriament en tres blocs corresponent als tres escenaris que s'han esmentat més amunt, és a dir, un zoo, un riu i un parc infantil. En aquesta prova no es van afegir ítems distractors per tal que fos al més breu possible ja que en presentar-se com un joc la construcció objecte d'estudi podia quedar més o menys emmascarada, alhora que es volia fer un joc breu i dinàmic.

Vegem, a continuació, una imatge representant la posada en pràctica de la prova (imatge 7.1) i, més avall, exemples d'estímuls per a cada pronom clític (taula 7.10).

Imatge 7.1

Disposició de la prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra o experiment 4

Taula 7.10
Exemples d'estímuls per pronom clític (experiment 4)

clític	ítem de la prova	resposta esperada
acusatiu	El conill, (col·locar) ... Al lleó, (posar) ... (la corona)	El conill _i , col·loca'l _i al costat de l'arbre. Al lleó _i , posa-li _i la corona.
datiu	De tortugues, (posar)	De tortugues _i , posa'n _i dos.
partitiu	... (dos)	De tortugues _i , posa'n _i dos.
hi	A dalt, (col·locar) ...	A dalt _i , col·loca-hi _i l'esquirol.
locatiu	(esquirol)	A dalt _i , col·loca-hi _i l'esquirol.

7.3.3.2 Procediment

L'experiment es va dur a terme individualment amb cada participant, en una aula de les diferents escoles d'educació primària del sistema educatiu andorrà. Prèviament, la investigadora va explicar a cada participant en què consistia la prova i va llegir les instruccions que es mostraven en la pauta que se'ls havia distribuït. Són les següents:

Aquest joc consta de dues cartolines. Cada cartolina té tres imatges que representen un zoo (imatge 1), un riu (imatge 2) i un parc (imatge 3). Sou dos jugadors. El jugador 1 té la cartolina al complet. En canvi, el jugador 2 la té incompleta. L'objectiu és que les dues cartolines siguin totalment idèntiques al final del joc. Per aconseguir l'objectiu, el jugador 1 ha d'ajudar el jugador 2 a completar la cartolina donant-li instruccions perquè sàpiga on ha de col·locar les imatges que se li hauran proporcionat al jugador 2.

Per assegurar-se que els participants havien entès les instruccions, la investigadora va presentar dos contextos a tall d'exemple abans de començar l'experiment:

L'esquirol, (posar) ...

La girafa, (col·locar) ...

Amb l'objectiu de forçar la producció del pronom clític esperat, la investigadora va recalcar que calia seguir l'ordre sintàctic dels ítems

de la pauta que s'havia proporcionat i explicat als participants; també, que calia conjugar el verb que es mostrava entre parèntesis i, finalment, que es podien afegir paraules per completar l'oració. Tot això es comprovava en els ítems inicials de preparació. Com en l'experiment 3 d'aquesta tesi o prova de judicis de gramaticalitat, era important la reacció espontània dels participants, i la investigadora així ho va transmetre a tots els subjectes abans de començar l'experiment.

La prova es va enregistrar amb una gravadora digital, és per això que l'experiment sempre va tenir lloc en una aula posada a disposició per l'escola perquè permetés l'enregistrament en bones condicions. La durada total de l'experiment va oscil·lar entre 10 i 15 minuts, aproximadament.

7.3.3.3 Codificació

Les respostes produïdes pels participants es van codificar distingint quatre categories de classificació:

a) Producció del pronom clític esperat com a pronom de represa, l'única opció correcta en el context proporcionat.

Estímul: A les papallones, (posar) ... (antena)

Resposta correcta: A les papallones, posa'**ls** una antenna.

b) Omissió del pronom clític esperat, que resulta en una construcció agramatical.

Estímul: A les papallones, (posar) ... (antena)

Resposta errònia: A les papallones, posa una antenna.

c) Comissió d'un error de funció o cas en el pronom clític produït.

Estímul: A les papallones, (posar) ... (antena)

Resposta errònia: A les papallones, posa-**les** una antenna.

d) Comissió d'un error morfològic, en les formes variables dels pronoms clítics d'acusatiu (gènere i nombre) i de datiu (nombre).

Estímul: A les papallones, (posar) ... (antena)

Resposta errònia: A les papallones, posa-**li** una antena.

Si el participant proporcionava perífrasis verbals d'obligació, en lloc de la forma de l'imperatiu, les respostes es codificaven com s'ha indicat, en funció de la presència o absència del clític, o de la comissió d'error de funció o morfològic (per exemple: *n'has de posar-hi dos*; *n'hi has de posar dos*). Val a dir també que no es va tenir en compte l'addició de paraules que no afectaven la producció del clític esperat en cada ítem.

7.3.4 Resultats

En aquesta secció es reporten els resultats dels dos grups experimentals, el grup de L1 francès i el de L1 portuguès, i els del grup control catalanoparlant. Per a cada clític i cada participant, tal com s'acaba d'indicar, s'han transcrit les respostes, s'han codificat segons les quatre categories anteriorment citades (producció del pronom de represa; omissió; error de funció i error morfològic) i, a continuació, per a la presentació en taules-sumari s'han calculat les mitjanes per grups. Els resultats que observarem en les taules següents contenen uns valors en una escala de l'1 al 6 ja que la prova conté sis ítems o sis ocurrències possibles per a cadascun dels quatre clítics analitzats. Amb els valors obtinguts per participant, s'ha dut a terme l'estadística inferencial utilitzant el programari SPSS 20 i prenent com a significatiu un p valor de nivell $alpha < ,05$. Abans de passar a la descripció dels resultats per a cadascuna de les quatre condicions, o ítems, d'aquest experiment, cal remarcar que no s'ha registrat cap error de posició del clític respecte del verb per part dels participants. Això és rellevant sobretot en el cas del grup experimental de L1 portuguès i confirma (o no) el que s'ha vist en els experiments anteriors ja que, com hem descrit en el capítol 3, la posició del clític en portuguès no depèn de la finitud del verb com en català sinó que es col·loca segons unes condicions sintàctiques determinades.

Tot seguit, es mostren els resultats clític per clític i, a continuació, els resultats comparatius agrupant tots els clítics i les corresponents anàlisis inferencials. Com per a l'altre experiment de producció d'aquesta tesi, l'experiment 2, al final de l'apartat dels resultats es descriuen en detall els errors morfològics, que són força escassos, i els errors de funció. Els errors morfològics, és a dir, els errors de

gènere i nombre, dels clítics d'acusatiu i datiu no s'han inclòs en l'anàlisi inferencial a causa del baix nombre d'errors documentats.

Anàlisi clíctic per clíctic

Pronom clíctic d'acusatiu

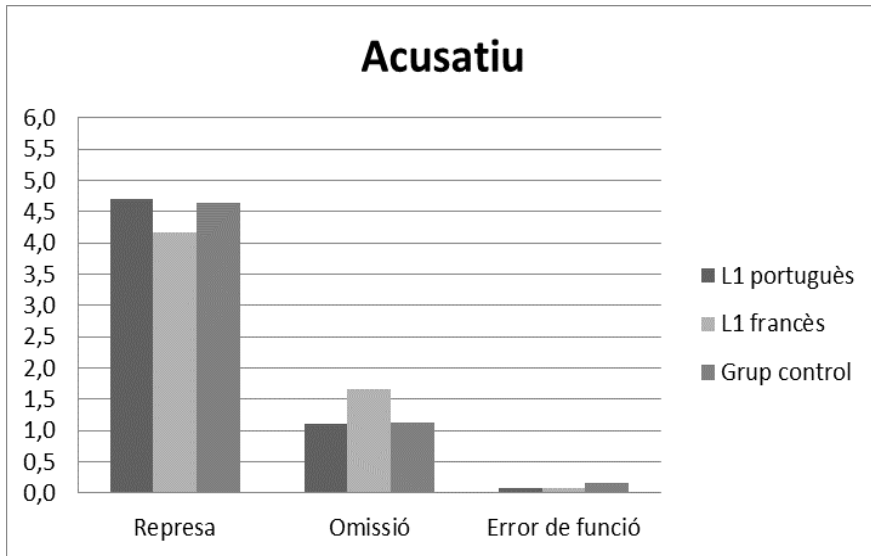
La taula 7.11 il·lustra la distribució de les mitjanes de les respostes per grup per al pronom clíctic d'acusatiu. Remarquem que, en els dos grups experimentals, les mitjanes més altes són les que corresponen a la represa del clíctic d'acusatiu, és a dir l'opció correcta: la mitjana de represa del clíctic és més alta en el grup lusòfon (4,7) que en el grup francòfon (4,17) i és molt pròxima a la mitjana obtinguda per part del grup control (4,64). Si analitzem ara les respostes errònies, cal subratllar que la mitjana d'omissió del clíctic per part del grup lusòfon (1,11) és gairebé idèntica a la del grup control (1,12), i en canvi, la ràtio d'omissió del clíctic del grup francòfon supera lleugerament (1,67) la ràtio obtinguda per part dels lusòfons i dels catalanoparlants. Pel que fa als errors de funció o substitució d'un clíctic per un altre, destaquem que són pràcticament inexistent: els francòfons (0,08) i els lusòfons (0,07) han fet gairebé el mateix nombre d'errors i la ràtio d'errors del grup control és mínimament superior (0,16). En l'apartat de la descripció detallada dels errors morfosintàctics, especificarem amb deteniment la naturalesa dels errors de funció i inclourem també una descripció dels errors morfològics no inclosos en l'anàlisi inferencial a causa dels escassos errors documentats. A manera de resum, podem argüir que el coneixement i l'ús del clíctic d'acusatiu en les construccions dislocades amb represa és similar entre els tres grups. Els resultats per al clíctic d'acusatiu es mostren gràficament en la figura 7.11.

Taula 7.11

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic d'acusatiu (sobre 6)

acusatiu	represa	omissió	error de funció
L1 portuguès	4,70 (1,815)	1,11 (1,717)	0,07 (0,267)
L1 francès	4,17 (2,167)	1,67 (2,229)	0,08 (0,289)
grup control	4,64 (1,381)	1,12 (1,269)	0,16 (0,374)

Figura 7.11
Mitjanes del pronom clític d'acusatiu

Per tal de verificar si hi ha diferències significatives entre els dos grups experimentals i el grup control, s'han dut a terme tres ANOVAs d'un factor amb Grup com a variable independent i les tres mesures analitzades (represa del pronom clític, omissió i error de funció) com a variables dependents. Per a cap de les tres mesures estudiades, els resultats no mostren efecte significatiu de Grup (totes tres $p > .05$). En definitiva, l'anàlisi inferencial dels resultats obtinguts per a la producció correcta i incorrecta del clític d'acusatiu ens fa concloure que el comportament dels grups experimentals i el grup control és semblant. El resultat referit a la realització del doblament de clític ens indica que els dos grups d'aprenents coneixen aquesta propietat del català.

Pronom clític de datiu

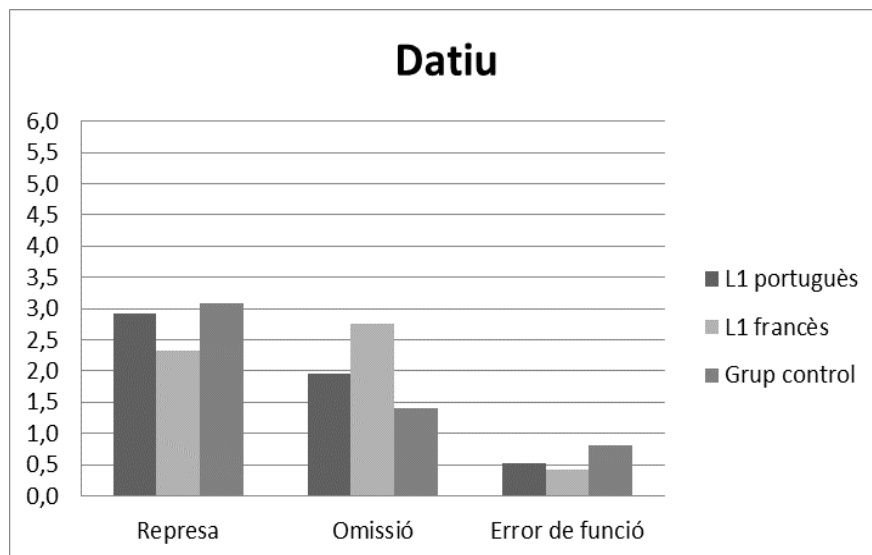
Els resultats que es mostren en la taula 7.12 posen de rellevància que, en comparació amb el clític d'acusatiu, el nombre d'encerts és més baix. Les mitjanes que corresponen a la represa no difereixen gaire entre tots tres grups. Entre aquests, els francòfons són el grup en què menys encerts s'ha documentat. Aquest resultat més baix

entre els aprenents francòfons es tradueix en una ràtio d'omissió relativament elevada. Pel que fa a l'altra tipologia d'errors, els errors de funció, en tots tres grups, són força testimonials.

Taula 7.12
Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic de datiu (sobre 6)

datiu	represa	omissió	error de funció
L1 portuguès	2,89 (1,717)	1,96 (2,009)	0,52 (0,975)
L1 francès	2,33 (1,875)	2,75 (2,094)	0,42 (0,669)
grup control	3,08 (1,605)	1,40 (1,658)	0,80 (1,258)

Figura 7.12
Mitjanes del pronom clíctic de datiu

Així com per al clíctic d'acusatiu, s'han realitzat tres ANOVAs d'un factor amb Grup com a variable independent i les tres mesures estudiades (represa del pronom clíctic esperat, ommissió i error de funció) com a variable dependent. Els resultats no mostren efecte significatiu de Grup (totes les $p > .05$). Aquests resultats ens

permeten suggerir que, tot i que el nombre més alt d'errors se situa entre el grup francòfon, tots tres grups es comporten de manera semblant en les mesures analitzades.

Pronom clíctic en partitiu

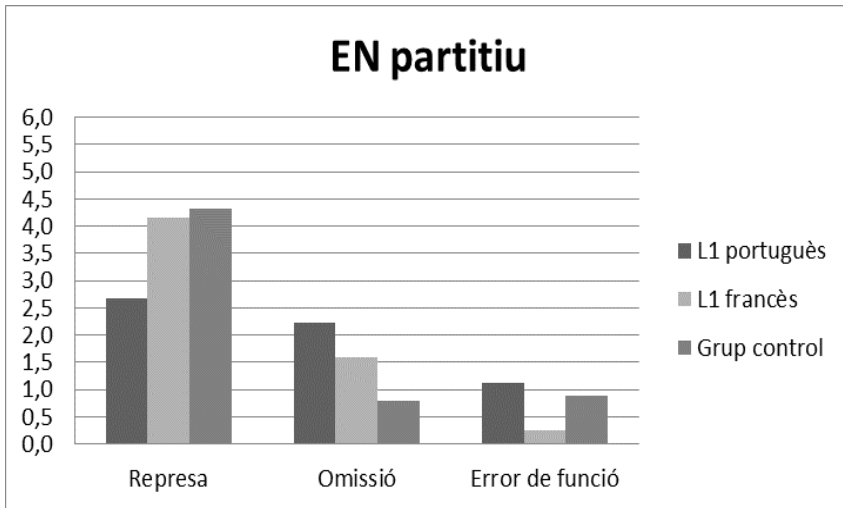
Comparativament amb els resultats dels clíctics anteriors, les xifres per al clíctic *en partitiu* presenten més variabilitat intergrupal. Així, el grup control mostra un bon nivell de represa del clíctic, juntament amb el grup francòfon. Els lusòfons, en canvi, no han produït ni la meitat dels pronoms partitius que s'esperaven. Aquesta manca de domini del clíctic *en partitiu* com a pronom de represa que sembla intuir-se entre el grup lusòfon es manifesta essencialment en forma d'omissió (2,22) i no pas tant en forma de substitució d'aquest clíctic per un altre (com indica el fet que només un clíctic de cada sis és erroni).

Taula 7.13

Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic en partitiu (sobre 6)

<i>en partitiu</i>	represa	omissió	error de funció
L1 portuguès	2,67 (2,270)	2,22 (2,044)	1,11 (1,826)
L1 francès	4,17 (1,801)	1,58 (1,676)	0,25 (0,622)
grup control	4,32 (2,445)	0,80 (1,683)	0,88 (1,878)

Figura 7.13
 Mitjanes del pronom clíctic en partitiu

Les tres ANOVAs realitzades per a cadascuna de les mesures (represa del pronom clíctic esperat, omissió i error de funció) generen un efecte del factor Grup en la mesura de represa pronominal amb el partitiu *en* ($F(2, 61) = 3,929, p = .025$) entre el grup control i el grup lusòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .029$) i en l'omissió del clíctic ($F(2, 61) = 3,861, p = .026$) entre el grup control i el grup lusòfon (post-hoc de Tukey HSD, $p = .020$). Per tant, com ja avançàvem en comentar els resultats descriptius, es confirma la dificultat manifesta entre el grup de L1 portuguès. D'igual manera, es confirma que significativament la resposta errònia entre aquest grup consisteix a deixar sense representació el sintagma partitiu.

Pronom clíctic hi locatiu

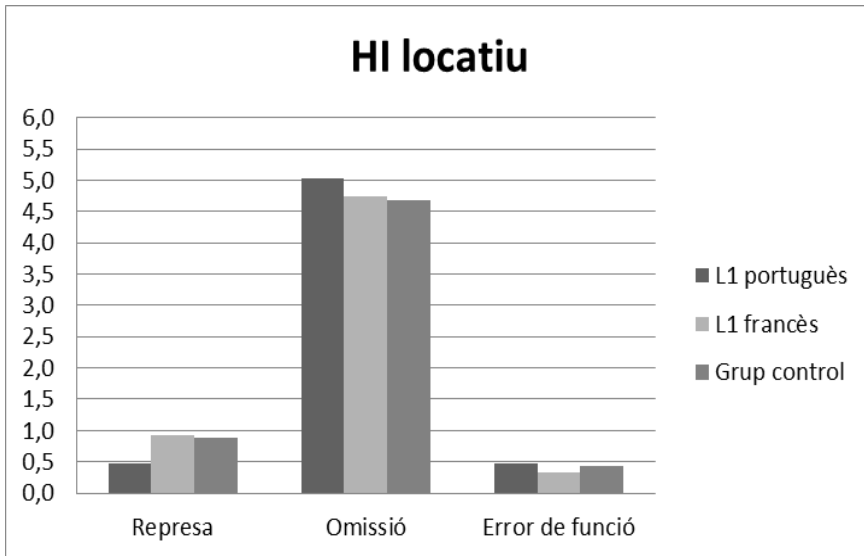
En darrer terme, en aquesta secció presentem els resultats obtinguts per al clíctic *hi* locatiu (taula 7.14). L'omissió és el resultat predominant en els ítems que induïen la producció d'aquest clíctic. Clarament, remarquem una baixa producció correcta del clíctic *hi* per part de lusòfons i francòfons i també per part del grup control, resultat que destaca i que mereixerà la nostra atenció més endavant. En tots tres grups, el nombre de respostes correctes, és a dir, la realització del doblament de clíctic, només s'ha produït en menys

d'una sisena part. Això té una traducció en forma de realització nul·la del clíctic i no de substitució d'un altre pronom, patró que també hem constatat en el cas del partitiu *en*. Com és lògic, doncs, les mitjanes d'omissió i d'error de funció són més altes en el grup lusòfon. La ràtio d'omissió és molt elevada tant en els dos grups experimentals com en el grup control i, com apuntàvem, és més elevada en el grup lusòfon (5,04) en comparació amb el grups francòfon (4,75) i control (4,68). Pel que fa als errors de funció, són pràcticament inexistents en tots tres grups: els lusòfons (0,48) n'han comès més que el grup francòfon (0,33) i en una proporció semblant al grup control (0,44). Els resultats es mostren de manera gràfica en la figura 7.14.

Taula 7.14
*Mitjanes (i desviació estàndard) del pronom clíctic hi locatiu
(sobre 6)*

<i>hi locatiu</i>	represa	omissió	error de funció
L1 portuguès	0,48 (0,935)	5,04 (1,192)	0,48 (0,893)
L1 francès	0,92 (1,832)	4,75 (2,094)	0,33 (0,651)
grup control	0,88 (1,394)	4,68 (1,547)	0,44 (0,917)

Figura 7.14
Mitjanes del pronom clíctic hi locatiu

Les tres ANOVAs realitzades per a cadascuna de les tres mesures no generen efecte significatiu de Grup (totes les $p > .05$) per al clíctic *hi* locatiu, com era d'esperar vist el comportament paral·lel de tots tres grups i reflectit en els valors de la taula 7.14. L'omissió tampoc no presenta diferències significatives.

Comparació de tots els clítics estudiats

L'anàlisi individual de cadascun dels clítics ens ha permès d'observar alguns patrons concomitants i uns altres de divergents. Per comprovar aquestes tendències observades hem sotmès a comparació els resultats obtinguts en tots quatre clítics. En aquest apartat, compararem, doncs, la producció correcta de tots els clítics i, a continuació, dins de la mesura de producció incorrecta, analitzarem la mesura d'omissió dels clítics atès que és l'error més destacable entre les respostes incorrectes en tots els clítics examinats. Hem descartat sotmetre a estadística inferencial comparativa la mesura sobre els errors de funció ja que s'han documentat escassos errors d'aquesta tipologia en les respostes dels lusòfons i dels francòfons. Per dur a terme aquesta anàlisi

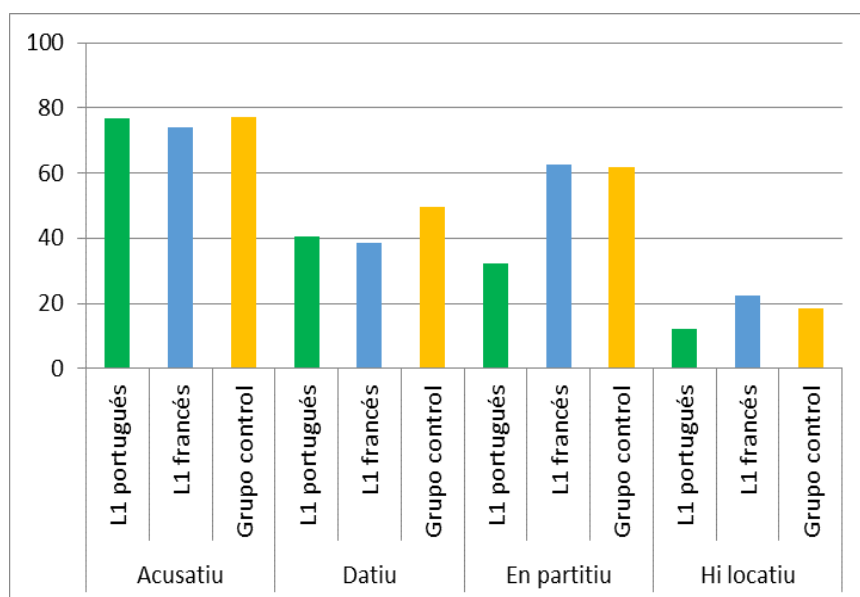
comparativa, hem realitzat tres ANOVAs de mesures repetides que detallem en els paràgrafs següents.

L'ANOVA de mesures repetides sobre la producció correcta (segons mesura de represa pronominal) del clític amb Grup com a factor inter-subjectes i Tipus de pronom com a factor intra-subjectes genera un efecte significatiu principal de Tipus de pronom ($F(3, 59) = 73.488, p = .000$) i unes comparacions post hoc de Bonferroni en alguns parells de clítics que anotarem més endavant. També va produir una interacció Grup*Pronom ($F(3, 61) = 3,206; p = .050$), segons la qual en les comparacions posteriors per parells es va manifestar una diferència significativa entre els parlants de L1 portuguès i els controls nadius només en el cas del clític *en* ($p = .000$). Aquests resultats confirmem el que ja sortia en l'anàlisi separada per a cada clític.

Vegem, a continuació, les mitjanes que corresponen a la producció correcta per pronom clític per grup (figura 7.15). En aquest cas, per tenir-ne una imatge més clara i gràfica, hem convertit a percentatges els resultats que apareixen en les figures següents.

Figura 7.15

Mitjanes de producció correcta per pronom clític per grup (en %)

Tornant ara a l'efecte principal per tipus de pronom i les posteriors comparacions per parells de clítics, s'observa el que es descriu a

continuació. La dislocació a l'esquerra amb represa del clíctic acusatiu és significativament diferent de la resta de clíctics (totes les $p < .05$) atès que és el clíctic amb la mitjana de produccions correctes més elevada. Les construccions dislocades a l'esquerra amb el clíctic *en partitiu* com a pronom de represa es mostren significativament diferent de les construccions amb els clíctics acusatiu i *hi locatiu* (totes les $p < .05$) però no del datiu. Per acabar, el clíctic *hi locatiu* difereix de tots els clíctics ($p = .000$, en totes les comparacions) en el sentit que és el pronom de represa que ha rebut menys encerts per part dels dos grups experimentals i del grup control. Partint d'aquests resultats, i representant la noció de *jerarquia de dificultat* expressada per Bonet (1991, 1995) i represa per Rosado (2007) i Perpiñán (2017), podem extreure una escala de dificultat entre els clíctics estudiats on l'acusatiu de tercera persona representa menys dificultats per als aprenents i el clíctic *hi locatiu* en representa més en les construccions de dislocació a l'esquerra. Entre tots dos clíctics, situaríem els clíctics *en partitiu* i datiu de tercera persona.

acusatiu > *en partitiu* > *hi locatiu*
datiu

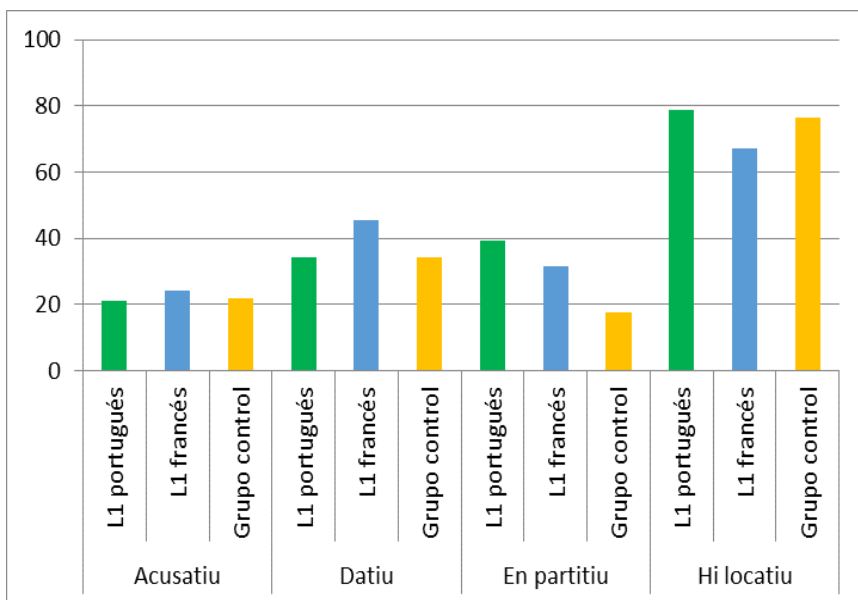
D'aquests resultats, n'extraïem que el pronom de represa que comporta més dificultats per als dos grups experimentals, i també per al grup control, és el clíctic *hi locatiu*, seguit dels clíctics de datiu i del partitiu *en*. En canvi, el clíctic acusatiu s'ha percebut com a més imprescindible com a pronom de represa en les construccions de dislocació a l'esquerra.

Si contrastem aquests resultats amb els de l'altre experiment de producció oral guiada d'aquesta tesi, l'experiment 2, destaquem que el clíctic *hi locatiu* és, novament, un dels clíctics amb un ús més erosionat entre els clíctics estudiats, fins i tot entre el grup catalanoparlant. En aquest sentit, existeixen equivalències de comportament entre tots tres grups, malgrat que la L1 sigui diferent. Pel que fa al clíctic *en partitiu*, com observàvem també per a l'experiment 2, conserva un ús més estès que l'*hi locatiu* però els participants també l'han omès en moltes ocasions.

Com avançàvem més amunt, atès que l'error més prominent en les respostes errònies de tots dos grups experimentals, i també del grup control, és l'omissió dels clíctics sense distinció, hem realitzat una ANOVA de mesures repetides amb Tipus de pronom (segons

mesura d'omissió) com a factor intra-subjectes i Grup com a factor inter-subjectes. L'ANOVA ha generat un efecte principal de Pronom ($F(3,59)= 70.473, p= .000$) però no de la interacció Pronom*Grup, per la qual cosa podem dir que, pel que fa a l'omissió dels clítics estudiats, tots tres grups es comporten semblantment. Els resultats es recullen gràficament en la figura 7.16.

Figura 7.16
Mitjanes d'omissió per pronom clíctic i per grup (en %)

En resum, fins aquí, hem observat que els clítics que presenten més dificultats per als dos grups experimentals són els clítics *hi locatiu* i *en partitiu* i *datiu*. Al contrari, el clíctic amb funció d'acusatiu no representa una dificultat per als aprenents. També hem constatat que, com en l'experiment 2, l'omissió del clíctic és la resposta incorrecta més rellevant entre els grups experimentals i també entre el grup control. Tot seguit, descriurem els errors morfològics i sintàctics recollits en les produccions dels participants.

Descripció detallada dels errors morfosintàctics dels clítics

En aquest apartat, es duu a terme una descripció exhaustiva dels errors morfològics dels clítics que tenen flexió de concordança, és a dir, els errors de gènere i nombre de l'acusatiu i els errors de nombre del datiu, i dels errors de funció dels clítics acusatiu, datiu, *en* partitiu i *hi* locatiu. Tal com avançàvem a l'inici de l'apartat 7.3.4 corresponen als resultats d'aquesta prova, els errors morfològics no s'han inclòs en l'anàlisi inferencial a causa del baix nombre de produccions errònies. Pel que fa als errors de funció, tot i que són escassos i que sí que han format part de l'anàlisi inferencial, hem volgut incloure'ls en aquesta secció per detallar els errors de funció comesos pels grups francòfon i lusòfon.

Acusatiu

En el conjunt de respostes en què calia usar un clíctic d'acusatiu com a pronom de represa, s'ha detectat un nombre quasi inapreciable d'errors de gènere i nombre o errors morfològics per part dels dos grups experimentals. Si desglossem els errors morfològics dels lusòfons, remarquem que han comès dos errors de gènere usant el masculí en lloc del femení (*L'abella, posa'l* i *Les serps, col·loca'ls*). Pel que fa als errors de nombre entre el grup lusòfon, només es documenta un error de singular en lloc de plural (*Els bolets, posa'l*) en les seves produccions. Pel que fa al grup francòfon, constatem un sol error de gènere masculí per femení en la producció del clíctic d'acusatiu (*L'abella, el poses*) i cap error de nombre. Entre el grup control, no s'ha documentat cap error de gènere i, en canvi, s'ha registrat dos errors de nombre d'ús de singular en lloc de plural en dues ocasions (*Els bolets, posa'l* i *Els ous, fica'l*). Es constata que el denominador comú dels pocs errors detectats per part dels dos grups experimentals i del grup control és l'ús de la forma no marcada de masculí singular. Aquests resultats ens permeten afirmar que els grups experimentals fan prova d'un bon domini de les propietats morfològiques del clíctic d'acusatiu i que el seu ús i coneixement és semblant al del grup control.

Quant als errors de funció, els lusòfons només n'han comès dos en els ítems que induïen la producció d'un acusatiu. En concret, han usat el clíctic *hi* (*L'abella, posar-hi*) i el clíctic *en* (*Els bolets, posa'n*). En l'altre grup experimental, el grup francòfon, només es recull un error de funció en les seves respostes i és l'ús del clíctic *en* en lloc de

l'acusatiu (*Els ous, col·loca'n dos*). La producció del clíctic *en* partitiu en lloc de l'acusatiu també es registra entre el grup control en dues ocasions (*Les serps, n'has de col·locar* i *Els ous, col·loca'n dos*). El fet que el clíctic *en* partitiu comparteixi algunes de les propietats del clíctic acusatiu pot haver comportat confusió en algunes de les respostes dels infants. Aquest resultat, però, és anecdòtic. Els resultats que acabem de reportar queden il·lustrats en la taula 7.15.

Taula 7.15
Errors morfosintàctics del pronom clíctic acusatiu

acusatiu	gènere	nombre	funció
control	0/150	2/150	3/150
L1			
portuguès	2/162	1/162	2/162
L1 francès	1/72	0/72	1/72

Datiu

Com a observació general, remarquem que els errors de nombre i de funció en la producció del clíctic de datiu superen els de l'acusatiu en tots dos grups experimentals (taules 7.15 i 7.16). Tot i així, no es registra un nombre d'errors morfosintàctics abundant. Començant pels errors morfològics, els lusòfons han comès 24 errors de nombre en les respostes en què calia produir un clíctic de datiu. Tots els errors es concentren en els 3 ítems que pretenien induir la producció del datiu plural *i*, per tant, es tracta d'errors de sobreextensió del singular sobre el plural. Val a dir també que en set d'aquests errors, els lusòfons han usat la forma incorrecta *lis* en comptes del datiu plural *els*. En la resta d'ítems, han usat la forma col·loquial *els hi* o l'estàndard *els*. Aquests resultats ens fan de deduir que el datiu plural representa un cert obstacle i que, sovint, recorren a la forma analògica *lis* que el datiu singular *i*, fins i tot, a l'omissió del datiu (taula 7.12).

Així com el grup lusòfon, entre els francòfons també es detecta l'ús del datiu singular en lloc del plural en cinc ocasions, això és, en tots els casos erronis. Aquest error també es documenta entre el grup control. De fet, tots els errors de nombre (18) comesos pels catalanoparlants són d'ús del singular en comptes del plural i només

en una ocasió es registra la forma analògica *lis* entre els catalanoparlants. En resum, la totalitat dels errors de nombre documentats en la condició del clíctic de datiu en els tres grups corresponen a la sobreextensió del datiu singular cap al plural. Aquest resultat indica que els infants de tots tres grups lingüístics, quan s'equivoquen, recorren a l'ús del singular segurament pel fet aquest tret té menys especificat que el tret de plural.

Si fem un repàs dels errors de funció, entre els lusòfons es documenten 14 produccions errònies en la producció del clíctic de datiu. En 7 d'aquests errors es registra l'ús del clíctic d'acusatiu singular (*Al lleó, posa'l; A l'elefant, penja'l; A la girafa, posa'l*) i de l'acusatiu plural (*A les papallones, posa-les; A les papallones, posar-les*). Els lusòfons, doncs, han recorregut a l'acusatiu, en la meitat de les respostes del clíctic com a estratègia per evitar el datiu. En els 7 errors restants, els lusòfons han produït el clíctic *hi* en comptes del datiu (*A l'elefant, penjar-hi; A la girafa, posa-hi*). Entre els francòfons, tots els errors (5 sobre 72) també són d'ús del clíctic *hi* en lloc del datiu singular i plural (*Al lleó, posar-hi; A l'elefant, penjar-hi; Als nens, penjar-hi; Als nens, posar-hi; A les papallones, posar-hi*). Bonet apunta que el clíctic *hi*, en comparació amb el clíctic *en* partitiu i el clíctic *en* argumental, té menys trets morfològics específics i que és el clíctic candidat a aparèixer en substitució d'altres clítics. Això podria explicar que aparegui en contextos de datiu per substitució.

Finalment, el grup control ha comès 20 errors de funció en els ítems que cercaven la producció del datiu. En lloc d'aquest clíctic, novament, els catalanoparlants han recorregut, en sis respostes, a l'ús de l'acusatiu masculí singular (*Al lleó, posa'l* i *A l'elefant, penja'l*), del femení singular (*A la girafa, posa-la*) i del femení plural (*A les papallones; posa-les*). En 13 de les respostes errònies, han usat la forma *hi* (*A la girafa, posar-hi; Als nens, penjar-hi; Als nens, posar-hi; A les papallones, penjar-hi*) i, en una ocasió, han produït el clíctic *en* (*Als arbres, penja'n*) en comptes del clíctic de datiu esperat. Sembla, doncs, que el clíctic de datiu comporta una dificultat afegida respecte del clíctic anterior, el clíctic acusatiu, i que els errors dels dos grups experimentals i del grup control són similars. Els resultats que acabem de descriure es mostren en la taula 7.16.

Taula 7.16
Errors morfosintàctics del pronom clíctic datiu

datiu	nombre	funció
control	18/150	20/150
L1 portuguès	24/162	14/162
L1 francès	5/72	5/72

En partitiu

A diferència dels clíctic acusatiu i datiu, el clíctic *en partitiu* i tampoc el clíctic *hi* locatiu no tenen flexió de concordança i és per això que en aquest apartat només descriurem els errors de funció del clíctic *en partitiu* il·lustrats a la taula 7.17. Si fem un repàs dels errors comesos pel grup lusòfon, constatem que, en pràcticament tots els errors (28 sobre 30), han usat el clíctic d'acusatiu en lloc del clíctic esperat (*De peixos, posar-los* i *De peixos, posa'ls*; *De tortugues, posa-les*; *De flors, col·loca-les*). El clíctic *en partitiu* comparteix trets amb l'acusatiu de tercera persona. Aquest factor, sumat al fet que el clíctic *en partitiu* té un ús escadusser en les produccions orals dels lusòfons, pot comportar substitució per un altre clíctic i, en d'altres ocasions, omissió. Els dos errors restants corresponen a l'ús del clíctic *hi* (*De mussols, col·locar-hi*; *D'isards, posar-hi*). Com per al clíctic datiu, l'ús del clíctic *hi* es pot explicar perquè té menys trets morfològics específics que l'*en partitiu*. Entre el grup francòfon només es registren 3 produccions errònies. En el mateix sentit que els errors dels lusòfons, els subjectes han usat un clíctic d'acusatiu masculí plural *els* (*De peixos, posa'ls*; *De mussols, col·loca'ls*) i un acusatiu femení plural *les* (*De tortugues, posa-les*) en comptes del clíctic *en partitiu* esperat. Entre els grups experimentals, doncs, observem que la majoria d'errors provenen de l'ús d'un clíctic acusatiu en lloc del partitiu *en*. Val a dir que el fet que aquests dos clíctics comparteixin trets i que es registri una ràtio d'omissió del clíctic *en partitiu* afavoreix l'ús d'altres formes.

En darrer terme, en el grup control es recullen 22 errors de funció. Es constata també principalment un ús de la forma d'acusatiu masculí plural *els* en gairebé tots els casos erronis (18) (*De mussols, col·loca'ls*; *De peixos, col·loca'ls*; *D'isards, posa'ls*; *D'hipopòtams, posa'ls*). Els quatre errors restants corresponen a la producció d'un acusatiu masculí singular *el* (*D'isards, fica'l*) i tres clíctics d'acusatiu

femení plural *les* (*De flors, col·loca-les; De tortugues, posa-les*). Per tant, tots els errors són d'ús del clíctic acusatiu en lloc del clíctic esperat, tal com es constata per als dos grups experimentals.

Taula 7.17
Errors de funció del pronom clíctic en partitiu

<i>en partitiu</i>	funció
control	22/150
L1 portuguès	30/162
L1 francès	3/72

Hi locatiu

Com el clíctic *en partitiu*, l'*hi locatiu* no té flexió de concordança i per consegüent aquesta secció només recull els errors de funció. En el grup lusòfon, es recullen 13 produccions errònies en els ítems en què es pretenia forçar el clíctic *hi locatiu*. En tots els casos d'error de funció, els lusòfons han usat el clíctic de datiu singular *li* en lloc de l'*hi locatiu* (*A dalt, posa-li; A dalt, posa-li; A dalt, posa-li*). L'altre grup experimental, el grup francòfon, també ha usat el clíctic de datiu singular en lloc del clíctic *hi locatiu* en quatre ocasions. Sembla, doncs, que el clíctic *hi* és un candidat de substitució per defecte segurament pel fet que té menys trets específics.

El grup control ha comès 11 errors de funció: com els dos grups experimentals, en 10 respostes es registren clíctics de datiu singular *li* (*A dalt, li hem de posar; A dalt, li hem de posar; A dalt, li has de col·locar*) i un clíctic d'acusatiu singular *el* (*A la dreta, col·loca'l*) en lloc del clíctic *hi locatiu*. Així, les respostes errònies dels dos grups experimentals i del grup control es regeixen pels mateixos patrons. En la taula 7.18, es consignen els errors detallats per al clíctic *hi locatiu*.

Taula 7.18
Error de funció del pronom clític hi locatiu

<i>hi</i> locatiu	funció
control	11/150
L1 portuguès	13/162
L1 francès	4/72

7.3.5 Discussió

Per articular la discussió dels resultats, reprendrem les preguntes de recerca i les hipòtesis presentades a l'apartat 7.3.1. Respondrem, en primer lloc, a la pregunta sobre si els lusòfons i els francòfons coneixen i usen apropiadament les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i de datiu i dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu, en concret en construccions de dislocació a l'esquerra que comporten doblament de clític; en relació amb aquesta qüestió, discutirem també a la llum dels resultats per als diferents clítics obtinguts a l'experiment 2 de producció de clítics d'aquesta tesi, si alguns clítics presenten més dificultat que uns altres també en aquestes construccions i si, en conseqüència, es pot establir una jerarquia de dificultat com hem proposat allà. En segon lloc, discutirem si els nostres resultats donen suport o bé contradiuen la hipòtesi de la interfície proposada per Sorace (2006).

Pregunta de recerca 1: Coneixen les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, del partitiu *en* i del locatiu *hi* els bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català? S'identifiquen diferències notòries en l'ús d'aquests clítics en les construccions de dislocació a l'esquerra?

L'anàlisi dels resultats de l'experiment 4 sobre el coneixement de les propietats discursives dels pronoms clítics analitzats ens fa remarcar diferències notòries segons el clític. A trets generals, i d'acord amb el que preveïem en les hipòtesis de treball, es constata un coneixement variable de les propietats discursives dels clítics que s'estudien en aquesta tesi. D'entrada, convé recordar que els resultats sobre el coneixement de les propietats morfosintàctiques

observats en l'experiment 2 ens feien suposar que les propietats discursives no estarien completament assolides atès que, per a un bon coneixement i ús dels clítics en les construccions de dislocació a l'esquerra, es requereix prèviament conèixer les formes morfològiques específiques i les seves propietats sintàctiques. A continuació, respondrem a la primera pregunta tot reprenent els resultats d'aquest experiment.

De manera global, els resultats de l'experiment 4 ens han permès observar variabilitat en la correcta realització entre els diferents clítics analitzats per a tots els grups. Pel que fa a les diferències entre grups, els grups experimentals, lusòfon i francòfon, es comporten semblantment al grup control en tots els clítics excepte en cas de l'*en* partitiu i, fins a cert punt, del clíctic *hi* locatiu. Abordem, en primer lloc, els resultats comparatius entre grups, que és el nucli de la nostra pregunta de recerca, tot agrupant els clítics segons la dificultat relativa que comporten per als aprenents en relació amb els nadius.

En la realització dels clítics d'acusatiu i datiu en les construccions de dislocació no s'aprecien diferències entre grups. Ara bé, val la pena esmentar ja d'entrada que tots dos clítics han rebut respostes molt diferents tot i ser similars entre els grups. En el cas de l'acusatiu com a clíctic de represa d'objectes dislocats, el coneixement mostrat pels dos grups experimentals no només és similar al dels nadius sinó que obtenen, com aquests, resultats molt bons (sobre un total de 6 encerts, tots tres grups superen els 4 punts). La resposta errònia més destacada –tant en el cas d'aquest clíctic com dels altres– és l'omissió sense que s'hagin observat diferències significatives entre ells; en concret, la taxa d'omissió entre els nadius i els lusòfons és poc superior a un cas de cada 6, essent entre els francòfons una mica més alta, ja que s'acosta a 2 (1,67). Tanmateix, i això és el que és més important, no hi ha diferències entre els grups, que en un grau semblant deixen de realitzar el clíctic acusatiu quan correspondria. Finalment, hem indicat que els errors de canvi d'un clíctic per un altre són, en general, anecdòtics. En resum, i reprenent els resultats de la prova de producció de l'experiment 2, podem dir que no sembla pas que el clíctic d'acusatiu en construccions regulades per certes propietats del nivell pragmaticodiscursiu representi problemes per als nostres aprenents. Val a dir que totes tres llengües representen aquesta

funció de manera semblant, és a dir mitjançant un clíctic d'acusatiu, i tenen construccions paral·leles a les estudiades en aquest experiment, si bé amb diferències en l'obligatorietat de realització en portuguès. Tornarem més endavant sobre el possible valor explicatiu del paper de la L1 en aquest nivell.

Passant, en segon lloc, al clíctic de datiu, hem avançat en el paràgraf anterior que no hi ha diferències entre grups. Tanmateix, aquí es produeix un resultat digne de ser esmentat. Tot i no haver-hi diferències entre tots tres grups, la taxa d'encert –és a dir, la realització del datiu de represa– és més baixa del que es podria esperar, fins i tot en el cas del grup control. En efecte, els nostres nens nadius realitzen el clíctic només en la meitat de les ocasions (al voltant de 3 sobre 6) i els nens de L1 portuguès i francès una mica menys de la meitat, essent encara inferior en el cas dels segons (2,33 sobre 6). Els resultats amb el clíctic datiu confirmen els documentats a l'experiment 2, on també n'observàvem elisió en una bona proporció dels contextos. Una possible explicació d'aquests resultats, que podem considerar anòmals i inesperats (sobretot pel que fa als nadius), la podem trobar recurrent a l'anàlisi detallada que hem fet dels errors de funció, d'una banda, i en el tipus de verb utilitzat en els ítems experimentals. Pel que fa al primer punt, és interessant constatar que els errors sintàctics consistien, en bona mesura, en la substitució del clíctic datiu pel clíctic acusatiu. En la parla dels catalanoparlants adults, no és inusual constatar certes vacil·lacions en català amb alguns verbs que normativament són intransitius i que en l'ús quotidià poden pronominalitzar amb l'acusatiu (*El telefono, El truquen...*); altres casos documentats són alternances com *Li han pegat/L'han pegat*; en aquest sentit sembla que entre els parlants del català hi ha un desplaçament progressiu, amb uns verbs més que amb d'altres, del datiu cap a l'acusatiu; aquesta qüestió està mereixent darrerament l'atenció dels lingüistes catalans (Pineda, 2015). En aquest mateix sentit hi ha autors que defensen que el clíctic de datiu és la suma d'un clíctic acusatiu i un locatiu (Boeckx i Martín, 2013); per tant, no és d'estranyar que es produeixin vacil·lacions en el seu ús entre els parlants. Un altre element, també documentat en les nostres dades, és la presència en l'ús col·loquial del datiu plural forà *lis*, element que apareixia entre els lusòfons i els controls, però no pas entre els francòfons. Hem vist, també, que els errors de funció afectaven més els contextos de

clíctic plural. Amb aquestes observacions volem apuntar que potser els elements que documentem són un reflex d'un input lingüístic en català al qual estan exposats no només els aprenents sinó també els nadius; en aquestes circumstàncies l'input esdevé ambigu i més fosc per tal de poder extreure'n les propietats precises del clíctic de datiu, tant pel que fa a la seva realització com a la seva forma. Igualment hem documentat que tots tres grups han usat el clíctic *hi* en lloc del datiu en força ocasions. Sembla que aquest clíctic és un candidat en casos de substitució del clíctic esperat, tal com hem avançat més amunt acollint-nos a la proposta sobre especificació de trets en els clíctics catalans derivada de Bonet (1995). Segurament, el fet que els verbs utilitzats tinguin significat locatiu (*posar, penjar...*) pot haver afavorit que el complement indirecte dislocat (*A la girafa, Al lleó...*) s'hagi pogut percebre com un lloc i s'hagi doblat, per tant, amb el clíctic *hi* en lloc del datiu *li* esperat. Finalment, la dificultat relativa del clíctic de datiu en relació amb la d'acusatiu ha estat destacada en la bibliografia d'adquisició de segones llengües. En efecte, Santoro (2007) registra errors de funció del clíctic de datiu fins i tot en els últims estadis del desenvolupament de la L2 italià en anglòfons. Si les inadequacions amb aquest clíctic ja s'intuïen en el nivell de la morfosintaxi, no ha de resultar estrany, doncs, que quan els aprenents l'han de proveir en contextos marcats des d'un punt de vista pragmàtic, aquestes deficiències tornin a aparèixer.

En tercer lloc, en el cas del clíctic *en* partitiu hem obtingut troballes interessants a dos nivells: el de la comparació entre grups i el de la dificultat inherent associada a aquest clíctic. Pel que fa al primer nivell, hem constatat diferències entre els lusòfons i els controls en el sentit que els primers fan un ús molt baix, gairebé nul, d'aquest clíctic (només el realitzen en una quarta part dels contextos). Si només prenguéssim en consideració aquestes dades, podríem convenir que la influència de la L1, en forma d'una transferència negativa, hi està influent. Reforça aquesta proposta el fet que, en l'anàlisi qualitativa dels errors, els nens de L1 portuguès de vegades recorren a l'acusatiu com a substitut d'aquest clíctic. És a dir, que o bé no tenen necessitat d'omplir aquest element perquè en la seva L1 no existeix, o si la senten, el conceptualitzen com un argument objecte i pronominalitzen amb el clíctic acusatiu. El possible paper de la L1 queda reforçat pel fet que els nens de L1 francès no mostren diferències amb els controls ja que, raonablement, poden fer ús del coneixement de la seva L1, que té un pronom partitiu

equivalent. Passem, però, al segon nivell: en comparació amb el clíctic d'acusatiu, tots tres grups presenten una omisió significativa del partitiu entre els nadius (i una mica també entre els francòfons), si bé no tan pronunciada com amb el locatiu *hi*, com veurem a continuació. Aquests resultats apunten en la mateixa direcció observada en l'experiment 2 en el sentit que els parlants no senten una necessitat tan forta de representar el sintagma partitiu com un argument d'objecte i confirma la jerarquia assenyalada.

Encara sobre el potencial paper de la L1 portuguès, si ens fixem en els errors comesos per part del grup lusòfon, destaca l'ús de l'acusatiu plural en lloc del clíctic *en* partitiu, un error que també s'ha registrat en el grup control, tot i que en menor mesura. Aquest resultat és interessant perquè evidencia que els lusòfons reconeixen el caràcter plural de l'element que cal substituir però no seleccionen el clíctic apropiat. Tenim, doncs, una dada més que la no presència d'aquest clíctic en el sistema pronominal del portuguès sembla influir negativament en l'adquisició del clíctic en el català com a L2 dels lusòfons. Al contrari, la presència del clíctic *en* en el sistema pronominal francès sembla produir un efecte positiu en el coneixement i l'ús del clíctic en el català L2 dels francòfons ja que aquest grup experimental es comporta de manera similar als nadius.

En darrer lloc, els resultats relatius al locatiu *hi* són els més vistosos atès que han provocat una omisió gairebé generalitzada. Això, que potser és atribuïble a la influència de la L1 en el cas dels lusòfons, no és explicable a primera vista en el cas dels controls, ni tampoc en el cas dels francòfons, que en la seva L1 tenen un clíctic equivalent, si no és que d'alguna manera estan reproduint l'input català al qual estan exposats. Tornarem sobre aquestes qüestions –el paper de l'input variable i ambigu, que semblarien proporcionar els parlants nadius en uns clítics més que en altres, i la influència interlingüística– en la resposta a la pregunta de recerca següent on ens demanem sobre alguns factors que poden explicar la manca aparent de convergència dels parlants de L2 amb els parlants nadius.

Dels resultats exposats fins aquí se n'extreu que, efectivament, es constaten diferències notòries entre els clítics que ens permeten confirmar, juntament amb les troballes derivades de l'experiment 2, una jerarquia de dificultat entre clítics seguint la proposta de Bonet (1991, 1995) i represa per Rosado (2007) i Perpiñán (2017). Segons

les nostres troballes, en les construccions de tòpic, les que comporten represa amb el clíctic d'acusatiu serien les que menys dificultat representen per als aprenents lusòfons i francòfons, seguides de les que impliquen el clíctic de datiu i el clíctic *en* partitiu, i en última instància, situaríem les construccions de tòpic amb el clíctic *hi* locatiu.

Més enllà de l'anàlisi d'aquests resultats, convé destacar que aquestes construccions, pròpies de registres informals, representen un cost addicional per als lusòfons i francòfons, i encara més, si la presència en l'input que reben dels catalanoparlants presenta un ús variable i opcional dels clíctics *en* partitiu i *hi* locatiu. A més, cal tenir present que en català hi ha d'altres recursos per focalitzar un element en l'oració, amb o sense represa de clíctic, com són la dislocació a l'esquerra amb tema sostingut (de l'anglès *hanging topic left dislocation* o HTLD) i la construcció de focus contrastiu o *focus fronting* (FF), en què un element de l'oració és desplaçat i emfatitzat. En aquestes dues construccions no és necessari reprendre l'element desplaçat amb un clíctic. La coexistència, doncs, de diferents recursos per emfatitzar un element en l'oració en català, alguns dels quals sense necessitat de pronom de represa, pot crear encara més ambigüitat en l'input que reben els L2 i pot derivar en una opcionalitat d'algunes formes.

Pregunta de recerca 2: Fins a quin punt la HI (Sorace, 2006) explica el comportament dels bilingües seqüencials portuguès-català i francès-català, és a dir, la confluència de dos dominis gramaticals, com són la sintaxi i el discurs, pot comportar que certes propietats no es puguin adquirir completament com han assenyalat alguns treballs?

En aquest experiment hem observat el coneixement i l'ús d'una construcció amb finalitats pragmàtiques, la dislocació a l'esquerra amb represa pronominal. Les propietats que la defineixen es troben en la interfície entre dos mòduls gramaticals, la sintaxi i el discurs (o pragmàtica), fet que s'ha demostrat que comporta dificultats afegides en l'adquisició de segones llengües i en parlants bilingües (Platzack, 2001; Montrul, 2004; Müller and Hulk, 2001; Sorace, 2000; Sorace i Serratrice, 2009). En efecte, tal com s'explica en la pregunta de recerca anterior, en els resultats de l'experiment 4 hem comprovat que hi ha dèficits en l'adquisició dels trets gramaticals

que se situen en la interfície sintaxi-discurs d'alguns dels clítics analitzats. D'una banda, segons la hipòtesi de la interfície de Sorace (2006, 2011), els fenòmens lligats entre les interfícies internes –sistema lingüístic– i les interfícies externes –informació lingüística i context discursiu–, com són les construccions objecte d'estudi aquí, comporten opcionalitat residual i fins i tot fossilització en nivells avançats de la L2. Alguns estudis apunten en aquesta mateixa línia de debat: segons Valenzuela (2005, 2006) i Domínguez i Arche (2014) es detecta opcionalitat i fossilització en els darrers estadis de l'adquisició de la L2 espanyol. De l'altra, hi ha alguns estudis que contrarien aquesta hipòtesi (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012 i Donaldson, 2011*a*, 2011*b*): en aquests treballs, es demostra que els aprenents de nivell avançat d'espanyol i de búlgar fan prova d'un bon domini de les propietats discursives dels fenòmens lligats a la interfície sintaxi-discurs.

Les combinatòries lingüístiques francès-català i portuguès-català són un bon camp de proves per confirmar o contradir els supòsits de la HI. Els francòfons disposen en la seva L1 de tots els clítics analitzats en aquest experiment i, a més a més, de les construccions de tòpic amb represa pronominal. Per contra, els lusòfons no disposen dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i el pronom de represa en les construccions de tòpic no és obligatori en la seva L1. En aquest sentit, la L1 dels participants i els clítics acusatiu i datiu fan de control per determinar si les construccions de tòpic representen una dificultat per als lusòfons i francòfons.

Si analitzem els resultats per tipus de clític, observem que, en el cas de les construccions de dislocació a l'esquerra amb els clítics d'acusatiu i datiu com a pronoms de represa, les dades mostren que els lusòfons i els francòfons dominen les propietats discursives al mateix nivell que els nadius. En altres paraules, els clítics acusatiu i datiu, presents en els sistemes pronominals clítics del portuguès i del francès, no han generat dificultats a l'hora d'usar-los com a pronom de represa en aquestes construccions. Per tant, aquests resultats no estan en consonància amb les conclusions dels treballs de Valenzuela (2005 i 2006) i Domínguez i Arche (2014) i contradiuen la hipòtesi de la interfície de Sorace (2006, 2011) segons la qual els aprenents de nivell avançat presentarien dificultats i opcionalitat residual en construccions en què conflueixen dos dominis gramaticals ja que no es detecten

diferències en comparació amb l'ús que en fan els nadius. D'acord amb les dades obtingudes, i en línia amb els resultats d'estudis previs (Ivanov, 2009; Rothman, 2009; Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012 i Donaldson, 2011a, 2011b), els lusòfons i francòfons de L2 català dominen les propietats discursives al mateix nivell que els nadius.

Si repassem els resultats obtinguts per al clíctic *en partitiu*, detectem una alta ràtio d'omissió del clíctic en les construccions de dislocació a l'esquerra per part del grup lusòfon. Aquests casos d'omissió no poden ser atribuïts exclusivament a la interferència de la L1 en la L2 ni a les dificultats que comporta el maneig de més d'un domini gramatical, com postula la HI, sinó a un conjunt de factors. En l'experiment 2, ja observàvem que en moltes ocasions els subjectes lusòfons i també els francòfons i els mateixos nadius han omès el clíctic *en partitiu*, en altres paraules, el clíctic *en partitiu* sembla estar en regressió en el conjunt dels participants, fins i tot entre els catalanoparlants. A més, cal tenir present que la dislocació a l'esquerra amb represa pronominal és una construcció pròpia de registres informals i que coexisteix amb d'altres recursos del català per emfatitzar un element en l'oració. Tots aquests factors, sumat al fet que l'exposició al català en el context ambiental entre el grup lusòfon és molt baix (29%), més que en el grup francòfon (38%) i el grup catalanoparlant (60%) segons les dades recollides en el qüestionari sociolingüístic, no propicien l'adquisició de les propietats discursives del pronom clíctic *en partitiu* entre el grup lusòfon.

Els resultats del pronom clíctic *hi* locatiu com a pronom de represa certifiquen els resultats que hem observat en l'experiment 2: es documenta una alta ommissió del clíctic *hi* locatiu en lusòfons (5,04), francòfons (4,75) i en el grup catalanoparlant (4,68). Atès que el mateix grup catalanoparlant no produeix el clíctic de represa, no podem explicar els nostres resultats segons els supòsits de la HI sinó al debilitament de la producció del clíctic *hi* locatiu en el conjunt dels participants d'aquest experiment. Les dades obtingudes per part dels catalanoparlants mereixen una atenció especial. És rellevant destacar que es detecta una escassa producció del clíctic *hi* locatiu com a pronom de represa entre el grup control. En línia amb els resultats de Perpiñán (2017) i Soto-Corominas (2018) en què es remarcava una pèrdua de l'ús del clíctic *hi* locatiu en les produccions

dels catalanoparlants adults i infants, respectivament, remarcuem una relaxació de l'expressió de l'argument exigít pel verb en les produccions dels catalanoparlants infants. D'acord amb aquests resultats, és difícil esperar que els lusòfons, que no tenen aquest clític en el seu sistema pronominal, el produeixin com a pronom de represa en les construccions de dislocació a l'esquerra.

A manera de sumari, podem formular les generalitzacions següents a partir de les troballes més rellevants derivades de les nostres dades en relació amb el coneixement i ús dels pronoms de represa en les construccions de dislocació:

- Els nostres aprenents de L2 català, lusòfons i francòfons, són en general sensibles a les propietats sintàctiques i pragmàtiques que comporten aquestes construccions topicalitzades en català L2; els resultats varien en relació amb el tipus de clític, o complement, implicat.

- S'observa una jerarquia de dificultat segons el tipus de pronom i es pot proposar la següent: els clítics d'acusatiu són més fàcils que no pas els de datiu i partitiu, i tots aquests més que no pas el locatiu *hi*; això destaca particularment entre els lusòfons si bé, en un grau inferior, també entre els francòfons, que al capdavant reproduïxen la jerarquia que mostren els nadius catalanoparlants.

- Les construccions amb els clítics d'acusatiu i datiu no semblen provocar problemes d'adquisició insalvables als nostres aprenents de català L2, independentment de la seva L1. Es pot intuir, tanmateix, un cert caràcter facilitador de la transferència positiva de les L1 en la producció d'aquestes estructures, ja que formen part de les L1, si bé amb diferents matisos depenent de la llengua (recordem que en portuguès la represa pronominal es opcional). Quant a les diferències entre els dos clítics, hem trobat resultats més robustos amb l'acusatiu que hem explicat, en part, en relació amb l'evolució i la inestabilitat internes del clític datiu en català.

- En relació amb el tipus de resposta proporcionada, les respostes correctes, és a dir amb realització del clític, han mostrat una distribució similar entre grups, llevat del cas del partitiu *en*, que comentem tot seguit. En les respostes incorrectes en forma d'omissió del clític, tampoc no hem trobat diferències entre grups llevat del partitiu *en*, on només els lusòfons, però no pas els francòfons, l'ometien més que els nadius; hem apel·lat a l'existència d'un cert efecte de la influència de la L1 com a

explicació de les diferències observades en aquest cas. Previem que la proximitat lingüística podia tenir algun efecte facilitador per als aprenents francòfons ja que la tasca d'adquisició del sistema de clítics del català consistia a reajustar les configuracions dels clítics, anàlegs entre els dos sistemes. En canvi els lusòfons s'han d'enfrontar a una tasca més complexa ja que, per a alguns casos, han de crear projeccions funcionals específiques per a les funcions que en la seva llengua no tenen un clític, en concret per als anomenats clítics adverbials. Tanmateix, com hem indicat més amunt, aquest paper facilitador de la L1 gairebé no es manifesta en les nostres dades. Potser el fet que totes dues L2 són romàniques i, a més a més, amb clítics pronominals (ni que els sistemes no siguin totalment equiparables), a diferència de llengües com l'anglès que no en tenen, sumat al fet que els nostres aprenents tenen un nivell avançat de català, ha tingut més aviat un efecte d'influència interlingüística a nivell positiu. També hem raonat que els resultats no són totalment compatibles amb la idea d'opcionalitat residual que deriva de la hipòtesi de la interfície de Sorace (2006, 2011) sinó més aviat amb els estudis que indiquen una convergència entre els parlants de L2 i els nadius en estructures amb represa pronominal (Donaldson, 2011a, 2011b) fins i tot entre aprenents anglòfons (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Slabakova et al, 2012). Tot i haver constatat un comportament variable i opcional en la realització dels clítics, que encaixaria en part amb les prediccions de la HI, bàsicament aquest s'ha observat en tots tres grups, segurament també a causa d'efectes de l'exposició lingüística a un sistema de clítics del català que presenta unes certes inestabilitats, més en uns que en d'altres, com comentem més avall en referir-nos en particular al locatiu *hi*.

- Pel que fa a l'omissió com la resposta incorrecta més proporcionada, cal dir primer que és un patró típic que s'ha observat en els estudis d'adquisició bilingüe (Paradis i Crago, 2004). Combinat amb la influència de la L1, en les nostres prediccions avançàvem que en el cas del portuguès L1 podia generar més instàncies de clític nul, especialment en el cas dels objectes, és a dir l'acusatiu, atès que el portuguès europeu permet els objectes nuls, sobretot els que són identificats pel discurs, com succeeix amb les estructures de dislocació. Hem observat, però, que aquest no és el cas ja que amb el clític acusatiu no hi ha gaire elisió, que sí que afecta en canvi els altres clítics, però de manera similar per a tots els grups.

- El locatiu *hi* ens ha merescut una reflexió a banda. És, amb diferència, el més difícil d'adquirir –no només en les construccions de dislocació analitzades aquí (recordem els resultats similars de l'experiment 2)– i la transferència no sembla pas ajudar els aprenents de L1 francès, ja que els seus resultats són tan pobres com els dels de L1 portuguès, tot i que aquesta llengua a diferència del francès, no té cap equivalent per representar aquest complement, o, en altres paraules, l'expressa de manera nul·la. Hem assenyalat que aquests resultats poden ser un mer reflex de l'input, ja que s'ha documentat una proporció remarcable d'omissió també entre els nadius. Aquesta vulnerabilitat del locatiu *hi* es pot predir a partir de la proposta sobre els clítics de Bonet (1991, 1995), basada en trets. Aquests resultats en relació amb els parlants catalans estan en línia amb les troballes de Perpiñan (2017, 2018) i de Soto-Corominas (2018), autores que constaten que, en general, els parlants bilingües català-castellà (adults i infants, respectivament) produeixen força poc aquest clític, i que aquesta tendència es manifesta fins i tot entre el grup de parlants entre els quals el català és la llengua dominant. D'altra banda, els resultats en relació amb els aprenents no ens permeten inclinar-nos per cap de les dues hipòtesis possibles: el comportament dels aprenents de L2 en el cas d'aquest clític pot ser el resultat bé d'una anàlisi errònia de la corresponent projecció funcional, és a dir, encara no han adquirit aquest clític, o bé tot just de la reproducció d'allò que l'input els proveeix (una freqüència variable i opcional de realització del clític locatiu). Sigui quin sigui l'origen, però, és cert que un input variable, que a més és més reduït en els bilingües per raons òbvies i esdevé ambigu (en quines construccions s'ha de fixar l'aprenent per construir la gramàtica dels clítics: en les de realització o en les d'omissió?), té efectes en els assoliments lingüístics dels aprenents, com diversos autors han posat de manifest (Pirvulescu et al, 2012; Pirvulescu et al, 2014) en estudiar l'impacte de l'exposició a les llengües en l'adquisició bilingüe. En poques paraules, és lògic suposar que una experiència lingüística variable tingui com a resultat un comportament lingüístic també variable.

Tot això ens fa qüestionar, com han fet abans altres autors, fins a quin punt existeix una varietat bilingüe del català usada tant pels parlants nadius, que, al capdavant, són tots bilingües català-castellà, com pels parlants no nadius o que són inicialment castellanoparlants i han après el català més d'hora o més tard en el seu

desenvolupament lingüístic. Aquesta varietat pot diferir significativament de la varietat estàndard o normativa (Boix i Sanz, 2008). Com hem observat en el capítol anterior en què hem remarcat la mateixa tendència amb aquest clíctic en la prova de producció (experiment 2), una possibilitat és que la gramàtica dels clítics del català estigui canviant per incorporar l'existència de clítics nuls i que, mentrestant, aquesta gramàtica permeti opcionalitat. Sense entrar a fons a discutir fins a quin punt el català, en contacte amb el castellà i/o internament, està evolucionant en relació amb els contextos d'aparició i obligatorietat d'alguns clítics, ens volem fer ressò de les paraules de Perpiñán (2017): “In this respect, the Spanish dominant speakers and the bilinguals are just accentuating some of the changes that the Catalan dominants are already incorporating in their grammars, which in turn can come from or be originated in the adult L2 Catalan grammars or the language contact variety.”

7.4 Síntesi

En el capítol 7 hem estudiat el coneixement i l'ús dels trets discursius dels pronoms clítics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i dels clítics argumentals *en* i *hi*, del partitiu *en* i del locatiu *hi* en el català L2 per part d'infants de L1 portuguès i de L1 francès. Aquest estudi s'ha portat a terme a partir de dues proves complementàries: una prova de judicis de gramaticalitat i una de prova producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra (en la segona no s'han estudiat els clítics oblics).

En vista dels resultats obtinguts en el capítol 6 sobre l'adquisició de les propietats morfosintàctiques dels clítics, en aquest capítol, era d'esperar un coneixement dèbil dels trets discursius d'alguns clítics, atès que els L2, i també els nadius, han demostrat, en el capítol anterior, un ús opcional d'algunes formes. En efecte, en aquest capítol, hem constatat que el coneixement i l'ús de les propietats discursives dels clítics varia segons la funció analitzada. En la prova de judicis, els L2 i els nadius han demostrat un coneixement escàs dels trets discursius dels clítics argumentals *en* i *hi* i de l'*en* partitiu i, en menor mesura, dels clítics de datiu i de l'*hi* locatiu. Els nadius també han acceptat força les opcions amb omissió dels clítics oblics *en* i *hi* i del partitiu *en* i es confirma el que s'ha observat per

als trets morfosintàctics d'aquests clítics: els catalanoparlants tampoc no en dominen els trets discursius ja que accepten l'omissió del clíctic com a opció correcta, a diferència del que estipula la gramàtica estàndard del català. Com a conseqüència, és difícil que els L2 dominin les construccions dislocades a l'esquerra si en l'input que reben dels catalanoparlants hi ha opcionalitat del clíctic de represa.

En la prova de producció, com en la prova de judicis, hem recollit un coneixement variable dels trets discursius dels clítics. Lusòfons i francòfons són sensibles als trets discursius, sobretot quan hi estan implicats els clítics d'acusatiu i de datiu i, per tant, es contradiu la hipòtesi de la interfície de Sorace (2006, 2011) segons la qual els aprenents de nivell avançat tenen dificultats per dominar les construccions en què conflueixen dos dominis gramaticals. Els clítics *en* partitiu i *hi* locatiu ens han merescut una atenció especial. Els casos d'omissió de l'*en* partitiu no es poden atribuir exclusivament a la interferència de la L1 en la L2 ni al repte d'adquirir propietats condicionades per la interfície sintaxi-discurs ja que hem observat que aquest clíctic sembla estar en regressió en el conjunt dels participants. L'omissió del clíctic locatiu *hi* tampoc no es pot explicar mitjançant els supòsits de la hipòtesi de la interfície sinó al debilitament d'aquest clíctic fins i tot en les produccions dels nadius.

8. DISCUSSIÓ

En aquest capítol reprenem les preguntes de recerca plantejades en el capítol 5 i hi aportem respostes que ens serviran per articular les conclusions generals d'aquesta tesi. Prèviament, en la introducció i en el capítol 6, hem explicat que el primer gran objectiu d'aquesta recerca és analitzar el coneixement i l'ús de les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics de tercera persona d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*), dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels argumentals *en* i *hi* en la producció dels infants bilingües català-portuguès i català-francès. Aquest és l'objectiu principal del primer estudi d'aquesta recerca, recollit en el capítol 6, les conclusions del qual se sintetitzen en la primera pregunta de recerca de més avall.

El segon gran objectiu d'aquesta tesi, definit en la introducció i desenvolupat en el capítol 7, és examinar si els mateixos infants dominen les propietats discursives dels clítics que són objecte d'estudi aquí. Aquest segon gran objectiu el reprenem en la segona pregunta de recerca d'aquest capítol. En definitiva, les conclusions generals que s'exposen aquí volen ser un resum de les conclusions parcials dels capítols 6 i 7 d'aquest treball, alhora que volem aportar una visió global dels dos tipus de propietats analitzades: morfosintàctiques i discursives.

Per acabar, en la tercera pregunta de recerca, comparem les dades obtingudes a partir de les proves de producció (experiments 2 i 4) i les de comprensió (experiment 3) per tal de discutir si s'evidencia un efecte del tipus de prova en els resultats dels infants bilingües portuguès-català i francès-català, qüestió que ha estat objecte de debat en la recerca lingüística experimental.

Hi ha una altra pregunta que travessa el nostre disseny i que té a veure amb la influència (o no) entre llengües. Això s'abordarà per a cadascuna de les tres preguntes.

Pregunta de recerca 1: Els infants lusòfons i francòfons són capaços d'adquirir les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics d'acusatiu i de datiu de tercera persona, dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels clítics *en* i *hi* argumentals? S'observa diferències en el coneixement i l'ús en els clítics estudiats entre el grup lusòfon i el grup francòfon?

En aquesta pregunta de recerca, discutirem si els lusòfons i els francòfons de L2 català han adquirit les propietats morfosintàctiques dels clítics d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) de tercera persona i dels clítics *en* partitiu, *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals.

Començant pels clítics que presenten variació morfològica (acusatiu i datiu), les dades de producció, obtingudes a partir d'una prova guiada semitancada (experiment 2), posen de manifest uns resultats segons els quals els aprenents lusòfons i francòfons de L2 català no mostren dificultats a l'hora de produir els clítics acusatiu i datiu que són variables en gènere i nombre (acusatiu) i en nombre (datiu). En efecte, per a l'acusatiu, s'ha registrat un nombre gairebé inapreciable d'errors morfològics en les produccions orals dels lusòfons i dels francòfons i, quan se n'ha documentat, han estat errors de sobreextensió de la forma no marcada (masculí i singular) en detriment de les formes marcades (femení i plural). Podríem dir que fins i tot els errors són negligibles perquè entre els lusòfons i els francòfons s'ha registrat un sol error de gènere (d'ús de masculí plural per femení plural) en les respostes dels L1 portuguès i un error de nombre (d'ús de singular en lloc de plural), en les respostes dels L1 francès. Val a dir que els catalanoparlants també cometien algun error de naturalesa semblant que pot ser atribuïble al tipus d'experiment, una prova de producció oral en temps real.

Les troballes relatives al clíctic de datiu reproduïen el mateix que hem observat per a l'acusatiu, amb alguna sobreextensió, també escassa, del singular i, encara més, en el cas d'algun ítem que comporta una complexitat afegida (en concret, quan el complement datiu representa un plural coordinat). També l'existència de la combinació col·loquial 'els hi' sembla haver-hi influït.

Sintetitzant els resultats relatius als trets morfològics dels clítics de tercera persona d'acusatiu i de datiu, els aprenents lusòfons i francòfons fan prova d'un coneixement i d'un ús complets dels trets de concordança ja que, primer, cometien un nombre d'errors molt escàs i, segon, perquè els errors que es registren són equiparables als del grup catalanoparlant. Les tres llengües d'aquest estudi, el català, el portuguès i el francès, codifiquen la distinció dels trets morfològics de gènere (masculí i femení) i de nombre (singular i plural) de manera semblant i, per tant, es regeixen pel mateix macroparàmetre. Els lusòfons i els francòfons no han de modificar el valor dels paràmetres de gènere ni de nombre dels clítics d'acusatiu i de datiu, fet que ajuda a simplificar la tasca

d'adquisició (Tsimpli, 2014). Per al gènere, han d'adquirir les formes morfosintàctiques associades però no han de projectar un nou tret o construir una nova categoria inexistent en les seves L1. Quant al nombre, un tret interpretable que rep suport semàntic, coincideix en les tres llengües, fet que facilita encara més l'adquisició d'aquest tret. Els nostres resultats coincideixen amb els d'estudis d'adquisició L2 de sistemes lingüístics pròxims com el francès per part d'anglòfons (Anderson, 1986; Harley, 1986 i Herschensohn, 2004). Segons aquests treballs, en estadis avançats de la L2, els trets de concordança no representen un problema d'adquisició, com és el cas en el nostre estudi.

Quant a l'adquisició dels trets sintàctics (funció o cas) dels clítics que s'estudien aquí, cal posar de relleu que s'ha constatat una gran variabilitat segons la funció del clític, de tal manera que es dibuixa un contínuum de dificultat en el coneixement i l'ús dels clítics estudiats en les produccions dels lusòfons i dels francòfons. Segons aquest contínuum, els aprenents mostren una escala de dificultat on l'acusatiu és el clític amb més encerts, on el clític *en* partitiu té un ús variable –al mateix nivell que el datiu– i on l'*hi* locatiu i les funcions argumentals dels clítics *en* i *hi* tenen una realització molt baixa (acusatiu > datiu i *en* partitiu > *hi* locatiu > *en* i *hi* argumentals). Val a dir que el tipus d'error més comú en els clítics de la part baixa de l'escala és l'omissió. Aquestes observacions també són vàlides per al grup catalanoparlant, resultats que mereixeran una atenció especial en els paràgrafs següents. En el cas dels no nadius, les variacions microparamètriques del tret de funció entre el portuguès, el francès i el català han pogut afegir complexitat a l'adquisició d'aquest tret. Recordem que el francès i el català codifiquen els casos acusatiu, datiu, partitiu i oblic (argumental i oblic locatiu) i, en canvi, el portuguès només codifica l'acusatiu i el datiu. En estudis afins al nostre, també s'ha constatat una gradació de dificultat entre els clítics del català L2, tant en infants bilingües català-castellà (Soto-Corominas, 2018) com en adults de diferent nivell de domini bilingüe català-castellà (Perpiñán, 2017, 2018 i Gavarró, 2018).

Primer, els resultats de la prova oral guiada (experiment 2) evidencien que l'acusatiu és la funció que ha representat menys dificultats per als lusòfons i els francòfons. Els no nadius han comès pocs errors d'ús d'un clític en lloc de l'acusatiu, i tots corresponen a l'ús del datiu *li* en lloc de l'acusatiu *la* (amb els verbs *deixar* i

mirar). Tant en català com en portuguès i en francès aquests verbs són transitius i, per tant, no es pot atribuir aquest error a una interferència de la L1 en la L2 sinó a l'ús del leïsmen en castellà (Marín *et al.*, 1998). L'omissió de l'acusatiu, com hem apuntat, ha estat la més baixa en comparació amb la resta de clítics (mitjanes d'1,85 sobre 5, en els L1 portuguès; de 0,75 sobre 5, en els L1 francès i d'1,24 sobre 5, en els nadius). Sobre l'omissió de l'objecte, o del clíctic acusatiu en el nostre cas, tal com observa Soto-Corominas (2018), seguint Pérez-Leroux *et al.* (2017), no representa un dèficit en si mateix en els infants sinó un esgraó en el camí cap a l'adquisició de la representació dels clítics d'acusatiu. El paper de l'input esdevé crucial; per tant, si l'input mostra opcionalitat –tot i que no és el cas de l'acusatiu–, aquesta serà reproduïda fins a cert punt en les realitzacions infantils. Això afecta sobretot els clítics adverbials dels quals parlarem més avall. En els casos de bilingüisme, seguint amb l'acusatiu, els estadis d'omissió persisteixen durant més temps (Pérez-Leroux, Pirvulescu i Roberge, 2009).

El datiu, en segon lloc, ha generat més dificultats en comparació amb l'acusatiu. Aquesta constatació ja havia estat observada en estudis previs en anglòfons de L2 francès (Harley, 1986), de L2 espanyol (Montrul, 1997, 1999 i 2002) i de L2 italià (Santoro, 2007). Tot i que en comparació amb l'acusatiu s'han registrat més errors de funció, se n'ha documentat molt pocs, i tots d'ús de l'acusatiu en lloc del datiu en el mateix estímul (*La Caputxeta fa mal al llop*). Els catalanoparlants també han errat en el mateix ítem, fet que ens fa concloure que tant els no nadius com els catalanoparlants han errat per l'estructura sintàctica utilitzada, construcció que pot haver afegit complexitat a l'hora de produir el datiu.

Pel que fa als clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions estudiades, observem que la producció correcta dels quatre clítics és molt baixa (vegeu la figura 6.13). En tots els grups, els valors són inferiors a 1 d'un total de 5. De tots quatre clítics, a l'*en* partitiu li correspon una producció més alta (0,86 sobre 5), semblant a la del datiu (1,14 sobre 5) i amb certes diferències entre grups. El grup de L1 portuguès és el que presenta una producció més baixa (0,56 sobre 5) en aquest clíctic, però no significativament. El total de realització

correcta de l'*en* partitiu per part del grup de L1 francès (0,92 sobre 5) és semblant a la del grup nadiu (1,16 sobre 5).

En lloc de l'*en* partitiu, s'ha documentat errors d'ús d'una altra forma de clíctic. Tant els grups experimentals com el grup nadiu han usat el clíctic *hi* i el clíctic acusatiu *els* o *les* en lloc de la funció partitiva en algunes ocasions. D'una banda, l'ús d'*hi* es pot atribuir a la multifuncionalitat d'aquest clíctic (pot ser locatiu i argumental i també és la forma espúria de datiu, sol o combinat, *els hi*) i, per tant, és una forma opaca per a aprenents de L2 català i una forma vulnerable per a nadius bilingües. De l'altra, l'ús de les formes d'acusatiu es pot explicar per la relació entre la funció partitiva i la funció de l'objecte. Recordem que el clíctic partitiu realitza una part d'un objecte indefinit o quantificat (Roca, 1992) i, per consegüent, la vinculació amb l'objecte pot fer més necessària l'expressió d'aquest clíctic. Si bé s'han recollit errors de funció –en tots tres grups– i de substitució del clíctic per un SD ple –en els francòfons s'ha constatat més aquest error, amb un efecte significatiu marginal en comparació amb els nadius–, l'omissió ha estat l'error principal no només en les produccions dels L2 sinó també en les dels catalanoparlants. Val a dir que l'omissió de l'*en* partitiu en el cas dels lusòfons (mitjana de 3,7 sobre 5) és superior a la resta de grups, però no de manera significativa ja que, com acabem de dir, els francòfons i els nadius també l'han omès en força ocasions (2,6 sobre 5, en el cas dels primers i 2,9, en el cas dels segons). En estudis afins al nostre també s'ha registrat que l'*en* partitiu s'omet en les produccions d'infants bilingües català-castellà (Soto-Corominas, 2018) i en les d'adults bilingües català-castellà (Perpiñán, 2017 i 2018 i Gavarró, 2018). L'ús del clíctic *en* partitiu té, per tant, un ús baix i opcional en les produccions orals dels infants L2 i també en les dels nadius. Reprendrem aquest resultat quan discutim l'adquisició de les propietats discursives d'aquest clíctic.

El locatiu *hi* té una presència encara més baixa que el clíctic *en* partitiu en les produccions orals dels L2 català i dels nadius, amb una mitjana de producció correcta de tots els participants de 0,59 sobre 5 (vegeu la figura 6.13). Al marge del fet, esmentat en l'apartat 6.5.6, que alguns ítems afavorien més que d'altres la producció del clíctic locatiu, ni els L2 ni els nadius exigeixen l'expressió locativa sinó que l'ometen majoritàriament.

Si comparem els nostres resultats amb els d'estudis semblants esmentats més amunt (Soto-Corominas, 2018, en infants bilingües català-castellà; Perpiñán, 2017 i 2018, i Gavarró, 2018, en adults bilingües català-castellà) el clíctic *hi* locatiu té una realització molt dèbil, encara més que el partitiu. Això no obstant, a diferència de les troballes d'aquests estudis previs, en les nostres, aquest clíctic té més presència que els argumentals *en* i *hi* en les produccions orals dels infants.

En comparació amb els clíctics *en* partitiu i *hi* locatiu, els clíctics argumentals *en* i *hi* tenen una realització gairebé nul·la en les produccions dels infants L2 i dels nadius. Recordem que la mitjana de producció correcta entre tots els participants és de 0,42 sobre 5, en el cas de l'*hi* argumental i de 0,14 sobre 5, en el cas de l'*en* argumental. Com a diferències destacables entre grups, s'ha trobat un efecte significatiu marginal en l'omissió del clíctic *hi* argumental entre nadius i francòfons, en el sentit que els primers l'han omès més que els segons. Sembla que la solució més estable en la L1 francès ha beneficiat el grup francòfon.

De manera semblant al nostre estudi, en el treball de Wust (2009) sobre adults anglòfons aprenents de L2 francès, les funcions argumentals d'*en* i *hi* representen més complexitat per als L2 que la funció locativa del clíctic *hi* i que la funció partitiva del clíctic *en*. Segons Wust, els clíctics amb funció argumental són més difícils per als aprenents ja que els arguments als quals fan referència són més abstractes que els complements locatius i partitius. L'autora ho atribueix a la dificultat del domini del sistema pronominal clíctic del francès.

En d'altre treballs afins al nostre, prèviament citats, també es registra una ommissió dels clíctics *en* (oblic i partitiu), *hi* (oblic i locatiu) en el català en infants bilingües català-castellà (Soto-Corominas, 2018). D'entre els clíctics estudiats per Soto-Corominas en tres grups de diferent domini bilingüe, el partitiu *en* és el clíctic que presenta un ús més consistent –com és el cas en el nostre estudi–, seguit dels oblics *en* i *hi* i del locatiu *hi*. Segons Soto-Corominas, l'anàlisi de les produccions orals d'infants bilingües català-castellà de 8 anys demostra que no han adquirit cap dels clíctics *en* i *hi* i que el locatiu *hi* és el clíctic que ometen més. L'autora ho explica per una influència en la morfosintaxi dels infants bilingües català-castellà, també constatada en d'altres estudis recents (Blom i Baayen, 2013). Si contrastem aquestes dades amb

les d'adults, Perpiñán (2017 i 2018) constata que el clíctic *hi* locatiu està en regressió en comparació amb els clítics *en* partitiu i *en* i *hi* argumentals en les produccions orals dels adults. També en adults bilingües català-castellà, Gavarró (2018) troba, a partir d'una prova de judicis de gramaticalitat, que el locatiu *hi* és més procliu a l'omissió que el partitiu *en*.

D'aquests resultats se'n desprèn que, tal com apuntàvem més amunt, hi ha un contínuum de dificultat entre els clítics. Una possible explicació és la diferència entre marcatge entre clítics. Bonet (1991, 1995) preveia més regressió en l'ús dels clítics amb més trets morfosintàctics o més marcats (argumentals *en* i *hi*) que en els menys marcats (*hi* locatiu i *en* partitiu). En les nostres dades es constata que no només els L2 sinó els mateixos nadius han presentat més dificultat a l'hora de produir els argumentals *en* i *hi* –els han omès majoritàriament– que el locatiu *hi* i el partitiu *en*.

Tornant a la resposta incorrecta més estesa en els aprenents, l'omissió, potser com a recurs per minimitzar la complexitat que comporta la substitució de l'argument per un clíctic, ha estat l'estratègia principal per evitar el clíctic, i sobretot els argumentals *en* i *hi*. En poques ocasions, i de manera majoritària en el cas dels francòfons, la realització d'un SD ple en lloc del clíctic esperat ha estat una altra estratègia.

També s'ha registrat molts casos d'omissió d'aquests clítics en el grup control. Sembla que la gramàtica del català infantil està experimentant canvis i permet una opcionalitat en l'ús dels clítics, i fins i tot clítics nuls. Aquesta opcionalitat en la gramàtica nadiua fa que l'input que reben els L2 sigui inestable i, per consegüent, dificulta la representació completa del sistema pronominal clíctic del català per als bilingües francesos i, encara més, per als bilingües portuguesos.

Parlant de l'omissió en l'input, que afecta la parla dels nadius pel que fa als altres clítics, i al seu paper en el procés d'adquisició dels nostres aprenents, en general els nens tendeixen a reproduir la taxa de variació de la parla adulta i de l'entorn. Hi ha treballs sobre com representen la variació els nens quan estan immersos a variants estàndard i no estàndard del brasiler, en el cas de la concordança de nombre. Aquests treballs mostren que els nens solen reproduir aquesta variació i que això porta a la infraespecificació dels trets morfològics (Adger i Smith, 2010). El resultat és que els nens exposats a la varietat no estàndard mostren opcionalitat en la

realització dels trets morfosintàctics rellevants. Per tant, d'alguna manera, els nostres aprenents estan reproduint en bona mesura allò que l'input els proveeix.

Pel que fa als parlants L1 i la seva omissió dels clítics, que porta a opcionalitat en la realització dels clítics, les situacions de bilingüisme, com és la de la societat catalana, comporten necessàriament situacions de contacte de llengües de les quals poden sortir nous sistemes de clítics. Això ha estat observat també en altres contextos, per exemple en les varietats de contacte del castellà amb llengües maies (Mayer, 2017), conduint a varietats que són considerades no estàndard, o agramaticals, pels parlants educats. Segons treballs en aquesta línia, aquesta variabilitat encara afecta més la realització dels clítics en contextos lingüístics en què intervenen factors pragmàtics, com són les estructures de dislocació. Aquestes estructures, que discutirem més endavant, estan encara més subjectes a opcionalitat. Per poder tenir un bon retrat de la situació, caldria fer estudis futurs que controlessin el paper de l'input en diverses varietats, formals i informals, orals i escrites, des de les més estàndard a les menys estàndard, en contextos naturals i en contextos d'instrucció formal, tot això en la mesura en què sigui possible. Caldria comparar la parla dels nens catalanoparlants – bilingües per naturalesa– i la dels adults –també bilingües–; això no ho hem fet en aquesta prova però sí en la de judicis de gramaticalitat i, com discutirem allà, els resultats mostren que els adults L1 semblen usar i conèixer més les estructures de dislocació amb represa de clíctic que no pas els infants nadius. Com observen Pires i Rothman (2009) a propòsit dels parlants d'herència, la introducció de la norma escrita de prestigi a les escoles hauria d'ajudar a rescatar allò que no s'adquireix en context natural. La realitat catalana, en aquest sentit, és molt complexa, però la formació en les formes cultes, estàndard, semblen reflectir-se, una mica, en els resultats dels adults (vegeu la discussió més endavant sobre els adults) però no encara en els nens, els quals mostren unes altes quotes d'omissió dels clítics adverbials.

Sigui com sigui, ara per ara els resultats dels nostres nens bilingües catalanoparlants L1, i en certa mesura els dels adults, com comentarem més endavant, suggereixen que els parlants tenen dues representacions gramaticals en termes de la realització dels clítics que mostren opcionalitat (la qual cosa suggeriria que són

'bidialectals') amb una gramàtica (completament) especificada per a la varietat estàndard i amb una altra d'infraespecificada per a la varietat no estàndard que donaria lloc a l'aparició d'opcionalitat. Repetim que cal més recerca comparativa de diferents contextos per provar aquest suggeriment.

A continuació responem a la segona part d'aquesta primera pregunta de recerca, en què ens demanem si hi ha diferències entre lusòfons i francòfons en l'adquisició dels trets morfosintàctics dels clítics analitzats i, en cas que n'hi hagi, si es poden atribuir a una transferència de la L1 portuguès i de la L1 francès a la L2 català. Recordem que la tria de les combinatòries lingüístiques portuguès-català i francès-català té la seva raó de ser en les semblances i les diferències entre totes tres llengües. Mentre que les tres llengües disposen de clítics d'acusatiu i datiu, només el francès té equivalents als clítics *en* (partitiu i oblic) i *hi* (locatiu i oblic) del català. Per consegüent, els lusòfons s'enfronten a una tasca d'adquisició més complexa que els francòfons ja que els primers han d'adquirir unes categories funcionals inexistents en la seva L1. A més, el portuguès, a diferència del francès, és una llengua d'objecte nul (Raposo, 1986 i Costa *et al.*, 2015), en altres paraules, té la possibilitat d'ometre l'objecte en els contextos en què el referent ja ha estat mencionat en el discurs i es pot recuperar clarament.

Partint d'aquestes similituds i diferències, en les hipòtesis generals d'aquesta tesi (capítol 5) prevèiem, per un costat, un comportament semblant entre tots tres grups en relació amb la producció dels clítics d'acusatiu i datiu i, per un altre, una lleu influència de la L1 en la L2 en la producció de les quatre funcions d'*en* i *hi*. D'una banda, esperàvem un benefici escàs de l'equivalència en francès i en català d'aquestes categories en les produccions dels francòfons i, de l'altra, més dificultats en les produccions dels lusòfons en comparació amb els L1 francès a l'hora de produir uns clítics sense equivalents en la seva L1.

En el cas dels lusòfons, si bé és el grup que ha obtingut els valors més alts d'omissió dels clítics d'acusatiu i datiu, els resultats estadístics no ens permeten afirmar que hi ha una transferència de la L1 portuguès en la L2 català ja que aquest grup ha demostrat que coneix i usa els clítics d'objecte al mateix nivell que els catalanoparlants. En aquest sentit, l'omissió del clíctic, lícita en la L1 portuguès, no emergeix en la L2 català.

Pel que fa als clítics argumentals oblics no datius *-en* i *hi-*, el locatiu *hi* i el partitiu *en*, sense equivalents en la L1 portuguès, en dues de les quatre funcions analitzades dels clítics adverbials *-en* partitiu i *hi* locatiu-, la mitjana d'omissió més alta correspon als lusòfons. També la realització de l'*en* argumental representa dificultats per a aquest grup ja que no s'ha recollit cap resposta correcta entre els lusòfons. Ara bé, els resultats estadístics no han generat diferències entre grups perquè els nadius també han omès aquests clítics, tal com s'ha explicat. Per tant, la L1 portuguès no sembla jugar un paper clau en l'omissió dels clítics. Tenint en compte el sistema de clítics dels infants nadius, aquests resultats són compatibles amb les prediccions de Lardiere segons la qual els aprenents d'una L2 sí que serien capaços, primer, de projectar categories funcionals que contenen trets que no existeixen en la seva L1 i, segon, que la tasca de l'aprenent seria la de reorganitzar els trets específics de la L2.

En definitiva, el que és rellevant en aquests resultats és que la tendència més alta a la no realització dels clítics adverbials per part dels grups experimentals també ho és en el grup catalanoparlant. En l'input dels L2 i, per tant, com apuntàvem, en el seu model lingüístic hi ha una opcionalitat en l'ús d'aquests clítics que difereix del que dicta la gramàtica normativa del català. De fet, l'observació de les mitjanes d'omissió obtingudes per part del grup control ens porta a remarcar que hi ha una escassa realització lèxica sobretot dels clítics *en* i *hi* argumentals i *hi* locatiu i, en menor mesura, del clíctic *en* partitiu. L'alta ràtio d'omissió entre els catalanoparlants pot explicar-se per un contacte permanent entre el català i el castellà (llengua sense els clítics *en* i *hi*), que ha ocasionat una varietat de contacte en la qual l'expressió d'alguns clítics ha passat de ser obligatòria a opcional per a alguns parlants. De fet, Soto-Corominas (2018) ja atribueix l'omissió de l'*en* partitiu al contacte de llengües català-castellà. També Perpiñán (2017, 2018) conclou que els bilingües seqüencials més dominants de castellà ofereixen una panoràmica de producció i d'ús dels clítics semblant a la que hem constatat. Una línia de recerca encetada per Silva-Corvalán (1986, 1994 i 2008) sobre el contacte de llengües explicaria que la gramàtica del castellà, llengua sense equivalència dels clítics *en* i *hi*, pot haver accelerat el procés de canvi lingüístic propi de llengües en contacte. Boix-Fuster i Sanz (2008) i, més recentment, Perpiñán (2018) han proposat l'existència d'una varietat bilingüe del català

caracteritzada per una certa transferència del castellà en els dominis del lèxic, la morfosintaxi i la fonologia. Perpiñán apunta que la coexistència del contacte entre el català i el castellà ha originat una opcionalitat en català i, per consegüent, una varietat bilingüe del català que sembla acceptar clítics nuls en el cas d'alguns clítics.

Pregunta de recerca 2: Els infants lusòfons i francòfons són capaços d'adquirir les propietats discursives dels clítics d'acusatiu i datiu de tercera persona, dels clítics *en* partitiu i *hi* locatiu i dels clítics *en* i *hi* argumentals? Tot i que els dos grups, el de L1 portuguès i el de L2 francès, tenen un grau d'exposició a la L2 similar, s'observen diferències en la comprensió i la realització dels pronoms adverbials *en* i *hi* pel fet que el grup de L1 francès té equivalents pronominals i el grup de L1 portuguès no en té?

Per respondre a aquesta pregunta de recerca, ens basem en els resultats dels dos experiments que formen el capítol 7: una prova de judicis de gramaticalitat (experiment 3) i una prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra (experiment 4). Aquests dos experiments s'han dissenyat amb els objectius, primer, de corroborar o rebatre els postulats de la hipòtesi de la interfície (Sorace, 2006 i 2011) segons la qual la confluència de més d'un domini gramatical, com és el cas aquí de la morfosintaxi i el discurs, afegeix complexitat en el procés d'adquisició d'una L2 i pot ocasionar opcionalitat fins i tot en nivells avançats de la L2; i, segon, de posicionar-nos en una de les dues línies de recerca sobre l'adquisició de les propietats lligades a la interfície sintaxi-discurs (vegeu l'apartat 7.1). En aquests dos experiments, que analitzen les construccions de tòpic amb l'acusatiu, el datiu i les quatre funcions estudiades d'*en* i *hi*, s'espera que, en vista dels resultats obtinguts en l'anàlisi de l'adquisició dels trets morfosintàctics, s'observi un contínuum de dificultat en el coneixement i l'ús de les propietats discursives d'aquests clítics, i es detecti un ús opcional en alguns clítics més que en altres. Recordem que, en la prova de judicis, hem constatat una escala de dificultat entre els grups infantils en què l'acusatiu se situa en el nivell més baix de l'escala i l'*en* argumental, en el més alt (acusatiu > *hi* locatiu > datiu > *hi* argumental > *en* partitiu > *en* argumental). En la prova de judicis, també, però ara entre grups controls (infantil i adult), la gradació de dificultat varia en el coneixement de l'*en* argumental i de l'*hi* locatiu, sobretot (acusatiu > *en* argumental > *hi* argumental > datiu

> *en* partitiu > *hi* locatiu). En la prova de producció, en què no s'han analitzat els clítics oblics *en* i *hi*, també s'ha vist que l'acusatiu ha comportat menys dificultats que el datiu i que l'*hi* locatiu n'ha presentat més que l'*en* partitiu i el datiu (acusatiu > datiu i *en* partitiu > *hi* locatiu). El grau de dificultat constatat per a la prova de producció (experiment 4) és semblant al de la prova de morfosintaxi (experiment 2).

En la pregunta de recerca anterior, hem observat que els nostres grups d'aprenents no presenten dificultats en la realització pronominal de l'acusatiu. Les proves que estudien l'adquisició dels trets discursius (experiments 3 i 4) ens han permès constatar que, en comparació amb la resta de clítics, com veurem a continuació, la realització de l'acusatiu tampoc no ha generat dificultats en les estructures marcades pragmàticament, i que l'acusatiu és el clíctic que ha representat menys dificultats d'entre tots els clítics estudiats, com en la prova de morfosintaxi.

Quan hem comparat els infants L1 i els adults L1, en la prova de judicis, hem constatat que els adults –potser influenciats positivament per la seva instrucció formal en català– tenen menys tendència que els infants a acceptar les oracions amb omissió del clíctic i hem trobat diferències significatives en aquest sentit. No obstant això, tots dos grups han acceptat majoritàriament les respostes amb represa del clíctic.

Els no nadius també han mostrat un domini força complet de les estructures estudiades, tant en la prova de judicis (experiment 3) com en la prova de producció (experiment 4). En totes dues proves, els resultats són coincidents i no es constata diferències notables entre lusòfons, francòfons i infants catalanoparlants. Sembla que la representació de la funció acusativa present tant en català com en portuguès i en francès ha afavorit la tasca d'adquisició en els aprenents, encara que en portuguès el pronom de represa no sigui obligatori en les construccions de tòpic. Tanmateix, en la prova de judicis però no en la de producció, els resultats estadístics han generat un efecte marginal en la represa de l'acusatiu entre francòfons i lusòfons i en l'omissió, entre francòfons i infants nadius, en el sentit que, de ben segur que beneficiats per una solució més estable en la L1 francès, els francòfons són lleugerament més sensibles a les construccions de tòpic amb represa en comparació amb els lusòfons i també amb els nadius.

Cal esmentar que en la prova de producció en contextos de dislocació a l'esquerra, com en l'altra prova de producció d'aquesta tesi (experiment 2), l'omissió ha estat l'error sintàctic més destacable no només entre els grups experimentals sinó entre els infants nadius. En el capítol 7 (apartats 7.2.6 i 7.3.6) ja hem anat destacant que l'omissió és l'error més estès en la prova de producció i que és altament tolerada en la de judicis, no només entre els grups experimentals sinó entre els nadius. Si els catalanoparlants ometen en algunes ocasions el clíctic de represa, no sorprèn que lusòfons i francòfons també l'ometin ja que estan exposats a un input amb opcionalitat del clíctic en les construccions de tòpic (amb ommissió i sense ommissió). Aquestes troballes coincideixen amb les de Papp (2000) i Domínguez i Arche (2014) en què s'observa opcionalitat de la forma esperada en les respostes dels aprenents, fins i tot en estadis avançats de l'adquisició de la L2.

Passant al datiu, com en el cas acusatiu, la comparació entre els infants L1 i els adults L1 ha generat diferències en la represa en la prova de judicis en el sentit que els segons accepten més les construccions amb represa que els infants L1. Aquests resultats corroboren els que s'han trobat per a l'acusatiu i permeten afirmar que la generació catalanoparlant adulta sembla beneficiar-se de la instrucció rebuda en català. En la prova de producció, els nadius han produït el clíctic de represa en la meitat dels contextos obligatoris (al voltant de 3 sobre 6), resultat que confirma el que s'ha documentat en l'experiment 2 en què constàtarem que el datiu s'elideix en una bona proporció dels contextos.

Els lusòfons i els francòfons, de manera semblant al coneixement que han demostrat de les propietats morfosintàctiques d'aquest clíctic (pregunta de recerca 1), coneixen i usen els trets discursius del datiu en un nivell equivalent als infants nadius. En comparació amb l'acusatiu, però, ja hem observat que la producció dels trets morfosintàctics del datiu ha comportat més dificultats per als aprenents, i també és el cas per als trets discursius. La taxa d'encerts del datiu és inferior a la que s'ha obtingut per a l'acusatiu i és més baixa del que s'esperava en un inici en la prova de judicis i en la prova de producció, tant en els grups no nadius com en els nadius. L'anàlisi dels errors morfosintàctics de la prova de producció ens ha proporcionat possibles explicacions a aquests resultats. Hem constatat que tant nadius com no nadius han usat altres formes de clíctic –l'acusatiu i el clíctic *hi-* en lloc del datiu. En la discussió de

l'experiment 4 (apartat 7.3.5) ja hem detallat possibles explicacions a aquestes substitucions. Primer, sembla que hi ha certes vacil·lacions en alguns verbs que normativament són intransitius i que en el català col·loquial poden pronominalitzar amb l'acusatiu, com és el cas del verb *telefonar* (Pineda, 2015). Pel que fa a l'ús d'*hi* en lloc del datiu, l'ús d'alguns verbs amb significat locatiu, com *penjar* o *posar*, pot haver fet decantar els participants a produir el locatiu *hi* en lloc del datiu.

Discutim, a continuació, els resultats més destacables per als clítics *en* i *hi*, en les quatre funcions estudiades.

Començant pel clíctic *en* partitiu, en la pregunta de recerca anterior hem debatut sobre l'adquisició de la morfosintaxi dels clítics i hem observat que la funció partitiva del clíctic *en* té un ús força erosionat en les produccions dels infants nadius i no nadius, tot i que en menor proporció que la resta de clítics adverbials estudiats. Com veurem tot seguit, hem trobat resultats semblants en l'anàlisi dels trets discursius d'aquest clíctic en la prova de producció i lleugerament diferents en la prova de judicis en què s'ha constatat una acceptació molt alta de l'omissió de l'*en* partitiu, més que per a altres clítics adverbials.

Primer, els infants L1 i els adults L1 –en la prova de judicis, i en menor proporció que els infants L1– accepten el clíctic partitiu com a pronom de represa quan hi és, però també de vegades accepten l'omissió (en la prova de judicis) o no el produeixen (en la prova de producció). Aquesta tendència és més forta en la prova de judicis que en la de producció, ja que els adults L1 i encara més els infants L1 quan són confrontats a oracions en què hi manca el clíctic partitiu de represa les admeten com a pròpies del sistema pronominal.

Pel que fa als grups de L2 català, lusòfons i francòfons accepten, gairebé al mateix nivell, les oracions amb represa del clíctic i les oracions amb ommissió en la prova de judicis. D'aquest resultat, se'n desprèn que no necessiten la recuperació de l'argument amb el partitiu *en*, tal com s'ha observat per als grups control. En la prova de producció es manifesta més dificultats per part dels lusòfons que dels francòfons i sembla que es pot associar a la inexistència d'un equivalent pronominal en la L1 portuguès. Els lusòfons han produït el clíctic *en* partitiu en molt poques ocasions (només en fan ús en una

quarta part dels contextos obligatoris). De fet, s'han recollit diferències significatives entre lusòfons i catalanoparlants en la represa i en l'omissió. Els lusòfons han usat, en pràcticament tots els errors, el clíctic acusatiu en lloc de l'*en* partitiu, fet que demostra que, si bé produeixen el clíctic *en* partitiu en escasses ocasions, sí que en reconeixen el caràcter plural i l'associen amb el clíctic acusatiu, que comparteix trets amb l'*en* partitiu. Val a dir que la confusió de l'acusatiu i de l'*en* partitiu, tot i que en menor mesura, també és present en les produccions dels francòfons i dels infants catalanoparlants.

Passem ara a valorar el coneixement del clíctic *en* argumental a partir exclusivament de la prova de judicis ja que no s'ha inclòs aquest clíctic en la prova de producció. Centrant-nos en els grups control, si bé en els casos acusatiu, datiu i *en* partitiu els adults L1 han mostrat un domini superior als infants L1 en la construcció estudiada aquí, en el cas de l'*en* argumental tenen un coneixement equivalent. Tots dos grups control han acceptat majoritàriament les oracions amb represa del clíctic *i*, per tant, tenen patrons de comportament similars.

Pel que fa als no nadius, els lusòfons han reaccionat de la mateixa manera davant de l'omissió i davant de la represa; en canvi, els francòfons –com els nadius– han jutjat com a acceptables les oracions amb represa amb més freqüència que les oracions amb ommissió. De fet, hem trobat diferències en l'omissió entre lusòfons i infants L1 i diferències marginals en l'omissió entre lusòfons i francòfons. Aquestes troballes ens indiquen, primer, que els L1 portuguès no exigeixen la represa pronominal del clíctic *en* oblic en les construccions de tòpic, possiblement desavantatjats per la inexistència d'aquest clíctic en la seva L1 i per la no obligatorietat de reprendre el clíctic en aquestes construccions en portuguès i, segon, que els francòfons, al contrari, semblen avantatjats per l'existència de l'*en* argumental i l'obligatorietat del clíctic de represa en les estructures topicalitzades en la seva L1. Discutirem una eventual transferència de la L1 portuguès i de la L1 francès en la L2 català al final d'aquesta pregunta de recerca.

Fixem-nos ara en els resultats del clíctic *hi* locatiu. Hem observat, en la pregunta de recerca 1, que aquest clíctic té una realització molt

baixa en les produccions dels infants L1 i també en les dels no nadius. En la prova de judicis, tant els infants L1 com els adults L1 accepten més la represa que l'omissió. En canvi, s'han constatat nivells molt elevats d'omissió en la prova de producció per part del grup control infantil. El comportament davant de la represa de l'*hi* locatiu per part dels grups nadius també l'observem en els grups no nadius. En la prova de judicis destaca una taxa d'acceptació de l'omissió força elevada per part dels L1 portuguès i dels L1 francès. Com en l'altra prova de producció que analitzava la morfosintaxi dels clítics, la prova de producció sobre els trets discursius (experiment 4) confirma una alta ommissió del clíctic per part dels no nadius, com és el cas per al grup infantil L1.

Pel que fa a l'*hi* argumental, disposem dels resultats de la prova de judicis. Hem trobat diferències significatives entre els infants L1 i els adults L1 en el sentit que els infants no mostren sensibilitat cap a les estructures amb el clíctic de represa.

En els no nadius, hem observat, en la prova de judicis, que els valors de represa i d'omissió corresponents al grup lusòfon són gairebé idèntics (com en el cas de l'*en* argumental), i també en el grup dels catalanoparlants. Si bé en un inici podríem deduir que la L1 portuguès juga un paper en l'adquisició d'aquest clíctic en les construccions estudiades, el resultat dels nadius donen pes a l'explicació que els lusòfons reproduïxen l'input que reben dels nadius. Els resultats en l'omissió d'aquest clíctic per part dels francòfons anul·la l'argument de la transferència positiva de la L1 en la L2 ja que, tot i que sense diferències en l'anàlisi estadística, els correspon la mitjana d'omissió de l'*hi* argumental més elevada. De nou, tant francòfons com lusòfons estan reproduïnt l'input a què estan exposats per part dels nadius.

En resposta a la segona part d'aquesta pregunta de recerca sobre la qüestió de la transferència lingüística, els resultats de les proves de judicis i de producció del capítol 7 ens condueixen a les conclusions que formulem a continuació.

Les particularitats del portuguès, del francès i del català ens han fet plantejar si la L1 portuguès i la L1 francès poden tenir una influència negativa i positiva, respectivament, en l'adquisició dels clítics en el català L2. Recordem que, d'una part, les tres llengües disposen de clítics d'acusatiu i datiu i que només el francès i el català tenen clítics argumentals oblics no datius (*en* i *hi*) i el locatiu

hi i, de l'altra, que el pronom de represa en les construccions de dislocació a l'esquerra és obligatori en català i en francès però opcional en portuguès.

A trets generals, i tal com suggeríem en les hipòtesis a l'inici del capítol 7 (hipòtesi 2.1 de l'apartat 7.2.1), en efecte, les troballes dels experiments 3 i 4 ens permeten afirmar que, tot i que la L1 portuguès i la L1 francès no semblen jugar un paper clau en l'adquisició de les propietats discursives dels clítics, sí que hem constatat un cert benefici de la L1 francès i una influència tènue de la L1 portuguès en la L2 català.

En l'anàlisi detallada clíctic per clíctic hem vist que el coneixement i l'ús de les propietats discursives dels clítics entre lusòfons, francòfons i nadius és semblant en gairebé tots els clítics. De fet, en la prova de judicis, només hem reportat diferències en la condició d'omissió de l'*en* argumental entre lusòfons i infants nadius i diferències (marginals) entre lusòfons i francòfons per al mateix clíctic i en la mateixa condició. En la prova de producció, hem trobat diferències en l'anàlisi de l'*en* partitiu entre nadius i lusòfons en la represa i en l'omissió. Tenint en compte aquestes dades, els lusòfons han mostrat un coneixement més pobre de les propietats discursives –en consonància amb la realització en contextos no marcats (experiment 2)– en els judicis de l'*en* argumental i en la producció de l'*en* partitiu que els infants nadius i els francòfons, de ben segur que desavantjats per la inexistència d'aquestes categories funcionals en la seva L1.

El que es desprèn d'aquests resultats és que la L1 portuguès i la L1 francès han tingut un paper tènue en l'adquisició de les propietats discursives dels clítics estudiats. En concret, la transferència negativa de la L1 portuguès en la L2 català només s'ha fet evident en el coneixement dels trets discursius de l'*en* argumental (prova de judicis) i en la producció de l'*en* partitiu.

Partint, doncs, d'aquestes constatacions, les nostres troballes s'oposen a la proposta de la *Failed Functional Features Hypothesis* (Hawkins i Chan, 1997) segons la qual aprenents de L2 no són capaços de projectar elements funcionals inexistents en la seva L1 i són més pròximes a la línia de recerca que suggereix que els L2 poden adquirir les propietats lligades a la interfície sintaxi-discurs (Rothman, 2009; Ivanov, 2009; Donaldson, 2011a, 2011b i Slabakova, Kempchinsky i Rothman, 2012). En el cas que ens ocupa, els casos d'omissió del clíctic no es poden atribuir a una

adquisició incompleta sinó a la reproducció de l'input que reben dels nadius.

Tal com acabem d'admetre, la mera transferència no pot explicar el coneixement 'incomplet' que mostren els aprenents i, per tant, intentarem girar la nostra explicació cap a les propietats de l'input al qual estan exposats ja que, com hem destacat, els mateixos infants catalanoparlants exigeixen de manera opcional el pronom de represa en les construccions de tòpic.

Recentment, Unsworth (2016) remarca la importància de les característiques de l'input (quantitatiu i qualitatiu) per al coneixement i el domini de les llengües implicades en les situacions bilingües. En aquest sentit, una variable fonamental en l'adquisició de segones llengües, i sobretot en edats infantils, és la qualitat de l'input. De vegades, els infants bilingües estan exposats a input de no nadius, fet que implica l'exposició a un input variable (Byers-Heinlein i Fennell, 2014), o fins i tot a un input inconsistent, que pot contenir formes lingüístiques nadiues i no nadiues.

En relació amb les propietats de l'input circumscrites als clítics, ve a tomb esmentar el cas particular d'alguns contextos que encara el poden enfosquir una mica més, Rigau (2017) remarca que alguns verbs permeten que es pugui prescindir del clític (com és el cas dels verbs de moviment direccional). La realització dels clítics, particularment *hi* i *en*, no són un àmbit categòric en què obligatòriament s'han d'expressar, sinó que hi intervenen interpretacions subtils cosa que fa que les dades lingüístiques a què estan exposats els L2 no siguin homogènies i causin encara més aparença d'opcionalitat de realització. En resum, l'alternança de solucions dels parlants que tenen el català com a llengua primera en relació amb aquest parell de clítics depèn, d'una banda, de variacions individuals (alguns parlants els ometen més que d'altres) i, d'una altra, de variacions en el sistema, depenent de l'exigència de realització pronominal que estableixen alguns verbs en comparació amb uns altres. Indubtablement, tot això afegeix complexitat, és a dir, manca de claredat a l'input sobre el qual els nous parlants han de construir els seus sistemes pronominals en la L2.

Pregunta de recerca 3: Es constata diferències notòries entre els resultats dels infants lusòfons i els dels francòfons en la comprensió (experiment 3) i la producció (experiments 2 i 4) o, en altres paraules, hi ha un efecte del tipus de prova en els resultats dels aprenents de L2 català?

Per respondre a aquesta darrera pregunta de recerca, partim de dues premisses ja apuntades en les nostres hipòtesis generals (capítol 5). En primer lloc, en el procés d'adquisició d'una L2, les tasques lligades a la comprensió s'anteposen a les tasques de producció (Grimm *et al.*, 2011 i Hendriks, 2014). En segon lloc, i lligat a aquesta primera premissa, les tasques de producció requereixen, per part de l'aprenent L2, més esforç computacional que les tasques de comprensió o judicis (Bialystok, 2007). Això s'explica pel fet que la producció comporta haver de desencadenar processos lingüístics com ara l'accés al lèxic, la codificació fonològica i la construcció de l'oració en temps real.

En les nostres hipòtesis, prevèiem que els lusòfons i els francòfons es comportarien de manera més semblant als nadius en la prova de judicis de gramaticalitat que en les dues proves de producció per les observacions que acabem d'apuntar.

Tenint en compte aquestes consideracions prèvies, analitzarem a continuació si, partint dels nostres resultats, es confirmen diferències notòries entre lusòfons i francòfons quan es contrasten les proves de judicis i de producció dels clítics.

D'una banda, els resultats estadístics corresponents al clíctic d'acusatiu només han reportat diferències (marginals) en la represa i en l'omissió del clíctic en la prova de judicis i no en les proves de producció. Recordem que, en la prova de judicis, els francòfons han acceptat més la represa que els lusòfons i que han rebutjat més l'omissió que els infants catalanoparlants. Podem atribuir aquest resultat, en part, al tipus de prova: en la prova de producció tots tres grups es comporten semblantment pel que fa a aquest clíctic, però davant dels judicis el grup que té un sistema més diferenciat de clítics en la seva L1, els francòfons, es mostren més sensibles davant dels diferents contextos que els proveeix la prova dissenyada tot reconeixent seqüències no possibles; els catalanoparlants, per exemple, no rebutgen l'omissió del clíctic –seqüència agramatical– amb la mateixa claredat que ho fan els seus parells francesos, o en altres paraules, davant del dubte s'inclinen pel que es coneix com el

‘biaix cap al sí’ (*yes bias*’, en anglès) en aquest tipus de proves tancades. Val a dir que, tant en la prova de producció de morfosintaxi (experiment 2) com en la prova de producció en contextos de dislocació (experiment 4), lusòfons i francòfons han demostrat un coneixement similar al dels nadius i és el clíctic en què les mitjanes de realització són més elevades d’entre els clíctics analitzats.

Pel que fa al datiu, no hi ha contrastos entre judicis i producció. El resultat més interessant, l’omissió, es produeix de manera similar independentment del tipus de prova. En la prova de judicis els grups infantils han omès més el clíctic de datiu que l’acusatiu i que l’*hi* locatiu, clíctic, que, tal com hem anat remarcant, pot estar experimentant un certa regressió. En els grups control, en aquesta prova, l’omissió del datiu és més elevada que els clíctics acusatiu i els argumentals *en* i *hi*. Quant a les proves de producció (experiments 2 i 4), coincideixen els resultats entre totes dues proves: la taxa d’omissió del datiu és més elevada que la de l’acusatiu i equival a la del partitiu *en*. Partint d’aquestes constatacions, els dos tipus de proves, tot i avaluar els mateixos clíctics, proporcionen resultats diferents. En l’apartat 7.3.6 ja hem abordat possibles explicacions a la dificultat que s’observa en el datiu fins i tot pels mateixos catalanoparlants, infants i adults. L’hem atribuït a un desplaçament progressiu, amb uns verbs més que amb d’altres, del datiu cap a l’acusatiu (Pineda, 2015), fenomen que pot ocasionar vacil·lacions en els parlants.

Passant al clíctic *en* argumental, en la prova de morfosintaxi (experiment 2) hem observat un ús molt baix d’aquest clíctic, per part dels no nadius i dels nadius. La baixa realització d’aquest clíctic es torna a fer evident quan se’n posa a prova el coneixement dels trets discursius en l’experiment de judicis de gramaticalitat, sobretot en el cas dels lusòfons. Els L1 portuguès han reaccionat de la mateixa manera davant de la represa i davant de l’omissió i s’han documentat diferències en l’omissió entre lusòfons i nadius i també (ara marginals), en l’omissió entre lusòfons i francòfons. En el cas de l’*en* argumental, l’alta ommissió coincideix en totes dues proves, sobretot en el cas dels lusòfons.

L’omissió també és recurrent en els resultats de l’*en* partitiu, tant en la prova de judicis com en les proves de producció. En la prova de morfosintaxi, s’ha observat una alta ommissió d’aquest clíctic, per part dels no nadius i dels nadius. Quan n’hem analitzat els trets

discursius, hem trobat que si bé en la prova de judicis el comportament dels grups infantils és similar, en la prova de producció (experiment 4) hi ha més variació. Sembla que la producció del clíctic en contextos dislocats ha comportat més dificultat en el grup lusòfon ja que hem documentat diferències entre els nadius i els lusòfons en la represa i en l'omissió.

Quant a l'*hi* argumental, en la prova de morfosintaxi (experiment 2) l'omissió és elevada en les respostes dels no nadius i en les dels nadius i, per consegüent, cap dels grups no considera obligatori el clíctic. Aquest resultat també queda reflectit en la prova de judicis ja que tant lusòfons com francòfons i nadius no reconeixen les oracions amb represa de clíctic com l'única opció correcta.

Pel que fa a l'altra funció analitzada del clíctic *hi*, la funció locativa, si bé en la comprensió els valors de represa en tots tres grups infantils superen els de l'omissió, en les dues tasques de producció l'omissió és l'opció per defecte en tots tres grups. D'aquests resultats se'n desprèn que l'omissió de l'*hi* locatiu és més acusada en la producció que en la comprensió i que, per tant, les tasques de producció han generat més complexitat que en la tasca de judicis. Novament, sembla que la producció afegeix complexitat a l'hora de produir el clíctic de represa. Ja hem assenyalat que el context situacional ajuda a recuperar la informació en els ítems que pretenien induir la producció del clíctic de represa, fet que ha pogut comportar que els infants no n'exigeixin la realització en contextos obligatoris. En el cas del clíctic *hi* locatiu, aquesta relaxació en l'expressió del pronom es pot explicar perquè els complements que es cliticitzen amb l'*hi* locatiu són adjunts i tenen una relació amb el verb més laxa que la dels complements argumentals.

Per concloure podem afegir que, tot i que se sol assumir que les tasques de judicis avaluen més el coneixement metalingüístic que no pas les tasques de producció, hem pogut comprovar que les primeres són afectades també pel biaix de la resposta afirmativa, cosa que condueix a una acceptació més gran que l'esperada segurament per una inestabilitat del sistema lingüístic que provoca inseguretat als parlants, i que les proves que promouen la producció tot i ser 'més naturals' esdevenen en realitat més complexes ja que el parlant, l'infant en el nostre cas, té més pressió a l'hora de realitzar l'opció adequada en temps real; en aquesta situació pot ser que el parlant no pugui accedir i contrastar totes les opcions que el

seu sistema lingüístic, més o menys inestable, li posa a l'abast i que seleccioni la menys costosa, que coincideix amb l'omissió. És per això que és molt important analitzar els fets lingüístics des de perspectives metodològiques complementàries que es reforcen i completen. D'aquí l'aposta que hem fet en aquesta tesi de treballar amb proves de producció i de comprensió, en forma de judicis d'acceptabilitat, en un esforç per la triangulació de les dades tot aportant diverses fonts de proves. És clar que, en aquesta línia d'ampliar les fonts de dades, queda pendent per al futur la inclusió de proves d'acceptabilitat amb estímuls orals, especialment importants en el cas de les construccions de tòpic amb dislocació a l'esquerra.

9. CONCLUSIONS

Aquest darrer capítol tanca la recerca que hem presentat en el decurs d'aquestes pàgines. Hem volgut assolir dos objectius principals: primer, observar si els infants lusòfons i francòfons de L2 català coneixen i usen les propietats morfosintàctiques dels pronoms clítics de tercera persona d'acusatiu (*el, la, els, les*) i de datiu (*li, els*) i dels clítics *en* partitiu, *hi* locatiu i *en* i *hi* argumentals i, segon, sobre aquesta base empírica, analitzar si aquests mateixos infants coneixen i usen les propietats discursives d'aquests clítics en contextos de dislocació a l'esquerra.

Per assolir aquests dos grans objectius, s'han dissenyat unes proves específiques per generar dades de manera controlada i analitzar-les des de perspectives complementàries. Així, s'han obtingut dades a partir de proves de producció i una prova de judicis de gramaticalitat en què s'han controlat tant els ítems com les condicions per a cadascuna de les variables lingüístiques estudiades. Aquest procediment difereix del que sovint s'ha observat en estudis afins al nostre en què s'aplica una anàlisi d'errors a partir d'experiments de producció espontània. La generació i l'obtenció de dades de manera més controlada esdevé menys limitada.

També, a diferència de treballs previs, s'ha abordat l'estudi de la producció i de la comprensió dels clítics de tercera persona des de dues perspectives lingüístiques –la morfosintaxi i la pragmàtica–, i a partir d'unes combinatòries lingüístiques –portuguès-català i francès-català– que no havien estat explorades fins ara. La raó de triar aquestes combinatòries és doble: des d'un punt de vista morfosintàctic, el català, el portuguès i el francès són llengües pròximes ja que comparteixen els clítics d'acusatiu i de datiu en condicions sintàctiques equivalents, i només el català i el francès disposen de les funcions dels clítics *en* i *hi* que s'analitzen aquí. Pel que fa a les estructures de tòpic, el portuguès també difereix respecte del català i del francès ja que, a diferència d'aquestes llengües, el clíctic de represa és opcional en aquestes construccions. Aquestes particularitats ens han fet plantejar un estudi que pretén ser innovador des de diferents punts de vista: en català L2 hi ha molt pocs estudis, i encara menys en infants de català L2, i no n'hi ha cap que compari les llengües que formen part d'aquesta tesi.

A propòsit de l'edat dels participants, un dels punts forts d'aquesta tesi doctoral és que contribueix al coneixement sobre l'adquisició del bilingüisme seqüencial. Hem vist en el capítol 4 sobre l'adquisició dels pronoms clítics en primeres i segones llengües que la majoria de treballs han centrat l'atenció en els bilingües simultanis i molt pocs ho han fet en els bilingües seqüencials, com és el cas aquí. A banda del grup control infantil, en aquest estudi també hi hem incorporat un grup control adult que ha participat en l'experiment de judicis de gramaticalitat. En futures recerques, enriquiria els nostres resultats la participació d'un grup control adult en totes les proves, tant en les de producció com en la de judicis. També per a futures ocasions seria interessant, com s'ha fet en estudis previs en infants i en adults bilingües català-castellà (Soto-Corominas, 2018 i Gavarró i Perpiñán, 2017, 2018, respectivament), fer participar grups de diferent domini bilingüe –menys catalanoparlant, bilingüe equilibrat i més catalanoparlant– per afinar en el pes que poden tenir variables externes individuals al coneixement del sistema de clítics del català.

Pel que fa pròpiament a les troballes, s'han confirmat algunes de les observacions d'estudis pròxims com els que acabem d'esmentar. En termes generals, s'ha coincidit amb aquests treballs en la constatació que hi ha un contínuum de dificultat entre els clítics estudiats i que l'error més comú és l'omissió del clític. En particular, tant a Perpiñán (2017) i Gavarró (2018) en adults com a Soto-Corominas (2018) en infants bilingües català-castellà, el locatiu *hi* és més procliu a l'omissió que els oblics *en* i *hi* i que l'*en* partitiu. En les nostres troballes, el locatiu *hi* té un ús molt erosionat –tal com s'ha comprovat en la prova de producció en contextos dislocats (experiment 4)–, si bé les funcions argumentals d'*en* i *hi* tenen una realització encara més baixa en la prova de producció sense contextos dislocats (experiment 2) i en la prova de judicis (experiment 3). Com en els estudis esmentats, l'*en* partitiu és el clític amb més presència en les produccions orals dels infants. A més, tant en el nostre estudi com en els que són afins al nostre, es constata que no només hi ha una regressió en el coneixement i l'ús d'algunes de les funcions dels clítics en els L2 sinó que es fa evident en les produccions i els judicis dels mateixos nadius. En futures recerques, es dissenyaran proves de caràcter diferent que avaluïn el processament lingüístic amb un control del temps de

reacció per tal de valorar el processament d'enunciats anòmals amb clítics.

Una altra troballa interessant d'aquesta recerca és el paper fonamental que juga l'input. Si bé els enfocaments lingüístics més formals no tenien en consideració aquesta variable, recentment, alguns treballs han posat de relleu la importància de la qualitat i la quantitat de l'input per al coneixement i el domini de les llengües implicades en les situacions bilingües (Unsworth, 2016). Sobretot en edats infantils, una de les variables fonamentals en l'adquisició d'una segona llengua és la qualitat de l'input. En aquesta tesi hem constatat que, en relació amb les construccions estudiades, l'input que reben els L2 és inestable i, per consegüent, dificulta la tasca d'adquisició de les categories funcionals que s'han estudiat, sobretot si són inexistents en la L1. El que hem remarcat en les nostres dades és que els L2 reproduïen el que fan els catalanoparlants, els quals no fan un ús consistent dels clítics, en especial dels oblics *en* i *hi* ni de l'*hi* locatiu. Alguns estudis previs sobre l'ús dels clítics en el català oral dels joves (Argenter *et al.*, 1998) ja apuntaven que els clítics formen part de registres concrets que són cada vegada menys presents en els usos quotidians de les generacions més joves i que la tendència dels clítics és de desaparèixer (Forcadell, 2013). Les construccions de tòpic estudiades són més pròpies dels usos informals que dels usos formals i, a més, coexisteixen amb altres recursos lingüístics per focalitzar un element en l'oració en què no és necessari reprendre el clític, com ara la dislocació a l'esquerra amb tema sostingut i la construcció de focus contrastiu. El fet que en català hi hagi altres tipus de construccions en què la represa del clític no és obligatòria i que alguns verbs –com els de moviment direccional– permetin prescindir del clític (Rigau, 2017) i que, a més, l'input dels L1 sigui inestable no afavoreix la tasca d'adquisició de les propietats morfosintàctiques i discursives dels clítics estudiats.

Per tot això, caldria una connexió entre les troballes que aporta la recerca en adquisició de segones llengües i l'ensenyament de la llengua. En aquest sentit, seria interessant incloure els recursos per focalitzar un element en l'oració, com la construcció que s'estudia aquí, en les propostes didàctiques a fi de trobar espais per a l'ensenyament d'estructures que són més pròpies de registres informals que de registres formals.

Bibliografia

- ABRAHAMSSON, N.; HYLTENSTAM, K. (2009). "Age of onset and nativelikeness in a second language: Listener perception versus linguistic scrutiny". *Language Learning*, 59. Pàg. 249-306.
- ADIV, E. (1984). "Language learning strategies: The relationship between L1 operating principles and language transfer in L2 development". A: ANDERSON, R. (ed.). *Second languages: A crosslinguistic perspective*. Rowley (Massachusetts): Newbury House. Pàg. 125-142.
- ANDERSON, S. R. (1986). "The Typology of Anaphoric Dependencies: Icelandic (and other) reflexives". A: HELLAN, L.; CHRISTENSEN, K. K. (ed.). *Topics in Scandinavian Syntax. Studies in Natural Language and Linguistic Theory*, vol. 5. Dordrecht: Springer.
- ANDERSON, S. R. (2005). *Aspects of the theory of clitics*. Oxford: Oxford University Press.
- ARCHE, M.; DOMÍNGUEZ, L. (2011). "Morphology and syntax dissociation in SLA: a study on clitic acquisition in Spanish". A: GALANI, A.; HICKS, G.; TSOUHAS, G. (eds.). *Morphology and its interfaces*. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins. Pàg. 291-320.
- ARGENTER, J.; VILARDELL, E. (1998). "L'ús dels pronoms febles en la llengua oral: estudi quantitatiu en una mostra d'adolescents catalans". A: BOIX, E.; ALTURO, N.; LLORET, M. R.; LLORENTE, M.; PAYRATÓ, L. (ed.), *El contacte i la variació lingüística*. Barcelona: Universitat de Barcelona/PPU. Pàg. 43-73.
- AVRAM, L. *et al.* (2015). "Theoretical implications of children's early production of Romanian Accusative clitics". *Lingua*, 161. Pàg. 48-66.
- BABYONYSHEV, M.; MARIN, S. (2004). "Object clitics in child Romanian". A: BRUGOS, Alejna; CLARKCOTTON, Manuella R.; HA, Seungwan (eds.), *Proceedings of the 29th annual Boston University Conference on Language Development [BUCLD 29]*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press. Pàg. 49-60.
- BABYONYSHEV, M.; MARIN, S. (2006). "Acquisition of pronominal clitics in Romanian". A: GAVARRÓ, A.; LLEÓ, C. (eds.). *Catalan Journal of Linguistics*, 5. *The Acquisition of Romance languages*. Pàg. 17-44.
- BATLLORI, M.; IGLÉSÍAS, N.; MARTINS, A. M. (2004). "L'ordre de clítics en català antic". II Simposi Internacional "Vers una sintaxi històrica del català: metodologia i objectius". Novembre de 2004.

- BEDORE, L. M.; PEÑA, E. D.; SUMMERS, C. L. ; BOERGER, K. M.; RESENDIZ, M. D.; GREENE, K.; GILLAM, R. B. (2012). "The measure matters: language dominance profiles across measures in spanish-english bilingual children". *Bilingualism: Language and Cognition*, 15. Pàg. 616-629.
- BELLETTI, A.; HAMMAN, C. (2004). "On the L2/bilingual acquisition of French by two young children with different source languages". A: PRÉVOST, P.; PARADIS, J. (eds.). *The Acquisition of French in Different Contexts*. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins. Pàg. 147-174.
- BELLETTI, A.; BENNATI, E.; SORACE, A. (2007). "Theoretical and developmental issues in the syntax of subjects: Evidence from near-native Italian". *Natural Language and Linguistic Theory*, 25, 4. Pàg. 657-689.
- BENINCÀ, Paola (2006). "A Detailed Map of the Left Periphery of Old Romance". A: ZANUTTINI, Raffaella; CAMPOS, Héctor; HERBURGER, Elena; PORTNER, Paul H. (eds.). *Crosslinguistic Research in Syntax and Semantics: Negation, Tense and Clausal Architecture*. Washington DC: Georgetown University Press. Pàg. 53-86.
- BERMAN, R. A. ; SLOBIN, D. L. (1994). *Relating events in narrative: a cross-linguistic developmental study*. Hillsdale (Nova Jersey): L. Erlbaum.
- BIALYSTOK, E. (2007). "Cognitive effects of bilingualism: how linguistic experience leads to cognitive change". *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10, 3. Pàg. 210-223.
- BIALYSTOK, E.; MILLER, B. (1999). "The problem of age in second-language acquisition: Influences from language, structure, and task". *Bilingualism: Language and Cognition*, 2, 2. Pàg. 127-145.
- BIALYSTOK, E.; CRAIK, F.I.M.; GREEN, D.W.; GOLLAN, T. H. (2009). "Bilingual Minds". *Psychological Science in the Public Interest*, 10, 3. Pàg. 89-129.
- BLEY-VROMAN, R. (1989). "What is the logical problem of foreign language acquisition?". A: GASS, S.; SCHACHTER, J. (eds.). *Linguistic perspectives on second language acquisition*. Cambridge (Regne Unit): Cambridge University Press. Pàg. 41-64.
- BLEY-VROMAN, R. (1990). "The logical problem of foreign language learning". *Linguistic Analysis*, 20. Pàg. 3-49.
- BLOM, E.; PARADIS, J.; SORENSON DUNCAN, T. (2012). "Effects of input properties, vocabulary size, and L1 on the development of third person singular -s in child L2 English". *Language Learning*, 62, 3. Pàg. 965-994.

- BLOM, E.; BAAYEN, H. R. (2013). "The impact of verb form, sentence position, home language, and second language proficiency on subject-verb agreement in child second language Dutch". *Applied Psycholinguistics*, 34, 4. Pàg. 777-811.
- BOECKX, C.; MARTÍN, T. (2013). *El clíctic datiu és més que un clíctic*. Lleida: Pagès Editors.
- BOIX-FUSTER, E.; SANZ, C. (2008). "Language and identity in Catalonia". A: ROTHMAN, J.; NINO-MURCIA, M. M. (eds.), *Language and Identity*. Filadèlfia (Pennsilvània): Benjamins. Pàg. 87-108.
- BONET, E. (1991). *La morfologia dels clítics pronominals en català i en altres llengües romàniques*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral.
- BONET, E. (1993). "3rd Person pronominal clitics in dialects of Catalan". *Catalan Working Papers in Linguistics*, 3, 1. Pàg. 85-111.
- BONET, E. (1995). "Feature structure of Romance clitics". *Natural Language & Linguistic Theory*, 13, 4. Pàg. 607-647.
- BOTTARI, P. et al. (2004). "The acquisition of clitic pronouns and determiners by Italian normal and SLI children: a maturational account". *Workshop 'Generative Approaches to the Acquisition of Morphology*. 11th International Morphology Meeting, Viena.
- BLOM, E. (2008). "Testing the domain-by-age model: inflection and placement in Dutch verbs". A: HAZNEDAR, B.; GAVRUSEVA, E. (eds.). *Current trends in child second language acquisition: a generative perspective*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 271-300.
- BLOM, E. (2010). "Effects of input on the early grammatical development of bilingual children". *International Journal of Bilingualism*, 14, 4. Pàg. 422-446.
- BROWN, R. (1973). *A first language: The early stages*. Londres: George Allen/Unwin.
- BRUHN-GARAVITO, J.; MONTRUL, S. (1996). "Verb movement and clitic placement in French and Spanish as a second language. A: STRINGFELLOW, A.; CAHANA-AMITAY, D.; HUGHES, E.; ZUKOWSKI, A. *Proceedings of the 20th Annual Boston University Conference on Language Development*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press. Pàg. 61-78.
- BYERS-HEINLEIN, K.; FENNELL, C. T. (2014). "Perceptual narrowing in the context of increased variation: insights from bilingual infants". *Developmental Psychobiology*, 56, 2. Pàg. 274-291.
- CARMONA, J.; SILVA, C. (2007). "A aquisição de clícticos acusativos e dativos em PE". A: COUTINHO, A.; LOBO, M. (eds.). *XXII Encontro Nacional da APL*. Lisboa: APL/Colibri. Pàg. 199-210.

- CHAFE, W. (1976). "Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics, and point of view". A: LI, C. (ed.). *Subject and topic*. Nova York: Academic Press. Pàg. 25-55.
- CHONDROGIANNI, V. (2008). "Comparing child and adult L2 acquisition of the greek DP: effects of age and construction". A: HAZNEDAR, B.; GAVRUSEVA, E. (eds.). *Current trends in child second language acquisition: a generative perspective*. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins Publishing. Pàg. 97-142.
- CHONDROGIANNI, V. (2018). "Child L2 acquisition". A: MILLER, D.; BAYRAM, F. Rothman, J.; SERRATRICE, L. (eds.). *Bilingual Cognition and Language: The State of the Science Across Subfields*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 103-126.
- CINQUE, G. (1983/1997). "'Topic' constructions in some European languages and 'connectedness'". A: ANAGNOSTOPOULOU, E.; VAN RIEMSDIJK, H.; ZWARTS, F. (eds.). *Materials on Left Dislocation*. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins. Pàg. 93-118.
- CHILLIER, L. et al. (2001). *The acquisition of French pronouns in normal children and in children with specific language impairment (SLI)*. A: *Proceedings of Early Lexicon Acquisition (ELA)*. Lió, 5-8 de desembre.
- CHILLIER, L. et al. (2003). *The acquisition and mastery of French pronouns in normal children*. Manuscrit lliurat per a publicació.
- CHOMSKY, N. (1965). *Aspects of the theory of syntax*. M.I.T. Press.
- CHOMSKY, N. (1981). *Lectures on Government and Binding: The Pisa Lectures*. Holanda: Foris Publications. Reimpressió. 7a ed. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 1993.
- CHOMSKY, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. Nova York: Praeger.
- CHOMSKY, N. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press.
- CINQUE, G. (1990). *Types of A' Dependencies*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press.
- CLARK, E. (1985). "The acquisition of Romance with special reference to French". A: SLOBIN, D. I. (ed.). *The crosslinguistic study of language acquisition*. Nova Jersey: Hillsdale Erlbaum. Pàg. 688-782.
- COENE, M. M. R.; AVRAM, L. (2011). "An asymmetry in the acquisition of accusative clitics in child Romanian". A: GRIMM, A.; MÜLLER, A.; HAMMAN, C.; RUIGENDIJK, E. (eds.). *Production-Comprehension Asymmetries in Child Language*. Berlín/Boston: De Gruyter. Pàg. 39-68. (Studies on Language Acquisition (SOLA), 43).

- CORNIPS, L.; HULK, A. (2006). "External and internal factors in bilingual and bidialectal language development: grammatical gender of the dutch definite determiner". A: LEFEBVRE, C.; WHITE, L.; JOURDAN, C. (eds.). *L2 acquisition and creole genesis: dialogues*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 355-378.
- COSTA, J. (2000). *Portuguese Syntax. New Comparative Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- COSTA, J.; LOBO, M. (2005). "A aquisição de clíticos em PE: omissão de clíticos ou objecto nulo?". A: *XXI Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Linguística. Textos seleccionados*. Lisboa: APL. Pàg. 285-293.
- COSTA, J.; LOBO, M. (2007). "Clitic omission, null objects or both in the acquisition of European Portuguese". A: BAAUW, S.; DRIJKONONGEN, F.; PINTO, M. (eds.). *Romance Languages and Linguistic Theory 2005*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 59-72.
- COSTA, J.; LOBO, M.; CARMONA, J.; SILVA, C. (2008). "Clitic omission in European Portuguese: correlation with null objects?". A: GAVARRÓ, A.; FREITAS, M. J. (eds.). *Proceedings of Generative Approaches to Language Acquisition 2007*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. Pàg. 133-143.
- COSTA, J.; LOBO, M. (2009). "Clitic omission in the acquisition of European Portuguese: Data from comprehension". A: PIRES, A.; ROTHMAN, J. (eds.). *Minimalist Inquiries into Child Language Acquisition. Case Studies across Portuguese*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter. Pàg. 63-84.
- COSTA, J.; LOBO, M.; SILVA, C. (2009). "Null objects and early pragmatics in the acquisition of European Portuguese". *Probus*, 21. Pàg. 143-162.
- COSTA, J.; LOBO, M. (2011). "Objeto nulo na aquisição do português europeu: pro ou variável?". *XXVI Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Linguística. Textos seleccionados 2010*. Pàg. 197-207.
- COSTA, J.; LOBO, M.; SILVA, C. (2012). "Which category replaces an omitted clitic? The case of European Portuguese". A: GUIJARRO-FUENTES, P.; LARRAÑAGA, M.P. (eds.). *Pronouns and clitics in early acquisition*. Berlín/Nova York: Mouton DeGruyter. Pàg. 105-130.
- COSTA, J.; FIÉIS, A.; LOBO, M. (2015). "Input variability and late acquisition: clitic misplacement in European Portuguese". *Lingua*, 161. Pàg. 10-26.

- CUENCA, M. J. (1996). *Sintaxi fonamental. Les categories gramaticals*. Barcelona: Empúries.
- CRYSMANN, B. (2000a). "Syntactic transparency of pronominal clitics". A: CANN, Ronnie; GROVER, Claire; MILLER, Philip (eds.). *Grammatical Interfaces in Head-Driven Phrase Structure Grammar*. Stanford (California): CSLI Publications. Pàg. 77-96.
- CRYSMANN, B. (2000b). "Clitics and coordination in linear structure". A: GERLACH, B.; GRIJZENHOUT, J. (eds.). *Clitics in Phonology, Morphology and Syntax*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 121-159.
- CRYSMANN, B.; MÜLLER, N. (2000). "On the non-parallelism in the acquisition of reflexive and nonreflexive object clitics". A: HAMMAN, C.; POWERS, S. (eds.). *The acquisition of scrambling and cliticization*. Dordrecht: Kluwer. Pàg. 207-236.
- DE CAT, C. (2002). *French Dislocation*. Universitat de York (Regne Unit). Tesi doctoral.
- DE HOUWER, A. (1990). *The acquisition of two languages from birth: a case study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DELAGE, H. (2008). *Évolution de l'hétérogénéité linguistique chez les enfants sourds moyen légers: étude de la complexité morphosyntaxique*. Universitat de Tours. Tesi doctoral.
- DELAGE, H.; DURRLEMAN, S.; FRAUENFELDER, U. H. (2016). "Disentangling sources of difficulty associated with the acquisition of accusative clitics in French". *Lingua*, 180. Pàg. 1-24.
- DEKEYSER, R. M. (2000). "The robustness of critical period effects in second language acquisition". *Studies in Second Language Acquisition*, 22, 4. Pàg. 499-533.
- DEKEYSER, R. M. (2003). "Implicit and Explicit Learning". A: DOUGHTY, C. J.; LONG, H. M. (eds.). *The handbook of second language acquisition*. Oxford: Blackwell Publishers. Pàg. 312-348.
- DOMÍNGUEZ, L.; ARCHE, M. J. (2014). "Subject Inversion in Non-native Spanish". *Lingua*, 145. Pàg. 243-265.
- DONALDSON, B. (2011a). "Left-dislocation in near-native French". *Studies in Second Language Acquisition*, 33. Pàg. 399-432.
- DONALDSON, B. (2011b). "Nativelike right-dislocations in near-native French". *Second Language Research*, 27. Pàg. 361-390.
- DÖPKE, S. (2000). "The interplay between language-specific development and cross-linguistic influence". *Cross-linguistic structure in simultaneous bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Pàg. 79-103.

- DUARTE, I.; MATOS, G. (2000). "Romance clitics and the Minimalist Program". A: COSTA, J. (ed.). *Portuguese Syntax: New Comparative Studies in Portuguese Syntax*. Pàg. 116-142.
- DUFFIELD, N.; WHITE, L. (1999). "Assessing L2 knowledge of Spanish clitic placement: converging methodologies". *Second Language Research*, 15, 2. Pàg. 133-160.
- DUFFIELD, N. *et al.* (2002). "Clitic Placement in L2 French: evidence from sentence-matching". *Journal of Linguistics*, 38, 3. Pàg. 1-37.
- DULAY, H.; BURT, M. K. (1973). "Should we teach children syntax?". *Language Learning*, 23, 2. Pàg. 245-258.
- DULAY, H.; BURT, M. K. (1974). "Natural sequences in child SLA". *Language Learning*, 24, 1. Pàg. 37-53.
- DULAY, H.; BURT, M. K.; KRASHEN, S. (1982) *Language Two*. Nova York: Oxford University Press.
- ELLIS, R. (2005). "Principles of Instructed Language Learning". *System*, 33, 2. Pàg. 209-224.
- EUBANK, L. (1993-94). "On the transfer of parametric values in L2 development". *Language Acquisition*, 3. Pàg. 183-208.
- EUBANK, L. (1996). "Negation in early German-English Interlanguage: More Valueless Features in the L2 initial state". *Second Language Research*, 12. Pàg. 73-106.
- EZEIZABARRENA, M. J. (2012). "The (in)consistent ergative marking in early Basque: L1 vs. child L2". *Lingua*, 122, 3. Pàg. 303-317.
- FERDINAND, A. (2002) "Acquisition of syntactic topic marking in L2 French". A: BROEKHUIS, H.; FIKKERT, P. (eds.), *Linguistics in the Netherlands*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 49-59.
- FERNALD, A.; MARCHMAN, V.A. (2006). "Language learning in infancy". *Handbook of Psycholinguistics*. Pàg. 1027-1071.
- FLEGE, J. E. (2009). "Give input a chance!" A: T. Piske i M. Young-Scholten (eds.). *Input Matters in SLA*. Buffalo (Nova York): Multilingual Matters. Pàg. 175-189.
- FODOR, J. D. (1998). "Unambiguous triggers". *Linguistic Inquiry*, 29, 1. Pàg. 1-36.
- FOLEY, C.; FLYNN, S. (2013). "The role of the native language". A: HERSCHENSOHN, J.; YOUNG-SCHOLTEN, M. (eds.). *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press. Pàg. 97-113.
- FÓNAGY, I. (1985). "J'aime. Je connais. Verbes transitifs à objet latent". *Revue Romane*, 20. Pàg. 3-35.

- FORCADELL, M. (2013). “La sintaxi catalana en procés de canvi: la desaparició de la dextralocació en el català de TV3”. *Estudis Romànics*, 35. Pàg. 401-414.
- FUJINO, H.; SANO, T. (2002). “Aspects of the null object phenomenon in child Spanish”. A: PÉREZ-LEROUX, A. T.; MUÑOZ LICERAS, J. (eds.). *The Acquisition of Spanish Morphosyntax*. Dordrecht: Kluwer. Pàg. 67-88.
- GATHERCOLE, V. (2007). “Miami and North Wales, so far and yet so near: a constructivist account of morphosyntactic development in bilingual children”. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10, 3. Pàg. 224-247.
- GATHERCOLE, V.; THOMAS, E. (2009). “Bilingual first language development: dominant language takeover, threatened minority language take-up”. *Bilingualism: Language and Cognition*, 12. Pàg. 213-237.
- GAVARRÓ, A. *et al.* (2006). “L’omissió dels clítics d’objecte i partitius en el català infantil: dades espontànies”. A: PUSCH, C. (ed.). *Zeitschrift für Katalanistik, La gramàtica pronominal del català - Variació, evolució, funció/The grammar of Catalan pronouns - Variation, evolution, function* (volum especial). Pàg. 27-46.
- GAVARRÓ, A.; MOSELLA, M. (2009). “Testing Syntactic and Pragmatic Accounts of Clitic Omission”. A: CRAWFORD, Jean; OTAKI, Koichi; TAKAHASHI, Masahiko (eds.). *Proceedings of the 3rd Conference on Generative Approaches to Language Acquisition in North America (GALANA 2008)*. Somerville: Cascadilla Press. Pàg. 25-35.
- GAVARRÓ, A. *et al.* (2010). “Object Clitic Omission: Two Language Types”. *Language Acquisition*, 17, 4. Pàg. 192-219.
- GAVARRÓ, A. *et al.* (2011). “The acquisition of partitive clitics in Romance five-year-olds”. *Iberia*, 3, 2. Pàg. 1-19.
- GAVARRÓ, A.; FORTÓN, N. (2014). “Person features and the acquisition of clitics”. A: CONTEMORI, C.; DAL POZZO, L. (eds.). *Inquiries into Linguistic Theory and Language Acquisition. Papers Offered to Adriana Belletti*. Siena: CISCL Press.
- GAVARRÓ, A. (2016). “L1 variation in object pronominalisation, and the import of pragmatics”. *Probus*, 31, 2. Pàg. 299-322.
- GAVARRÓ, A. (2018). “Language acquisition and change: The acquisition of the Catalan partitive and locative clitics”. A: CUZA, A.; GUIJARRO-FUENTES, P. (eds.), *Language Acquisition and Contact in the Iberian Peninsula*. Berlín: Mouton-DeGruyter.

- GENESE, F.; NICOLADIS, E.; PARADIS, J. (1995). "Language differentiation in early bilingual development". *Journal of Child Language*, 22. Pàg. 611-631.
- GIBSON, E. (1998). "Linguistic complexity: Locality of syntactic dependencies". *Cognition*, 68. Pàg. 1-76.
- GUASTI, M. T. (1993). "Verb syntax in Italian child grammar: finite and nonfinite verbs". *Language Acquisition*, 3, 1. Pàg. 1-40.
- GRANFELDT, J.; SCHLYTER, S. (2004). "Cliticisation in the acquisition of French as L1 and L2". A: PRÉVOST, P.; PARADIS, J. (eds.) *The Acquisition of French in Different Contexts: Focus on Functional Categories*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Pàg. 333-370.
- GREVISSE, M.; GOOSSE, A. (2016). *Le bon usage*. Brussel-les: De Boeck.
- GRIMM, A.; MÜLLER, A.; HAMMAN, C.; RUIGENDIJK, E. (eds.) (2011). *Production-comprehension asymmetries in child language*. Berlín, Boston: De Gruyter Mouton.
- GROSJEAN, F. (2010). *Bilingual: Life and reality*. Harvard University Press.
- GRÜTER, T. (2006). *Object clitics and null objects in the acquisition of French*. McGill University. Tesi doctoral.
- GRÜTER, T. (2005). "Comprehension and production of French object clitics by child second language learners and children with specific language impairment". *Applied Psycholinguistics*, 26. Pàg. 363-391.
- GRÜTER, T.; CRAGO, M. (2012). "Object clitics and their omission in child L2 French: the contributions of processing limitations and L1 transfer". *Bilingualism: Language and Cognition*, 15, 3. Pàg. 531-549.
- HAMMAN, C. *et al.* (1996). "On the acquisition of subject and object clitics in French". A: CLAHSEN, H. (ed.). *Generative perspectives on language acquisition*. Amsterdam: Benjamins. Pàg. 309-333.
- HAMMAN, C.; CRONEL-OHAYON, S.; DUBÉ, S.; FRAUENFELDER, U.; RIZZI, L.; STARKE, M.; ZESIGER, P. (2003). "Aspects of grammatical development in young French children with SLI". *Developmental Science*, 6, 2. Pàg. 151-158.
- HAMMAN, C.; BELLETTI, A. (2006). "Developmental patterns in the acquisition of complement clitic pronouns: Comparing different acquisition modes with an emphasis on French". *Rivista di Grammatica Generativa*, 31. Pàg. 39-78.
- HARLEY, B. (1986). *Age in second language acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters.
- HAWKINS, R.; CHAN, C.Y. (1997). "The partial availability of Universal Grammar in second language acquisition: the 'failed functional

- features hypothesis””. *Second Language Research*, 13. Pàg. 187-226.
- HAWKINS, R. (2001). *Second language syntax: A generative introduction*. Maiden (Massachusetts): Blackwell.
- HAWKINS, R.; HATTORI, H. (2006). “Interpretation of English multiple wh-questions by Japanese speakers: a missing uninterpretable feature account”. *Second Language Research*, 22. Pàg. 269-301.
- HENDRIKS, H. (2000). “The acquisition of topic marking in L1 Chinese and L1 and L2 French”. *Studies in Second Language Acquisition*, 22. Pàg. 369-397.
- HENDRIKS, P. (2014). *Asymmetries between language production and comprehension*. Dordrecht: Springer.
- HERSCHENSOHN, J. (2000). *The Second Time Around: Minimalism and L2 acquisition*. Amsterdam: John Benjamins.
- HERSCHENSOHN, J. (2004). “Functional categories and the acquisition of object clitics in L2 French”. A: PRÉVOST, P.; PARADIS, J. (eds.). *The Acquisition of French in Different Contexts: Focus on Functional Categories*. Filadèlfia/Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 207-42.
- HERSCHENSOHN, J.; GESS, R. (2018). “Acquisition of L2 French Object Pronouns by Advanced Anglophone Learners”. *Languages*, 3, 2. Pàg. 15.
- HERTEL, T. J. (2003). “Lexical and discourse factors in second language acquisition of Spanish word order”. *Second Language Research*, 19. Pàg. 273-304.
- HOFF, E.; CORE, C.; PLACE, S.; RUMICHE, R.; SEÑOR, M.; PARRA, M. (2012). “Dual language exposure and early bilingual development”. *Journal of Child Language*, 39. Pàg. 1-27.
- HOFF, E.; NAIGLES, L. (2012). “How children use input to acquire a lexicon”. *Child Development*, 73, 2. Pàg. 418-433.
- HULK, A. (1997). The acquisition of french object pronouns by a Dutch/French bilingual child. A: SORACE, A.; HEYCOCK C.; SHILLCOCK, R. (eds.) *Proceedings of the GALA 1997 Conference on Language Acquisition*. Edimburg: The University of Edinburgh. Pàg. 521-526.
- HULK, A. (2000). “L’acquisition des pronoms clitiques français par un enfant bilingue français-néerlandais”. *Canadian Journal of Linguistics/Revue Canadienne de Linguistique*, 45, 1-2. Pàg. 97-117.
- HULK, A.; MÜLLER, N. (2000). “Bilingual first language acquisition at the interface between syntax and pragmatics”. *Bilingualism: Language and Cognition*, 3. Pàg. 227-244.

- HULK, A.; POLLOCK, J.-Y. (2001). *Subject Inversion in Romance and the Theory of Universal Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- IONIN, T.; WEXLER, K. (2002). "Why is 'is' easier than '-s'?" Acquisition of tense/agreement morphology by child second language learners of English". *Second Language Research*, 18, 2. Pàg. 95-136.
- IVANOV, I. (2009). "Topicality and clitic doubling in L2 Bulgarian: A test case for the interface hypothesis". A: BOWLES, M.; IONIN, T.; MONTRUL, S.; TREMBLAY, A. (eds.). *Proceedings of the 10th GASLA*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press. Pàg. 17-24.
- IVERSON, M.; KEMPCHINSKY, P.; ROTHMAN, J. (2008). "Interface vulnerability and knowledge of the subjunctive/indicative distinction with negated epistemic predicates in L2 Spanish". *EUROSLA Yearbook*, 8. Pàg. 135-163.
- JACKENDOFF, R. (2002). *Foundations of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- JAKUBOWICZ, C. *et al.* (1996). "On the acquisition of the pronominal system in French and German". A: STRINGFELLOW, Andy; CAHANA-AMITAY, Dalia; HUGHES, Elizabeth; ZUKOWSKI, Andrea (eds.), *Proceedings of the 20th annual Boston University Conference on Language Development [BUCLD 20]*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press. Pàg. 374-385.
- JAKUBOWICZ, C. *et al.* (1997). "The case of subject and object omissions in French and German". A: HUGHES, E. i GREENHILL, A. (eds.). *Proceedings of the 21 BUCLD*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press. Pàg. 331-342.
- JAKUBOWICZ, C.; NASH, L.; RIGAUT, C.; GÉRARD, C.-L. (1998). "Determiners and clitic pronouns in French-speaking children with SLI". *Language Acquisition*, 7. Pàg. 113-160.
- JAKUBOWICZ, C.; RIGAUT, C. (2000). "L'acquisition des clitiques nominatifs et des clitiques objets en français". *Revue Canadienne de Linguistique*, 45. Pàg. 119-157.
- JIA, G.; FUSE, A. (2007). "Acquisition of English grammatical morphology by native mandarin speaking children and adolescents: age-related differences". *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 50. Pàg. 1280-1299.
- KAYNE, R. (1975). *French Syntax. The Transformational Cycle*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press.
- KAYNE, R. (1991). "Romance clitics, verb movement and PRO". *Linguistic Inquiry*, 22. Pàg. 647-686.

- KERR, B. J. (2002). "Variant word-order constructions: to teach or not to teach. Evidence from learner narratives". A: GASS, S. M.; BARDOVI-HARLING, K.; MAGNAN, S. S.; WALZ, J. (eds.), *Pedagogical Norms for Second and Foreign Language Teaching*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 183-198.
- KRASHEN, S. T. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon.
- KROFFKE, S.; ROTHWEILER, M. (2006). "Variation im frühen Zweitspracherwerb des Deutschen durch Kinder mit türkischer Erstsprache". A: VLIEGEN, M. (ed.). *Proceedings of the 39th Linguistics Colloquium*. Amsterdam: Peter Lang. Pàg. 145-153.
- LACA, B. (1986). "Notes per a un estudi del pleonasma pronominal en català". A: MASSOT I MUNTANER, J. (ed.). *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XIII*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Curial. Pàg. 65-88.
- LAMBRECHT, K.; LEMOINE, K. (1996). "Vers une grammaire des compléments zéro en français parlé". A: DELÉCHELLE, G.; FRYD, M. (eds.). *Absence de marques et représentation de l'absence*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes. Pàg. 279-309.
- LARDIERE, D. (2008). "Feature assembly in second language acquisition". A: LICERAS, J. M.; ZOBL, H.; GOODLUCK, H. (eds.). *The role of formal features in second language acquisition*. Nova York: Lawrence Erlbaum Associates. Pàg. 106-140.
- LARDIERE, D. (2009). "Further thoughts on parameters and features in second language acquisition: a reply to peer comments on Lardiere's 'Some thoughts on the contrastive analysis of features in second language acquisition'". *Second Language Research*, 25, 2. Pàg. 409-422.
- LARDIERE, D. (2011). "Who is the interface hypothesis about?" *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 11. Pàg. 48-53.
- LEMOINE, K. (1997). *The grammar of null complementation in spoken french*. Universitat de Texas (Austin). Tesi doctoral.
- LENNEBERG, E.H. (1967). *Biological foundations of language*. Nova York: Wiley.
- LICERAS, J. (1985). "The value of clitics in non-native Spanish". *Second Language Research*, 1, 2. Pàg. 151-168.
- LICERAS, J. (1987). "L2 learnability: delimiting the domain of core grammar as distinct from the marked periphery". A: FLYNN, S.; O'NEILL, W. (eds.). *Linguistic theory in Second Language Acquisition*. Dordrecht: Kluwer Academy Publishers.

- LONG, M. (1990). "The least a Second Language Acquisition Theory needs to explain". *TESOL Quarterly*, 24, 4. Pàg. 649-666.
- LÓPEZ, L. (2009). *A derivational syntax for information structure*. Oxford: Oxford University Press.
- LUÍS, A. (2004). *Clitics as Morphology*. University of Essex, Department of Language and Linguistics. Tesi doctoral.
- MADEIRA, A. (1993). "Clitic-second in European Portuguese". *Probus*, 5.
- MADEIRA, A.; XAVIER, M. F. (2009). "The acquisition of clitic pronouns in L2 European Portuguese". A: PIRES, A.; ROTHMAN, J. (eds.). *Minimalist Inquiries into Child and Adult Language Acquisition: Case Studies across Portuguese*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter. Pàg. 273-300.
- MCDANIEL, D.; MCKEE, C.; SMITH CAIRNS, H. (eds.) (1996). *Methods for assessing children's syntax*. Cambridge (Massachusetts): MIT Press. Pàg. XVIII 390.
- MCDONALD, J. L. (2000). "Grammaticality judgments in a second language: influences of age of acquisition and native language". *Applied Psycholinguistics*, 21, 3. Pàg. 395-423.
- MACWHINNEY, B. (2000). *The CHILDES project: Tools for analyzing talk: Transcription format and programs*. Mahwah (Nova Jersey): Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- MARÍN, M.; SATORRE GRAU, F. J.; VIEJO SÁNCHEZ, M. L. (1998). *Gramàtica espanyola*. Editorial Síntesis.
- MARÉ, P. (2011). *L'ús dels clítics pronominals del català i la seva adquisició per part de parlants de romanès i de tagal*. Universitat de Girona. Tesi doctoral.
- MAYBERRY, R.; KLUENDER, R. (2018). "Rethinking the critical period for language: new insights into an old question from American Sign Language". *Bilingualism: Language and Cognition*, 21, 5. Pàg. 938-944.
- MEARA, P.; MIRALPEIX, I. (2016). *Tools for researching vocabulary*. Bristol (Regne Unit): Multilingual Matters.
- MEISEL, J. M. (1989). "Early differentiation of languages in bilingual children". A: HYLSTENSTAM, K.; OBLER, L. (eds.). *Bilingualism across the lifespan. Aspects of acquisition, maturity and loss*. Cambridge: Cambridge University Press. Pàg. 13-40.
- MEISEL, J. M. (1997). "The acquisition of the syntax of negation in French and German: contrasting first and second language development". *Second Language research*, 13 3. Pàg. 227-263.
- MEISEL, J. M. (2001). "The simultaneous acquisition of two first languages: Early differentiation and subsequent development of

- grammars”. A: CENOZ J.; GENESEE, F. (eds.). *Trends in language acquisition research*. Vol. 1: *Trends in bilingual acquisition*. John Benjamins Publishing Company. Pàg. 11-41.
- MEISEL, J. M. (2008). “Child second language acquisition or successive first language acquisition?”. A: HAZNEDAR, B.; GAVRUSEVA, E. (eds.). *Current trends in child second language acquisition*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 55-80.
- MEISEL, J. M. (2009). “Second language acquisition in early childhood”. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, 28. Pàg. 5-34.
- MEISEL, J. M. (2010). “Age of Onset in Successive Acquisition of Bilingualism: Effects on Grammatical Development”. A: KAIL, M.; HICKMAN, M. (eds.). *Language Acquisition across Linguistic and Cognitive Systems*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 225-247.
- MEISEL, J. M. (2011). *First and Second Language Acquisition: Parallels and Differences*. Cambridge: Cambridge University Press. (Cambridge Textbooks in Linguistics).
- MEISEL, J. M. (2018). “Early child second language acquisition: French gender in German children”. *Bilingualism: Language and Cognition*, 21, 4. Pàg. 656-673.
- MONACHESI, P. (1999). *A Lexical Approach to Italian Cliticization*. Stanford: CSLI.
- MONACHESI, P. (2005). *The Verbal Complex in Romance: A case Study in Grammatical Interfaces*. Oxford: Oxford University Press.
- MONTRUL, S. (1996). “Clitic-doubled dative subjects in Spanish”. A: ZAGONA, K. (ed.). *Grammatical Theory and Romance Languages*. Filadèlfia: John Benjamins. Pàg. 183-195.
- MONTRUL, S. (1997). “On the parallels between diachronic change and interlanguage grammars: the L2 acquisition of the Spanish dative case system”. *Spanish Applied Linguistics*, 1. Pàg. 87-113.
- MONTRUL, S. (1999). “Causative errors with unaccusative verbs in Spanish as a second language”. *Second Language Research*, 15, 2. Pàg. 191-219.
- MONTRUL, S. (2002). “Incomplete acquisition and attrition of Spanish tense/aspect distinctions in adult bilinguals”. *Bilingualism: Language and Cognition*, 5. Pàg. 39-68.
- MONTRUL, S. (2004). “Subject and object expression in Spanish heritage speakers. A case of morpho-syntactic convergence”. *Bilingualism: Language and Cognition*, 7. Pàg. 125-142.
- MONTRUL, S. (2008). *Incomplete Acquisition in Bilingualism. Re-examining the Age Factor*. Amsterdam: John Benjamins.

- MONTRUL, S. (2011). "Interfaces and incomplete acquisition". *Lingua*, 212, 4. Pàg. 591-604.
- MONTRUL, S. (2016). "Age of Onset of Bilingualism Effects and Availability of Input in First Language Attrition". A: NICOLADIS, E.; MONTANARI, S. (eds.). *Bilingualism across the Lifespan*. Washington DC: American Psychological Association/De Gruyter. Pàg. 141-162.
- MÜLLER, N.; HULK, A. (2001). "Crosslinguistic Influence in Bilingual Language Acquisition: Italian and French as Recipient Languages". *Bilingualism: Language and Cognition*, 4, 1. Pàg. 1-21.
- MÜLLER, N.; CRYSMANN, B.; KAISER, G. A. (1996). "Interactions between the acquisition of French object drop and the development of the C-system". *Language Acquisition*, 5. Pàg. 35-63.
- MÜLLER, N. (1998). "Transfer in bilingual first language acquisition". *Bilingualism: Language and Cognition*, 1, 3. Pàg. 151-171.
- MUÑOZ, C.; SINGLETON, D. (2010). "A critical review of age-related research on L2 ultimate attainment". *Language Teaching*, 44, 1. Pàg. 1-35.
- NICOLADIS, E. (2006). "Cross-linguistic transfer in adjective-noun strings by preschool bilingual children". *Bilingualism: Language and Cognition*, 9, 1. Pàg. 15-32.
- NICOLADIS, E.; PALMER, A.; MARENTETTE, P. (2007). "The role of type and token frequency in using past tense morphemes correctly". *Developmental Science*, 10, 2. Pàg. 237-254.
- NICOLADIS, E. (2012). "Cross-linguistic influence in French-English bilingual children's possessive constructions". *Bilingualism: Language and Cognition*, 15. Pàg. 320-328.
- ODLIN, T. (2003). "Crosslinguistic influence". A: DOUGHTY, C.; LONG, M. (eds.). *The handbook of second language acquisition*. Oxford: Blackwell. Pàg. 436-486.
- ORDOÑEZ, F.; TREVIÑO, E. (1999). "Left dislocated subjects and the pro-drop parameter: A case study of Spanish". *Lingua*, 107. Pàg. 39-68.
- PAPP, S. (2000). "Stable and developmental optionality in native and non-native Hungarian grammars". *Second Language Research*, 16. Pàg. 173-200.
- PARADIS, J. (2000). "Beyond one system of two: degrees of separation between the French-English bilingual children". DÖPKE, S. (ed.). *Cross-linguistic structures in simultaneous bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 175-200. (Studies in Bilingualism, 21).

- PARADIS, J. (2004). "The relevance of specific language impairment in understanding the role of transfer in second language acquisition". *Applied Psycholinguistics*, 25. Pàg. 67-82.
- PARADIS, J. (2007). "Bilingual children with specific language impairment: theoretical and applied issues". *Applied Psycholinguistics*, 28. Pàg. 551-564.
- PARADIS, J. (2010). "The interface between bilingual development and specific language impairment". *Applied Psycholinguistics*, 31. Pàg. 227-252.
- PARADIS, J. (2011). "Individual differences in child English second language acquisition: Comparing child-internal and child-external factors". *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 1, 3. Pàg. 213-237.
- PARADIS, J.; GENESEE, F. (1996). "Syntactic acquisition in bilingual children: Autonomous or interdependent?". *Studies in Second Language Acquisition*, 18. Pàg. 1-25.
- PARADIS, J.; CRAGO, M. (2000). "Tense and temporality: Similarities and differences between language impaired and second-language children". *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 43. Pàg. 834-848.
- PARADIS, J.; CRAGO, M. (2002a). "What can SLI tell us about transfer in SLA?". *L2 Links: Proceedings of the 6th Annual Generative Approaches to Second Language Acquisition Conference*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press.
- PARADIS, J.; NAVARRO, S. (2003). "Subject realization and crosslinguistic interference in the bilingual acquisition of Spanish and English: What is the role of the input?". *Journal of Child Language*, 30. Pàg. 371-393.
- PARADIS, J.; CRAGO, M.; GENESEE, F.; RICE, M. (2003). "French-English bilingual children with SLI: How do they compare with their monolingual peers?". *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 46. Pàg. 113-127.
- PARADIS, J.; CRAGO, M. (2004). "Comparing L2 and SLI grammars in French: Focus on DP". A: PRÉVOST, P. i PARADIS, J. (eds.). *The acquisition of French in different contexts: Focus on functional categories*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 89-108.
- PARADIS, J.; RICE, M.; CRAGO, M.; RICHMAN, A. (2004). "Missing inflection or (Extended) Optional Infinitives? Comparing child L2 English with English SLI". *Boston University Conference on Language Development*. Boston (Massachusetts).
- PARADIS, J.; CRAGO, M.; GENESEE, F. (2005/2006). "Domain-specific versus domain-general theories of the deficit in SLI: Object

- pronoun acquisition by French–English bilingual children”. *Language Acquisition*, 13. Pàg. 33-62.
- PARADIS, J.; NICOLADIS, E.; CRAGO, M.; GENESEE, G. (2011). “Bilingual children’s acquisition of the past tense: a usage-based approach”. *Journal of Child Language*, 38. Pàg. 554-78.
- PATTERSON, J. L.; PEARSON, B. Z. (2004). “Bilingual lexical development: Influences, contexts, and processes”. A: GOLDSTEIN, B. A. (ed.). *Bilingual language development and disorders in Spanish-English speakers*. Baltimore (Maryland): Paul H. Brookes. Pàg. 77-104.
- PENFIELD, W.; ROBERTS, L. (1959). *Speech and Brain Mechanisms*. Princeton (Nova Jersey): Princeton University Press.
- PÉREZ-LEROUX, A. T.; GLASS, W. R. (1999). “Null anaphora in Spanish second language acquisition: probabilistic versus generative approaches”. *Second Language Research*, 15, 2. Pàg. 220-249.
- PÉREZ-LEROUX, A. T.; PIRVULESCU, M.; ROBERGE, Y. (2008). “Children’s interpretation of null objects under the scope of negation”. A: JONES, S. (ed.). *Proceedings of the 2008 Meeting of the Canadian Linguistics Association*.
- PÉREZ-LEROUX, A. T.; PIRVULESCU, M.; ROBERGE, Y. (2009). “Bilingualism as a window into the language faculty: The acquisition of objects in French-speaking children in bilingual and monolingual contexts”. *Bilingualism: Language and cognition*, 12, 1. Pàg. 97-112.
- PÉREZ-LEROUX, A. T.; PIRVULESCU, M.; ROBERGE, Y. (2017). *Direct Objects and Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press. (Cambridge Studies in Linguistics).
- PERLMUTTER, D. (1970). “Surface Structure Constraints in Syntax”. *Linguistic Inquiry*, 1. Pàg. 187-255.
- PERPIÑÁN, S. (2017). “Catalan-Spanish bilingualism continuum: The expression of non-personal Catalan clitics in the adult grammar of early bilinguals”. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 7, 5. Pàg. 477-513.
- PERPIÑÁN, S. (2018). “On Convergence, ongoing language change, and crosslinguistic influence in direct object expression in catalan-spanish bilingualism”. *Languages*, 3, 14.
- PINEDA, A. (2015). “Del datiu a l’acusatiu. Un canvi sintàctic en procés en llengües romàniques i basc”. *Llengua i Literatura*, 25. Pàg. 73-98.
- PIRVULESCU, M. (2006). “Theoretical implications of clitic omission in early French: spontaneous vs. elicited production”. *Catalan Journal of Linguistics*, 5. Pàg. 221-236.

- PIRVULESCU, M.; PÉREZ-LEROUX, A. T.; ROBERGE, Y. (2012). "A bidirectional study of object omissions in French-English bilingual acquisition". A: BRAUNMÜLLER, K.; GABRIEL, C.; HÄNEL-FAULHABER, B. (eds.). *Multilingual individuals and multilingual societies*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 171-188.
- PIRVULESCU, M.; STRIK, N. (2014). "The acquisition of object clitic features in French: a comprehension study". *Lingua*, 144. Pàg. 58-71.
- PIRVULESCU, M.; PÉREZ-LEROUX, A. T.; ROBERGE, Y.; STRIK, N.; THOMAS, D. (2014). "Bilingual effects: Exploring object omission in pronominal languages". *Bilingualism: Language and Cognition*, 17, 3. Pàg. 495-510.
- PLACE, S.; HOFF, E. (2011). "Properties of Dual Language Exposure That Influence 2 Year Olds' Bilingual Proficiency". *Child Development*, 82, 6. Pàg. 1834-1849.
- PLATZACK, C. (2001). "The computational system as a minimal feature driven device and the tripartite TP/VP hypothesis of the universal clause". *GLOW Newsletter*, 46. Pàg. 46-47.
- PRÉVOST, P.; WHITE, L. (2000). "Missing surface inflection or impairment in second language? Evidence from tense and agreement". *Second Language Research*, 16. Pàg. 103-133.
- PRÉVOST, P. (2006). "The phenomenon of object omission in child L2 French". *Bilingualism: Language and Cognition*, 9, 3. Pàg. 263-280.
- PRÉVOST, P. (2008). "Truncation in child L2 acquisition: evidence from verbless utterances". A: HAZNEDAR, B.; GAVRUSEVA, E. (eds.). *Current trends in child second language acquisition: a generative perspective*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 177-208.
- PRÉVOST, P.; TULLER, L.; GALLOUX, A.; BARTHEZ, M. A. (2017). "Complexity and production/comprehension asymmetries in the acquisition of *wh*-questions in French: comparing second language acquisition and language impairment in children". A: BLOM, E.; CORNIPS, L.; SCHAEFFER, J. (eds.). *Cross-linguistic influence in bilingualism*. Amsterdam: Benjamins.
- QUER, J. (1993). "Estructures dislocades i quantificadors". *Llengua i Literatura*, 5. Pàg. 393-415.
- RAPOSO, E. P. (1986). "On the Null Object Construction in European Portuguese". A: JAEGGLI, O.; SILVA-CORVALÁN, C. (eds.). *Studies in Romance Linguistics*. Dordrecht/Cinnaminson: Foris Publications. Pàg. 373-390.

- REINHART, T. (2004). "The processing cost of reference set computation: Acquisition of stress shift and focus". *Language Acquisition*, 12. Pàg. 109-155.
- RIGAU, G. (2017). "Els pronoms febles adverbials, pronoms capritxosos?". Lliçó inaugural del curs acadèmic 2017-2018, Facultat de Traducció i Interpretació, Campus del Poblenou, Universitat Pompeu Fabra, 10 d'octubre de 2017.
- ROCA, F. (1992). "Object clitics in Spanish and Catalan". *CatWPL*, 2. Pàg. 245-280.
- ROSADO, E. (2007). *La adquisición del sintagma determinante en español como lengua segunda y lengua extranjera*. Universitat de Barcelona. Tesi doctoral.
- ROSS, J. R. (1967). *Constraints on variables in syntax*. MIT. Tesi doctoral.
- ROSS, J. R. (1986). *Infinite syntax*. Norwood (Nova Jersey): Ablex.
- ROTHMAN, J. (2007). "Pragmatic solutions for syntactic problems: Understanding some L2 syntactic errors in terms of discourse-pragmatic deficits". A: BAAUW, S.; DIRJKONINGEN, F.; PINTO, M. (eds.). *Romance Languages and Linguistic Theory 2005*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 299-320.
- ROTHMAN, J. (2007b). "Heritage speaker competence differences, language change, and input type. Inflected infinitives in heritage Brazilian Portuguese". *International Journal of Bilingualism*, 11. Pàg. 359-389.
- ROTHMAN, J. (2009). "Pragmatic Deficits with Syntactic Consequences: L2 Pronominal Subjects and the Syntax-Pragmatics Interface". *Journal of Pragmatics*, 41. Pàg. 951-973.
- ROTHMAN, J.; SLABAKOVA, R. (2011). "The Mind-Context Divide: On linguistic interfaces and language acquisition". *Lingua*, 121, 4. Pàg. 568-576.
- ROTHWEILER, M. (2006). "The acquisition of V2 and subordinate clauses in early successive acquisition of German". A: LLEÓ, C. (ed.). *Interfaces in Multilingualism: Acquisition, representation and processing*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 93-115.
- ROUVERET, A. (1999). "Clitics, subjects and tense in European Portuguese". A: VAN RIEMSDIJK, Henk (ed.). *Clitics in the Languages of Europe*. Berlín: Mouton de Gruyter.
- SÁNCHEZ, L. (2003). "Quechua-Spanish Bilingualism: Interference and Convergence in Functional Categories". Amsterdam: John Benjamins.
- SÁNCHEZ, L. (2015). "Crosslinguistic influences in the mapping of functional features in Quechua-Spanish Bilingualism". A: JUDY, T.;

- PERPIÑÁN, S. (eds.). *The Acquisition of Spanish in Understudied Language Pairings*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 19-48.
- SANTORO, M. (2007). "Second language acquisition of Italian accusative and dative clitics". *Second Language Research*, 23, 1. Pàg. 37-50.
- SCHACHTER, J. (1990). "On the issue of completeness in second language acquisition". *Second Language Research*, 6, 2. Pàg. 93-124.
- SCHAEFFER, J. (1997). *Direct object scrambling in Dutch and Italian child language*. Universitat de Califòrnia (Los Angeles). Tesi doctoral.
- SCHAEFFER, J. (2000). *The acquisition of direct object scrambling and clitic placement*. Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.
- SCHLYTER, S. (1997). "Formes verbales et pronoms objets chez des apprenants adultes de français en milieu naturels". MARTINOT, C. (ed.). *Actes du colloque international sur l'acquisition de la syntaxe en langue maternelle et en langue étrangère*. Pàg. 273-293. París: Les Belles Lettres. (Annales littéraires de l'Université de Franche-Comté, 631).
- SCHLYTER, S. (2003). "Development of verb morphology and finiteness in children and adults acquiring French". A: DIMROTH, C.; STARREN, M. (eds.). *Information structure, linguistic structure, and the dynamics of learner language*. John Benjamins, Pàg. 15-45. (Studies in Bilingualism, 26).
- SCHMITT, C.; MILLER, K. (2007). "Making discourse-dependent decisions: The case of the copulas *ser* and *estar* in Spanish". *Lingua*, 117, 11. Pàg. 1907-1929.
- SCHWARTZ, B. D.; SPROUSE, R. (1994). "Word order and nominative case in nonnative language acquisition: a longitudinal study of (L1 Turkish) German interlanguage". A: HOEKSTRA, T.; SCHWARTZ, B. D. (eds.). *Language Acquisition Studies in Generative Grammar*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 317-368.
- SCHWARTZ, B. D.; SPROUSE, R. (1996). "L2 cognitive states and the full transfer/full access hypothesis". *Second Language Research*, 12. Pàg. 40-72.
- SCHWARTZ, B. D. (2004). "On child L2 development of syntax and morphology". *Lingue e Linguaggio*, 3. Pàg. 97-132.
- SERRATRICE, L.; SORACE, A.; PAOLI, S. (2004). "Crosslinguistic influence at the syntax-pragmatics interface: Subjects and objects in Italian-English bilingual and monolingual acquisition". *Bilingualism: Language and Cognition*, 7. Pàg. 183-206.
- SERRATRICE, L.; SORACE, A. (2003). "Overt and null subjects in monolingual and bilingual Italian acquisition". A: BEACHLEY, B. *et*

- al. (eds.). *Proceedings of the Annual Boston University Conference on Language Development*. Pàg. 739-750.
- SERRATRICE, L.; SORACE, A.; FILIACI, F.; BALDO, M. (2011). "Pronominal objects in english-italian and spanish-italian bilingual children". *Applied Psycholinguistics*, 33, 4. Pàg. 1-27.
- SHIMANSKAYA, E.; SLABAKOVA, R. (2015). "Re-assembling objects: a new look at the L2 acquisition of pronominal clitics". *Bilingualism Language and Cognition*, 38. Pàg. 1-18.
- SILVA, C. (2008). "Assimetrias na aquisição de clíticos diferenciados em português europeu". Universidade Nova de Lisboa. Tesi doctoral.
- SILVA, C. (2010). "Asymmetries in the acquisition of different types of clitics in European Portuguese". A: TORRENS, V.; ESCOBAR, L.; GAVARRÓ, A.; GUTIÉRREZ, J. (eds.). *Movement and Clitics: Adult and Child Grammar*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. Pàg. 361-388.
- SILVA-CORVALÁN, C. (1986). "Bilingualism and language change: the extension of 'estar' in Los Angeles Spanish". *Language*, 62. Pàg. 587-608.
- SILVA-CORVALÁN, C. (1994). *Language contact and change: Spanish in Los Angeles*. Nova York: Oxford University Press Inc.
- SILVA-CORVALÁN, C. (1996). "Resumptive pronouns: a discourse explanation". *Aspects of Romance linguistics*. Pàg. 383-395.
- SILVA-CORVALÁN, C. (2008). "The limits of convergence in language contact". *Journal of Language Contact*, 2, 1. Pàg. 213-224.
- SLABAKOVA, R. (2006). "Learnability in the L2 acquisition of semantics: A bidirectional study of a semantic parameter". *Second Language Research*, 22, 4. Pàg. 1-26.
- SLABAKOVA, R. (2015). "The effect of construction frequency and native transfer on second language knowledge of the syntax-discourse interface". *Applied Psycholinguistics*, 36, 3. Pàg. 671-699.
- SLABAKOVA, R.; IVANOV, I. (2011). "A more careful look at the syntax-pragmatics interface". *Lingua*, 121. Pàg. 637-651.
- SLABAKOVA, R.; KEMPCHINSKY, P.; ROTHMAN, J. (2012). "Clitic-doubled left dislocation and focus fronting in L2 Spanish: A case of successful acquisition at the syntax-discourse interface". *Second Language Research*, 28, 3. Pàg. 319-343.
- SORACE, A. (1999). "Initial states, end-states and residual optionality in L2 acquisition". A: GREENHILL, A.; LITTLEFIELD, H.; TARO, C. (eds.). *Proceedings of the 23rd Annual Boston University Conference on Language Development*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press. Pàg. 666-674.

- SORACE, A. (2000). “Gradients in auxiliary selection with intransitive verbs”. *Language*, 76. Pàg. 859-890.
- SORACE, A. (2011). “Cognitive advantages in bilingualism: Is there a “bilingual paradox”?”. A: VALORE, P. (ed.). *Multilingualism. Language, Power and Knowledge*. Pàg. 335-358. Pisa: Edistudio.
- SORACE, A. (2016). “Referring expressions and executive functions in bilingualism”. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 6, 5. Pàg. 669-684.
- SORACE, A.; FILIACI, F. (2006). “Anaphora resolution in near-native speakers of Italian”. *Second Language Research*, 22, 3. Pàg. 339-368.
- SORACE, A.; SERRATRICE, L. (2009). “Internal and external interfaces in bilingual language development: Beyond structural overlap”. *International Journal of Bilingualism*, 13. Pàg. 195-210.
- SORACE, A.; SERRATRICE, L.; FILIACI, F.; BALDO, M. (2009). “Discourse conditions on subject pronoun realization: testing the linguistic intuitions of older bilingual children”. *Lingua*, 119. Pàg. 460-477.
- SOLÀ, J. (1990). “L’ordre de mots en català: notes pràctiques”. *Lingüística i normativa*. Barcelona: Empúries. Pàg. 91-125.
- SOLÀ, J. (1994). *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries.
- SOTO-COROMINAS, A. (2018). *Acquisition of Catalan and Spanish Morphosyntax in the Catalan-Spanish Bilingual Context*. The University of Western Ontario. Tesi doctoral.
- SPORTICHE, D. (1996). “Clitic constructions”. A: ROORYCK, J.; ZARING, L. (eds.). *Phrase Structure and the Lexicon*. Dordrecht: Kluwer.
- STROZER, J. R. (1976). *Clitics in Spanish*. UCLA. Tesi doctoral.
- THOMAS, E. M.; CANTONE, K. F.; DAVIES, S.; SHADROVA, A. (2014). “Cross-linguistic influence and patterns of acquisition: The emergence of gender and word order in German-Welsh bilinguals”. A: THOMAS, E. M.; MENNEN, I. (eds.). *Advances in the study of bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters. Pàg. 41-62.
- THORDARDOTTIR, E. (2011). “The relationship between bilingual exposure and vocabulary development”. *International Journal of Bilingualism*, 10. Pàg. 224-247.
- TODOLÍ, J. (1998a). *Els pronoms personals*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València. (Col·lecció Biblioteca Lingüística Catalana).
- TODOLÍ, J. (2002). “Els pronoms”. A: SOLÀ, J. et al. *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries.

- TOWELL, R.; HAWKINS, R. (1994). *Approaches to second language acquisition*. Cleveland: Multilingual Matters.
- TSAKALI, V.; WEXLER, K. (2003). "Clitics in early Modern Greek". A: VAN KAMPEN, J.; BAAUW, S. (eds.). *Proceedings of GALA 2003*, vol. 2. Utrecht: LOT. Pàg. 493-504.
- TSEDRYK, K. (2014). *Les interactions morphosyntaxiques dans l'interlangue des apprenants: le cas de l'acquisition des pronoms clitics en français L2*. Western University. Tesi doctoral.
- TSIMPLI, I.; SORACE, A.; HEYCOCK, C.; FILIACI, F. (2004). "First Language Attrition and Syntactic Subjects: A Study of Greek and Italian Near-Native Speakers of English". *International Journal of Bilingualism*, 8, 3. Pàg. 257-277.
- TSIMPLI, I.; SORACE, A. (2006). "Differentiating interfaces: L2 performance in syntaxsemantics and syntax-discourse phenomena". *Proceedings of the 30th Annual Boston University Conference on Language Development*. Somerville (Massachusetts): Cascadilla Press. Pàg. 653-664.
- TSIMPLI, I.; DIMITRAKOPOULOU, M. (2007). "The Interpretability Hypothesis: evidence from wh-interrogatives in second language acquisition". *Second Language Research*, 23, 2. Pàg. 215-242.
- TSIMPLI, I.; MASTROPAVLOU, M. (2008). "Feature interpretability in L2 acquisition and SLI: Greek clitics and determiners". A: LICERAS, J.; ZOBL, H.; GOODLUCK, H. (eds.). *The role of formal features in second language acquisition*. Nova York: Lawrence Erlbaum. Pàg. 143-183.
- TSIMPLI, I. (2014). "Early, late or very late?: Timing acquisition and bilingualism". *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 4, 3. Pàg. 283-313.
- TULLER, L. (2000). *Null objects in deaf French*. Universitat de Tours.
- TULLER, L. (2005). *Paper presentat a l'EUCLDIS Conference*, Royaumont.
- TULLER, L.; DELAGE, H.; MONJAUZE, C.; PILLER, A. G.; BARTHEZ, M. A. (2011). "Clitic pronoun production as a measure of atypical language development in French". *Lingua*, 121, 3. Pàg. 423-441.
- ULLMAN, M. T. (2001). "The neural basis of lexicon and grammar in first and second language: the declarative/procedural model". *Bilingualism: Language and Cognition*, 4, 2. Pàg. 105-122.
- UNSWORTH, S. (2005). *Child L2, Adult L2, Child L1: Differences and Similarities. A study on the acquisition of direct object scrambling in Dutch*. Universitat d'Utrecht. Tesi doctoral.

- UNSWORTH, S. (2013). "Current issues in multilingual first language acquisition". *Annual Review of Applied Linguistics*, 33. Pàg. 21-50.
- UNSWORTH, S. (2015). "Amount of exposure as a proxy for dominance in bilingual language acquisition". A: SILVA-CORVALÁN, C.; TREFFERS-DALLER, J. (eds.). *Language dominance in bilinguals: Issues of measurement and operationalization*. Cambridge: Cambridge University Press. Pàg. 156-173.
- UNSWORTH, S. (2016). "Quantity and quality of language input in bilingual language development". A: NICOLADIS, E.; MONTANARI, S. (eds.). *Lifespan perspectives on bilingualism*. Mouton de Gruyter/APA. Pàg. 136-196.
- UNSWORTH, S.; ARGYRI, F.; CORNIPS, L.; HULK, A.; SORACE, A.; TSIMPLI, I. (2011). "Bilingual acquisition of greek voice morphology and dutch gender: what do they have in common?". *BUCLD 35. Proceedings of the 35th annual Boston University Conference on Language Development*.
- UNSWORTH, S.; ARGYRI, F.; CORNIPS, L.; HULK, A.; SORACE, A.; TSIMPLI, I. (2014). "On the role of age of onset and input in early child bilingualism in Greek and Dutch". *Applied Psycholinguistics*, 35. Pàg. 765-805.
- URIAGEREKA, J. (1995). "Aspects of the syntax of clitic placement in Western Romance". *Linguistic Inquiry*, 26, 1. Pàg. 79-123.
- VAINIKKA, A.; YOUNG-SCHOLTEN, M. (1994). "Direct access to X'-theory: Evidence from Korean and Turkish adults learning German". A: HOEKSTRA, T.; SCHWARTZ, B. D. (eds.). *Language Acquisition Studies in Generative Grammar*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 265-316.
- VAINIKKA, A.; YOUNG-SCHOLTEN, M. (1996). "Gradual Development of L2 Phrase Structure". *Second Language Research*, 12. Pàg. 7-39.
- VAINIKKA, A.; YOUNG-SCHOLTEN, M. (2005). "The roots of syntax and how they grow. Organic Grammar, the Basic Variety and Processability Theory". A: UNSWORTH, S.; SORACE, A.; PARODI, T.; YOUNG-SCHOLTEN, M. (eds.). *Paths of Development in L1 and L2 Acquisition*. Amsterdam: Benjamins. Pàg. 77-106.
- VALENZUELA, E. (2005). "L2 ultimate attainment and the syntax- discourse interface: The acquisition of topic constructions in non-native Spanish and English". McGill University. Tesi doctoral.
- VALENZUELA, E. (2006). "L2 end state grammars and incomplete acquisition of Spanish CLLD constructions". A: SLABAKOVA, R.; MONTRUL, S.; PRÉVOST, P. (eds.). *Special Volume in honour of Lydia White*. John Benjamins. Pàg. 283-304,.

- VAN DER VELDE, M. (2003). *Déterminants et pronoms en néerlandais et en français: Syntaxe et acquisition*. Université Paris-8. Tesi doctoral.
- VALLDUVÍ, E. (1990). *The informational component*. Institute for Research in Cognitive Science. Universitat de Pennsilvània. Tesi doctoral.
- VALLDUVÍ, E. (1992a). *The informational component*. Nova York: Garland.
- VALLDUVÍ, E. (1993). “Catalan as VOS: Evidence from information packaging”. A: ASHBY, W. *et al.* (eds.). *Linguistic Perspectives on the Romance Languages*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 335-350.
- VALLDUVÍ, E. (1995). “Structural properties of information packaging in Catalan”. A: KISS, Katalin É. (ed.). *Discourse Configurational Languages*. Nova York: Oxford University Press. Pàg. 122-152.
- VALLDUVÍ, E. (2002). L’oració com a unitat informativa. A: SOLÀ, J.; LLORET, M. R.; MASCARÓ, J.; PÉREZ-SALDANYA, M. (eds.). *Gramàtica del català contemporani*, vol. 2, cap. 4. Barcelona: Empúries. Pàg. 1221-1279.
- VAN PATTEN, B. (1987). “‘Classroom Learners’, acquisition of *ser* and *estar*: accounting for developmental patterns”. A: VANPATTEN, B.; DVORAK, T. R.; LEE, J. F. (eds.). *Foreign Language Learning: A Research Perspective*. Rowley (Massachusetts): Newbury House. Pàg. 61-75.
- VARLOKOSTA, S. *et al.* (2016). “A cross-linguistic study of the acquisition of clitic and pronoun production”. *Language Acquisition*, 23. Pàg. 1-26.
- VÉRONIQUE, D. (1986). “L’apprentissage du français par des travailleurs marocains et les processus de pidginations et créolisations”. A: GIACOMI, A.; VÉRONIQUE, D. (eds.). *Acquisition d’une langue étrangère*. Ais de Provença: Universitat de Provença. Pàg. 559-584.
- VEENSTRA, A.; BERENDS, S.; VAN HOUT, A. (2011). “Kinderen wassen hem voordat ze er twee meenemen: Acquisition of Dutch object and quantitative pronouns”. *Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik (GAGL)*, 51. Pàg. 9-25.
- VILLALBA, X. (1996). “Sobre la dislocació a la dreta”. *Llengua i Literatura*, 7. Pàg. 209-234.
- VILLALBA, X. (1998). “Right dislocation is not right dislocation”. A: FULLANA, O.; ROCA, F. (eds.). *Studies on the Syntax of Central Romance Languages*. Girona: Universitat de Girona. Pàg. 227-241.
- WEXLER, K. (1994). “Optional infinitives, head movement and the economy of derivations”. A: LIGHTFOOT, D.; HORNSTEIN, N. (eds.).

- Verb Movement*. Cambridge (Regne Unit): Cambridge University Press. Pàg. 305-350.
- WEXLER, K. (1998). "Very early parameter setting and the unique checking constraint: A new explanation of the optional infinitive stage". *Lingua*, 106. Pàg. 23-79.
- WEXLER, K. (2000). "The Unique Checking Constraint as the explanation of clitic omission in SLI and normal development". A: JAKUBOWICZ, C.; NASH, L.; WEXLER, K. (eds.). *Essays on Syntax, Morphology and Phonology in SLI*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press.
- WEXLER, K. *et al.* (2004). "Feature checking and object clitic omission in child Catalan and Spanish". A: BOK-BENNEMA, Reineke; HOLLEBRANDSE, Bart; KAMPERS-MANHE, Brigitte; SLEEMAN, Petra (eds.). *Romance languages and linguistic theory 2002*. Amsterdam: John Benjamins. Pàg. 253-70.
- WHITE, L. (1991). "Argument structure in second language acquisition". *Journal of French Language Studies*, 1, 2. Pàg. 189-207.
- WHITE, L. (1992). "Adverb Placement in second language acquisition: some effects of positive and negative evidence in the classroom". *Language Acquisition*, 1. Pàg. 337-360.
- WHITE, L. (1996). "Clitics in L2 French". A: CLAHSSEN, H. (ed.). *Generative perspectives on language acquisition: Empirical findings, theoretical considerations, crosslinguistic comparisons*. Filadèlfia: John Benjamins. Pàg. 335-368.
- WHITE, L. (2008). "Some puzzling features of L2 features". A: LICERAS, J.; ZOBL, H.; GOODLUCK, H. (eds.). *The role of features in second language acquisition*. Mahwah (Nova Jersey): Lawrence Erlbaum. Pàg. 301-326.
- WHITE, L. (2010). "Changing perspectives on Universal Grammar and crosslinguistic variation in L2 acquisition". *The 4th National Symposium on SLA in China*. Universitat de Soochow, Xina. Abril de 2010.
- WHITE, L. (2011). "Second language acquisition at the interfaces". *Lingua*, 121. Pàg. 577-590.
- WHONG-BARR, M.; SCHWARTZ, B. D. (2002). "Morphological and syntactic transfer in child L2 acquisition of the English dative alternation". *Studies in Second Language Acquisition*, 24, 4. Pàg. 579-616.
- WUST, V. A. (2009). "À la recherche des clitiques perdus: The Dictogloss as a Measure of the Comprehension of y and en by L2 learners of

- French”. *The Canadian Modern Language Review*, 65, 3. Pàg. 471-499.
- ZDORENKO, T.; PARADIS, J. (2008). “The acquisition of articles in child second language English: fluctuation, transfer or both?”. *Second Language Research*, 24, 2. Pàg. 227-250.
- ZESIGER, P. *et al.*, (2010). “The Acquisition of Pronouns by French Children: A parallel Study of Production and Comprehension”. *Applied Psycholinguistics*, 31, 4. Pàg. 571-603.
- ZUBIZARRETA, M. L. (1998). *Prosody, Focus and Word Order*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press.
- ZUBIZARRETA, M. L. (1999). “Las funciones informativas: tema y foco”. A: BOSQUE, I.; DEMONTE, V. (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe. Pàg. 4215-4244.
- ZWICKY, A. M. (1977). *On Clitics*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.

Annex 1. Qüestionari sociolingüístic per als grups infantils

Nom i cognoms:

Escola:

Curs:

1. Data de naixement:/...../.....
2. Lloc de naixement: Andorra altres
Si no vas néixer a Andorra, on vas néixer?
3. Si vas néixer fora d'Andorra, a quin curs vas arribar?
4. Has anat a l'escola fora d'Andorra? sí no
5. Quant de temps fa que estudies a l'Escola Andorrana?
 sempre fa..... anys On anaves abans?
6. A casa, amb quina llengua parles amb els pares?
 català castellà portuguès francès
7. A casa, amb quina llengua parles amb els germans?
 català castellà portuguès francès
8. A casa, amb quina llengua parles amb els avis?
 català castellà portuguès francès
9. Els teus pares, entre ells, parlen en...
 català castellà portuguès francès
10. Els teus pares es dirigeixen a tu en...
 català castellà portuguès francès
11. A l'escola, amb els mestres, parles en...
 català castellà portuguès francès
12. A l'escola, amb els companys, parles en...
 català castellà portuguès francès

13. Fora de l'escola, amb els amics parles en...
 català castellà portuguès francès
14. Llegeixes llibres, còmics, etc., en...
 català castellà portuguès francès
15. Mires programes, pel·lícules, sèries de televisió, etc., en...
 català castellà portuguès francès
16. Consultes pàgines web en...
 català castellà portuguès francès
17. Escrivs a la família per correu, sms, xat, whatsapp, etc., en...
 català castellà portuguès francès
18. Escrivs als amics per correu, sms, xat, whatsapp, etc., en...
 català castellà portuguès francès
19. Has anat al país d'origen dels pares?
 sí no

Si hi vas sovint, cada quan hi vas?

- menys d'una vegada l'any
 una vegada l'any
 més d'una vegada l'any

20. Reps classes extraescolars en la llengua dels pares?
 sí no

On i amb quina freqüència?

21. Participes en associacions on pots parlar la llengua dels pares? (Casa de Portugal, Ambaixada de Portugal, Alliance Française, Ambaixada francesa, etc.)

- sí no
 On i amb quina freqüència?

22. Amb quina llengua et sents més còmode?

- català castellà portuguès francès

Annex 2. Qüestionari sociolingüístic per al grup catalanoparlant adult

Nom i cognoms:

1. Data de naixement:/...../.....
2. Lloc de residència actual:
3. Si no és on vas néixer, des de quan vius en el lloc actual?
4. Lloc de naixement del pare:
5. Lloc de naixement de la mare:
6. A quina edat vas començar a sentir de manera continuada el català?
7. A quina edat vas començar a parlar català?
8. Com i on vas aprendre català?
9. Indica la llengua (català, castellà, altres) que utilitzes habitualment per parlar amb:
pare: mare: germans: parella:
10. Quines altres llengües utilitzes habitualment per parlar, llegir o escriure?
11. Quines altres llengües utilitzes habitualment per parlar, llegir o escriure?
12. A quina edat vas començar l'aprenentatge formal d'aquestes llengües?

13. Quin nivell de comprensió oral tens en aquestes llengües?

Català:	perfecte	bo	suficient	pobre
Castellà:	perfecte	bo	suficient	pobre
Anglès:	perfecte	bo	suficient	pobre
Francès:	perfecte	bo	suficient	pobre

14. Quin nivell de comprensió lectora tens en aquestes llengües?

Català:	perfecte	bo	suficient	pobre
Castellà:	perfecte	bo	suficient	pobre
Anglès:	perfecte	bo	suficient	pobre
Francès:	perfecte	bo	suficient	pobre

15. Quina fluïdesa tens en aquestes llengües?

Català:	perfecte	bo	suficient	pobre
Castellà:	perfecte	bo	suficient	pobre
Anglès:	perfecte	bo	suficient	pobre
Francès:	perfecte	bo	suficient	pobre

16. Quin nivell de pronunciació tens en aquestes llengües?

Català:	perfecte	bo	suficient	pobre
Castellà:	perfecte	bo	suficient	pobre
Anglès:	perfecte	bo	suficient	pobre
Francès:	perfecte	bo	suficient	pobre

17. Quin nivell d'expressió escrita tens en aquestes llengües?

Català:	perfecte	bo	suficient	pobre
Castellà:	perfecte	bo	suficient	pobre
Anglès:	perfecte	bo	suficient	pobre
Francès:	perfecte	bo	suficient	pobre

18. En quina llengua et sents més còmode/a?

català castellà en totes dues

19. Perceps diferències dialectals en català?

Sí No Només entre alguns dialectes

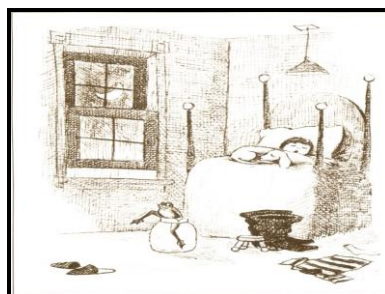
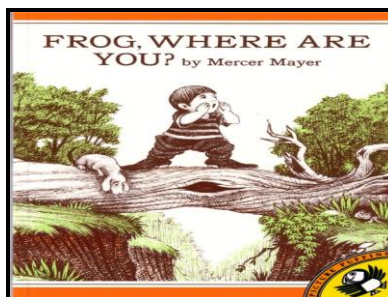
20. Perceps diferències dialectals en castellà?

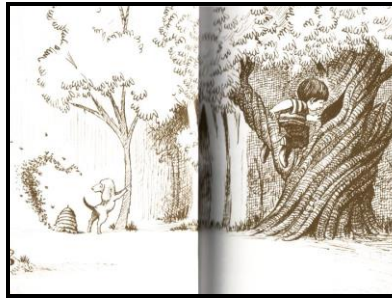
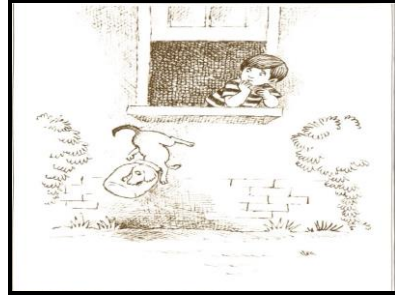
Sí No Només entre alguns dialectes

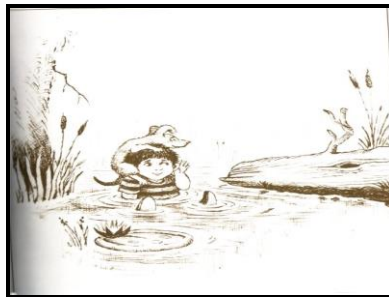
Annex 3. Narració en vinyetes *Frog, where are you?* (experiment 1)

Granota, on t'has ficat?

A continuació veuràs una historieta d'un nen que busca la seva granota. Quan hagi vist totes les imatges, explica-les a la investigadora.

Annex 4. Estímuls de la prova de producció oral guiada a partir d'imatges (experiment 2)

La Caputxeta Vermella i el Llop

Alumnes de Primària
Escola Andorrana

Instrucció

*A continuació, veuràs un seguit d'imatges del conte de la Caputxeta amb una frase cadascuna. Afirma o nega (amb SÍ o NO) les frases repetint el que està en **negreta** i sense repetir el que està ratllat.*

Exemple 1:

La Caputxeta Vermella té *els cabells molt foscos*.

-No, els té rossos.

Exemple 2:

La capa de la Caputxeta **és** *vermella*.

- Sí, ho és.

Exemple 3:

La Caputxeta Vermella **sembla** *molt innocent*.

-Sí, ho sembla.

Exemple 4:

L'àvia **diu** *que es menjarà el llop*.

No, l'àvia no ho diu.

Ara et toca a **tu**.
Si entens el que has de fer,
continua.

La Caputxeta té **els ulls** oberts.

-

La mare està **enfadada**.

-

La mare ve *del*-mercat.

-

Al jardí no creixen arbres.

-

La Caputxeta **es dirigeix** a casa de l'àvia.

-

Tres anegüets **miren** la Caputxeta.

-

La Caputxeta **s'allunya** del camí.

-

La Caputxeta **creu** en la bondat del llop.

~ ...

La mare no **sap** que el llop és al bosc.

~ ...

La mare va darrere la Caputxeta.
"...."

La Caputxeta no veu esquirols.
"...."

El llop **confessa** un secret a *la Caputxeta*.

.....

El llop **somia** en l'àvia.

.....

El llop no **diu mentides**.

- ...

El llop no **s'amaga entre els arbres**.

- ...

La Caputxeta **es creu** tot el que li diu el llop.
- ...

Pel camí no **cull flors**.
- ...

L'àvia viu a la borda.

...

L'àvia deixa passar el llep.

...

El llop **devora** ~~l'avia~~.
- ...

El llop **cau** *en un son profund*.
- ...

El llop no **s'alegra** *de veure la Caputxeta*.
- ...

La Caputxeta **fa mal** al·loç.

- ...

El caçador no **porta** plomes.

- ...

El caçador **s'enfada** amb el·loç.

- ...

El caçador s'oblida de l'àvia.

- ...

El gos es baralla amb el llep.

- ...

L'àvia fa un petó a la néta.
- ...

La Caputxeta diu adéu a l'àvia i al caçador.
- ...

La Caputxeta no té les galtes vermelles.
-...

El llop fa veure que és valent.
-...

El llop demana perdó a l'àvia i a la Caputxeta.

- ...

El llop salta al riu.

- ...

El caçador parla de la caiguda del llop.

- ...

Annex 5. Estímuls de la prova de judicis de gramaticalitat (experiment 3)

Llista 1

Llegeix els enunciats següents i encercla una de les emoticones segons si et sona millor o pitjor en català. Aquí tens dos exemples del que has de fer:

Exemple 1:

La Carla fa veure que és valenta, però, la Laia, no ho fa veure.

Exemple 2:

El Lluís està enfadat, en canvi, el Pere, no estan.

1. La Carla volia sortir a la pissarra, en canvi, la Sílvia, s'ha negat.

2. A l'hivern molts turistes ve.

3. Fins ara han emigrat moltes persones.

4. Unes cadires de l'aula s'ha trencat.

5. La Carlota passeja pel parc, però, per la muntanya, no hi passeja.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

6. S'han mogut les peces del puzle.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

7. Aquest matí han aparegut els apunts.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

8. El Fran no s'acaba mai la fruita, però, el pastís, se l'ha acabat tot.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

9. El mestre ha estat cada estiu a França, en canvi, a Espanya, no hi ha passat cap estiu.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

10. Avui molts nens de l'escola ha plorat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

11. S'han trencat unes cadires de l'aula.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

12. A la tarda tornen molts alumnes.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

13. El Jaume no es baralla mai amb els germans, però, la Gemma, sempre es baralla.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

14. Aquest matí els apunts ha aparegut.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

15. Aquest any s'han cremat molts boscos.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

16. A la tarda molts alumnes torna.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

17. Les peces del puzle s'ha mogut.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

18. El mestre renya la Sònia, però, la Roser, no la renya mai.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

19. El Toni menja a casa, en canvi, a la cantina, no hi menja.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

20. Aquest any molts boscos s'ha cremat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

21. El cap de setmana arriben molts esquiadors.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

22. La mestra llegeix a la cadira, però, al banc, no hi llegeix.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

23. A l'excursió se'm van trencar les vambes i, les altres, les vaig perdre.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

24. Per entrar a classe no ens posem en fila, però, per anar al pati, ens posem.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

25. El cap de setmana molts esquiadors arriba.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

26. No he trobat les llibretes, en canvi, els apunts, els he trobat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

27. Fins ara moltes persones ha emigrat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

28. La Sara a casa no estudia gens, en canvi, a l'escola, hi estudia molt.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

29. Els pastissos s'ha desfet.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

30. A l'hivern venen molts turistes.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

31. El Dídac pensa en els exàmens, en canvi, l'Ester, en els exàmens, no pensa.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

32. Avui han plorat molts nens de l'escola.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

33. L'Anna tenia el mòbil que jo volia, però, aquest mòbil, no me'l podia comprar.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

34. El Xavi no col·labora a netejar l'aula, en canvi, el Joan sempre col·labora.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

35. S'han desfet els pastissos.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

Llista 2

Llegeix els enunciats següents i encercla una de les emoticones segons si et sona millor o pitjor en català. Aquí tens dos exemples del que has de fer:

Exemple 1:

La Carla fa veure que és valenta, però, la Laia, no ho fa veure.

Exemple 2:

El Lluís està enfadat, en canvi, el Pere, no estan.

1. Avui molts nens de l'escola han plorat.

2. S'ha desfet els pastissos.

3. Per entrar a classe no ens posem en fila, però, per anar al pati, ens hi posem.

4. A l'hivern ve molts turistes.

5. La mestra llegeix a la cadira, en canvi, al banc, no llegeix.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

6. Aquest any molts boscos s'han cremat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

7. El cap de setmana arriba molts esquiadors.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

8. La Carlota passeja pel parc, però, per la muntanya, no passeja.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

9. Fins ara moltes persones han emigrat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

10. S'ha trencat unes cadires de l'aula.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

11. A la tarda molts alumnes tornen.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

12. S'ha mogut les peces del puzle.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

13. Els pastissos s'han desfet.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

14. La Sara a casa no estudia gens, però, a l'escola, estudia molt.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

15. El Jaume no es baralla mai amb els germans, però, la Gemma, sempre s'hi baralla.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

16. Fins ara ha emigrat moltes persones.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

17. El mestre renya la Sònia, però, la Roser, no renya mai.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

18. El cap de setmana molts esquiadors arriben.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

19. L'Anna tenia el mòbil que jo volia, però, aquest mòbil, no em podia comprar.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

20. Avui ha plorat molts nens de l'escola.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

21. El Fran no s'acaba mai la fruita, però, el pastís, s'ha menjat tot.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

22. El Dídac pensa en els exàmens, en canvi, l'Ester, no hi pensa.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

23. Aquest any s'ha cremat molts boscos.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

24. A la tarda torna molts alumnes.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

25. El Toni menja a casa, en canvi, a la cantina, no menja.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

26. A l'excursió se'm van trencar les vambes, i les altres, vaig perdre.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

27. El mestre ha estat cada estiu a França, en canvi, a Espanya, no ha passat cap estiu.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

28. A l'hivern molts turistes venen.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

29. El Xavi no ajuda a netejar l'aula, en canvi, el Joan, sempre hi col·labora.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

30. No he trobat les llibretes, en canvi, els apunts, he trobat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

31. Unes cadires de l'aula s'han trencat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

32. Fins ara ha emigrat moltes persones.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

33. Les peces del puzzle s'han mogut.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

34. La Carla volia sortir a la pissarra, en canvi, la Sílvia, s'hi ha negat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

35. Aquest matí ha aparegut els apunts.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

Llista 3

Llegeix els enunciats següents i encercla una de les emoticones segons si et sona millor o pitjor en català. Aquí tens dos exemples del que has de fer:

Exemple 1:

La Carla fa veure que és valenta, però, la Laia, no ho fa veure.

Exemple 2:

El Lluís està enfadat, en canvi, el Pere, no estan.

1. Aquest any molts boscos s'ha cremat.

2. A la tarda tornen molts alumnes.

3. A l'hivern molts turistes ve.

4. La mama ha plantat molts geranis al pati, en canvi, de rosers, no n'ha plantat cap.

5. De cafè, no en beu mai, però, d'aigua, sempre beu molta.

6. Aquest matí els apunts ha aparegut.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

7. La Marta dona la carpeta al Xavi, però, al Marc, li dona el llapis.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

8. Aquest matí han aparegut els apunts.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

9. Unes cadires de l'aula s'ha trencat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

10. El Sergi diu les bones notes als pares, en canvi, als germans, els diu les dolentes.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

11. Fins ara moltes persones ha emigrat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

12. La Marta no menja mai amanida, però, de verdura, en menja molta.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

13. Avui han plorat molts nens de l'escola.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

14. El cap de setmana arriben molts esquiadors.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

15. La Sara telefona als tiets, però, als cosins, no els telefona.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

16. S'han desfet els pastissos.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

17. L'home del temps diu que no plourà, en canvi, de neu, diu que en caurà molta.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

18. Els teus pares parlen de les notes, en canvi, els meus, de les notes, no parlen.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

19. Aquest any s'han cremat molts boscos.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

20. La Maria regala un dibuix als pares, en canvi, als avis, els regala un conte.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

21. La Cristina volia anar al concert, però, d'entrades, ja no quedaven.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

22. A l'hivern venen molts turistes.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

23. L'Albert no aprèn res del germà gran, però, del mitjà, aprèn molt.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

24. S'han mogut les peces del puzle.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

25. Els de sisè entreguen treballs a la mestra de plàstica, però, a la de música, no li entreguen res.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

26. El cap de setmana molts esquiadors arriba.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

27. Avui molts nens de l'escola ha plorat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

28. La Berta sempre s'oblida de fer els deures, en canvi, l'Edu, dels deures, no s'oblida.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

29. Els pastissos s'ha desfet.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

30. Fins ara han emigrat moltes persones.

MOLT BONA

BASTANT
BONA

BASTANT
DOLENTA

MOLT
DOLENTA

31. Els cuiners han preparat entrepans de truita, però, de pernil, no n'han preparat cap.

MOLT BONA

BASTANT
BONA

BASTANT
DOLENTA

MOLT
DOLENTA

32. Les peces del puzle s'ha mogut.

MOLT BONA

BASTANT
BONA

BASTANT
DOLENTA

MOLT
DOLENTA

33. S'han trencat unes cadires de l'aula.

MOLT BONA

BASTANT
BONA

BASTANT
DOLENTA

MOLT
DOLENTA

34. La Xènia sempre té gana, en canvi, la Carla, de gana, no en té mai.

MOLT BONA

BASTANT
BONA

BASTANT
DOLENTA

MOLT
DOLENTA

35. A la tarda, molts alumnes torna.

MOLT BONA

BASTANT
BONA

BASTANT
DOLENTA

MOLT
DOLENTA

Llista 4

Llegeix els enunciats següents i encercla una de les emoticones segons si et sona millor o pitjor en català. Aquí tens dos exemples del que has de fer:

Exemple 1:

La Carla fa veure que és valenta, però, la Laia, no ho fa veure.

Exemple 2:

El Lluís està enfadat, en canvi, el Pere, no estan.

1. Les peces del puzle s'han mogut.

2. A l'hivern ve molts turistes.

3. La Cristina volia anar al concert, però, d'entrades, ja no en quedaven.

4. S'ha mogut les peces del puzle.

5. Fins ara moltes persones han emigrat.

6. L'home del temps diu que no plourà, en canvi, de neu, diu que caurà molta.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

7. La Sara telefona als tiets, però, als cosins, no telefona.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

8. A la tarda molts alumnes tornen.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

9. Fins ara ha emigrat moltes persones.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

10. L'Albert no aprèn res del germà gran, però, del mitjà, n'aprèn molt.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

11. Els cuiners han preparat entrepans de truita, però, de pernil, no han preparat cap.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

12. Els pastissos s'han desfet.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

13. La Berta sempre s'oblida de fer els deures, en canvi, l'Edu, dels deures, no se n'oblida.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

14. A l'hivern molts turistes venen.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

15. El cap de setmana arriba molts esquiadors.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

16. S'ha desfet els pastissos.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

17. De cafè, no en beu mai, però, d'aigua, sempre en beu molta.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

18. La Marta dona la carpeta al Xavi, però, al Marc, dona el llapis.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

19. El cap de setmana molts esquiadors arriben.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

20. El Sergi diu les bones notes als pares, en canvi, als germans, diu les dolentes.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

21. Molts nens de l'escola han plorat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

22. Aquest any s'ha cremat molts boscos.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

23. La Xènia sempre té gana, en canvi, la Carla, de gana, no en té mai.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

24. La Maria regala un dibuix als pares, en canvi, als avis, regala un conte.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

25. S'ha trencat unes cadires de l'aula.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

26. A la tarda torna molts alumnes.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

27. La mama ha plantat molts geranis al pati, en canvi, de rosers, no ha plantat cap.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

28. Aquest any molts boscos s'han cremat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

29. Els de sisè entreguen treballs a la mestra de plàstica, però, a la de música, no entreguen res.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

30. Aquest matí els apunts han aparegut.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

31. Els teus pares parlen de les notes, en canvi, els meus, de les notes, no en parlen.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

32. La Marta no menja mai amanida, però, de verdura, menja molta.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

33. Aquest matí ha aparegut els apunts.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

34. Ha plorat molts nens de l'escola.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

35. Unes cadires de l'aula s'han trencat.

MOLT BONA

BASTANT BONA

BASTANT DOLENTA

MOLT DOLENTA

Annex 6. Estímuls de la prova de producció oral guiada en contextos de dislocació a l'esquerra (experiment 4)

Aquest joc consta de dues cartolines. Cada cartolina té tres imatges que representen un zoo (imatge 1), un riu (imatge 2) i un parc (imatge 3).

Sou dos jugadors. El jugador 1 té la cartolina al complet. En canvi, el jugador 2 la té incompleta. L'objectiu és que les dues cartolines siguin totalment idèntiques al final del joc. Per aconseguir l'objectiu, el jugador 1 ha d'ajudar el jugador 2 a completar la cartolina donant-li instruccions perquè sàpiga on ha de col·locar les imatges que se li hauran proporcionat al jugador 2.

Jugador 1: has de donar les instruccions al jugador 2 perquè pugui col·locar les imatges que li falten a la seva cartolina. **Obligatòriament** li has de dir aquestes frases seguint aquest ordre.

Exemples

L'esquirol, (posar) ...

La girafa, (col·locar) ...

Imatge 1

- 1) De tortugues, (POSAR) (dos) ...
- 2) El conill, (COL·LOCAR) ...
- 3) A la dreta, (COL·LOCAR) (estruç) ...
- 4) Al lleó, (POSAR) (corona) ...
- 5) A l'elefant, (PENJAR) (mico) ...
- 6) A dalt, (COL·LOCAR) (girafa) ...
- 7) A la girafa, (POSAR) (ocell) ...
- 8) Les serps, (COL·LOCAR)...

Imatge 2

- 1) Els bolets, (POSAR)...
- 2) L'abella, (POSAR)...
- 3) De peixos, (POSAR) (dos) ...
- 4) De mussols, (COL·LOCAR)...
- 5) D'isards, (POSAR) (dos) ...
- 6) Els ous, (COL·LOCAR) ...
- 7) D'hipopòtams, (POSAR) (dos) ...
- 8) Als nens, (PENJAR) (barrets) ...

Imatge 3

- 1) L'aranya, (PENJAR) ...
- 2) A la dreta, (COL·LOCAR) (escultura) ...
- 3) A l'esquerra, (POSAR) (nen) ...
- 4) Als nens, (POSAR) (rellotge) ...
- 5) De flors, (COL·LOCAR) (dos) ...
- 6) A dalt, (POSAR) (ocell) ...
- 7) A dalt, (COL·LOCAR) (esquirol) ...
- 8) A les papallones, (POSAR) (antena) ...